

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

© Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince bu eserin yayın hakkı anlaşmalı olarak
Erkam Yayın San. ve Tic. A.Ş.'ne aittir. İzinsiz, kısmen ya da
tamamen çoğaltılıp yayımlanamaz.

İslâm'da İnsan İlişkileri

– Din Muâmeleleri –

Cemal Nar

Erkam Yayın No : 623

Yayın Yönetmeni : Salih Zeki Meriç

İç Tasarım : altınolukgrafik / Mustafa Erguvan

Kapak Tasarım : altınolukgrafik / Muzaffer Çalışkan

ISBN No : 978-9944-??????

Yayın ve Matbaa Sertifika No : 19891

Baskı - Cilt : Erkam Yayın San. ve Tic. A.Ş.
İkitelli Organize San. Böl. Mah.
Atatürk Bulvarı Haseyad 1. Kısım
No: 60/3 Başakşehir / İstanbul
Tel : (0212) 671 07 00
Faks: (0212) 671 07 48

Baskı Tarihi : İstanbul / 2018

Kampanya Kitapları Bir Erkam Yayınları Kuruluşudur.

 ERKAM
YAYINLARI

 GENÇ
KİTAPLARI

Sebnem

 RİLETTİ
KİTAPLARI

 GÜZEL COÇUK
KİTAPLARI

 BİZİM BAHÇE
KİTAPLARI

 BAHÇEVAN
KİTAPLARI

Kitaplar'dan "Kitab'a" ulaşım yolunuz...

İkitelli Org. San. Bölgesi Mah. Atatürk Bulvarı Haseyad 1. Kısım No: 60/3-C
Başakşehir / İstanbul Tel: 0212 671 07 00 - Faks: 0212 671 07 48
www.erkam yayinlari.com • www.kampanyakitaplari.com

**İSLÂM'DA
İNSAN İLİŞKİLERİ**
– DİN MUÂMELEDİR –

Cemal Nar

 ERKAM
YAYINLARI

CEMAL NAR

07. 01. 1955 de Kahramanmaraş/ Hartlap'ta doğdu. İlkokulu kendi şehrinde, İmam Hatip Lisesini 1973'de Diyarbakır'da, Yüksek İslâm Enstitüsü'nü 1977 de Kayseri'de bitirdi ve aynı yıl Kahramanmaraş/Andırın Lisesine Din Dersi Öğretmeni tayin edildi. 1980'de atandığı Kahramanmaraş İmam Hatip Lisesinde eğitim ve öğretimin yanında uzun yıllar değişik yerlerde sohbet, vaaz, seminer, konferans ve yazılarıyla halk eğitimine katkı sundu, irşad ve tebliğ hizmetlerinde bulundu. Aynı okuldan 2003'de emekli olmak zorunda kalan yazar, halen okuma, yazma, irşad ve tebliğ çalışmalarını sürdürmektedir. Evli ve dört çocuk babasıdır.

Cemal Nar, yazılı çalışmalarının bir kısmını www.cemalnar.com sitesinde yayınlamakta; sohbet, vaaz, ders, seminer, konferans gibi görsel çalışmalarının bir kısmını da videolar halinde www.ilimistan.com sitesinde sunmaktadır. 2007 yılının başından beri başta www.habervaktim.com haber sitesi olmak üzere birçok sitede köşe yazarlığı yapmaktadır. İnternette yazarın binlerce makalesine ve videosuna erişilmektedir.

Yayınlanmayı bekleyen birçok eseri yanında yazarın yayınlanmış kitapları şunlardır:

1-Anılar ve İbretler, 2-Bu Sistemden İslâm'a, 3-İslâmlaşma Bilinci, 4-İslâm Sancısı, 5-Arş Gölgesi, 6-Tasavvufun Anahtarı, 7-Âlimin Önderliği, 8-İslâm'da Devlet ve Siyaset, 9-İlim ve Özgürlük, 10-İlim ve İktidar, 11-İmanın Kıymeti ve Korunması, 12-İman Ve Etkisi, 13-Aydınlanma Yolu Tasavvuf, 14-İnançta Arınma, 15-İnançta Kirlenme, 16-Okuma Aşkı, 17-İslâm'a Göre Irkçılık ve PKK Ekseninde Kürt Sorunu, 18-İnsana Ulaşmak, 19-Cihad ve Zafer Şartları, 20-İnancın Kıvancı, 21-Sistem ve Şeriat, 22-Osmanlıdan Cumhuriyete Büyük Kırılma, 23-Gönül Azığı, 24-Laiklik Sorgulaması, 25-Derdimiz İslâm, 26-Adı Konmamış Savaş, 27-Batılılaşmayla Hesaplaşma, 28-Batılılaşma Cinnetinde Aydınların Karanlığı, 29-Kitap Sevgisi Yazma Aşkı, 30-İmam Hatip Davası ve Hacı Kalay, 31-İslâm'ın Özeti, 32-İslâm'da Irkçılık Ulusalçılık Milliyetçilik, 33-İslâm'sız Olmaz, 34-İlimsiz Olmaz, 35-Davetsiz Olmaz, 36-Hesaplaşmadan Olmaz, 37-Kıymet Bilmek. 38- Hatırlatmalar. 39- Laik Sistemde İslâmî Siyaset Sorunu. 40- Müslüman Kimliğin Kodları. 41- Bize Düşen. 42- İslâm Davası. 43-Din Diyalog ve İlimli İslâm. 44- İslâm'da Sakal ve Kıyafet.

İÇİNDEKİLER

Önsöz	13
Giriş	17
Din Gerçeği.....	17
Dünya İmtihanı.....	18
İslâm'ın Ana Kaynakları.....	19
İslâm ve İnsan.....	20
İrtidat/Dinden Dönme.....	22
İslâm Bir Sistemdir.....	25
Din Muâmeleler.....	26
Mükellef ve Dinin Hükümleri.....	29
Azimet ve Ruhsat.....	33

I. BÖLÜM

EV HAYATINDA MUÂMELELER

Ev ve Muâmele	37
Evin Tanımı ve Önemi.....	37
Ev ve İslâm.....	39
Evin Mânevî Hayatı.....	42
Ev ile İlgili Muâmeleler.....	44
Evin Mahremiyetinin Korunması.....	45
Evlere Giriş-Çıkış ve İzin İsteme.....	48
Yiyecekler.....	51

İçecekler.....	53
Uyuşturucu ve Sigara.....	54
Elbise ve Örtünme.....	54
Tesettür ve Bakmak.....	57
Süslenme.....	58
Altın ve Gümüş Kaplar, İpek Sergiler.....	60
Heykel.....	61
Resim.....	61
Fotoğraf.....	63

II. BÖLÜM

AİLE HAYATINDA MUÂMELELER

Aile	67
Nişanlanma.....	69
Evlenme.....	69
Eş Seçimi.....	70
Kimlerle Evlenilmez.....	74
Mehir.....	75
Düğün.....	76
Karı-Koca Hakları.....	78
Boşanmada Muâmele.....	83
Geçimsizlik.....	84
Boşamanın Hükümleri.....	86
Boşama Yetkisi.....	86
Boşama Çeşitleri.....	87
İddet Bekleme.....	88
Yas.....	88
Çocukların Ana-Babalarına Muâmeleleri.....	89
Ebeveynin Çocuklara Muâmeleleri.....	94
Kardeşler Arasında Muâmeleler.....	101

III. BÖLÜM
SOSYAL HAYATTA MUÂMELELER

Güzel Muâmeleler	107
Tevhidde Birlik.....	107
Birlik ve Beraberlik.....	108
Kardeşlik.....	111
Güler Yüz-Tatlı Dil.....	112
Müdârâ.....	116
Selâm.....	120
Musafaha/Tokalaşma.....	123
El Öpmek.....	125
Akrabalara İyilik.....	127
Komşulara İyilik.....	132
Misâfirlere İyilik.....	137
Arkadaşlara İyilik.....	140
Dul- Yetim ve Öksüzlere İyilik.....	143
Âlimlere İyilik.....	147
Öğrencilere İyilik.....	153
Hastalara İyilik.....	155
Cenâzeye İyilik.....	158
Ölüm Anı.....	158
Yıkanması.....	158
Kefenlenmesi.....	159
Cenâze Namazı.....	159
Defin.....	160
Yas.....	160
Tâziye.....	160
Ölenin Ardından Âmel.....	161
Ölümü Tefekkür.....	161
Kabir Ziyareti.....	161
Herkesi Makamına Göre Ağırlamak.....	162
Cömertlik.....	165
Îsar.....	169

Yardımlaşma	171
Adalet	175
İnsaf	178
Af ve Hoşgörü	179
Merhamet	181
Nasihat	182
Emr-i Bi'l-Ma'ruf Nehy-i Ani'l Münker	187
Doğruluk ve Güven	193
Ahde Vefa	196
Emaneti Koruma	197
Danışma/İstişare	200
Tevâzû ve Vakar	202
Çirkin Muâmeleler	205
Haramlardan Korunmak	205
İrız Koruma, Zinaya Yaklaşmama	208
Gözü Koruma	210
Dokunmak ve Sapıklık	211
Canı Koruma	213
Mefkûd/Kayıbolan Kişi	215
Lakît/Bulutlu Çocuk	216
Malı Koruma	217
Dili Koruma	218
Alay	220
Ayıplama	221
Kötü Lakap Takma	221
Zannetmek	222
Hüsn-ü Zan	223
Sû-i Zan	224
Tecessüs/Kusur Araştırma	225
Ayıpları Örtmek	226
Gıybet	227
Nemime/Koğuculuk	229
Yalan	230

İftira	231
Sövmek.....	232
Lanet Etmek.....	233
Minnet Etme/Başa Kakma	235
Müdâhene/Yağcılık/Dalkavukluk.....	237
Toplumunu Nemelazımcılık Bozar	243
Benzer Kavramlar: İltifat/Müdârâ	247
Aldatma/Hile.....	249
Zulüm.....	250
Kibir ve Kendini Beğenme	252
İrkçilik	257
Haset ve Gıpta	264
Hırs	266
İnat	268
Gazap ve Öfke	268

IV. BÖLÜM

İŞ HAYATINDA MUÂMELELER

Konuya Giriş	275
Helâl ve Haram Kazanç	275
İş ve Meslekler.....	278
İslâm'da Çalışmanın Hükümü	280
Dilencilik	281
Bu Bölümün Kısımları	283
Helâl Kazanç ve Akitler	284
Muâmeleler ve Akitler	284
Alışveriş	285
Kâr Haddi	287
Muhayyerlik ve Çeşitleri.....	288
Görmek Suretiyle Muhayyerlik	289
Kusur Suretiyle Muhayyerlik.....	289
Fâsîd/Bozuk Alışveriş	290
İkâle/Satışı Kaldırmak	290

Narh Koyma.....	290
Fiyatlarla Oynama.....	291
İhtikâr/Karaborsacılık.....	291
Kabz-ı Mallık ve Komisyonculuk.....	292
Hileli Arttırma veya Eksiltme.....	293
Hile/Aldatma.....	293
Yemin.....	293
Eksik Ölçmek ve Tartmak.....	295
Borç.....	295
Faiz.....	296
Vadeli Satış.....	297
Selem.....	297
Sarf ve Sarraflık.....	299
Rehin.....	300
Hâcr.....	300
İkrar.....	301
İcar/Kira.....	302
Şuf'a.....	304
Vekâlet.....	305
Kefalet.....	306
Havale.....	307
Sulh.....	308
Hibe.....	309
Hibeden Caymak.....	311
Sadaka.....	312
Ölen Adına Sadaka Vermek.....	312
Vakıf.....	313
Emanet/Vedia.....	317
Ariyet.....	317
Muzaraa/Ziraat Ortaklığı.....	318
Musakat/Sulama Ortaklığı.....	320
Şirket/Ortaklık.....	320
Ölüm ve Miras.....	321

Lukata/Buluntu Mal	322
- Buluntu Malı Almak	324
- Şâhit Tutmak ve Etrafa Duyurmak	324
- Sahibinin Çıkması ve Çıkmaması	325
Haram Kazanç Yolları	327
Hırsızlık	327
Yol Kesme/Eşkiyalık	328
Gasp	329
Rüşvet	330
Adam Kayırma/İltimas	331
Kumar	332
İsraf	335

V. BÖLÜM

DEVLET VE İDAREDE MUÂMELELER

Devlet	339
Anayasa	343
İsyan/Kıyam/Ayaklanma	344

VI. BÖLÜM

ÖZEL HAYATTA MUÂMELELER

Ekler:

- Haramdan Temizlenme Yolu: Tövbe	348
- Muâmelelerde Anlaşmazlıkların Çözümü	351
Sonsöz	359
Alfabetik Konu Başlıkları	365

İTHAF

Evlenip aralarına girdiğim günden beri iyiliklerini gördüğüm güzel insanlara; merhum kayınbabam Mustafa Aktolun Efendi'ye, sevgili kaynanam Şaziye Hanım'a, değerli baldızlarım Hatice ve Ayşegül hanımlara, kıymetli kaynım Murat Bey'e, eşlerine, evlâtlarına ve torunlarına muhabbet ve hayır dualarımla...

Cemal Nar

ÖNSÖZ

“Muâmele” Arapça’dan dilimize geçmiş bir kelime. Maalesef bu çok güzel kelimeyi unutmaya başladık. Bildiğiniz gibi dilimize Arapça ve Farsça’dan geçen kelimeleri atarak yerine Avrupa’dan gelen kelimeleri alan veya yeni sözcükler uyduranların asıl amacı, zihinlerden İslâm’ı ve onun tarihini, kültür ve medeniyetini silmektir. Zihinleri İslâm’dan boşaltmak ve o boşalan yere Batı kültür ve medeniyetini koymak, zihinleri laikleştirerek dinden uzaklaştırmaktır. Çünkü kelimeler de bir medeniyet taşırlar.

“Muâmele” de öyle bir kelimedir. Ağızımızdan çıktığı an hemen “Din muâmeledir” hadisi aklımıza gelir ve kendimize bir çekidüzen veririz. Hayatımızın her anı gözümüzün önüne gelir ve biz bir muhasebe yaparız. Çünkü din lafa bakmaz; işe bakar, muâmeleye bakar.

Muâmele sözlükte davranış, işlem, gidişat, usul, yol yöntem, alışveriş gibi manalara gelir. “Bana karşı olan muâmelesini beğenmedim” derken davranışını, “Onlar, gündelik muâmelelere başlayınca çok beğendim” derken işlemlerini, “Bu adam, muâmele bilmiyor” derken usul, yol ve yöntemini, “Çarşıda bugün muâmele olmadı” derken ticaret ve alışverişi kastederiz.

Muâmele kelimesi iki veya daha fazla kişinin karşılıklı olarak müştereken yaptıkları işler için kullanılır. Bu ise büyük ölçüde kişinin kendine dönük, sadece kendisini ilgilendiren özel davranışlarını konu dışında bırakır.

Fert ve toplum olarak Allah Teâlâ'ya ve Rasûlü'ne kesin bir şekilde îman etmeli ve severek candan itaat etmeliyiz. O kadar ki, bu îman ve itaat bizim aklımıza, gönlümüze, hatta etimize, kemiğimize, iliğimize sinmeli, tüm benliğimize bir daha silinmemek üzere işlemelidir. Ta ki Yüce Rabbimiz ve sevgili Habîbi bizden razı olsun. Kıyamet gününde huzurlarına yüz akı ile çıkabilelim. Mahşerde aftan, merhametten ve şefaatten mahrum kalmayalım. Arşı altında konuk edilelim.

Zamanımızda dinin dünyevî ahkâmının unutulup uygulanmadığını gören, şeriatın sanki göğe çekildiğine bakıp üzülen bazı dostlar, Müslüman imajının yara alması karşısında muzdarip olarak fakire şöyle dediler:

“Hocam, din muâmeledir ama maalesef hayat sahnelerinde ve hasseten çarşı pazarda hiç göremiyoruz. Buna dair bir kitap yazsanız?”

Ben de kendilerine “İslâm'ın Özeti” kitabımı hatırlattım. Okumadıkları için mahcup olmakla beraber, daha kısa ve sadece muâmeleden bahseden bir kitap yazmamı rica ettiler. Biz de hayra teşvik eden dostları kıramadık. Adı geçen kitabımızdan da faydalanarak bu kitabı yazdık. Bakalım dostlarımız alıp okurlar, okutup faydalandırıyorlar mı? Allah'tan umut kesilmez.

Malumunuzdur, din Allah Teâlâ'nın bizim hem dünya hayatında hem de ahirette mutluluğumuz için koyduğu kanunlardır. Özel ve genel hayatında ona uyan her Müslüman, kendi nefsinde, ailesinde, iş yerinde, vatanında ve ümmetinde bu mutluluğu duyarak doya doya yaşar.

Böylece bu din ona bahşedilmiş en büyük nimet olur. Ona düşen bu mutluluk kanunlarını Kur'ân-ı Kerîm'den ve sünnet-i seniyye'den veya bu kitap gibi o kaynaklardan derlenmiş eserlerden iyi niyetle önce okuyup öğrenmek, sonra da ihlas ve samimiyetle uygulamaktır.

Şunu hemen hatırlatayım; bu bir âdâbı muaşeretin yarıcı olan kişinin kendisini ilgilendiren görgü kuralları kitabı değildir. Onun konuları başkadır. O konuda da “Uygulamalı İslâm Terbiyesi” adını verdiğimiz bir kitap çalışmamız vardır. İnşallah o çalışmalar da biter, basılıp okuyucusuna ulaşır. Kitaplarımıza emeği geçen herkese teşekkür ederiz.

Neticede duamız; her hâlükârda kendisine hamd ve şükür ederek övdüğümüz Rabbimiz (c.c.) bu çalışmalarımızı kabul buyurup faydalı kılsın. Amin.

Cemal Nar
Kahramanmaraş
Eylül 2017

GİRİŞ

Din Gerçeği

Din, akıllı insanlara, kendi arzu ve istekleriyle dünya ve ahiret mutluluklarını kazandıran ve her türlü hayırlara götüren ilâhî kanunlardır.

“Her türlü hayırlar” sözü, şüphesiz kapsamlı bir sözdür. Bununla kastettiğimiz, insanın, yaratıcısı Allah (c.c.) ile olan ilişkileri ile beraber, aynı zamanda içinde yaşadığı toplumdaki insanlar, hayvanlar ve eşyalar ile olan ilişkileridir. Çünkü, bazılarının yanlış anladığı gibi din, sadece Al-lâh’a îman ve ibadet etme, ahlâkı güzelleştirme değil, aynı zamanda toplumun idari, hukuki, iktisadi, ticari, eğitim ve ahlâk gibi her türlü iş ve ilişkilerini kendi içinde uyumlu bir şekilde düzenleyen kapsamlı bir ilâhî kanunlar bütünüdür. Bir başka deyişle din, Yaratan’la ilişkileri düzenlediği kadar, yaratılan insan, hayvan ve eşya ile olan ilişkileri de düzenleyen, hayat içinde onlara yön veren kurallar bütünüdür. Bu anlamda din, bir yaşama biçimidir. Bir nizam, bir sistemdir.

Bu bakımdan İslâm; bütün peygamberlerin Allah’tan alıp insanlara tebliğ ettiği, nihayet son peygamber olan Hz. Muhammed (s.a.v.)’in vahiy yoluyla Allah’tan alarak insanlara sunduğu îman, ibadet, hukuk, ahlâk gibi kalbî,

zihnî ve âmelî esasları, kuralları içeren ilâhî kanunlar toplamıdır. Peygamberimizin bizzat uygulayarak sunduğu bu din, zamanla Müslüman toplumlarca yaşatılmış, hatta insanlığın zihnî ve âmelî birikimlerinden de yararlanarak geliştirilmiş, insan, devlet ve toplum gibi temel konularda kendine özgü düşünce, ilke ve anlayış oluşturmuş bir dinin, bir dünya görüşünün, tarihî bir birikimin, kültür ve medeniyetin adı olmuştur.

Kur'ân, dinleri “Hak” ve “Bâtıl” diye ikiye ayırır. Bâtıl dinler, bütün çeşitleri ile tek bir dindir ve hak din karşısında küfrü ve inkarı temsil ederler. Kur'ân'ın kesin ifadesine göre Allah katında geçerli tek din İslâm'dır ve her kim İslâm'dan başka bir din, bir yaşama biçimi benimser ve yaşarsa, Allah tarafından o, asla kabul olunmayacaktır.

Hiç şüphesiz dinin kaynağı Allah'tır. Allah, önce evreni ve bu arada dünyayı yaratmıştır. Amaç, insana bir imtihan alanı açmaktır. Sonra insan yaratmıştır. Ne diye mi? “Bakalım hangisi İslâm ölçeğinde daha güzel âmel edecek?”

Dünya İmtihani

İnsanın yaratılmasındaki temel amaç, yaratıcısını bilmesi, sevmesi ve istediği ölçüler içinde kulluk ederek O'nu hoşnut etmesidir.

Hayat, “ömür” dediğimiz belli bir süresi olan bir sınav içindir. Sınava alınanlar, akıllı ve ergin insanlardır. Sınavın şartları, süresi, yeri ve zamanı, herkese göre farklıdır. Bunu belirleyen, Yüce Yaratıcımızdır. Bu sınavın konusu, dindir. Başarı için, îman tam olmalıdır. Âmele gelince, toplam yüz üzerinden en az elli puan almak gerekir. Ama mutlak sonuç, yine Yaratıcıya aittir. Başarılıyı başarısız kılmaz. O, zulmü yasaklamıştır ve asla kullarına zulmetmez.

Fakat başarısız, bazı durum değerlendirmelerine göre başarılı sayabilir. O'nun adaleti muhakkak, merhameti sonsuzdur.

Buna göre Allâh'ın istek ve iradesine göre, yani dine göre bir hayat yaşayanlar, burada ve orada mutlu olacaklar; din dışı bir hayat yaşayanlar, kendi keyiflerine, lezzetlerine, şehvetlerine göre yaşayanlar ile Allâh'ın kanunlarını tanımadan yaşayanlar ise burada da orada da acı, ızdırıp ve azap içinde kalacaklardır.

İşte Allah Teâlâ, Cennette yarattığı ilk insan ve eşine, bu gerçekleri anlatmış, bilinen sebepler yüzünden onları Cennetten dünyaya indirdikten sonra da onu, kendi nesillerine peygamber olarak görevlendirmiştir. İlk insan, yani Hz. Âdem (a.s.) aynı zamanda ilk peygamberdir. Onun çocukları da Allâh'ı bilen, Allâh'ın kanunlarına teslim olan ilk Müslümanlardır. İşte Allâh'ın bu dininin, bu kanunlarının adı da İslâm'dır. Hemen söyleyelim ki, Kur'ân'ın anlattığı bu kesin bilgilere rağmen, ilk insanın ilkel, dilsiz ve düşüncesiz olduğunu veya maymundan geldiğini söylemek, boş bir zan ve kuru bir iddia olup hiçbir bilimsel tarafı yoktur. Aynı zamanda âyetleri inkar anlamı da taşıdığı için kesinlikle inkardır, küfürdür.

İslâm'ın Ana Kaynakları

İslâm en son, en mükemmel şeklini, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) tebliği ile almıştır. Bu dinin temel kaynakları ikidir;

1. Allâh'ın Hz. Muhammed'e (s.a.v.) bildirdiği ilâhî vahyinden, yani kutsal sözlerinden oluşan Kur'ân.

2. Bu Kur'ân'ı insanlara okuyan, açıklayan ve uygulayan peygamberin sözleri, işleri ve benimsemeleri. Biz buna, "kavlî", "fiilî" ve "takriri" diye kısımlarına ayırdığımız

“sünnet” diyoruz. Sünnet Kur’ân’ın genel, kısa ve kapalı geçen âyetlerinin ayrıntılarını açıklar, umumi hükümlerini tahsis eder, uygulamayı gösterir, hatta Kur’ân’da olmayan bir kısım hükümleri bildirir. Hiç şüphesiz bu yetkiyi O’na Allah vermiştir. Kur’ân bunu açıkça bildirir.

3. Bu iki asıl kaynak yanında, bir önemli kaynak da ic-tihattır. Meselâ; sahabenin görüşü, Müslüman toplumun örf ve adetleri, istihsan, istishap, mesalih-i mürsele, önce-kilerin şeriatları gibi başka deliller de vardır. Bunlara “fer’î kaynaklar” diyoruz. Aslı kaynaklarda bulunmayan hükümler, fıkıh usulü ilminde belirlenen belli kaide ve kurallar çerçevesinde bu fer’î kaynaklardan çıkarılır. Bu işleme “ic-tihat”, bunu yapacak ehliyetle olan âlime de “müçtehit” diyoruz.

İslâm ve İnsan

İnsanlar, akıllı olarak bülûğ çağına erdikleri zaman *mükellef*, yani din bakımından sorumlu olurlar. Buna göre Allâh’ın emir ve yasaklarını, dini ibâdetleri yerine getirmekle vazifeli olan kimselerin herbirine “mükellef” denir. Bülûğ çağı, İslâm âlimlerinin çoğunluğuna göre kızlarda 9-15; erkeklerde 12-15 yaşları arası olarak belirlenmiştir. Yalnız Ebû Hanife, bülûğ çağının sonu olarak kızlarda 17; erkeklerde ise 18 yaşını kabul eder. Kişinin bülûğa ermesi, erkeklerde rüyada ihtilâm denilen cinsî boşalmanın olması; kızlarda ise “hayız” veya “aybaşı” denilen muayyen hâlin ortaya çıkması ile gerçekleşir.

Bu açıdan baktığımızda mükellef insanlar üç kısma ayrılırlar: Mü’min, kafir, münafık.

1. Mü’min; kesin inanmış insan demektir. Yani mü’min, Yüce Allâh’a, O’nun peygamberi Hz. Muhammed’e ve peygamberin haber verdiklerine şeksiz şüphesiz olarak,

kesin ve tereddütsüz inanan, kabul ve tasdik ederek beğenen insandır.

Bu îman ve gereğince yaşayanlar, dünyada huzurlu, mutlu ve mutmain oldukları gibi, öldükten sonra tekrar diriltildiklerinde de Cennete girecekler, orada Allâh'ın kendilerine hazırladığı pek çok nimetler içinde ebediyen, sonsuza dek mes'ud ve bahtiyar bir hayat yaşayacaklardır.

Ancak, îmanlarına rağmen dünyada Allâh'a karşı kululuklarında noksanları olan veya bazı yasakları, günahları işleyenler, bunun karşılığında cezayı hak etmişlerdir. Allah Teâlâ dilerse bunları, suçları oranında cezalandırır, dilerse affeder. Hiçbir mü'min Cehennemde ebedi kalmaz, sonunda mutlaka Cennete girer.

2 Kafir; İslâm'ın kesin inanç ve emirlerine kısmen veya tamamen inanmayan, onları aşağılayan, alaya alan veya beğenmeyen insanlara denir. Onlar, sonsuza dek Cehennemde kalacak, asla o acıklı ve acıtıcı azaptan kurtulamayacaklardır.

3. Münafık; İçlerinden kafir oldukları hâlde, dışarıdan mü'min olduklarını söyleyen veya öyle görünen, öyle yaşayan insanlara denir. Bunlar, kafirlerden daha değersiz, daha tehlikeli, dolayısıyla da ahirette azap bakımından daha beterdirlere.

Müslümanlar, birbirlerinin kardeşleridir. Mü'minler, hem kardeşlerine karşı vazifelerini yapabilmek, hem de kafirlere karşı tavırlarını alabilmek için, inanç bakımından insanları iyi tanımak zorundadırlar.

Bir önemli konu da şudur: Mü'min her an küfre düşebileceği gibi kafir de her an mü'min olabilir. Kafirin mü'min olması, fevkalade sevinilecek bir olaydır. Buna sebep olmak, dünyada büyük bir mutluluk ve huzur kaynağı,

ahirette de bir kurtuluş vesilesidir. Aksine bir mü'minin küfre düşmesi ise bütün Müslümanları üzen bir olaydır. Üzerinde derin derin düşünülmesi gereken, sebep ve çarelerinin araştırılması gereken bir durumdur. “Böyle bir şey olamaz” diyerek bu konuda gevşeklik göstermemek, ihmal etmemek gerekir. Nihayet mümkün olan bir olaydır.

Onun için Müslümanların kendi îmanlarını güçlendirecek ilim ve âmellere olduğu kadar, başkalarına hakkı tavsiye etmeye, dini korumaya ve yaymaya çalışmaya da çok büyük önem vermeleri gerekir.

İrtidat/Dinden Dönme

Mü'min iken dinden çıkana “mürted” denir ve yakalanırsa İslâm toplumunda ferdin ve cemiyetin inanç, huzur ve güvenini koruma adına cezalandırılır. Ancak, bir kimşenin dinden çıkıp kafir olduğunu söylemek, ciddi bir iştir. İnsanı dinden çıkaran dinin temel esaslarının inkarı veya alaya alınması veya faydasız görülüp beğenilmemesi gibi şeylerin, o insan tarafından bilerek söylenip söylenmediği, amaçlandığı veya maksadını aşıp aşmadığı iyi araştırılmalı, insanlar gelişigüzel tekfir edilmemelidir, yani hemen dinden çıkıp kafir olduğu ilan edilmemelidir. İnsanlar bazen dini, içlerinden samimi bir şekilde benimsediği hâlde, bilme-yerek veya boş bulunarak inkara götüren bir sözü söylemiş de olabilirler. Gerçekten bazen söz kafir, ama söyleyen mü'min olabilir. Bu gibi hâllerde yapılacak olan, temkinli olmak, uygun bir dille o kişiyi uyarmak ve tövbeye davet etmektir.

İmanı kabul veya reddedecek makam, Allah'tır. Onun için, Müslümanlığını bildiğimiz bir kişiyi tekfir için acele etmemeliyiz. Tekfir, Müslüman olduğu bilinen bir kişiyi, inkar özelliği taşıyan söz veya eylemleri sebebiyle kafir

saymaktır. Öneminden ötürü bir kere daha ifade edelim ki tekfir, hem birçok haklarını kaybetmesi ve yakalanırsa ağır bir cezaya çarptırılması açısından hem o kişi için çok önemlidir. Hem de birlik ve beraberliği bozulan, dini inançlarına karşı açıktan saygısızlık ve saldırganlık ile huzuru bozulan toplum için oldukça ağır bir durumdur. Dolayısıyla tekfir hususunda çok dikkatli ve titiz olmak gerekir. Temelsiz iddialar ile bir kişiyi veya cemaati tekfir ederek dışlayıp cezalandırmaktan kaçınmak lazımdır. Bu ihtiyattan ötürü “ehl-i kible'nin tekfir edilmemesi”, “ehl-i sünnet” inancının temel bir özelliğidir. Gönülde samimi îman varsa, kastını aşan veya nereye varıp dayanacağı bilinmeyen cahilane bir söz veya iş yüzünden kimse tekfir edilmemeli, belki yanlış, uygun bir metotla düzeltilmelidir.

Ancak, özellikle de çağımızda göz ardı edilemeyecek kadar büyük ve korkunç bir “irtidat” sorunu vardır. İrtidat, az önce görmüştük, kişinin kendi özgür irade ve ifadesiyle dinden çıkmasıdır. Müslüman olduktan sonra dinden çıkılmaz diye bir kural yoktur. Öyleyse burada mühim olan “Hangi durumlarda bu gerçekleşir?” sorusuna cevap bulmaktır. Akaid kitaplarımız, îmanın sağlıklı ve geçerli olmasının şartlarını genellikle üç maddede özetlerler:

1. İman, hayattan ümit kesildiği ölüm anında olmalıdır.

2. Hiçbir îman esasını inkar edilmemeli, yalanlanmamalıdır. İman bir bütündür, bölünme ve parçalanma kabul etmez. Birini inkar, tümünü inkar gibidir.

3. Dini hükümlerin, kanunların, emir ve yasakların, îman esasları gibi güzel ve faydalı olduğuna, fert ve toplumun dünya ve ahiret saadetini temin ettiğine kesin inanılmalı, bunları yaşamada inat ve kibirlilik gösterilmemeli, bunlar zamansız, yararsız, çirkin, çağdışı, gericilik ve

yobazlık olarak görülmemeli, ne bunlarla, ne de bunlara inanıp yaşadığı için Müslümanlarla alay edilmemeli, küçük görülmemeli, hafife alınmamalı ve gıcık kapılmamalıdır. Aksi takdirde, bunları yapanlar kendini mü'min saysalar da, Allah ve Müslümanlar katında mü'min değildirler. Bu, Allah adına ahkam kesmek değil, Allâh'ın ölçülerini ortaya koymaktır.

Bu açıdan bakıldığında Müslümanlar için çağın en büyük meselesi, îmânı koruma ve kurtarma meselesidir. Bu da ilim ve âmel ile olur. Birçok insanın cehaletine kurban gittiği açıktır. Küfür ateşinin çağdaş kültür ve kavramlarla âlemi cayır cayır yaktığı bir zamanda inananların bir itfaiyeci gibi İslâm ile insanları kurtarmaya çabalaması, Peygamber görevini yüklenmesi demektir ve ücretleri de ahirette onlarla beraber olmaları hasebiyle –Allah bilir ya- onlara çok yakın olacaktır.

Ne yazık ki bazen de insanlar, bilerek dinden çıkacak sözleri söylüyor, işleri işleyebiliyorlar. Bu gibi durumlarda inananlara düşen, yukarıda belirtilen gerekçeler gereğince o insanlarla, dine davetin dışındaki tüm ilişkileri kesmektir. Onlara selâm verilmez, selâmları alınmaz, kestikleri yenilmez. Müslüman bir eşle evlendirilmez, evli iseler nikâhları hükümsüz kaldığından eşleri kendiliğinden boş olur ve ellerinden alınır. Öldüğünde cenâze namazları kılınmaz, Müslüman mezarlığına da gömülmezler.

Bütün bunlar düşünüldüğünde “Bugün Müslümanların en önemli meselesi, kendilerinin ve sorumlularının îmanlarını iyi korumaya çalışmalarıdır” sözümüz yabana atılamaz. Çünkü insanları küfre düşüren cehalet, maalesef çok yaygınlaşmış, Batılılaşmanın ve laikliğin getirdiği yabancı inanç, hukuk, görgü kuralları, hayat tarzları ve kültürler, İslâm dışı yaşama biçimleri, çeşitli kişi ve kurumlarca

değişik metotlarla insanımıza benimsetilmeye çalışılmaktadır. Hatta zaman zaman bu konuda, insan haysiyet ve şerefine yakışmayan, temel hak ve hürriyetlere ve yürürlükteki yasalara da ters düşen ilkel bir baskı, zorlama ve dayatmalara da şahit olunmaktadır. Bütün bunları bertaraf edebilmek için sağlam bir inanca, güçlü bir bilgiye, engin bir kültüre ve fevkalade bir cesarete ihtiyaç vardır.

İslâm Bir Sistemdir

Bilindiği gibi İslâm, hayatın tamamına hitap eden, dünyayı bütün olarak değerlendirip düzenleyen bir dindir. İslâm dini ahiret için olduğu kadar aynı zamanda dünya içindir de. Bu yüzden Batılılaşma, çağdaşlaşma, modernite, sekülerizm gibi düşüncelerin öz olarak dayattığı “laiklik” ilkesini asla kabul etmez. Bunu bilen laikçiler, yaptıkları muâmelelerin, uyguladıkları işlemlerin din ve vicdan hürriyetine uymadığını bilmelerine rağmen Müslümanlara bunu zorla dayatmaktan asla vazgeçmezler.

Zaman zaman onların insan hak ve hürriyetlerine aykırı bu uygulamalarını eleştiren Batılılara dönerek, “Bizi eleştirmeyiniz, zira bizim özel şartlarımız var” derler. Demek istedikleri şudur: “Sizin dininizin dünyayı idare eden kanunları yoktur, şeriatı yoktur. Ama İslâm’ın var. Eğer din ve vicdan özgürlüğü diyerek İslâm’ı öğretir, yaşamalarına ve yaşatmalarına izin verirsek, o kendi kanunlarını uygulamak adına laikliği ortadan kaldırır. Kendimizi ortadan kaldıracak bir tehlike ile mücadele etmemizi eleştiremezsiniz”.

İşte asıl gericilik, yobazlık, asıl dogmaya sarılma ve kör taklit budur. Yalan söylüyorlar. İslâm hiçbir zaman başka dinlere mensup olanlara “Müslüman olun” diye baskı yapmaz. Hayır, hayır, asla yapmaz. Çünkü “Dinde

zorlama yoktur.” Dünyada bu hürriyeti en iyi Müslümanlar uyguladılar. Aralarında yaşayan gayr-i müslimlere hiç din adına baskı yapmadılar. Bugünkü dünya bu konuda hâlâ Osmanlı seviyesine bile ulaşabilmiş değildir. İşte olaylar meydana. Eğer laiklik, din ve vicdan özgürlüğünü temin etmek ve korumaksa, bu bizim dinimizde zaten var olan kesin bir kuraldır. Öyleyse laikliğe ihtiyacımız yoktur. Zaten Batıdan onu alarak bu ülkede cebir ve şiddetle dayanarak zorla uygulayanlar laikliği bu amaçla almadılar. Onların maksadı, bu isim altında “irtica” adını verdikleri İslâm’ı yok etmek idi. Bunu da maalesef yıllar yılı acımasızca yaptılar.

Her neyse, dinimiz İslâm sadece îman, ibadet ve ahlâk değildir. Aynı zamanda dünyamızı da düzenleyen bir dindir. Yani dünyada yaşarken ev ve aile hayatımıza, sosyal ve siyasi hayatımıza, ziraat, ticaret, sanayi, iktisat, ekonomi gibi iş hayatımıza, hukuk, eğitim ve terbiye hayatımıza bir yasal düzenleme getirir. Üstelik bu din, kendi yasalarını, kanunlarını korur ve başka kanunların reddini ister. Bunu da îman şartı kılar.

Bu ne demek?

“Din muâmeledir” demektir. Açıklayalım.

Din Muâmeledir

Eğer dünya işlerimiz, yani evlenmemiz, boşanmamız, mesleğimiz, memuriyetimiz, ticaretimiz, hukukumuz, mahkememiz, yönetimimiz İslâm’ın emir ve yasalarına göre, haram ve helâllerine göre, ahkam ve şeriatına göre, yani kanun ve yasalarına göre değilse, bizim Müslüman oluşumuz laftan ibarettir. Lafla peynir gemisinin yürümediği gibi, böyle bir din de yürümez. Yani toplumsal hedeflerini

gerçekleştiremez. Neticede Allah Teâlâ'nın katında itibara alınmaz. Bu yüzden Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.)'in “*Din muâmeledir*” hadisi çok önemlidir.

Biz îman ile ilgili yazdığımız kitaplarda “îman âmel ilişkisini” göstermiştik. Şimdi burada uzun uzun tekrar etmeyi gereksiz görüyoruz. Şu kadarını bilelim ki, Allah Teâlâ'nın kanunlarına her Müslüman itaat etmelidir. Emirlerine ve yasaklarına, haramlarına gönüllü uymalıdır. Ancak âmel, îmandan bir cüz, bir parça değildir. Bunun için farzları yapmamak veya haramlardan kaçmamak suretiyle büyük günahları işleyenler, yaptıklarını helâl sayıp güzel görmedikçe, dinden çıkmış olmazlar. Ne var ki İslâm'ı ihlasla yaşamamak, îmânı zayıflatır. Böyle bir îmânın bir gün yok olmasından korkulur. Bu gibi insanlara düşen, ertelemeden, hemen tövbe ederek Allah (c.c.)'a dönmektir. Şüphesiz içi yanarak O'na dönenler, karşılarında memnun olan ve kulunu bağışlamayı seven bir Rab bulacaklardır.

Az önce söylediğimiz konuyu az açalım. Dinin emir ve yasaklarına, helâl ve haramlarına uymayanlara bakılır. Eğer bunlara îman ettiği hâlde sırf tembellikten, menfaatine düşkünlükten, zevk ve şehvetlerine yenilmekten ötürü uymuyorlarsa onlar asidir, günahkardır, fasıktır, facirdir; derhal tövbe etmeli ve isyandan itaate dönmeli, doğru yola girmeli, geçmişteki eksikliklerini de kaza ederek tamamlamalıdır.

Eğer bu esaslara îman etmediği, kabullenmediği için uymuyorlarsa veya dinin emri olduğuna îman etmelerine rağmen beğenmedikleri, çirkin gördükleri, faydasız buldukları için uymuyorlarsa, kesinlikle dinden çıkmış, kafir ve mürted olmuşlardır. Onların “Ben de Müslümanım” demelerinin hiçbir kıymeti yoktur. Çünkü din muâmeledir; laf değil, icraat ister.

Meselâ; adam namaz kılıyor, oruç tutuyor, elinden tesbih düşmüyor, hacca da gitmiş, sakal da bırakmış; ama ticaret, ziraat, zenaat, memurluk işçilik gibi iş hayatında hile yaparak herkese kazık atıyor, işten çalarak haram yiyor, hak hukuk tanımıyor, kaba diliyle herkesi incitiyor. Şimdi bu adamın namazı, haccı, zikri, sakalı onu kurtarabilir mi? Asla! Çünkü din muâmeledir. Muâmelesi kafir olanın kendisi nasıl Müslüman olacaktır? Ziya Paşa ne güzel demiş:

*“Âyinesi iştir kişinin, lafa bakılmaz,
Şahsın görünür rütbei akli eserinde.”*

Kişinin dini de, akli da, ahlâkı da işinden belli olur. Dil kalbin tercümanı olduğu gibi yapılan işler de kişinin dininin aynasıdır. Malın kaç kırat olduğu kantara vurunca belli olur.

“Din muâmeledir” buyuruyor Peygamberimiz (s.a.v.). Öyleyse şöyle bir düşünelim: Göz göre göre yalan söyleyerek herkesi aldatan tüccar, rüşvet ve iltimasla adaleti öldüren hâkim, hak hukuk perdesi altında en büyük zulümleri işleyen, menfaati uğruna suçu da suçluları da savunan avukat, yönetimindeki halka hakkaniyetle hizmeti unutan ve hep menfaatini düşünen politikacı, acaba bu dinin neresindedir?

Muâmelesinde helâl haram demeyip alıp satan, biriktirdiği malın zekâtını ve vergisini vermeyen iş adamı, faize bulaşarak iş kuran, çalıştırdığı işçilerinin hakkını ödemeyen, ürettiği kalitesiz malı ile başkalarının hakkını gasp eden sanayici, gelişen ilimleri iyi takip etmeyerek hastalarını yanlış tedavi eden, böylece onların sağlıklarını, mutluluklarını ve paralarını çalan doktor, dersinde dalga geçerek öğrencilerini ihmal eden öğretmen, vatandaşın işini savsaklayan memur, patronun işini hakkıyla yapmayarak ücretini helâl ettirmeyen işçi, acaba bu dinin neresindedir?

Irz ve namus mefhumlarının hiçe sayarak sokaklarda giyinik olduğu hâlde çıplak dolaşanlar, açıktan zina ve fuhuş yapanlar ve o mekanlarda çalışanlar, içki, sigara ve uyuşturucu satanlar ve kullananlar, evlâtlarının din ve dünya eğitim ve terbiyesini ihmal ederek onların yakın ve uzak geleceklelerini karartan ana-babalar, acaba bu dinin neresindedir?

Milleti küfre ve fıska yöneltten medya, sinema, tiyatro, gazino ve sâir eğlence sektörünün patron ve çalışanları, acaba bu dinin neresindedir?

Yönettiği halkın maddî-mânevî korunup yüceltilmesine çalışmak yerine onu dünyanın uluslararası karanlık güçlerine peşkeş çeken, vatanın yeraltı ve üstü servetlerini ecnebilere el altından pazarlayan, çalarak çırparak topladıkları pis paralarını dünya bankalarında saklayan idareci ve bürokratlar, acaba bu Müslümanlığın neresindedirler? Allah Teâlâ'ya ve Rasûlullah'a îmânın ve itaatin neresindedirler?

Mükellef ve Dinin Hükümleri

İslâm; işlerin Allah Teâlâ'nın istek, irade ve rızasına uygun olup olmama bakımından değerini ifade eden bir takım kavramlar kullanmıştır. Biz de bu kitapta bu kavramları sık sık kullanacağız. O yüzden bu temel kavramların burada kısaca anlatılması iyi olur kanaatideyiz.

Bilindiği gibi **mükellef**, din açısından “sorumlu kimse” demektir. İnsanın mükellef olabilmesi için akıllı, bülüğa ermiş bir Müslüman olması gerekir.

Helâl, yasak olmayan demektir. Yani serbest sahayı ifade eder. İfade ettiği değer açısından kendi arasında dereceleri vardır. **Haram** ise kesinlikle yasaklanan demektir.

Müslüman her işini helâl ve harama uygun bir şekilde yapmak zorundadır. Buna göre insanın hayatta yaptığı işler ya farz, ya vacip, ya sünnet, ya müstehap, ya da mübahadır. Bunlara “ahkam-ı şer’iyye” denir. Buna göre Müslümanın hayatında din dışında kalan bir alan yoktur. Öyleyse bir Müslüman için laik ve seküler olmak asla söz konusu olamaz.

Müslüman, nefsinin istek ve şehvetlerine, şeytanın vesveselerine, kötü çevre ve arkadaşlara uyararak kimi zaman haram veya mekruh işler yapabilir. Ancak bundan kurtulmak mümkündür. Bunun için tövbe etmelidir. **Tövbe**, yaptığı günaha pişman olarak onu terketmek, bir daha işlememeye de söz vermektir. Bu arada Allah veya kul hakkı varsa onu da ödeyecektir. Hak sahiplerini bulamazsa onlar adına kamuya verir. Ahirette yakasına yapışan hak sahiplerine buradan elde ettiği sevabı takdim ederek kurtulur inşallah.

Şimdi “mükellefin işleri” de dediğimiz bu temel kavramlara biraz daha yakından bakalım:

Farz: Bize kadar gelişi ve anlaşılması kesinlik kazanmış bir delil ile sabit olan ve yapılması din açısından kesin olarak istenilen dini hükümlere denir. Farzı işleyene sevap, terk edene azap vardır. İnkâr eden ise kafir olur, dinden çıkar.

Farz ikiye ayrılır:

Farz-ı ayn: Her mükellefin bizzat yapması gereken işlerdir. Birinin yapması ile diğerlerinin üzerinden sorumluluk kalkmaz. Namaz kılmak, oruç tutmak, zekât vermek, hacca gitmek gibi.

Farz-ı kifâye: Toplum içinde bir kısım insanların yapması ile diğerlerinin üzerinden sorumluluğun kalktığı kesin dini hükümlere denir. Hiç kimsenin yapmaması hâlinde

herkes günahkar olur. Meselâ; hafız yetiştirmek, cenâze namazı kılmak, öğretmen, doktor, mühendis, müfessir, fakih yetiştirmek, devlet başkanını seçmek, iyiliği teşvik edip kötülüğe mani olmak gibi. Buna göre farz-ı kifâye, İslâm'ın toplum üzerine yüklediği bir sorumluluktur.

Vacip: Bize kadar gelişi ve anlaşılması kesinlik kazanmayan, zannî bir delille sabit olan ve yapılması dînen kesin olarak istenilen şerî hükümlere denir. Vacibin işlenmesinde sevap, terkinde azap vardır. Ancak îtikat bakımından farz gibi değildir. Yani vacibi inkar eden kafir olmaz. Fakat fâsık ve âsî olur. Vacip uygulama açısından farz gibidir, terk edilemez.

Sünnet: Peygamber Efendimizin farz ve vacip dışında sevap kazanmak için ibadet amacıyla yaptığı, ümmetinden de yapılmasını istediği şer'î hükümlere denir.

Sünnet ikiye ayrılır:

Sünnet-i müekkede: Peygamber Efendimizin (s.a.v.) farz ve vacip dışında ibadet maksadı ile çoğunlukla yaptığı, pek az terk ettiği şer'î hükümlerdir. Bu çeşit sünneti yerine getiren sevap kazanır, terk eden cezayı hak etmemekle beraber, kınama ve azarlamaya müstehak olur. Selâm vermek, ezan okumak, sabah ve öğle namazlarının sünnetlerini kılmak gibi.

Sünnet-i gayrı müekkede: Peygamber Efendimizin (s.a.v.) bazen yapıp bazen terk ettiği şer'î hükümlerdir. Bu sünnetlere mendup da denir. Sünnet-i gayrı müekkedeği işleyene sevap vardır, terk eden ise kınanmaz. Ancak sürekli terk hoş değildir. İkinci ve yatsı namazlarının sünnetleri, sadaka vermek, nâfile oruç tutmak, nâfile namaz kılmak gibi.

Müstehap: Güzel görülen ve sevimli olan demektir. Peygamber Efendimizin bazen yapıp çoğu zaman terk et-

tiği işlere müstehap denir. Sürekli abdestli durmak, bir gün oruç tutup bir gün iftar etmek, sadaka vermek, nâfile namaz kılmak gibi.

Müstehabın işlenmesinde sevap vardır, terkinde kınama ve ayıplama yoktur. Müstehap ile mendup, nâfile, âdâp, tatavvu eş anlamlı kelimelerdir. Bu gibi işleri tamamen terk etmek mekruhtur.

Mübah: Allah ve Rasûlü'nün, bir Müslümanı yapıp yapmamakta serbest bıraktığı işlere denir. Helâl ve câiz sözcükleri de mübah manasında kullanılır.

Eşyada asıl olan mübahlıktır. Bir şeyin haram olduğuna dair delil yoksa, o şey mübahdır. Mübah, serbest sahayı ifade eder. Oturmak, kalkmak, yatmak uyumak gibi. Ancak mübah olan bir şey, sınırsız olarak mübah değildir. İş dengede tutmak, itidalli olmak gerekir. Meselâ; yemek içmek mübahdır, fakat ölmeyecek kadar yemek içmek farzdır. Daha iyi hizmet verebilmek için güç kazanmak amacıyla israfa kaçmadan yemek içmek ise müstehaptır. Aşırı derecede yiyip içmek ise mekruh veya haramdır.

Haram: Bize kadar gelişi ve anlaşılması kesinlik kazanmış bir delil ile terk edilerek yapılmaması istenilen dini hükümlere denir. Haramın terkinde sevap, işlenmesine azap vardır. Haramı helâl saymak, haramla alay etmek veya inkar etmek küfürdür, kişiyi dinden çıkarır. Meselâ; şarap içmek, zina etmek, kumar oynamak, ana-babaya isyan etmek, farzları terk etmek haramdır.

Mekruh: Bize kadar gelişi ve anlaşılması kesin olmayan zannî bir delille sabit olan ve yapılmaması istenilen şer'î hükümlere denir. Mekruhun terkinde sevap, işlenmesine azap korkusu vardır. Ancak mekruh, îtikat bakımından

haram gibi değildir. Mekruhu inkar eden kafir olmaz ise de kınama ve azarlanmaya müstehak olur. Azaba uğrama ihtimali de vardır.

Mekruh ikiye ayrılır:

Tahrîmen mekruh: Harama yakın olan mekruhtur. Bu mekruhu işlemek cezayı gerektirir. Uygulama bakımından haram gibidir. Ancak îtikat bakımından haram gibi değildir. Yani haramı inkar eden kafir olur, fakat tahrîmen mekruhu inkar eden kafir olmaz. Ancak fasık ve günahkar olur. Başkasının evlenme teklif ettiği birine evlenme teklifinde bulunmak, iki kişinin anlaşığı bir alışverişi bozmak için yeni bir fiyat teklif etmek, vacipleri terk etmek tahrîmen mekruhtur.

Tenzîhen mekruh: Helâle yakın mekruh demektir. Mendub'un zıddıdır. Tenzîhen mekruhu işlemek kınamayı ve azarlamayı gerektirmez, fakat üstün ve faziletli bir iş terkedilmiş ve sevabı kaçırılmış olur. Her iki mekruhu da terk eden kimse sevap kazanır. Meselâ; cemaatle namaz kılmak için mescide gidecek kimsenin soğan, sarımsak, aşırı ter veya ayak kokusu ile cemaatte gitmesi veya müstehapların, mendupların terk edilmesi gibi.

Müfsid: Bir ibâdeti bozan veya bir muâmeleyi sakatlayan fiil veya temel şartlardan birisinin eksikliğine denir. Meselâ; namazda gülmek namazı bozar, oruçlu iken bir şey yemek içmek de orucu bozar. Rükün veya şartlarından birisi eksik olan ibadet fâsit olur. Meselâ; alışverişte fiyat veya mal bilinmezse, işlem fasit olur.

Azimet ve Ruhsat

Azimet Yüce Allâh'ın mükelleflerden istediği şer'î hükümlerin, her hâlükârda istenildiği gibi yapılmasına denir.

Meselâ; her şart ve durumda namazı eksiksiz olarak kılmak, oruç tutmak, haram yememek azimettir.

Ruhsat ise mükellefin özel durumlarda ve zarûret zamanlarında, bazı dini görevlerini hafifletmek veya bütünüyle kaldırmak üzere Allah ve Rasûlü'nün izin vermesidir. Meselâ; hasta veya yolcu olan bir kimsenin, orucunu yiyebilmesi, ayakta namaz kılamayan kimsenin oturarak kılması, hasta bir kadının avret yerini tedavi için doktora göstermesi, acından ölmek üzere olan bir kimsenin leş, domuz eti yemesi kendisine verilen bir ruhsat, yani izindir.

I. BÖLÜM

EV HAYATINDA MUÂMELELER

EV VE MUÂMELE

“Din muâmeledir” ölçümümüzün en fazla ortaya çıktığı yerlerden birisi, hiç şüphesiz evlerdir. Çünkü toplumun çekirdeği sayılan aile kurumu her şeyden evvel bir evin çatısı altında yaşar. O ev aslında toplumun küçük bir numunesidir, örneğidir. Aynı zamanda içindeki mutluluk ve huzuruyla küçük bir Cennet olmaya da adaydır. Başarabilenlere ne mutlu! Bu yüzden ev hayatında yaşanan olağan işleri İslâm açısından bir değerlendirelim. Orada cereyan eden helâl ve haram sınırlarına bağlı disiplinli ve ilkeli bir hayat, bizim ideal cemiyetimizin en büyük göstergesi olacaktır. Mutlu bir aile, mutlu bir toplum demektir. Mutlu bir toplum ise büyük bir devlet ve üstün bir medeniyet demektir. Bu yüzden ev içinde yaşanması olağan işlere helâl haram açısından değerlendirmeli ve bu değerlere ne kadar uyduğumuzdan kendimizi sorgulamalıyız.

Evin Tarifi ve Önemi

Ev için yuva, ocak, mesken, konut, bark, barınak, tünek, malikane, köşk, daire, dam, hane gibi çok sıcak ve samimiyet ifade eden kelimeler kullanırız. Ev ismi bir mimari yapıdan çok içinde insan, aile, hatta hayvan barındıran mekanı ifade eder. Bu basit bir çadır, bir oda olabileceği gibi bir saray da olabilir. Kur’ân’daki, “Allah

hayvanların derilerinden sizin için evler (büyüt) yaptı” âyetinde (en-Nahl, 16/80) deri çadırlar ev olarak nitelendirilmiştir. İnsanın kendisini ve neslini muhafaza edebilmesi ve hayatını sürdürebilmesi için yaptığı yuvaya Arapça’da “mesken” ve “beyt” dediği gibi, Türkçede buna “ev” denir. Biz de “mesken” kelimesini hâlâ kullanırız. Şimdilerde daha çok müstakil olursa “konut”, apartman içinde olursa “daire” denmektedir.

Ev, insanı soğuktan sıcaktan koruduğu gibi, cana, mala ve ırza namusa kasteden düşmandan ve kötü kişilerden de koruyan, içinde ailemizle birlikte rahatça yaşayabileceğimiz, istirahat edeceğimiz, dinimizin, örf ve adetlerimizin, kültür ve medeniyetimizin temel değerlerini huzurla yerine getirebileceğimiz bir mekandır. Bu mekanın genişliği, yüksekliği, içinde bulunduğu Müslüman mahallesi, kişiye az önce andığımız menfaatleri sağlayacak kadar olmalıdır. İlke olarak evin geniş makbuldür. En azından balkonu veya avlusuyla, oda sayısı ve mefruşatıyla insanı huzurlu kılacak, stres ve bunalımlardan koruyacak kadar olmalıdır. Evler aynı zamanda din ve kültürlere göre değişen mekanlardır. O yüzden evin de milli ve yerlisi makbuldür. İnsanoğlunun, yarı ömründen fazlasını içerisinde geçirdiği mesken, birçok açılardan ehemmiyet taşır. Hayatımızın çoğu bu mekanda geçer. Hayat bir imtihan olduğuna göre, imtihanımızın çoğu da burada yaşanır demektir. Burada bizden başka ev halkı ve misafirler bulunur. Bunlarla ilişkilerimizi düzenleyen kanunlar ve kurallar vardır. İşte bunların yerli yerince yapılması, kişinin dindarlığının, ahlâk ve faziletinin bir göstergesidir. Bu yüzden bu ilişkiler yumağına bakarak “Din muâmeledir” hükmünü veririz.

Biz konuya bu açıdan yaklaşacağız. Yoksa “ev” dediğinde söylenecek çok şeyler vardır. Ama bunların önemli bir kısmı konumuzun dışındadır. Meselâ; evin konumu,

planı, sağlığı, ekonomisi, tezyinat ve mefruşatı vs. bizim bu kitapta ilgi alanımıza girmez. Buna rağmen ev deyince söylenmesi gereken bazı hususlar da vardır. Şimdi muâmele açısından önemli olan konulara geçebiliriz.

Ev deyince aklımıza gelen, bir veya birkaç ferдин veya ailenin içine yerleşip uzun süre oturduğu, barınmaya elverişli yerlerdir. Her canlı kendisini soğuktan, sıcaktan, düşmandan, mahrem bakışlardan koruyacak, hayatını rahat ve huzurlu bir şekilde geçirebilecek bir yuva yapmak ihtiyacını hisseder.

Ev ve İslâm

İslâm dininde evin yeri ve önemi büyüktür. Çünkü hayatımızın büyük bir kısmı orada geçmektedir. Bu yüzden ev ile ilgili birçok emir ve yasaklar, yani yasalar, örf ve adet şeklinde yaptırıcı kurallar ve tavsiyeler, teşvikler vardır.

Evlere Allâh'ın insanlara bağışladığı birer huzur bulma ve dinlenme yeri olarak tanımlayan Kur'ân-ı Kerîm'de¹ geçmiş kavimler anlatılırken yahut Câhiliye çağına ait bazı yanlış inançlar düzeltilirken veya istîzan (evlere girerken izin isteme) gibi bir hüküm ortaya konulurken evden söz edilir. Kur'ân-ı Kerîm'de gerek tarihte ümmetlerin barındıkları yerlerden ve gerekse ahirette mü'minlerin kalacakları yerden söz edilirken hep "mesken" ifadesi kullanılmıştır.² Yine Süleyman (a.s.)'in kıssasında sözü edilen karınlarının yuvası için de "mesken" tabiri kullanılmıştır.³

Hadislerde de ev ve ev hayatı ile ilgili konular çok geniş olarak geçmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.) kişilerin

1. Nahl, 16/80.

2. et-Tevbe, 9/24, 72; İbrahim, 14/37; en-Nahl, 16/80; Tâha, 20/128; el-Kasas, 28/58; es-Secde, 32/26; es-Sebe; 34/15; el-Ahkâf, 46/25.

3. en-Neml, 27/18.

mesken sahibi olmasına büyük önem vermiştir. Bu sebeple: “Üç şey insanın saadetinden, üç şey de mutsuzluğundandır. İnsana mutluluk veren üç şey: İyi bir eş, geniş bir ev ve iyi bir binektir. İnsanın mutsuzluğuna sebep olan üç şey ise; kötü eş, kötü ev ve kötü binektir.” buyurmuştur.⁴

Meskenin iyi olması genişliğine, komşusuna, sosyal tesislere yakınlığına, yeni yerinin havadar, güneşli vs. olmasına, civarında mescid, mektep, çarşı gibi kültürel ve iktisâdî tesislerin bulunmasına bağlıdır. Meskenin genişliği, içinde oturanların adedine bağlı olarak oda sayısının çokluğu ve odalarının genişliği ile ölçülür. Mesken sâde olmalı, inanç ve ahlâka zıt telkinlere sebep olan yabancı kültürü temsil eden tezyin unsurlarına yer verilmemelidir. Mesken gerek vüsat ve gerek tefriş yönüyle ihtiyacı taşıyıp isrâfa yer vermemelidir.

Meskenin kötülüğünden maksat ise, “darlığı ve istifade edilen bölümlerinin azlığıdır” buyurulmuştur.⁵

Ayrıca bir evin kötü oluşu ve saadet yuvası olamayışının sebepleri arasında; komşuların kötülüğü, ezan duyulamayacak veya cemaatle namaza iştirak edilemeyecek kadar mescide uzak oluşu ve havasının kötü olması, güneş alamaması gibi hususlar da sayılmıştır.⁶ Yine Hz. Peygamber: “Eğer uğursuzluk denen bir şeyden söz edilecekse bu, şu üç şeydedir: Ev, eş ve binek vasıtası” buyurmuştur.⁷

4. Ahmed, Müsned, I, 168; III, 407.

5. Hâkim, el-Müstedrek, II, 162.

6. Şâmil İslâm Ansiklopedisi mesken md. Naklen bkz. Ali Şafak, İslâm Hukuku Açısından Şehirlik ve Aile Meskeni Problemi, İlähiyat Fak. Dergisi, Erzurum 1982, s. 14.

7. Buhârî, Cihad, 47; Müslim, Selâm, 1 18, 119; Tirmizî, Edeb, 58; İbn Mâce, Nikâh, 55.

İslâm'da ev yapımı teşvik edilmiş ve Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *“Her kim bize memur olursa evlensin, hizmetçisi yoksa hizmetçi tutsun ve evi yoksa ev edinsin.”*⁸

Bir ihtiyaç yokken ev veya arsa satımı da hoş karşılanmamıştır. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *“Her kim bir ev satar da kıymeti ile bir benzerini satın almazsa o parada bir bereket yoktur.”*⁹

Aynı şekilde ihtiyaç yokken yapılan her bina, insan için bir vebaldir denmiş,¹⁰ *bina yapımına aşırı düşkünlük ise, kıyamet alâmetlerinden sayılmıştır.*¹¹

İslâm hukukunda kişiye tanınan temel hak ve hürriyetlerden biri de mesken hürriyetidir. Çünkü bir insanın hayatı, malı, namusu, şeref ve haysiyeti mesken ile muhafaza olunur. Öyleyse bunlar gibi, meskenler de taarruz ve tecavüzdən masûndur. Meskenlere tecavüz, aynı zamanda hem hayata, hem namusa, hem hürriyete ve hem de mala tecavüzdür. Bunun içindir ki; bir kimsenin meskenine tecavüz etmek, yahut iznini almadan bulunduğu eve, oturduğu odaya girmek, yahut mesken içinde bulunan şeyleri öğrenmeye çalışmak, İslâm nazarında kötü bir hareket sayılıp şiddetle yasaklanmıştır. Rasûl-i Ekrem (s.a.v.) evlerin önlerinin ve sokakların temiz tutulmasını emretmiş, daha çok el sanatlarıyla uğraşan Medine yahûdilerinin sanayi artıklarını ortada bırakmalarından olsa gerek bu konuda Müslümanların onlara benzememesini istemiştir.¹²

8. Ebû Dâvûd, İmâre, 10; İbn Mâce, Ruhn, 24; Ahmed 6. Hanbel, Müsned, III, 467.

9. İbn Mâce, Rühûn, 24.

10. Ebû Dâvûd, Edeb, 160,

11. Buhârî, İsti'zân, 53.

12. Tirmizî, “Edeb”, 4 1; İbn Ebû Şeybe, V, 264; Muttaki el-Hindîye, 388.

Ayrıca bir hadisinde de kaldırılmayan çöplerin şeytanların toplantı yeri olacağını belirterek¹³ mü'minleri evlerini ve sokakları temiz tutmaya teşvik ettiği görülmektedir.

Hız. Peygamber'in hadislerinde insanı mutlu eden üç şeyden biri olarak evle birlikte komşu da sayılmaktadır.¹⁴ Türkçedeki, "Ev alma, komşu al" atasözü, "Eviden önce komşu, yoldan önce arkadaş" şeklinde Araplarda da mevcuttur. Bu ifade hadis olarak da rivayet edilmiştir.¹⁵ Evin komşunun rüzgârını kesecek şekilde inşa edilmemesi, şuf'a hakkı, komşunun evini bitişik yapmasına ve duvara mertek koymasına izin verilmesi, yemek kokusu vb. yollarla komşuların rahatsız edilmemesi, ödünç bir şey istendiğinde verilmesi, komşu açken tok yatılmaması, kişinin kendisi için istediği şeyi komşusu için de istemesi İslâm'ın bu konudaki önemli prensiplerindendir. Bu bahisler, komşuluk ilişkilerinde de hatırlanmalı ve "Din muâmeledir" hakikatine göre yaşanmalıdır.

Evin Mânevî Hayatı

Çocuğun terbiyesinden önce baba, sonra anne mes'uldür. Bu yüzden evin işlevlerinden çocuğun mânevî ve ruhî terbiyesinde önemli bir yeri vardır. Bu sebeple daha yapılışı sırasında onun maddî mânevî kirlilerden temiz olması istenmekte ve: "Binâlarınıza haram taş koymaktan sakının. Zîra bu harap olmanın esâsıdır, temel sebebidir." denmektedir. Bu meâlden olarak Vehb İbnü Münebbih'in "Tevrat'ta okudum" kaydıyla yaptığı rivayette de: "Zayıfların gücü ile (zorla) yapılan binanın âkibeti harap olmaktır, haram yolla kazanılan malın âkibeti de fakra düşmektir." denir ki bu çeşit nasihatlarla ahlâk kitaplarımızın ilgili bahislerinde rastlanır.

13. Müsned, V, 262.

14. Müsned, III, 407.

15. Aclüni, Keşfu'l Hafa, I, 204-205.

Şüphesiz evi helâl kazançla inşa etmekle veya helâl kazançtan kirasını ödemekle mesele bitmiş olmuyor. Evin iyi bir terbiye yuvası olabilmesi için her çeşit menhiyâttan sakınılması, farz ve vâcibâtın yerine getirilmesi, bir başka deyişle İslâm'ın fiilen yaşanması gerekmektedir. Bu sebeple yasak olan oyun âletleri, saf ipekten mâmul döşek, halı, yastık, perde vs. ile altın ve gümüşten mâmul kap kakac vs.nin evde kullanılması yasaklanmıştır.

Diğer mühim bir husus, evin sadece yatma, yeme, istirahat veya emniyet yeri olarak düşünülmemesi veya fiilen öyle bir havanın hâkim kılınmamasıdır. Bunu Hz. Peygamber (s.a.v.): *“Evelerinizi kabirlere çevirmeyin.”* sözüyle ifade eder.

Evleri kabir olmaktan kurtaracak şey, evlerde yapılacak ibadet ve zikirlerdir. Kur'ân okumak, namaz kılmak, tefekkür ve nefsi murâkebede bulunmak gibi. Bu sebeple: *“Evelerinizi kabirlere çevirmeyin, Kur'ân okuyun, Kur'ân okunan eve şeytan girmez.”*, *“Kişi evinde Kur'ân okursa ev, ehline karşı genişler ve melekler de orada hazır olur, şeytanlar kaçır, hayır artar. Kur'ân okunmayan eve gelince, o, sâhibine daralır, melekler orayı terkeder, şeytanlar istilâ eder, hayır da azalır.”*, *“Nâfile namazlarınızı evlerinizde kılın, onları kabirlere çevirmeyin.”*, *“Kişinin evindeki namazı nûrdur, öyle ise evlerinizi (namazla) nurlandırın.”* *“Mescitte namazınızı edâ edince eviniz için de bir nasib ayırın, zira Allah, bu namazdan dolayı eve (hususî) bir hayır yapar.”*, *“Farzdan sonra en hayırlı namazınız evlerinizde kıldığınız namazdır.”* vs. mânevî tevâtüre ulaşan pek çok târiklerle gelen rivayetle, kişinin behemahal evinde namaz kılmasını emretmektedir.¹⁶

16. Bkz. İbrahim Canan, Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 3/214-215.

Ev ile İlgili Muâmeleler

Evler, doğumundan ölüme kadar ömrün önemli bir kısmının geçirildiği yerlerdir. İnsanın en fazla huzur ve mutluluğu yaşadığı yuvasıdır. Bunun içindir ki, meskenlerin İslâmî ölçülere uygun olarak yapılması tavsiye edilmiştir. Bundan maksat ise, tuvaletlerin kibleye doğru olmaması, banyo ve mutfakların muhafazalı yerlere yapılması; evin, komşunun evini gölgeleyecek, ışık almasını engelleyecek şekilde yüksek yapılmaması, komşunun mahremini göreceğ şekilde pencereler konulmaması ve gösterişten uzak durup sadeliğe riayet edilmesi ve benzeri şeylerdir.¹⁷

Yine gece yatarken ocakta veya sobada ateş bırakılmaması, ışıkların söndürülmesi, evin kapılarının kapatılması, içinde yiyecek ve içecek gibi şeyler bulunan kapların üstünün örtülmesi de tedbir niteliğindeki tavsiyeler arasındadır.¹⁸

Kişi ve toplumun mülkiyet hakkını kabul eden İslâm hukukunda, bu iki hak arasında denge kurulmuş; iki hakkın karşı karşıya gelmesi hâlinde, toplumun hak ve menfaati ön plânda tutulmuştur. Aynı şekilde, mesken sahibi olmak ve bu meskende İslâm'ın öngördüğü bir biçimde aile hayatı sürdürmek dini hükümler gereğidir. Meskenin mutluluk yuvası olması da, ancak ideal ölçülere uygun bir biçimde yapılmasıyla mümkündür. Mesken yapımında iç ve dış mimaride İslâmî emir ve yasaklara uyulmalıdır. İsrafa kaçılmama- lı ve sağlığa uygun bir tarzda yapılmalıdır. Komşu hukukuna riayet edici, çevre sağlığına zarar vermeyen bir yükseklik ve biçimde binalar yapılmalıdır.¹⁹ Komşu ile ilgili muâmeleyi sosyal bölümde göreceğiz inşallah.

17. Ebû Dâvûd, Tahâret, 4; Buhârî, el-Edebü'l-Müfred, Kahire 1379, s.162.

18. Buhârî, İsti'zân, 49, 50.

19. Ali Şafak, İslâm Hukuku Açısından Şehircilik ve Aile Meskeni Problemi, A. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Erzurum, 1982, s.14-17.

Evin Mahremiyetinin Korunması

Evde aranan en önemli unsur, içinde yaşayanlara mahremiyet imkânlarını sağlamasıdır. İslâm bu husûsa ehemmiyet vermiştir.

Sünnet açısından ev, sâdece soğuğa sıcağa karşı bir ilticâ yeri değil, aynı zamanda insanda fitrî olan mahremiyeti sağlama yeridir. Bu sebeple eve “harem” denmiş ve buraya sâhibinin izni olmadan girilmesi yasaklanmıştır. Müslüman evlerde haremlik-selâmlık uygulaması meşhurdur.

Sünnetin beyânlarına göre mahremiyeti ihlâl sâdece “girmek” fiiliyle tahakkuk etmez, “bakmak” ile de gerçekleşir. Bu sebeple, “*Hiç kimse izin almaksızın başkasının evinin içine bakmasın, kim izinsiz bakarsa aynen girmiş gibidir.*” denir ve bu fiil, “helâl olmayan fiiller” arasında zikredilir. “İzin istemek” anlamında “isti’zân” göz sebebiyle emredilmiş olduğu gibi izin henüz tahakkuk etmeden gözün içeriye kaymamasına dikkat etmek gerekir. Bu sebeple kapıyı çalarken, kapıya yüzünü dönerek değil, yan dönerek durmak emredilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in de böyle hareket ettiği belirtilir:

“Kim, bir başkasının evine kasıtlı bakarken gözü çıkarılır da diyet için mürâcaat etmeye kalkarsa bilsin ki hiçbir hak talep etmeye hakkı yoktur.”

Başkasının mahrem hayatını pencereden, kapı deliğinden ve aralığında seyretmek, yani röntgencilik, İslâm ahlâkına uymayan kötü bir harekettir. Biri Hazret-i Peygamber’in kapısındaki bir delikten içeriye bakar. O sırada Hazret-i Peygamber, elinde midra denilen demir tarakla başını tarıyormuş. Hazret-i Peygamber, onun bu durumunu görünce:

“Şayet senin beni gözetlediğini bilseydim şunu gözüne saplardım. Çünkü izin ancak gözden dolayı koyalmıştır.” der. (Müslim)

Bu mahiyetteki diğer hadislerde bu suçu işleyene karşı ev sahibinin şiddet hareketine başvurmasında haklı olduğunu ve bunun suç teşkil etmeyeceğini belirtmiştir.

İbnu Abbâs (r.a.)’ın bildirdiğine göre Hakem İbnu Ebî'l-Âsî (r.a.)’yi içeriye bakarken tespit eden Hz. Peygamber (s.a.v.) “Ben sağ olduğum müddetçe Medine’de oturmayacaksın.” diyerek Tâif’e sürer.

Hız. Peygamber (s.a.v.)’in: “Bir kimse kapısı açık bırakılmış (veya giriş kısmında perde olmayan) bir eve uğrar da (içeriye bakarsa kabahat onda değil, ev sâhibindedir.” sözü, mahremiyeti bozmama husûsunda sâdece yoldan geçenin veya eve uğrayan ziyâretçinin değil herkesin, bütün ev sâhiplerinin dikkat etmesi gerektiğini ifâde etmektedir. Her aile dışarıya karşı mahremiyetin te’mini için gerekli tedbiri almalı, bunu te’min vasıtası olan perde, kapı vs.ye dikkat etmelidir. Aksi takdirde mahremiyetin ihlâli vak’asından “ev sâhibi kabahatlidir.”

Bu hadis, Müslümanları, evlerin plânlanmasında mahremiyet unsurlarının yerleştirilmesine itinâyâ dâvet etmektedir. Kapılar ve pencereler, bu maksada en uygun şekilde yerleştirilmelidir. Umûmiyetle giriş kapılarının arkasında yer alan aralık (antre) kısmı bu maksatla ihdâs edilmiş olabilir. Şu hâlde bâzı yeni plânlamalarda bunun ihmâli, bir eksiklik olarak değerlendirilmelidir.²⁰

Meskenin planında sâdece aile dışındakilere karşı duyulan mahremiyet değil, eşler hariç bütün aile efradına karşı korunması emredilen mahremiyet de düşünülmalıdır.

20. Daha geniş bilgi için bkz. İbrahim Canan, Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi, 3/199-200.

Kur'ân-ı Kerîm'de "izin alma" ile ilgili âyeti yazmıştık. Hz. Peygamber de (s.a.v.) "Kişi çocuğundan -ne kadar yaşlı da olsa- annesinden, erkek kardeşlerinden, kız kardeşlerinden ve babasından izin almalıdır." dediği rivayet edildiğine göre, bunlarla berâber yaşandığı takdirde, bu fertlerden herbirinin birbirlerine -en az Kur'ân'ın belirttiği üç vakitte- isti'zânla gidip gelecekleri şekilde yerleştirilmeleri gerekecektir. Yukarıdaki hadisi "Burada zikredilen fertlerin ayrı ayrı evlerde yaşamaları hâline râcidir." diye yapılabilecek muhtemel bir itirazı şu hadisle cevaplandırabiliriz:

"Atâ' İbnu Yesâr (radiyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e bir adam gelerek sordu:

"Yâ Rasûlallah! Annemin yanına girerken izin isteyeyim mi?"

"Evet" cevâbını verince adam tekrar:

"Eğer ben evde onunla berabersem?" Hz. Peygamber:

"İzin iste." dedi. Adam itirazla:

"Ben ona hizmet etmekteyim." dedi. Bunun üzerine Rasûlullah öfkeyle:

"Annenden izin iste, onu çıplak görmekten hoşlanırmısın?" dedi. Adam:

"Hayır." deyince:

"Öyle ise (her seferinde yanına girerken) annenden izin iste" buyurdu."

Bilhassa bu son rivayette, hayatının büyük bir kısmını geçirdiği evinde fertlerin, gönlünce ve kılık kıyâfet bakımından da oldukça serbest olabilmesi için behemahal müsâit, müstakil bir odaya muhtâç olduğu ifade edilmektedir. Müslüman aile geçici darlıklar müstesnâ, devamlı dar

yerlerde kalmamalıdır. Büluğ sahasını aşan -ve hattâ bülûğa yaklaşan- aile fertleri, anne-baba dâhil, müstakil birer odaya sâhip olmalıdır, sünnetin ulaşılmasını istediği ideal mesken tipi budur.

Evlere Giriş-Çıkış ve İzin İsteme

Cahiliye Arapları selâm ve haber vermeden evlere dardarlardı. Bu çok çirkin bir davranıştır. Çünkü ev, özel hayatın merkezidir ve bir mahremiyeti vardır. Kur'ân ve sünnet mesken dokunulmazlığını öğretti ve evlere giriş-çıkış kurallarını belirledi. Buna göre bir Müslüman bir eve girmek istediğinde önce kapıyı veya zili çalacak, yani geldiğini belli edecek, cevap gelmezse makul aralıklarla bunu üç kez tekrarlayacak, cevap gelmezse veya izin verilmezse gücenmeden dönüp gidecektir. “Kim o?” diye sorulduğunda kendisini tanıttak, selâm verip “Girebilir miyim” diye izin isteyecektir. Üçüncü tekrardan sonra izin verilmezse geri dönecektir. İşte ilgili âyet:

“Ey îman edenler! Kendi evleriniz dışındaki evlere, sahiplerinden izin isteyip onlara selâm vermeden girmeyiniz. Böyle yapmanız sizin için daha münasıptır. Olur ki düşünür, hikmetini anlarsınız. Şayet orada hiçbir kimse bulamazsanız size izin verilmeden oraya girmeyiniz. Eğer size: “Müsait değiliz, geri dönün” denirse dönün. Bu sizin için daha nezih, daha münasıptır. Allah yaptığınız her şeyi tamamen bilir. İçinde oturulmayan fakat sizin faydalanma hakkınız bulunan evlere girmenizde mahzur yoktur. Ama hiç unutmayın ki Allah açığa vurduğunuz ve gizlediğiniz her şeyi bilir.”²¹

Görüldüğü gibi eve girerken izin isteme ve ev sahibi-ne selâm verme, Kur'ân'ın bir emridir. Bu çok önemli bir

---

21. Nûr, 24/27-29.

görgü kuralı, kişinin dinine bağlılığını gösteren bir muâmeledir. Hatta evden çıkarken bile izin istemek, inanmış olmanın gerektirdiği ince bir davranıştır.²²

Özellikle şu üç vakitte -ev halkından olanların bile mutlaka izin isteyerek evlere girmeleri gerektiği şöyle belirtilmiştir:

“Ey inananlar! Ellerinizi altında olan köle ve cariyeler ve sizden henüz erginliğe ermemiş olanlar (çocuklar), üç vakitte odalarınıza girebilmek için izin isteniler: Sabah namazından önce, öğleden sonra elbiselerinizi çıkarıp yatacağınız vakit ve yatsı namazından sonra. Bunlar sizin üstünüzün açılacağı üç vakittir. Bunların dışında hizmetçilerin ve çocukların, izin almadan içeri girmelerinden dolayı size ve onlara bir günah yoktur...”²³

Bu üç vakitte evde bulunanlar genellikle dinlenirler. Bu dinlenme vakitleri bazı özel durumları da ifade edebilir. Bu gibi zamanlarda insanlar rahat elbiseler giyebilir veya çıplak olabilirler. Bundan dolayı, anne-babanın odasına köle ve çocukların izinsiz girmesi yasaklanmıştır. Bulûğ çağına ermiş çocuklar ise, her zaman izin isteyeceklerdir.²⁴

Eve girerken mutlaka selâm verilmesi istenmiş ve şöyle buyurulmuştur: **“...Evlere girdiğiniz vakit Allah tarafından kutlu, güzel bir yaşama dileği olarak kendinize (kendinizden olan ev halkına) selâm verin...”**²⁵ Hz. Peygamber de, Enes b. Malik'e şu tavsiyede bulunmuştur: *“Yavrucuğum, ailenin yanına girdiğin zaman selâm ver. Bu, kendin ve ev halkı için berekettir.”*²⁶

22. Nûr, 24/62.

23. Nur, 24/58.

24. Nur, 24/59.

25. Nûr, 24/61.

26. Tirmizî, İsti'zân, 10.

Evlere selâm ile girilmesi, söze iyi ve hoş bir söz ile başlanması demektir. Bu ise ev halkı ile muâmelede çok önemlidir. Herkese karşı güler yüzlü, tatlı dilli, hoşgörülü, nazik ve kibar olması gereken Müslümanlar, özellikle ailelerine karşı böyle olmalıdır. Bazı insanlar, dışarıda kendilerini kontrol etmeyi başarır. Ama eve gelince serbestliğin verdiği umursamazlıkla ev halkına sert, kaba, öfkeli, müsamahasız, kırıcı ve itici olabiliyorlar. Bu belki de aile arasındaki sevgi ve saygı yokluğunun bir tezahürüdür. Sebebi ne olursa olsun, “*Din muâmeledir*” hadisi tam da burada gereklidir ve işlevini görmelidir. Bu yüzden bir insanın nasıl bir din ve ahlâk üzere olduğunu en iyi ev halkı, yani ailesi bilir. Onların yürekte hüsni şahadette buldukları insan, iyi insandır diyebiliriz.

Evlere izinsiz girilmesinin yasaklanması, özel hayatın korunması amacına yöneliktir. Evlere izinsiz ve habersiz girilmesi ile özel hayatın gizliliği ihlâl edilmiş olur. Bunun bir gereği de, evlere kapılarından girilmesidir. Çünkü Kur’ân-ı Kerîm’de: “**Evlere arkalarından girmeniz iyi değildir... evlere kapılarından girin...**”²⁷ buyurulmuştur. Aksi bir tutum, düşmanlık ve ihanet alametidir. Yapılan bu hareket meskene tecavüz sayılır. Hane halkının o kimseye karşı her türlü savunma hakkı doğar. Bu arada korku veya yanlışlıkla bir yakının yaralanması veya öldürülmesi muhtemeldir. Bu yüzden, girme hakkı bulunan evlere veya odalara bile girerken izin istemek veya kapıyı ya da zili çalmak hem edebe uygun, hem de bir tedbirdir.

İzin isteme işi de üç defa yapılmalı, üçüncüde de izin verilmezse geri dönülmelidir.²⁸ İzin isterken de önce selâm, sonra izin esasına riayet edilmelidir. Kapıyı çalan

27. Bakara, 2/189.

28. Buhârî, İsti’zân, 13.

kimseye “Kim o” denildiği zaman, kimliğini açık bir şekilde belirtmelidir. Aksi hâlde ev sahibi zor durumda bırakılmış olabilir. Bir defasında Câbir (r.a.), Rasûlullah’ın kapısını çalmış, “Kim o” diye sorduğunda Câbir (r.a.), “Ben, ben” diye cevap vermiştir. Rasûlullah (s.a.v.), onun bu şekilde cevap vermesinden hoşlanmamış ve kimliğini açık bir şekilde belirtmesi gerektiğine işaret etmiştir.²⁹

İzin isterken uyulması gereken ahlâkî esaslardan biri de evin içine bakılmamasıdır. Bunun sebebi, İslâm’da aile mahremiyetine son derece önem verilmiş olması ve gözün de haramdan korunmak istenmesidir. İzin istemedeki asıl amaç da budur. Ebû Zer (r.a.), Rasûlullah (s.a.v.)’ın konu ile ilgili olarak şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: “*Kim kendisine izin verilmeden bir perdeyi (kapıyı) aralar, evin içine bakar ve ev halkının mahrem yerlerini görürse, yapılması kendisine helâl olmayan bir şeyi yapmış olur. Şayet o, evin içerisine bakarken, evin erkeği karşılarsa da onun gözlerini çıkarılmış olsaydı ona karşı tavır almazdım. Şayet bir kimşenin gözü, perdesi örtülmemiş (veya kapısı kapatılmamış) bir eve takılır da evin içine bakarsa burada bakanın hatası yoktur,³⁰ hata, kapısını kapatmadığı için ev sahibinindir.*”³¹

Yiyecekler

Yiyecek ve içecek hayatımızın temel ihtiyaçlarıdır ve nerede olursak olalım bu ihtiyaç bizi bırakmaz. Ancak

29. Buhârî, İsti’zân, 17; Tirmizî, İsti’zân, 18.

30. Bu sözden “ona günah yoktur” anlamamak gerekir. Ev sahibinin hatasını iyi ifade etmek için böyle söylenmiştir. Yoksa insan her hâlükarda gözünü haramdan sakınmalıdır. Ayrıca, böyle yapan kimşelere karşı Allah Rasûlü’nün hiddetlendiği de bilinmektedir (Tirmizî, İsti’zân, 17).

31. Tirmizî, Zühhd, 16.

ailede yemekler genellikle evde yendiğinden biz bu konuyu ev bahsinde işliyoruz. Dindarlık ile yiyecek ve içeceklerin çok yakın alâkası vardır. Helâl yemek, Allah Teâlâ'nın rızasını kazandırırken, haram insanı ondan uzaklaştırır. “*Din muâmeledir*” ölçümüz de bize bunu anlatır.

Kur'ân-ı Kerîm haram olan yiyecekleri bazı âyetlerinde ifade etmiştir. İşte onlardan birisi: **“Leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına kesilenler,-canları çıkmadan önce kesememişseniz- boğulmuş, bir yerine vurularak öldürülmüş, düşüp yuvarlanmış, başka bir hayvan tarafından süsülmüş, yırtıcı hayvanlar tarafından yenmiş olanlar, dikili taşlar üzerine boğazlananlar ve fal okları ile kismet aramanız size haram kılındı; bunlar fâsıklıktır.”**³²

Allah Rasûlü de bazı yiyecek ve içecekleri, bir kısım iş ve davranışları haram kılmış, yasaklamışlardır. Bunların bir kısmının hikmetini açıklamışlar, bir kısmını da açıklamamışlardır. Ancak temel ilkelere baktığımızda bu sebep ve hikmetleri bizler de anlayabiliriz. Kısacası insan tabiatının tiksindiği, zararlı ve pis şeylerin yenilmesi yasaklanmıştır. İt, eşek... etlerinin, köpek dişli yırtıcılar ile yırtıcı pençesi olan kuşları haram oluşu gibi. Haksız yollarla elde edilen yiyecekler de dolaylı olarak haram kılınmıştır.

Hanefilere göre deniz hayvanlarından yalnızca balık helâldir. Bu hayvanın boğazlanması gerekmez. Kendiliğinden ölen yenmez. Dalga, taş, havasızlık, avlanma gibi sebeplerle öleni yenir. Diğer deniz hayvanları ya iğrençtir, yahut da -boğazlanmadığı için- meyte/leş hükmündedir. Murdar hayvanın etini yemek haram olmakla beraber deri, boynuz, kemik, kıl gibi kısımlarından faydalanmak mübahtır.

---

32. Mâide, 5/3.

İçecekler

İslâm dini bütün sarhoşluk veren içkileri haram kılmış, içmeyi yasaklamıştır. “Din muâmeledir”. Öyleyse Rabbinize kulak verelim:

“Ey îman edenler! İçki, kumar, putlar ve fal okları şüphesiz şeytan işi, pisliklerdir. Bunlardan kaçının ki saâdete eresiniz. Şeytan şüphesiz içki ve kumar yüzünden aranızda düşmanlık ve kin sokmak ve sizi, Allâh’ı anmaktan, namazdan alıkoymak ister. Artık bunlardan vazgeçersiniz değil mi?”³³

Âyet içki yasağının hikmetini özlü olarak ifâde etmektedir. Bugün tıp dünyası içkinin insan sağlığına verdiği zarar üzerinde ittifak hâlinindedir. İçkiler hakkında kural bellidir: Her sarhoş eden içki hamırdır ve hamır haramdır. Dolayısıyla çoğu sarhoş edenin azı da haramdır. Bu yüzden İslâm aynı zamanda içki ticaretini menetmiş, Müslümanın gayr-ı müslim ile de olsa içki alışverişi yasaklanmıştır. Şu lânet, ticareti de içine almaktadır: “*Peygamber (s.a.v.) içki yapanı, yaptıranı, içeni, taşıyanı, kendisine taşınanı, dağıtanı (sâkî, garson), satanı, parasını yiyeni, satın alanı ve kendisi için satın alınan lânetlemiştir.*”³⁴

Bu konuda Rasûlullah’ın şu hadisi de önemlidir:

“Allâh’a ve âhiret gününe îman eden kimse, üzerinde içki dolaştırılan sofraya aslâ oturmasın!”³⁵

İçki içmek sadece içene zararı olan bir mesele olsaydı burada zikretmezdik. Ama o aynı zamanda insanlarla olan ilişkilerimizi de zehirliyor. Aileyi ve toplumu çok yönden mahvediyor. Aynı zamanda ticaret ve nakliyesi de

33. Mâide, 90-91.

34. Tirmizî, K. el-Büyû’, 58; İbn Mâce, K. el-Eşribe, 6.

35. Tirmizî, K. el-Edeb, 43; Ebû-Dâvûd, K. el-Et’ime, 18.

bir muâmele olarak karşımıza çıkıyor. O yüzden konunun muâmele ile ilgisi var.

Uyuşturucu ve Sigara

Esrar, afyon, eroin, kokain, morfin gibi uyuşturucu maddeler, alkollü içkiler gibi sarhoş edici, akli alıcı ve zarar vericidir, dolayısıyla haramdır. Konu bireysel olduğu kadar toplumsaldır da. Bu açıdan, tıpkı içkide olduğu gibi uyuşturucuları ve sigarayı da muâmeleler arasında görüyoruz.

Sigara ve sâir tütün mamülleri hem içenin sıhhatine, hem de yanında bulunanların sıhhat ve rahatına zarar vermektedir. Aynı zamanda malı isrâf etmektedir. Bilindiği gibi malı isrâf faydasız yere harcamaktır haram kılınmıştır. Bu sebeplerden ötürü sigara içmek haramdır denmiştir. Nargile ve enfiye gibi alışkanlıkların hükmü de sigara alışkanlığı gibidir. Bir Müslümanın bunları kullanması, satması, taşınması, hediye etmesi düşünülemez.

Elbise ve Örtünme

Giyinmekten maksat, hem örtünmek, hem soğuk ve sıcaktan korunmak, hem de güzel görünmek içindir. Bu arada temizlik ve insanların ayıplamayacağı bir kalitede olması da elbisede aranan özelliklerdendir.

Vücudun belli yerlerini örtmek farz olduğu için aynı zamanda insanlar arası ilişkileri de ilgilendirmektedir. O yüzden “Din muâmeledir” dediğimizde, başka insanları günaha sokmamak ve nezâketi korumak için örtünme emri ne uymanın gerekliliği ortaya çıkar. Allah Teâlâ buyurur:

“Eşlerine, kızlarına ve mü’minlerin kadınlarına, dışarı çıkarken üstlerine örtü almalarını (cilbâblarını bürünmelerini) söyle; bu onların tanınmalarını ve bundan

dolayı incitilmemelerini sağlar. Allah bağışlar ve merhamet eder.”³⁶

Zikredilen âyet ve hadisler kadın ve erkeğin avret yerlerini örtmelerini emrediyor ve açmalarını haram kılıyor; fakat örtmek için yeni bir elbise modeli getirmiyor; “hımâr; baş örtüsü”, “cıl bâb: dış giysi” gibi eskiden beri giydikleri elbise ile şârî, yani kanun koyucu tarafından istenildiği gibi örtünmelerini emrediyor. Nûr Sûresindeki âyet-
te başörtüsünden (hımâr) söz edilmektedir:

“Mü’min kadınlara da bakışlarını kısımalarını ve edep yerlerini günahattan korumalarını söyle. Yine söyle ki mecburen görünen kısımları müstesna olmak üzere, zinetlerini teşhir etmesinler. Başörtülerini yakalarının üzerini kapatacak şekilde örtsünler. Zinet takılan yerlerini kocaları, babaları, kocalarının babaları, oğulları, üvey oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, mü’min kadınlar, ellerinin altında bulunanlar (köleler), erkeklikten kesilip kadınlara ihtiyaç duymayan hizmetçiler veya henüz kadınların mahrem yerlerini anlamayan çocukları dışında kimseye göstermesinler. Saklı zinetlerine dikkat çekmek için, ayaklarını da vurmasınlar. Ey mü’minler! Hepiniz toptan Allâh’a tövbe ediniz ki felaha eresiniz.”³⁷

Hımâr, başı ve yakayı örten başörtüsüdür, çarşaf değildir; aynı âyette geçen “cüüb” ise gömlek ve entârinin yakasıdır. Şu hâlde kadınlar geniş entâri ve başörtüsü ile örtünebileceklerdir. Âyet, o zaman kadınların böyle giyindiklerine delâlet etmektedir.

Netice olarak diyebiliriz ki, önemli olan usûlünce örtünmedir; elbisenin adı ve modeli muayyen değildir. Her

---

36. Ahzab, 59.

37. Nur, 31.

kadın ve erkek, şart ve imkânlarına göre elbisesini seçer ve örtmesi gereken yerlerini örter. Avret yerlerini gösterecek kadar ince veya şehvet çeken yerlerini belirtecek kadar dar elbise giymekten sakınır.

Halis ipek veya malzemesinin çoğu ipek olan giyecekler kadınlara helâl, erkeklere haramdır. Ancak hâlis ipek, altın ve gümüşün ev eşyası olarak kullanması kadınlara da, erkeklere de haramdır. Hz. Peygamber (s.a.v.) ipeği sağ eline ve altını sol eline alarak “*Bu ikisi ümmetimin erkeklerine haramdır.*” buyurmuşlardır.³⁸ Altın ve gümüşün süs olarak kullanılması kadınlara helâl, erkeklere haramdır. Bir miskali (4.25 gr.) geçmeyen gümüş yüzük ile alem, nişan olarak kullanılan ipeğe ruhsat verilmiştir.

Kadın vücudu erkeğe göre daha cazip ve latif yaratılmıştır. Erkeğe nispeten daha çok şehveti çeker. Bu yüzden İslâm, kadının nâmahrem olanlara karşı örtünmesini emretmiştir. Bunun için kadının elbisesi vücudunu göstermeyecek kadar kalın, göğüs, bel, kalçalar gibi şehvet çekici uzuvları teşhir edecek kadar sıkı ve dar olmayacaktır. Rasûl-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

*“Cehennemliklerden iki sınıf vardır ki ben onları (dünyada) görmedim: Birincisi yanlarında bulunan öküz kuyruğu gibi kırbaçlarla halkı kırbaçlayan kimseler. İkincisi giyinmiş çıplak, (kalçasını) oynatan, salınarak yürüyen, başları, salınan deve hörgücü gibi kadınlardır; bunlar Cennete giremezler, onun kokusunu da alamazlar; hâlbuki onun kokusu mesâfelerin ötesinden alınır.”*³⁹

Bazıları kılık kıyafet ve elbise üstünde bu kadar çok durmanın gereksizliğinden bahseder. Fakat aynı insanlar

38. Ebû-Dâvûd, K. el-Libâs, 4, 9, 11; Nesâî, K. ez-Zineh, 40, 43, 45; Ahmed, Müsned, 1/96, 4/392.

39. Müslim, K. el-Libâs, 125.

kendilerinin istediği kılık kıyafet üstünde bizden daha şiddetle dururlar. Neden? Çünkü kılık kıyafet bir semboldür. İnsanın inancını, kültürünü, yaşama biçimini belirleyen bir semboldür. İnsanın kendi din ve kültürünü, hayat tarzını yaşamaya çok yardımcı olur. Bir yerde insanı korur. O yüzden devletler ve yöneticiler, kılık kıyafet konusunda titizdirler. Ne var ki İslâm'ın tesettür emrini hafife alanlar, devletin bu titizliğini nedense hep görmezden gelirler. Acaba şu sorular onları düşünmeye sevk eder mi?

“Türkiye’de Batıcı sistem neden devlet memurlarına ceket, pantolon, kravat mecburiyeti koyar? Neden başörtüsü yıllarca yasaklanmıştı? Neden hâlâ sakal bırakmak yasaktır? Neden şalvarla, çarşafıla memurluk yapılamaz? Madem kılık kıyafet önemsizdir, öyleyse nedendir bu yasaklar, bu zorlamalar, bu özel hayata müdâhaleler?”⁴⁰

Demek ki dedikleri gibi kılık “önemsiz” değil, aksine “çok çok önemli” imiş. Bunu bile bile yalan söylemek devlete ve kendisine “aydın” diyen kişiye yakışır mı? Daha biz “ye kürküm ye” fıkrasının ana fikrine hiç değinmiyoruz bile. O yüzden kıyafet önemli değil diyen yalan söyler.

Tesettür ve Bakmak

Giyinmekten maksat öncelikle “örtünmek içindir” demiştik. Burada “kime karşı” sorusu gündeme gelir. Bizde bedende açılması, gösterilmesi ve bakılması yabancılara veya herkese haram olan yerlere avret denir. Bu da kadın ve erkeğe göre değişir.

1- Erkeğin erkeğe ve karısından başka kadınlara karşı avret yerleri göbeği ile diz kapağı arasında kalan

---

40. Bu kitabı ilk yazdığım da bu sorular geçerliydi. Şimdi kısmen de olsa bazı serbestlikler getirilmiştir.

bölgelerdir. Hanefilere göre göbek avrete dahil olmayıp diz kapakları dahildir. Şafiiler ise aksi görüştedir. Dizkapakların yukarısı cumhûra göre avrettir.

2- Kadının Müslüman kadınlar ile mahrem, yani kendileriyle evlenmesi devamlı yasak (haram) olan akraba ve yakınlarına karşı avret yeri, Hanefilere ve Şafiilere göre -erkeğin erkeğe karşı olan- avret yeri ölçüsündedir.

3- Kadının yabancı erkekler ile Müslüman olmayan kadınlar karşısında avret yeri, yüzü, elleri (cumhûra göre içi) ve Hanefilerde bir rivâyete göre ayakları müstesnâ olmak üzere bütün bedenidir.

4- Karı-kocanın birbirine karşı avreti yoktur.

Avrete bakmayı meneden hadise göre yukarıda açıklanan yerlere şehvetli veya şehvetsiz bakmak ve dokunmak, buraları açmak haramdır. Avret yerleri ancak kimse görünmediği yerde (tuvalet ve banyo) ve cimâ esnasında açılabilir. Bazı durumlarda zarûret miktarını aşmamak üzere doktor, ebe, sünnetçi, şâhit ve hâkim karşısında da açılabilir. Evlenecek kimse kızın yüzüne -şehvetle de olsa- bakabilir. Bazı müctehidler bu durumda sınırı biraz daha genişletmişlerdir. Cumhûra göre elbise ve mücevherât kapanması gereken zînete dahil değildir. Buradaki zînetten maksad; el, boyun, baş, kol, ayak gibi zînet takılan yerlerdir.

Süslenme

İnsan kendisinden ziyade başkaları için süslenir. Bu da hâliyle muâmele konusuna girer. İslâm, insanların yaratılıştan mevcut özellik ve güzelliklerini ortaya çıkaran süsü, boyamayı, takınma ve giyinmeyi -bazı kayıtlarla- mübah kılmıştır. Ancak fıtratı, yaratılıştan verilmiş özellik ve

şekilleri değiştirme mânasında süs, makyaj ve organ değiştirmeleri yasaklamış, bunları şeytanî saymıştır; çünkü şeytan şöyle demişti: “şüphesiz onlara emredeceğim de Al-lâh’ın yaratışını değiştirecekler”.⁴¹

Buna göre dövme yaptırmak ve sağlam dişlerin şekli-ni değiştirmek haramdır. Hz. Peygamber (s.a.v.) vücuduna dövme yaptıran ve yapana, (normal) dişleri yontarak şekli-ni değiştiren ve bunu yaptırana lânet etmiştir.⁴²

Tıbbî ve estetik bakımlardan normal olan dişleri, moda olan şekle uydurmak için söktürüp yaptırmak câiz değildir. Büyük paralar sarfederek burun, çene, göğüsler gibi uzuvların şeklini değiştirmekten ibaret olan estetik âmeli-yâtın da yukarıda geçen âyet ve hadislerin şümûlüne girdiği anlaşılmaktadır. Ancak insanı aşağılık kompleksine iten, toplum içinde mânen işkence çekmesine sebep olan bir anormallik veya fazlalık olursa bunun izâlesi tedâvi mahiyetindedir, câizdir.

Kaç aldırma, kaşın kıllarını yolarak iyice inceltmek ve kaşı yukarıya almak sûretiyle yapılmaktadır ki câiz değildir. Ancak kadının yüzünde biten kılları aldırması ve kocasının izniyle normal makyaj yapması bir kısım İşlâm ulemasınca câiz görölmüştür.

Rasûlullah’ın (s.a.v.) menettiği ve lânetlediği şeylerden birisi de saçı dökülen veya dökölmeyen kimselerin başlarına başkalarının saçlarını koymaları veya bunları eklemeleridir. Peruk takmak dediğimiz bu saç takma ve eklemeye hem tabiî şekli değiştirmek, hem de karşısındakini yanılmak, ona genç görünmek vardır ki İşlâm, bunları hoş görmemiştir. Ancak ipek veya yün iplikleri örgü yapıp eklemek aynı mânada olmadığı için câiz görölmüştür.

41. en-Nisa, 4/119.

42. Müslim, K. el-Libâs, 119; Buhârî, K. el-Libâs, 82-87.

Peygamberimizin (s.a.v.) çağında Yahûdi ve Hıristiyan ihtiyarları ağaran saç ve sakallarını boyamazlardı; onlara benzemesinler diye yaşlı sahâbiler boyamaya teşvik edilmişlerdir.⁴³

Boyanın rengi üzerinde durulmuş, siyaha boyamanın cevazı tartışılmıştır. Kına kırmızısı ve kırmızı-siyah karışımı nebâti boyalarla boyamak ittifakla câizdir. Kadınların siyaha boyamaları umumiyetle câiz görülmüştür. Rasûlullah (s.a.v.): “Müşriklere muhâlefet edin (benzemeyin); sakalları bırakın, bıyıkları kırıpın.” buyurmuştur.⁴⁴

Bu ve benzeri hadisler ile tatbikata bakan cumhûr sakalı tıraş etmenin haram olduğu neticesine varmışlardır. Kadı İyâd bunun mekrûh olduğunu söylemiştir. Kardavî de mekruh oluşunu tercih eden muâsır bir âlimdir.⁴⁵

Altın ve Gümüş Kaplar, İpek Sergiler

Sahâbeden Huzeyfe şöyle diyor: “*Rasûlullah (s.a.v.) bizim, altın ve gümüş kaptan yiyip içmemizi, ipek giymemizi ve ipek sergi üzerine oturmamızı menetti. Ve şöyle buyurdu: Bunlar dünyada onlar (kâfirler), ahirette ise bizim içindir.*”⁴⁶

Az önce elbise ve örtünme bahsinde gördüğümüz gibi bu hadîs, altın ve gümüşün kap-kacak ve ev eşyası, ipeğin de sergi vb. olarak kullanılmasını erkek ve kadın bütün Müslümanlara haram kılmaktadır. Kadınların altın ve gümüşü zînet, yani süs eşyası olarak kullanmaları câizdir. Erkeklerle ise haramdır. Ancak erkekler için normal gümüş yüzük kullanmak câizdir. Kendimiz kadar başka insanlarla

43. Buhârî, K. el-Enbiyâ, s. 50; el-Libâs, 67; Müslim, el-Libâs, 80.

44. Buhârî, K. el-Libâs, 63-34.

45. el-Helâl ve'l-Haram, s. 81-82.

46. (Buhârî, K. el-Eşribe, 28; el-Et'ime, s. 29; Müslim, K. el-Libas, 4, 5.)

olan ilişkilerimizde de bu haramlara dikkat etmemiz gerekir.

Heykel

Peygamberimiz “İçinde heykeller bulunan eve melekler girmez.” demiştir.⁴⁷

Yine “Kıyamet günü azâbı en şiddetli olacaklardan biri de bu sûretleri yapanlardır.” buyurmuştur.⁴⁸

Bu hadisler, Müslümanın evinde heykel bulundurmamasına ve heykel yapmasına engeldir. İnsanlara satmak, ticaretini ve nakliyesini yapmak da harama vesile olmaktır ve haramdır. Bunların haram kılınmalarının birçok hikmet ve sebepleri vardır. Bunların başında tevhide korumak, heykeltıraşın yaratma vehmi gibi kula yakışmayan duygu ve düşüncelere kapılarak günaha girmesini önlemek, heykel yapımının bir sınırı bulunmadığından çıplak kadınlar, sahte tanrılar, dini semboller gibi İslâm’a zıt şeylerin heykelleştirilmelerine engel olmak, faydasız ve gereksiz sarfı, isrâfı, lüksü men etmek gelebilir.

Ancak çocukların oynadığı bebek, hayvan vb. oyuncaklar, heykel mânâ ve mahiyetinde olmadığı için câiz görülmüştür. Nitekim Hz. Âişe'nin ilk evlilik yıllarında çocukluk arkadaşlarıyla bu neviden oyuncaklar oynadığını Rasûl-i Ekrem görmüş ve tasvib etmiştir.⁴⁹

Resim

Heykel şeklinde olmayan, kâğıt, sergi, örtü, duvar gibi yerlere yapılan resimler hakkındaki hadisler bunun mutlak

47. Buhârî, K. Bed'i'l-halk, 7; el-Meğazi, 12; Müslim, K. el-Libas, 87.

48. Buhârî, K. el-Edeb, 75; Müslim, K. el-Libâs, 96.

49. Buhârî, K. el-Edeb, 81; Müslim, K. el-Edeb, 54.

olarak haram veya helâl olduğunu göstermiyor; resmin konusuna, ressam veya resmi kullananın maksadına ve kullanıldığı yere göre çeşitli hükümler getiriyor. Buna göre:

a) Mukaddes sayılan, tapınılan, ulûhiyyet izafe edilen şeylerin resimlerini yapmak ve kullanmak haramdır.

b) İslâmî ahkâm ve ahlâka aykırı olan çıplak insan vb. resimlerini yapmak ve kullanmak da haramdır.

c) Bunların dışında kalan resimlerden canlılara ait olmayanları mübahdır, yapmak ve kullanmak serbesttir. Nitekim İbn Abbas bir ressama, resim yasağını naklettikten sonra şöyle demiştir: “*İlle de yapacaksan ağaçların ve ruh olmayan şeylerin resimlerini yapman gerekir.*”⁵⁰

d) Canlılara gelince hadislerden bir kısmı Peygamberimiz (s.a.v.)’in bunları tasvip etmediğini, diğer kısmı ise bilhassa çiğnenen sergide, yaslanılan yastıkta, oturlan minderde... olduğu zaman câiz gördüğünü ifade etmektedir. Bunlardan çıkan netice, böyle resimlerin, dini bir takdis ve ta’zime götürmedikçe câiz olduğudur. Titizlik gösterilen nokta tevhidin korunmasıdır.

Resim hakkındaki hadislerden anlaşıldığına göre Rasûlullah (s.a.v.) önceleri, tevhid inancı ruhlara yerleşinceye kadar resim hakkında titiz davranmış, sonraları mahzuru olmayan noktalarda ruhsatlar vermiştir. Bâzı âlimler, canlı-cansız ayırımını gözönüne alarak mücessem (üç boyutlu) olmayan veya hayatî bir uzvu eksik bulunan resimleri de cansızlara katmış, câiz görmüşlerdir. Çünkü bunların, belirtilen şekil ve eksikler içinde canlı olmaları mümkün değildir.⁵¹

50. Tahâvî, Şerhü-Ma’âni'l-âsâr, Kahire, 1968, c. IV, s. 282-288.

51. Kardâvî, a.g. eser, s. 4, 96.

Fotoğraf

Mücessem olmayan resimleri yasaklar içine sokmayan âlimlere göre fotoğraf çekmek ve kullanmak câizdir; yarım olanların cevazı daha da kuvvetlidir. Ancak fotoğrafın konusu ve maksadı yine önemini muhafaza etmektedir. Çıplak veya açık kadın ve erkek fotoğrafları ile Hıristiyan azizlerine ve benzerlerine ait fotoğraflar harama dahildir.

Yine insanların izinsiz fotoğrafını çekmek çok çirkin-
dir. Özellikle de mahrem yer ve zamanlarda ise bu haramlık daha da şiddetlenir. Paparazzi adı altında yapılan rezaletler her insanın çirkin gördüğü rezaletlerdendir.

II. BÖLÜM

AİLE HAYATINDA MUÂMELELER

AİLE

“Din muâmeledir.” Öyleyse bir aile kuracağımız zaman, dinimizin o konudaki emir, yasak, tavsiye ve teşviklerine uyacak, serbest bıraktıklarında da ahlâk ve fazileti unutmayacağız.

Aile, bir kadınla bir erkeğin karşılıklı rıza ile kurdukları sosyal bir kurumdur. İnsan, mutlu olmak ve üremek amacıyla evlenir. Tabi bu evlilikler bir hukuk dahilinde olduğu gibi, icabında ayrılıklar da bir hukuka bağlı olacaktır. Çocukların doğumu, yetişmesi, nafakası, ölümlerde mirası gibi hususlar hep aile hukuk, içinde işlenen konulardır.

İnsanların “büluğ” denilen belli bir yaşa gelmeleriyle bedenlerinde oluşan çok cazip şehvet duyguları, aile hayatı içinde giderilmesi için nikâh ile evlilik meşru görülmüş ve teşvik edilmiştir. Çünkü aile hayatı, bir yandan şehveti tatmin vesilesiyle üremeyi sağlarken, aynı zamanda insanlara mutluluk ve huzur verir.

İslâm, cinsel arzuların böyle meşru tatminini gösterirken zinayı ve zinaya götüren bütün fiilleri, meselâ avret yerlerini açma, karşı cinse şehvetle bakma, dokunma, uygunsuz olarak karşı cinslerle beraber bulunma ve yalnız baş başa kalmayı yasaklamıştır. Hayvanlarla ilişki, el ile

tatmin, homoseksüellik, sevicilik gibi cinsel sapıklıklar da haram kılınmıştır.

İslâm, evliliklere bir amaç ve terbiye getirmiştir. İnsanı eğitmede evliliklerin etkisi çok büyüktür. Burada şehvet ve cinsel tatmin ana amaç değildir. Bu kutsal müesseseye şenliklerle ilan edilir ve topluma duyurulur.

Hiç şüphesiz, evlilikten amaçlananın olabilmesi için karı ve koca karşılıklı olarak hak ve vazifelerine dikkat etmelidirler. “Dindarlık” evlilikte geçerli olan sihirli bir kelimedir. İlke olarak tek eşli evlilikler tavsiye edilir. Fakat ihtiyaç varsa, maddî ve mânevî şartları da yerine getirilebiliyorsa İslâm, bir erkeğe dörde kadar evlenme izni vermiştir. Şartlar yerine getirilemiyorsa, tek evlilik tek seçenektir.

Evlilik, ömür boyu süren bir beraberlik olarak yapılır. Geçici ve belli bir zaman için yapılan ücret karşılığında evlilikler (mut’a nikâhı gibi) yasaktır. Boşanma da yürütülemeyen evliliklerde son çaredir. İslâm; insanlara sabrı, tahammülü, iyi geçinmeyi, nimetin kadrini bilmeyi, ev içinde sevilmeyen kadar beğenilen yerlerinde değerlendirilmeye alınmasını emreder.

Hiç şüphesiz evliliği yıkan en çirkin iş, zinadır. Bu yüzden evlilik dışı ilişki evliye de bekara da kesinlikle yasaklanmıştır. Zina yapanlara çok büyük bir günah olarak dünyada da ahirette de büyük bir ceza verilmiştir.

Evlilik, hayat dönemeçlerinin en keskin olanıdır. Böylesine sorumlu bir iş asla aceleye getirilmemelidir. Taraflar birbirini görmeli ve tanımaya çalışmalıdır. Ancak dinimizin getirdiği bu güzel izni kötüye kullanmamalı, flört adı altında evlenmeden önce cinsel eylemlerin hepsinden de kaçınılmalıdır. Şimdi bir sıra ve terip ile aile hayatıyla ilgili konuları görelim.

Nişanlanma

Bizde “nişanlanma”, tanışmadan başlayıp evliliğe kadar giden yola denir. Bundan maksat, karşılıklı tanışma ve konu üzerinde düşünüp taşınmadır. Bu yüzden nişanlı birisine talip olmak çok çirkindir. Bu arada taraflar birbirine hediyeler verebilir.

Müslümanlar mümkün mertebe verdikleri sözde durur, ahde riayet ederler. Taraflar birbirine nazik ve kibar davranırlar. Bu, onların genel ve güzel ahlâkıdır. Ancak yine de nişan nikâh, değildir ve taraflardan birisi isterse vazgeçme hakkı vardır. Bu yüzden bu hak, karşıya haksızlık yapmadan kibarca kullanılmışsa, tazminat davası açmak yersizdir. Nişan bozulduğunda alınan, hediyeler karşılıklı olarak olduğu gibi geri verilmelidir. Değişikliğe uğrayanlar da çaresiz öylece verilmelidir. Yenilip içilenler hesaplanmaz, helâl edilir.

Evllenme

Evllenme ehliyetine sahip insanların karşılıklı rıza ile yaptığı akit ve şahitlerin şahadetiyle evlilik gerçekleşir. İslâm, zifafın bulûğdan sonra olması şartıyla, küçüklerin evlendirilmesine velisinin izni ile imkan verir. Cinsel ilişki ancak büyüdüğünde olacağı için buna itiraz yersizdir. Hele de modern hukuka ters düşüyor diye buna karşı çıkmak, şuarsuzluktur. Çünkü “modern” denilen Batılı laik hukukun Müslümanların kalbinde hiçbir yeri yoktur. Zira o hukuk, insan hakları ve hürriyetleri açısından İslâm hukukundan daha geridir.

“Buna ne gerek var?” sorusuna şöyle cevap verilebilir: Bunun hayırlı bir adayı kaçırmamak gibi faydalı bir yanı vardır. Ancak velinin sû-i istimali gibi zararlı yanları da olabilir. Fakat biz, İslâm terbiyesi almış bir Müslüman velinin

böyle küçük bir yavrusu için su-i istimalini pek düşünemiyor ve yakıştıramayız. Hiçbir baba evlâdının kötülüğünü istemez. İstisanlar elbette kaideyi bozamaz. Ne var ki, İslâm devleti altında yaşayan bir İslâm toplumunu, onu hiç tanımayan çağdaş insanların tam ve doğru anlamasını da beklemiyoruz.

Ama elbette en iyisi ve tercih edileni akıl baliğ olmuş tarafların karşılıklı istek ve rızası ile gerçekleşen evliliiktir. Bu yaş, Osmanlının son düzenlemesi olan Aile Kararnamesinde erkeklerde 18, kızlarda ise 17 olarak tespit edilmiştir. Bu yaşta olan birisini babası veya velisi istemediği birisiyle zorla evlendiremez. Bundan öncesi meselâ; erkeklerde 12, kızlarda 9 yaş sonrası, hâkimin biyolojik yaş tesbitine bırakılmıştır. Akıl hastalarının kendi irade beyanları ile evlilik yapmaları muteber değildir. Evlenmede tarafların denkliği, aile huzuru için aranan şartlardandır. Evliliği kurrarken fıkımızın ölçülerine riayet etmek, insanlar arasında barışın ve saadetin teminatıdır.

Eş Seçimi

Evlilik, insanın yaratılışından beri her toplumda var olan bir müessesedir. Zira ilk insan Hz. Âdem için bir eş yaratılmış ve bir aile kurulmuştur. Âdemoğulları böylece daha ilk başta aile ile tanışmışlardır. Böylece aile; insanlar için dînî, hukukî, iktisadî, eğitim ve terbiye ile ilgili bir kurumdur. Tarihî ve sosyolojik tetkikler, bize ailelerin olmadığı bir cemiyetten haber vermezler. Zaten İslâm dini Hz. Âdem'den son peygambere kadar bütün tekamül seyri içinde aileden ve ahkamından bahsetmiştir.

İçtimaiyatta olduğu kadar ferdî olarak da aile insan hayatında en önemli olaylardandır. Evlilik eşler için keskin bir dönemeçtir. İnsanın kendi hayatını baştan sona etkilediği

gibi gelecek nesillerini de etkiler. Hatta aile, sadece dünya hayatıyla ilgili bir yaşama biçimi de değildir. Onun olumlu olumsuz sonuçları âhirete de uzanır. Bu yüzden eş seçiminde acele etmemek, duygular kadar, belki daha fazla değerlere de önem vermek gerekir. Atalarımız “Yüzü güzele doyulmuş da huyu güzele doyulmamış.” der. Bekar gençlere bu söz biraz soğuk gelse de ileride ne kadar mühim olduğunu anlayacaklardır. Birçok güzel insan vardır ki, yanlış bir evlilik yüzünden hayatları kaymış ve kararmış, hep inleyerek, acı çekerek, pişmanlık alevleri içinde yanarak yaşamışlardır. *“Batalıkta yetişen kırmızı gülden sakının.”* uyarısı boşuna değildir. Birçok saf insan da vardır ki, iyi bir eş yüzünden mes’ud ve bahtiyar yaşamışlardır.

Şüphesiz eş de bir rızıktır. “At ile avrat yiğidin bahtına” sözü boşuna söylenmemiştir. Bu yüzden evlilik öncesi daima Allah Teâlâ’dan hayırlısını dilemelidir ve bunun için kendine düşeni yapmalıdır. Yani eş seçiminde yapılan tavsiyelere kulak asmalıdır. Ama yine de başa bir musibet gelirse, bunun sebepleri ve hikmetleri üzerinde düşünmeli, hayata kahretmek yerine kader diyerek mutlu olacak iyi yanları bulmaya gayret etmelidir. Eşlerde hoşla gitmeyen yanlar yanında herhalde az da olsa beğenilen yanlar da vardır. Eldeki nimetleri görenler, ondan yararlanarak mutluluğu yakalayabilirler. Bardağın dolu tarafını görmek bir saadettir. Kötülüğü görüp de iyiliği görmemek bedbahtlıktır. Sabır her zaman zaferdir.

Hiç şüphesiz evliliğin bir zarûret olmaktan öte birçok fazilet ve faydaları da vardır. Bu yüzden Kur’ân ve sünnet, evliliği teşvik etmiştir. Ancak bu meseleler bizim bu kitabımızın konusu değildir, zikretmeyeceğiz. Çünkü biz olaya muâmelat açısından bakıyor, başka kişilerle olan davranışları anlatıyoruz. Burada konumuzla alakalı belki de ilk söylenecek olan eş seçimindeki tavsiyeler gelir. Bunların

başında eşin dindar olması vardır. Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.)'in şu hadisleri önemlidir:

*“Bir kadın, malı, güzelliği, soyu ve dini için nikâhlanır. Sen dindarı tercih et, ellerin bereket görsün.”*⁵²

Hadis, toplumdaki bir gerçeği tesbit etmektedir. Hemen hemen her devirde evlenecek kimselerin eş seçiminde ölçüleri aynıdır: Güzellik, soy-sop, mal ve dindarlık. Önce gerçeği böylesine ortaya koyan Sevgili Peygamberimiz, bütün sonuçlarıyla birlikte meseleyi değerlendirdikten sonra, *“Sen dindar olanını seç!”* tavsiyesinde bulunmaktadır. Çünkü eşin malı, soyu-sopu, güzelliği ve dindarlığı gibi hususlar arasında, ilk üçünün sona ereceği, ya da geçerliliğini kaybedeceği zamanlar olabilir. Mal, biter ya da bir felâketle yok olup gider. Güzellik geçicidir, günün birinde ortadan kalkar. Soy-sop, hasep-nesep bu da hiç akla gelmedik sıkıntılara vesile olabilir. Eşler arasında huzursuzluğa yol açabilir. Nitekim bir hadiste şöyle buyrulur:

*“Kadını, malı ve güzelliği için nikâhlayan kimse onun mal ve güzelliğinden mahrum kalır.”*⁵³

Hız. Abdullâh bin Amr bin As'tan (r.a.) riyayet edildiğine göre şöyle buyurmuştur: *“Kadınları güzellikleri için nikâhlamayın, olur ki güzellikleri ahlâkça düşmelerine sebep olur. Onları malları içinde nikâhlamayın, zira malları azgınlıklarına yol açabilir. Kadınları dindarlıktan dolayı nikâhlayın. Şüphesiz dindar olan yırtık elbiseli bir cariye (böyle olmayanlardan) daha üstündür.”*⁵⁴

52. Buhârî, Sahih Hadis no: 5090; Müslim, Sahih hadis no: 2669; Ebû Dâvûd, Sünen hadis no: 2047; İbn Mâce, Sünen hadis no: 1858 ve diğerleri rivayet etmiştir.

53. Taberanî, Evsat.

54. İbn-i Mâce, Sünen hadis no: 1859.

Tarafsız ve etraflıca düşünöldüğü zaman, dini duygu ve îman gücünün, yani dindarlığın, sürekli mutluluk ve olumluluk kaynağı olduğı anlaşılacaktır. Hiç şüphesiz dindarlık tasa ve kıvanç zamanlarında, her zaman her yerde ve her türlü şart altında etkisi büyük, insanı kulluk çizgisinde tutabilen, olayları ve dünyayı inançlara göre değerlendirme imkânı veren üstün ve her zaman geçerli bir meziyettir. Biz bu yaşa kadar hayatlarında hiç yokluk olmamasına rağmen maalesef çok mutsuz ve huzursuz insanlar tандık. Tek eksiklikleri dindarlıkları idi...

Bunlar genel değerlerdir. Bir de özel olarak kadında ve erkekte tercih sebepleri vardır. Bunlar da kadınlarda huy güzelliğı, temizlik, iyi bir aileden olması, tatlı dil güler yüz, mehrinin ve nikâhının kolay olması, doğurgan olup kısır olmaması ve genellikle ilk evliliklerde bakire olmasıdır. Bunların herbirisinin önemlerini burada yazmak konumuz dışındadır. Ama bilinmesi tercihte ciddiyet açısından önemlidir kaydıyla yetinelim isterseniz.

Kocada aranacak vasıflara gelince, elbette dindar ve ahlâklı olmak başta gelir. Sağlıklı ve aileyi geçindirecek bir iş ve gelirin olması da önemlidir. Bu zenginlik anlamında değildir. Erkek veya kadın olsun insanlar evleneceğı kişinin zengin, soylu, makam mansıp sahibi ve meşhur olmalarını isterler. Bu sayılanlar dindarlık ve takva ile beraber varsa ne âlâ. Yoksa hayır da getirmez, mutluluk da. İnsanda asıl üstünlük takva iledir. Takva varsa, ancak diğer unsurlar tercih konusu olabilir. Yoksa şiddetle kaçmak gerekir. Peygamberimizin uyarısını unutmayalım; ahlâklı ve dürüst bir insan, bir kıza talip olduğunda vermemek birçok zarar ve fitnelere sebep olabilir. Yine fasık ve facirlere kız vermek, onları ve doğacak evlâtlarını bir nevi ateşe atmaktır. Babalar ve kızlar bu tehlikeyi görmeli, eş adayını iyi araştırmalı, dindar olmayandan sakınmalıdır.

Bazıları bizim dindarlık üstünde bu kadar durmamızı yadırgayabilir. Bu onların dini ve dinin muâmelatını bilmemelerinden kaynaklanmaktadır. Halbuki hayat her zaman bir seviyede gitmez. Sevinçler ve üzüntüler hâlinde devam eder gider. Böyle olunca her hâlde ve her olayda dim dik ayakta durabilmek için dindarlığa ihtiyaç olacaktır. Nitekim Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.)'in şu hadisi bu olayı güzel açıklar:

*“Mü'minin durumu gıpta ve hayranlık vesilesidir. Çünkü her hâli kendisi için bir hayırdır. Böylesi bir özellik sadece mü'minde vardır: Sevinecek olsa, şükreder; bu onun için hayır olur. Başına bir belâ gelecek olsa, sabreder; bu da onun için hayır olur.”*⁵⁵

Bu sebeple, dindar bir eşin tercih edilmesi, hayatta başa gelebilecek iyi kötü her hâlde şımarmadan ve yıkılmadan kulluk çizgisinde devam edebilmenin ve çevreye yararlı olabilmenin ilk ve temel şartıdır.

Kimlerle Evlenilmez

“Din muâmeledir.” Bu yüzden Kur'ân'ın bize evlenme manilerini açıklamasına kesinlikle uymamız gerekir. Buna göre şu âyetlerde geçenlerle evlenilmez:

“Müşrik kadınlar îman etmedikçe onlarla evlenmeyin. Mü'min bir cariye, çok hoşunuza giden müşrik bir kadından daha hayırlıdır. Mü'min kadınları da, onlar îman etmedikçe, müşriklere nikâhlayınız. Mü'min bir köle hoşunuza giden bir müşrikten daha hayırlıdır. Müşrikler sizi Cehenneme dâvet ederler. Allah ise sizi kendi izniyle, Cennete ve mağfirete dâvet eder ve üzerinde düşünüp gerekli dersi alsınlar diye âyetlerini insanlara açıklar.”⁵⁶

55. Müslim'den Nevevî, Riyâzû's-Sâlihîn, hadis no: 28.

56. Bakara, 221.

“Daha önce geçen durum bir tarafa, bundan böyle babalarınızın nikâhlandığı kadınları artık nikâhlayın. Hiç şüphe yok ki bu, Allâh’ın gazabına sebep olan bir hayasızlıktır. Ne iğrenç bir yoldur o! Ey mü’min erkekler! Şunlarla nikâhlanmanız haram kılınmıştır: Analarınız, kızlarınız, kızkardeşleriniz, Halalarınız, teyzeleriniz, kardeş kızları, kızkardeş kızları, Sizi emziren süt anneleriniz, süt kızkardeşleriniz, Kayınvalideleriniz, kendileriyle zifafa girdiğiniz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız. Fakat zifafa girmedığınız eşlerinizin kızlarını nikâhlamanızda beis yoktur. Kezâ öz oğullarınızın eşleri ile evlenmeniz ve iki kızkardeşi nikâhınız altında birleştirmeniz de haram kılındı. Ancak daha önce geçen geçmiştir. Çünkü Allah gafur ve rahîmdir (çok affedicidir, merhamet ve ihsanı boldur). Kocası olan kadınlarla da evlenmeniz haramdır, ancak harp esiri olarak eliniz altında bulunan cariyeler bundan müstesnadır. İşte bütün bunlar Allâh’ın kesin hükümleridir. Bu sayılanlardan başkalarını, iffetli yaşamak, zina etmemek şartıyla, mal harcaayıp mehirlerini vererek nikâhlamanız helâldir. Dikkat edin: Evlenerek beraberliklerinden yararlandığınız kadınlara, belirlenmiş olan mehirlerini verin, bu bir haktır. Ama belirledikten sonra, aranızda anlaşarak miktarını arttırıp eksiltmeniz size bir vebal yoktur. Allah alîm ve hakîmdir (her şeyi hakkıyla bilir, mutlak hüküm ve hikmet sahibidir).”⁵⁷

Mehir

İslâm’da kadının malına değil, kendisine önem verilir. Hatta, verilen değer bir alâmeti olarak kocası ona nikâh kıyılırken peşin veya daha sonra verilmek üzere

---

57. Nisa, 22-23.

“mehir” verir. Mehir, kocanın karısına karşı tıpkı nafakası gibi nikâhtan doğan bir borcudur. Mehir, nihayet kadını sevindirme ve yuvaya ısındırma sebeplerinden birisidir. Bunu abartmamak, evliliği zorlaştıracak bir vaziyete getirmemek gerekir. Bunun başka ruhi ve ahlâkî sebepleri de vardır.

Mehir, nikâh akdinin rükün veya şartlarından değildir ama nikâh akdi yapılırken mehirin belirlenmesi iyi olur. Ancak bilerek veya unutulmuş mehir belirlenmeden nikâh kıyılırsa, geçerli olur. Bu takdirde kadın “emsal mehiri”, yani akraba kızlarının aldığı mehiri hak eder. Buna “mehr-i misil” denir.

Mehiri belirledikten sonra, eşlerin karşılıklı rızası ile yaptıkları indirimde veya borçtan kurtarmada bir mahzur yoktur. Ebû Hanîfe’ye göre, mehrin en az miktarı on dirhem gümüş veya bunun karşılığıdır. Hz. Peygamber devrinde bu kadar para yaklaşık iki kurbanlık koyun bedelidir. İmam Malik’e göre mehrin en az miktarı üç dirhemdir. İmam Şafîi ve Ahmed b. Hanbel, en az miktar için bir sınır koymamışlardır. Delilleri; mehir âyetinde malın azına bir sınır konulmamasıdır.

“Din muâmeledir.” Öyleyse burda kocalara bir hatırlatma yapalım. Kadınların mehrini gönül rızası ile vaktinde vermek gerekir. Parası olduğu hâlde borcunu ödememek zulümdür. İnsan bu zulmü eşine reva görürse, kim bilir fırsat bulduğunda başkalarına neler yapmaz? O yüzden muâmeleye dikkat etmek, mehri de zamanında ödemek gerekir.

Düğün

Hayatın en güzel günlerinden birisi de insanın evlendiği, düğününün yapıldığı gündür. İnsanlarla ilişkiler açısından da fevkalade önemli bir gündür düğünler. Bu tür

merasimlerde kız ve oğlan tarafı kadar yakın akraba ve dostlar da bu mutluluğa katılırlar. Düğün aleni, herkese açık, ama özellikle davetlilerin icabeti beklenen bir merasimdir. Dinimiz nikâh ve evliliklerin böyle açığa vurulmasını ve mümkün mertebe herkese duyurulmasını arzu eder. Bu, gizli kapaklı evlenmelerin ne kadar hoş olmadığını da gösterir. Evlilik kurumu ciddi bir durumdur. O yüzden hem gizli, hem de geçici evlilikler (mut'a nikâhı) istenmemiştir.

Düğünlerde eğlence hem vaziyetin bir gereği, hem de aleniyetin bir işaretidir. Camilerde nikâhın yapılması da bu aleniyetin bir ifadesidir. Düğünlerde eğlenmek müstehap, yani dînen güzel görülmüştür. Peygamberimiz def çalarak, şiirler okuyarak evlenenleri izlemiş, bunun böyle olmasını arzu etmiştir.⁵⁸ Bu eğlence her devrin zevkine göre yapılır. Yeter ki gayrimeşru bir şey olmasın. Ancak, “düğünde eğlenilir” diyerek kadınlı erkekli dans etmek, dansöz oynatmak, içki içmek, içenlerin masrafını karşılamak ve benzeri haramlardan şiddetle kaçınmalıdır. Din muâmeledir. İnsanların dindarlıkları da böyle müstesna günlerinde şeriata bağlılıkları ile ölçülür. Yok adet böyleymiş, yok atalardan gelen töre bunu gerektirmiş yok eve, akrabaya söz geçiremiyormuş gibi bahanelerin ardına saklanarak bu haramları işlemek, ikinci bir cinayettir. Allah Teâlâ'ya isyan olan yerde ne atalara, ne idarecilere, ne de topluma uyulur. Böyle bir düğüne davet edilen icabet etmez. Ama varsa hediyesi ve hayır duası, daha sonra takdim edebilir.

Böyle temiz icra edilen düğünlere davet edildiğinde gitmek gerekir. Gidemeyenler de mazeretlerini beyan etmeli ve evlenenleri tebrik etmelidir. Ev sahibinin düğüne bir ziyafet, (velime) vermesi de sünnettir.

58. Buhârî, Nikâh, 48.

Karı-Koca Hakları

Aile yuvasında herkesin hakları ve vazifeleri vardır. Erkek genellikle evin dışındaki işlerle uğraşır ve gerektiğinde ağır işlerde çalışarak geçim için kazanç sağlar. Kadın da evin iç yönetimi, yemeğin hazırlanması, çocukların bakım ve terbiyesiyle uğraşır. Bu yüzden bütün malî yükümlülükler erkeğin üstünedir. Mehir gibi evin geçimi dediğimiz nafaka da erkeğe aittir. Bu yüzden evin idaresi kocaya aittir. Eşiyle istişare etse de meşru olmak kaydıyla son söz sorumluluk sahibi olduğu için erkekte olacaktır.

Kadın, erkeğinin idaresine razı olmalı, onun meşru emirlerine itaat etmelidir. Bilmelidir ki kocası kendisinden razı olarak ölen kadın, asgari dini hayatını yaşadığı takdirde Cennete girer.⁵⁹ Geçiminden dolayı onu kınayıp üzmemek, sunabildiği hayat şartlarına gönüllü razı olacaktır. Onu harama teşvik etmeyecektir. Aynı zamanda evinin eşyalarını da korumalıdır. Kocasından izinsiz evden başkalarına bir mal vermemelidir. En iyisi bu konuda oturup bir karara varmalarıdır. Zira basit her konuda tekrar tekrar izin almak hayati zorlaştırabilir. Kadın, erkeğinin yemek, elbise ve ev temizliğine dikkat etmeli, vazifelerini zamanında yapmalıdır. Açlık, insanı sinirli eder. Bu yüzden yemekler, saatinde sofrada olmalıdır. Yine kocanın cinsel isteklerine cevap vermelidir. Bu yüzden nâfile oruçları ancak kocasının izni ile tutar. Kadının izinle evden çıkması da bir terbiye gereğidir. Bu konuda da kocasıyla önceden konuşup anlaşabilirler. Kadının en önemli vazifesi namusunu korumak ve evin mahrem sınırlarını asla dışarıya bildirmemektir. Aksi bir davranış, çok korkunç bir ayıptır. Kadınlar, kendi aralarında konuşurken kocalarını şikayet etmek ve duyulduğunda hoş gitmeyecek hâllerini açıklamak da çirkin bir davranıştır.

59. Tirmizî, Rıza, 10; İbn Mâce, Nikâh, 4.

Kadın giyim kuşamda, oturup kalkmada, konuşup gülüşme-
de son derece dikkatli, edepli ve kibar olmalıdır. Sokakta ve
yabancıların yanında avret yerlerini örtmeli, koku sürünme-
meli, makyaj yapmamalı, şehveti davet eden hâl ve tavırlar-
dan kaçınmalıdır.

Eşler, hayat boyu birbirlerine v akrabalarına nazik ve
kibar davranmalı; asla hakaret ve şiddet kullanmamalıdır.
Sabır ve yumuşak başlılık, hilim mülayemet çok hikmetli
ve menfaatli bir davranıştır. Yanına bir de tevâzû ve mah-
viyet gelirse, işte bunlar velayet özelliklerinden olan saadet-
lerdendir. İnsan, ailesi için, hatta insanlık için her yaptığı-
ndan büyük ecir ve mükafat alacağını ve rabbini razı edece-
ğini bildikten sonra bu işler çok daha kolaylaşacaktır.

Önemli işlerde istişare edecek, birbirlerinin maddî mâ-
nevî ihtiyaçlarını karşılayacak, zor zamanlarında ellerinden
gelen yardımı yaparak birbirlerine daima destek olacaklar-
dır. Birbirlerini sevdiklerini bazen söz, bazen iş ile bildire-
cek, sevgiyle dorunacak, zaman zaman gönül alıcı hediye-
ler sunacaktır. Koca-karısının eş, dost ve akraba ziyaretleri-
ne normal olarak izin verecek, aşırı baskı veya kıskançlıkla
onu bunaltmayacaktır. Onun ihtiyaçlarını zamanın gereği
ve bütçesinin durumuna göre güzelce giderecektir. Koca;
zaman zaman eşiyile şakalaşacak, ama bu şakayı asla ala-
ya vesile kılmayacaktır. Onu ve akrabasını söz ve davranı-
şıyla üzmeyecek ve incitmeyecektir. “Dört atanın hakkı bir-
dir” sözü çok önemlidir. Birçok kavgalar, bu konudaki bi-
lerek veya bilmeyerek yapılan kusurlardan kaynaklanmak-
tadır. Bu konularda çok şaka da iyi sayılmaz. Aslında şaka-
nın ölçüsü, yemekte tuz kadardır. Fazlası işin tadını kaçırır.

Önemine binaen bir kere daha vurgulayalım ki koca,
hanımıyla hayat boyu sevgi ve saygıya dayanan bir bera-
berlik sağlamalıdır. Bunun için sabırlı, hoş görülü olmalı,

asla şakayla da olsa hanımıyla alay etmemeli, kalbini kırmamalı, ayıp ve kusurlarını araştırmamalı, istemediği hâllerini başkalarına anlatmamalı, yersiz kıskançlık yaparak suizan ve tecessüsten sakınmalıdır.

Erkeğin genellikle dış işlerle, kadının da ev içi işlerle uğraşması taksimi, erkekle kadının yaratılışına uygundur. Ancak erkek de ev işlerinde hanımına yardım etmelidir. Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.)'in evini süpürdüğünü, yırtığını diktiğini, koyununu sağdığını ve sâir ev işlerinde eşlerine yardım ettiğini biliyoruz. Fakir de bir defasında “sünnet işlemek” amacıyla ev süpürdüm, beğenmediler. Evde olmadıkları bir zamanda bulaşıkları yıkadım. Gelince yine beğenmeyerek yeniden yıkadılar. Fakir de bu işlere bir daha teşebbüs etmedi, ama rızalarını alarak elbette.

Her neyse, erkek daha güçlü olduğu için çalışıp kazanmaya daha yatkındır. Kur'ân'da şöyle buyrulur:

“Erkekler, kadınlardan daha güçlü kuvvetlidirler. Yani ailenin reisidirler. Bunun sebebi şudur: Allah onlardan kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkek, mallarından evin geçimini sağlamaktadır.”⁶⁰

Bu konuda eşlere, hatta herkese sorumluluk yükleyen meşhur bir hadis vardır: İbni Ömer (r.a.)'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.)'i şöyle buyururken dinlemiştir:

“Hepiniz çobansınız; hepiniz güttüğünüz sürüden sorumlusunuz. Devlet reisi de bir çobandır ve sürüsünden sorumludur. Erkek, ailesinin çobanıdır ve sürüsünden sorumludur. Kadın, kocasının evinin çobanıdır ve sürüsünden sorumludur. Hizmetkâr, efendisinin malının çobanıdır; o da sürüsünden sorumludur.

---

60. en-Nisa, 4/34.

Netice itibariyle hepiniz çobandır ve güttüğü sürüden sorumludur.”⁶¹

Bu hadisinde Rasûlullah Efendimiz, dünyada sorumsuz kimse bulunmadığını belirtmektedir. İnsan olan herkes sorumludur. Allah Rasûlü bu gerçeği dile getirirken, en sorumlu kimse olan devlet başkanıyla söze başlamıştır. Ancak hadisin bizi burada özellikle ilgilendiren kısmı, erkeğin ailesinin çobanı olduğunu ve idaresi altındaki kişilerden sorumlu bulunduğunu belirten ikinci şıkkıdır. Bir kimsenin ailesi, geçimlerini üstlendiği insanlardır. Bunlar genellikle onun eşi ve çocuklarıdır. Annesi ve babası gibi yakınları yardıma ve korunmaya muhtaç iseler, aynı şekilde onların da yiyeceklerini, giyeceklerini, hayatlarını devam ettirmek için gerekli diğer ihtiyaçlarını temin edecektir.

İnsanın ailesine karşı sorumlu olduğu bu maddî ihtiyaçların yanında bir de mânevî ihtiyaçlar vardır. Onlara inanmaları gereken din esaslarını, yapmaları gereken ibadet esaslarını ve uymaları gereken ahlâk esaslarını öğretmek, önce aile reisinin, sonra da eşinin sorumluluğu altındadır. Bu mânevî ihtiyaçların onlara verilmesi maddî ihtiyaçlardan daha önemli ve önceliklidir. Zira bir insan fakirse, ailesine karşı sorumluluğu bir ölçüde düşecek ve onlara imkânı ölçüsünde bakabilecektir. Fakat onların mânevî eğitimlerini sağlamak parayla doğrudan ilgili olmadığı için omuzlarındaki bu sorumluluk hiçbir şekilde düşmeyecektir. Çünkü Allah Teâlâ, konumuzun başlığında okuduğumuz âyetlerin birinde:

“Ey îman edenler! Kendinizi ve ailenizi ateşten koruyunuz” buyururken bu mânevî sorumluluğu kassetmiştir.

61. Buhârî, Cum`a 11, İstikrâz 20, İtk 17, 19, Vesâya 9, Nikâh 81, 90, Ahkâm 1; Müslim, İmâre 20. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, İmâre 1, 13; Tirmizî, Cihâd 27.

“Ailene namaz kılmayı emret.” buyururken, onlara namaz kılmayı öğret ve bu görevi devamlı yapmalarına yardımcı ol demek istemiştir. Şayet bir kimse çocuklarına din eğitimi vermemiş, onlar da bilgisizlik yüzünden günah kapana yakalanmışlarsa, çocuklarının kazandığı günahın bir o kadarı, eğitimlerini ihmâl eden sorumlu şahsa yazılacaktır. Yine bir kadın kocasının evini koruyup gözetmekle, bir hizmetkâr kendisine teslim edilen şeylere zarar vermemekle görevli ve bu konudaki aksamalardan sorumludur.

Bu mevzuda son sözleri yine Efendimize bırakalım. Meşhur veda hutbesinde der ki:

“Ey İnsanlar! Kadınlarınızın sizler üzerinde hakları, sizin kadınlarınız üzerinde haklarınız vardır. Sizin onlardaki hakkınız, minderinize sizden başkasını oturtmamaları, meşru tavsiyelerinizde size karşı çıkmamaları, hoşlanmadığınız kişileri izniniz olmadan eve sokmamaları, kötü söz söylememeleri kötü fiil ve davranışta bulunmamalarıdır. Şayet bunları yaparlarsa, Allah onları engellemenize, sıkıştırmanıza yataklarında tek başlarına bırakmanıza ve hafifçe, incitmeden vurmanıza izin vermiştir. Bunlardan vazgeçer ve size itaat ederlerse, meşru, örfe uygun ölçüler içerisinde rızıklarını ve giyimlerini sağlama sorumluluğunuz var. Kadınların iyiliğini isteyin, durumlarının iyileşmesi için çaba sarfedin. Çünkü onlar müşterek hayatın gereği kendileri adına bir şey yapma gücüne ve imkanına sahip olmayan, sizinle birlikte yaşamak mecburiyetinde olan hayat arkadaşlarıdır. Siz onları Allâh’ın emaneti olarak aldınız. Allâh’ın emri ve hükmüyle onlarla ilişkiyi helâl edindiniz. Eğer haklarını ararlar, sorumluluklarına riayet ederlerse onlara tavır takınmanıza, cezalandırmaya hakkınız yoktur. Onların serkeşliğinden ve şiddete başvurmasından endişe ederseniz, onlara öğüt

verin ve yataklarınızı ayırın. Aşırı gitmeden hafifçe vurun. Onların yiyeceği ve giyimi konusunda cömertçe her türlü iyilik ve ihsanda bulunmanız, onların haklarıdır. Kadınların haklarına riayet konusunda Allâh'ın emirlerine yapışın, azabından korunun, onların iyiliğini isteyin, durumlarının iyileşmesi için çaba sarfedin. Hanımlarınız, sizlerin izni ve bilgisi olmadıkça, evinizin malî imkanlarını cömertçe harcamasınlar. Sözlerimi iyice anlayarak hatırınızda tutun.

*İyice tebliğ edebildim mi? Allâh'ım, Sen de şahit ol!"*⁶²

Velhasıl evlilikte karı-kocanın hak ve vazifeleri çoktur. Mutlu bir yuva için daha birçok görgü ve terbiye kuralları varsa da, onlar daha çok bu kitabımızın konusu değil, âmelî ahlâk ve terbiye ilminin mevzusudur.⁶³ Biz gerçek dindarlığın önce ailede başladığını ve bunun en güzel şahitlerinin aile fertleri olduğunu bildirerek konuyu bitirelim.

Evlilik süresinde doğacak çocuklar artık karı-kocanın kendi nesepleri sayılır. Hayatta kalan eş, ölene mirasçı olur. Bu konuyu şöyle bitirelim: Bir insanın ne kadar dindar olduğunu en yakını olan eş ve çocukları bilir. Zira onlardan ahvalini kolay kolay saklayamaz, gizleyemez. Bu yüzden bir insanı ailesi yürekten seviyor ve tezkiye ediyorsa, işte bu gerçek bir tezkiyedir, temize çıkarma ve övmedir.

Boşanmada Muâmele

Evlilik bir şekilde sona erebilir. Bu şekillerin başında boşanma gelir. Bundan başka mefkut ve ölüm de evliliği

62. Vesâik, 361-362; İbn Mâce, "Menasik" 84; Müsned-i Ahmed, 7/376; Tirmizî, "Tefsîru'l-Kur'ân" 10; Kur'ân-ı Kerîm, 4/34.

63. Bu konuda yazdığımız "Uygulamalı İslâm Terbiyesi" kitabımız da inşallah basılır.

sona erdiririr. Bir de hanımın kocasına mal vererek kendini boşatması vardır ki buna “muhalâ’a” denir. Son bir şekilde de “hakimin ayırması”dır. Meselâ; kocası kayıp olan (mefkud) karının mahkemeye baş vurması hâlinde aradan geçen zaman uygunsa, hâkim ayırabilir. Yine kocalık yapamayan veya evliliği devam ettirmeye mani olan kusurlar taşıyan kocadan ayrılmak için kadın, hâkime baş vurabilir.

Boşanmanın Arapçası “talak”tır. Kısaca boşanma, erkeğin sözlü beyanıyla evliliği bitirmesidir. Boşama yetkisi kocadadır. Ama az önce gördük, bazı hâllerde kadın da mahkeme aracılığıyla evliliği bitirebilirler. Ayrılan çiftler birbirlerine düşman olmadan, iki Müslümana yakışır biçimde ayrılmalı, şeriatın hükmüne razı olmalıdırlar. Kavga gürültü ile ayrılan çiftler, bir de çocukları varsa, ömür boyu mutsuz olmaya adaydırlar. Bu kavgalar, başta çocuklar olmak üzere iki aileyi de çok olumsuz etkileyebilir. Allah korusun, bu konuda çok cinayetler de işlenmektedir. O yüzden yine “Din muâmeledir” diyoruz ve ayrılırken öfkemizi yenerek makul bir şekilde, dinin emirlerine uyarak ayrılmayı tavsiye ediyoruz. Maalesef birçok insan, bu gibi hâllerde öfkeyle dini ve terbiyeyi unutup karşı tarafa verebileceği kadar zarar çektirmek istiyor. Bunu yaparken de bazen dinden îmandan çıkıyor. Oysa dindarlık işte böyle öfkeli ve duygusal olunduğu zamanlarda dahi şeriata uymakla belli olur.

Geçimsizlik

Bütün iyi niyet ve gayretlere rağmen ailede huzur bulunamaz, geçim kurulamazsa ve suç kadında ise önce kocanın te’did hakkı vardır. Bu tedip Kur’ân-ı Kerîm’de sırayla şöyle anlatılır:

“Serkeşlik etmelerinden endişelendiğiniz kadınlara öğüt verin, yataklarında onları yalnız bırakın, nihayet

**dövün. Size itâat ediyorlarsa aleyhlerine yol arama-
yın...”⁶⁴**

Koca te'dib hakkını sırayla öğüt, küsme ve dövme şeklinde kullanacaktır. Dövme, son çaredir ve bazı kadınlar için başka çare bulunmadığı göz önüne alınarak izin verilmiş; fakat şiddetli olmamak ve yüze vurmamakla sınırlama yapılmıştır. İslâm, bu tedbiri alırken yüze, tehlikeli yerlere vurmaya ve iz bırakacak kadar dövmeyi menetmiştir. Şu hâlde buna ancak mecazen ve psikolojik tesiri bakımından “dövme” denebilir. Bu tıpkı acı bir ilaçtır. Eğer kadın olgun, aklı başında ve dayakla tavır ve davranışı değişmeyecek birisi ise bu dövme tedbirine hiç gerek yoktur. Bilinmelidir ki sevgili Peygamberimiz hayatı boyunca hiçbir zaman kadına el kaldırmamıştır. Şu hadisler de önemlidir:

“Dövenleriniz hayırlınız değildir.”⁶⁵

*“Akşam belki de birleşeceği karısını insan nasıl dö-
ver?”⁶⁶*

Bu tedbirler de problemi çözmezse hakemlere başvurulur:

“Karı-kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin; bunlar düzeltmek isterlerse, Allah onların aralarını buldurur...”⁶⁷

Kusur erkekte olduğu takdirde kadının da hakeme ve hâkime başvurma hakkı vardır. Hakemlerin doğrudan veya hâkim vâsıtasıyla ayırma selâhiyetleri de vardır. Ayrıca kadın bir bedel üzerinde anlaşarak ayrılmayı talep edebilir (muhalâ'a).

64. en-Nisa, 4/34.

65. Ahmed, Ebû-Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce, K. en-Nikâh, 51.

66. Ahmed, Müsned, 4/17; Aynı mânada, Buhârî K. en-Nikâh, 93.

67. en-Nisa, 4/35.

İnsanlar boşama kararından önce bu aşamaları iyi değerlendirebilirlerse, birçok boşanmanın önü alınabilir, yuvalar kurtulabilir. Bu yüzden sünnet üzere boşama önemlidir ve az sonra anlatılacaktır. Yukarıda söylediklerimizi tekrar hatırlatır, makul ve dindar olmaya, yani ilişkilerini İslâm şeriatına göre tanzim etmeye davet ederiz.

Boşamanın Hükümleri

Haksız hukuksuz gerçekleşen boşamalar vebal ve günahıdır. Allah mübah kılrsa da boşanmayı sevmez. Ama boşama yerine göre rahmet de olabilir. Yürümeyen ve birbirine zulmeden eşlerin boşanmaları gerekir. Buna göre şu hükümlerini iyi öğrenmek ve uygulamada gösterilen tertibe uymak gerekir:

Erkeğin “bid’î talak” ile boşaması haramdır. Sünnet üzere de olsa, kusuru bulunmayan eşi boşamak, mekruhtur. Geçimsiz ve iffetsiz eşi boşamak menduptur, iyidir. Taraflar hakemlere başvurmuş ve onlar da boşamayı gerekli görmüşlerse, boşamak farzdır, dinin kesin bir emridir. Sevilmeyen eşlere sabır tavsiyesi iyi ise de boşamak câizdir.

Boşama Yetkisi

Boşama yetkisi normalde kocaya aittir. Ama akit yapılırken kadın isterse evlenme şartı olarak kendisi için de boşama yetkisi isteyebilir. Veya daha sonra kocasından gönüllü olarak bu şartı alabilir. Bu takdirde yaptığı boşama geçerlidir. Ancak kadınlar boşama konusunda erkeklere nazaran daha tez canlı ve duygusaldır. Bu da onların ve yuvalarının aleyhine olmaktadır. Elbette yaratan Allahkulu-nu daha iyi bilir ve emrini hikmetle verir.

Hanefiler ikrah ve tehditle yapılan boşama gibi, şakayla yapılanın ile sarhoşun boşamasının da geçerli olduğunu söylemişlerdir. Ancak sinir krizi hâlinde çok öfkeli birisinin boşaması geçersiz sayılmıştır. Bir adam, ölüm hastalığında eşini mirastan mahrum etmek için boşarsa, iddet müddeti içinde öldüğünde hanımı ona mirasçı olur. İddetten sonra olamaz.

Boşama Çeşitleri

Hemen herkesin başına gelen evlilik için dinin koyduğu emir ve yasaklar maalesef pek bilinmemektedir. Oysa evli olanlara bu bilgiler farzdır. Daha karısını boşamasını bile bilmeyen bir Müslümandan ne hayır gelir!

Boşama doğru ve yanlış oluşu bakımından ikiye ayrılır: Sünnî Boşama, Bid'î Boşama.

Sünnî Boşama; boşamaya karar veren kocanın, hanımının hayız görmesini ve bitince temizlemesini bekleyip ondan sonra cinsel ilişkiye girmeden bir kere boşamasıdır. Bu Peygamberimizin öğrettiklerine uygun olduğu için bu ismi almıştır.

Bid'î Boşama ise Peygamberimizin talimatına uymayan boşamadır. Yani kadını hayızlı iken, yahut temizlik içinde cinsel ilişkiden sonra, yahut bir temizlik içinde birden fazla boşamak bid'attır, sünnete terstir, günahdır. Bir koca bir yerde üç kere hanımını boşasa bu da bid'î talaktır ve artık o kadın bir başkası ile evlenip boşanmadıkça veya kocası ölmedikçe bu boşayan eşiyile bir daha evlenmez. Fakat bu talak her ne kadar günahsa da hukuken muteberdir, geçerlidir.

Boşama, şekil bakımından da ikiye ayrılır: Ric'î Talak, Bain Talak.

Ric'î Talak: Boşama, usûlüne uygun talaklarla yapılsa kocası için iddet müddeti içinde eşine tekrar dönmek mümkündür. Bu ric'î talakta yeniden nikâh ve mehir de gerekmez. Erkeğin söz veya fiille istemesi yeterlidir.

Bain Talak; karıyı kocadan ayıran, evlilik hayatını bitiren, yeni bir akit yapmadan ve mihir vermeden tekrar evlilik hayatına dönüşe izin vermeyen boşamadır. Boşamalarda kinayeli ve üstü kapalı sözler, tekitli ve şiddetli sözler de boşanmayı bain yapar. Üç talak hakkını bir anda kullanmak da, kadının kendisini bir para veya menfaat karşılığı boşattırması da (muhalâ'a) bain talak içine girer.

Bundan başka, eşi kaybolan ve kendisinden haber alınamayan kadın veya kocası cinsel iktidarsız olan veya tiksinti verici bir hastalığa yakalanan kadınlar, mahkemeye baş vurarak boşanma talep edebilirler. Hâkim, durumu inceler, gerekli bazı zaman ve işlemlerden sonra evliliği bitirebilir.

İddet Bekleme

Boşanan kadınlar üç hayız atlatmadıkça, kocası ölenler ise dört ay on gün geçmedikçe başkalarıyla evlenemezler. İddet müddeti içinde nikâh kıyılrsa bile geçersizdir. Hayız görmeyenlerde bu bekleme üç aydır. Bu bekleyişin sebebi, psikolojik ve ahlâkîlik olduğu kadar, gebe kalınması hâlinde hem çocuğun nesebinin, hem de her ikisinin miras haklarının belirlenmesi içindir. Bu bekleyiş, normalde kocanın evinde olur.⁶⁸

Yas

İnsanlar yakın akrabası ölürse üç gün yas tutarlar. Bu, kocası ölen kadın için iddet müddeti olan dört ay on gün-

---

68. Bkz. Talak, 1.

dür. Yas demek, güzel ve yeni elbiseler giymemek, koku sürünmemek, makyaj yapmamak, süs eşyası takınmamak, eğlence ve şenliklere katılmamak şeklinde olur. Dinimizdeki bu muâmelenin altında birçok sebepler vardır. Bunlara riayet, saadet ve huzur kaynağıdır.

Çocukların Ana-Babalarına Muâmeleleri

Ana-baba ile muâmele denilince hemen aklımıza gelen bir âyet vardır. Önemi olduğu kadar çok düşündürücü bir âyet:

“Rabbin, yalnız kendisine tapmanızı ve ana-babaya iyilik etmeyi buyurmuştur. Eğer ikisinden biri veya her ikisi, yanında iken ihtiyarılıyacak olursa, onlara karşı “öf” bile demeyesin, onları azarlamayasın, ikisine de hep tatlı söz söyleyesin. Onlara acıyarak alçak gönüllük kanatlarını ger ve ‘Rabbim, küçükken beni yetiştirdikleri gibi sen de onlara merhamet et!’ de”⁶⁹

Bu âyet, kulluğun yalnız Allâh’a yapılmasından sonra ana-babaya iyilik ve meşru emirlerine itaat etmeyi emrediyor. Tevhitten sonra ikinci emirdir yani. Bunun şeklini de belirliyor: Düşkün anlarında onlara dille, elle ve çehre ile gönüllerini kıracak bir harekette bulunmamak, tatlı konuşmak, onlara karşı mütevâzi olmaktır. Küçüklük günlerini, yani hiçbir şeye güç getiremediği, yiyip içermediği, temizliğini yapamadığı, tehlikelere karşı korunamadığı günleri göz önünde bulundurarak, kendilerine o zaman tam bir şefkatle muâmele etmek, ebeveyni için Allah’tan merhamet istemektir. Konu hakkında başka âyetler de vardır. Ama sanırım bir bu âyet bile bizim idrakimizi yakmaya yeter. Hatta ana-baba gayr-i müslim bile olsalar, onlara iyilik etmek yine bir vazifedir. İşte bunu emreden âyet:

---

69. İsrâ, 17/24-5.

“Bununla beraber onlar, bilmediğin bir şeyi, bana ortak koşman için seni zorlarsa, onlara itaat etme. Ama onlarla dünyada iyi geçin. Bana yönelenin yolunu tut. Sonunda dönüşünüz yalnız Banadır ha! Ben de size yaptıklarınızı haber veririm.”⁷⁰

Şu âyeti de kapsamlı oluşu açısından analım:

“Yalnızca Allâh’a kulluk edin ve O’ndan başka hiçbir şeye ilahlık yakıştırmayın. Ana-babaya yakın akrabaya, yetimlere, muhtaçlara kendi çevrenizde olan yakın komşulara ve uzak komşulara, yanınızdaki arkadaşa, yolda kalmışa ve elinizin altındaki hizmetçi ve işçilere iyilik yapın iyi davranın.”⁷¹

Bu hususta Hz. Peygamber Efendimizin önce ana, sonra babamız için sevgi ve hürmet, iyilik ve ikram, yardım ve bakım, ziyaret ve hizmet gibi değişik şekillerde muâmeleleri bildiren sayısız hadisleri vardır. Bunlar çok bilinen olduklarından tekrar etmeyi kitabımızın hacmini büyütme adına buraya almıyorum. Ancak bir fikir vermesi açısından bazı hadislerin konu başlıklarını şöyle zikredebiliriz:

“Vaktinde kılınan namazdan sonra en hayırlı âmelin ana-babaya iyilik olduğunu, babalık hakkını ödemenin çok zor olduğunu, kişinin iyilik etmekteki sırasını; Rasûlullah’ın ‘Anan, anan, anan; sonra baban, sonra yakın akrabandır’ diye sıraladığını, yaşlılık günlerinde anne ve babasına ulaşıp da Cenneti kazanamayanın burnu sürtülsün bedduasına muhatap olduğunu, kimsesi olmayan anne ve babalara bakmanın cihadı gitmekten hayırlı olduğunu, müşrik bile olsa kişinin ana-babasına iyi davranması gerektiğini, evlilik

70. Lokman, 31/15.

71. Nisa, 4/36.

ve boşamalarda basiretli anne-babaların sözünün tutulabileceğini, teyzenin anne sayılabileceği, ana-babaya saygısızlığın büyük günahlardan olduğunu”da hadislerden öğreniyoruz.⁷²

Onlara karşı yapılacak görevlerimizi de hadisler açıkça ifade ediyor. Meselâ; yiyecek, içecek ve giyeceklerini temin etmek. Hz. Peygamber Efendimiz, bu konuda soru soran bir sahabiye şöyle demiştir:

“*Sen ve malın baban içindir. Şüpheli yok ki çocuklarınız kazancınızın en iyisidir. Çocuklarınızın kazancından yiyiniz.*”⁷³

Bu konudaki hadisler gösteriyor ki; babanın, çocuğunun malından kullanma yetkisi vardır. Çocuklar, ihtiyarlayıp da düşkün bir duruma düştükleri zaman onları kimseye muhtaç bırakmamalı, gerekeni yapmalıdırlar. Böyle duruma düşmüş olan baba ve anne merhamete muhtaç olduğundan yapılacak en tatmin edici hareket onların gönlünü almak ve hayata küstürmemektir. Düşkün olan kimseler, hayata karşı gayet soğukturlar ve böylelerin dilinden düşmeyen bir kelime vardır “Allah, elden ayaktan düşürmesin.” Binaenaleyh içinde yaşadıkları ruhî hayatı göz önünde bulundurarak can sıkıntılarına, sitem veya kızgınlıkla söylenip bağırışlarına tahammül etmek, sahip olduğu imkânları onların hizmetine vermek ve onları sevgi ve şefkatle okşayacak “tatlı söz söylemek” gerekir. Onlar kendisine küstü, kırıldı diye karşılıklarına yakışık almayan bir yüzle çıkmamak lazımdır. Zaten İslâm, başkalarına karşı da güler yüzlü olmayı istiyor. Buna en çok müstahak olan da şüphesiz ana-babadır.

72. Bu toplu başlıklar için bkz. Abdullâh Parlıyan, Açıklamalı Tam Riyâzü's-Sâlihîn Tercümesi, 118, 126.

73. Ebû Dâvûd, İbn-i Mace'den, Muhtasar Kütüb-ül-Hadis (Dar-ül Arabiyye) s. 301.

Baba ve anne iş yapamaz bir duruma gelince, çocuklarından görecekları bu kabil tutumu, çeşitli şekilde yorumlayabilirler. O zaman evin gelinine de çok iş düşmektedir. Gelin hanım onların hizmetini önce Allah ve sonra da kocasına olan saygı ve sevgisi için yapmalıdır. Allâh'ın iyilikte yarışmayı istediğini unutmamalı, yarın aynı duruma düşebileceğini düşünerek evlâtlarına iyi örnek omalıdır.

Terbiye kitapları baba ve anneye karşı çocukların yapmakla mükellef olduğu şu hususları da içine almaktadırlar: Anne ve babanın sözlerini dinlemek, isteklerine uygun olarak hareket etmek. Bir yere gittikleri yahut yanına geldikleri zaman bir saygı nişanesi olarak ayağa kalkmak. Yapılmasını istedikleri şey, İslâm'a uygunsa yerine getirmek. Bu arada gayrimeşru emirlerine itaat gerekemeyeceğini ifade edelim. Ama bu durum alâkayı kesmeyi ve kötü davranmayı gerektirmez. Beraber bir yere gittiğinde onların önünde yürümek ve önlerine gereksiz geçmemek. Konuşma esnasında sesini onlardan çok çıkarmamak, çokça söyleşmemek. Çağırdıklarında "buyurun" diyerek emirlerinin yerine getirilmesi hususunda acele etmek. Rızalarını alma yönünden fazlasıyla haris olmak. Onlara itaat kanatlarını gererek, emirlerinde devamlı bulunmak. Yaptığı hizmeti başlarına kakmamak. Yola çıkarken onların müsaa-desini almak.⁷⁴

Anne ve babanın ortak hassasiyet ve ihtimamlarıyla meydana getirdikleri çocuğu onlara karşı hizmette ne kadar ileri bir dereceye erişse de Hz. Peygamber'in şu ifadelerine bakıldığı zaman yine de ödenmediği görülür:

"Biri Hz. Peygamber'e gelir.

– Ey Allâh'ın Rasûlü! Bir annem var. Sırtımı ona binek yapıyorum ve yüzümü ondan ayırmıyorum ve

74. Bkz. Osman Şekerci, İslâm Terbiyesi. s. 262-265.

kazancımı ona harcıyorum. Hakkını ödemiş olur muyum?
der. Hz. Peygamber:

– *Ödeyemezsin, çünkü o senin yaşamayı istediği için sana bakardı. Sen hizmet ediyorsun fakat ölümüne talipsin.*” buyurur.⁷⁵

Yeri gelmişken şunu da ifade edelim ki İslâm, hayatta iken çocukların babalarına ve annelerine karşı azamî bir saygı içinde bulunmalarını istediği gibi, öldükten sonra da onlara karşı bazı görevlerinin bulunacağını hatırlatmaktadır. Şu hadis, bu konuda bilgi sunmaktadır: Benî Selime’den bir adam gelir. Hz. Peygamber’e:

– “Allâh’ın Rasûlü! Öldükten sonra baba ve anneme yapacağım herhangi bir iyilik kalır mı? diye sorar. O (s.a.v.):

– *“Evet, onlara dua etmek, ikisi için Allah’tan af dilemek, öldükten sonra sözlerini yerine getirmek. Ancak ikisiyle varılan sıla-i rahm (akraba), arkadaşlarına ikramda bulunmak.”*⁷⁶

Gerçi sosyal ilişkilerde muâmeleyi anlatırken akrabalara yardımı görüreceğiz ama yeri geldi söyleyelim, anne ve babaya en yakın olan kardeşleri, yani teyze, dayı, amca ve halalara da iyilik ve ikram, saygı ve sevgi bir vazifedir. Hz. Peygamber:

*“Teyze, annenin derecesindedir.”*⁷⁷ buyuruyor.

Biri Hz. Peygamber’e gelir:

– “Ey Allâh’ın Rasûlü! Ben büyük bir günah işledim. Benim tevbeden bir nasibim var mı? diye sorunca, O:

– “Annen var mı?”

– “Hayır.

75. Bkz. Osman Şekerci, İslâm Terbiyesi. s. 264-265.

76. Ebû Dâvûd, Edeb, 120.

77. Buhârî, Meğazi, 13; Ebû Dâvûd, Talak, 35; Tirmizî, Birr, 6.

– “Teyzen var mı?”

– “Evet.

– “Öyle ise ona iyilikte bulun,” buyurur.⁷⁸

Demek ki, yukarıda adı geçenlere bakmakla insan ebeveynine karşı beslediği görevi yerine getirmiş oluyor. Son olarak şu uyarıdan korkalım derim:

“Anne ile evlâdın, kardeşle kardeşin arasını açanlara Allah lanet etsin.”⁷⁹

Ebeveynin Çocuklara Muâmeleleri

Bir gün bir tanıdığım öfkeyle burnundan soluyarak:

– Bir sorum var hocam, dedi. Ben de hâline gülerek:

– Buyur sor bakalım, dedim.

– Hep ana-babanın haklarından bahsediyorsunuz. Bu çocukların hiç mi hakları yok ana-babalarında?

Adamın hâleti ruhiyesini anlayınca teskin için dedim ki:

– Olmaz olur mu? Elbette çocukların da hakları vardır. Ana-baba hakları öncelikli olduğu için hocalarımız evvela onu anlatırlar. Sen de hep oraya takılmışsın.

Sonra anlattı derdini. Biz hocalar, herkesin derdini dinler, nasihat ve tavsiyeler eder, sırlarını da saklarız. Bu yüzden herkes de derdini rahatça anlatır. Sırf bu anlatışları bile bir şifa olur kendilerine.

Evliliğin asıl gayesi meşru şekilde nesli korumak ve devam ettirmektir. Şehveti dindirmek bunun için bir vasıta.

78. Tirmizî, Birr, 6; Ahmed, II/14.

79. Suyuti, Câmîü's-Sağir, II/103.

Eğer o peşin lezzet olmasaydı, insanlar çocuk yetiştirme zahmetine katlanmazlardı. Yaratan Allah Teâlâ, bunu bildiği için kadın ve erkek arasına bir şehvet koydu. Öyle bir şehvet ki, arkasından bir ömür fedâkârlığa insanları razı ediyor. Elbette bu arada çocukları da öyle güzel ve cazip bir şekilde insana sevdirdi ki, işte bu iki sevgi, şehvet ve ilgiden muazzam ve harika bir ana-babalık muâmelesi ortaya çıktı. Böylece her evlenen kimse, Allah takdir etmişse, evlerini süsleyecek ve soyunu sürdürerek ileride kendilerini temsil edecek çocuklarını hasretle bekler. “Acaba sağlığı nasıl olacak?” diye heyecan ve endişelerle geçen belli hamilelikten sonra, dünyanın en sevimli yarattığı, göz nuru, gönül süruru çocuk dünyaya gelir. Doğum denen mucize olaydan sonra çocuk hemen temizlenir, ana-baba kucağına verilir. Artık bu saatten sonra doğrudan görevler başlamıştır. Bundan önceki görevler dolaylı görevlerdi. Kısaca hatırlarsak, doğacak çocuğa iyi bir ana ve baba seçmek, ana rahminde iken helâl gıda ile beslemek, doğduğunda ona sağlıklı, huzurlu ve mutlu bir ortam hazırlamak.

Çocuk, kucağa alındığında sağ kulağına ezan okunur,⁸⁰ sol kulağına kâmet getirilir ve güzel bir isim verilir. Bu sünnettir. Bu ismin çocuğun karakterine etki edeceği söylenir. Peygamber Efendimizin (s.a.v.) ya inanca ters düştüğü, ya da kötülükleri çağrıştırdığı için beğenmediği birçok ismi değıştirdiğini biliyoruz.

Burada çocuğu olan ailelere insanlar nasıl davranır sorusu, muâmele açısından önemlidir. Dost ve akrabalarımızdan bir çocuk doğum haberi aldığımızda bir hediye ile tebrik etmeye gitmek güzeldir. Tebrikte çocuğun sağlıklı ve mutlu olarak analı babalı büyümesi, ilim ve takva sahibi, hayırlı mal ve ömür sahibi olması temenni edilir. Dua edilir.

80. Tirmizî, “Edahi” 16, Ebû Dâvûd, “Edeb” 107, Ahmed, VI/9.

Evet, ana-babanın da çocuklarına karşı birçok vazifeleri vardır. Bu duygu ve davranış biçimleri de onların evlâtları ile olan muâmeleleridir. Müslümanlık, işte bu muâmeleden belli olur.

Her şeyden evvel evlâtlar, Allah Teâlâ'nın bir nimetidirler. Onlar için şükredeceğiz. İyi olmaları için dua edeceğiz.⁸¹ Onları Rabbimizin istediği gibi yetiştirmek ise fiili bir şükürdür. Bu ise dil ile “çok şükür elhamdulillah” demekten çok daha önemlidir.

Gerçi Allah Teâlâ'nın insan fitratına koyduğu bir kanunla insanlar evlâtlarını severler ve normalde onlar için her fedâkârlığı katlanırlar. Elbette istisnalar kaideyi bozamaz. Evlâdı olmayan çiftlerin olsun diye kendilerini nasıl maddî mânevî helak ettiklerini çok gördük. Büyük eğitimci Peygamber Efendimizin (s.a.v.) de kendisinin ve Müslümanların çocuklarını nasıl sevip öptüğünü, dizlerine oturttuğunu, onlarla konup şakalaştığını, yaramazlıklarına tahammül ettiğini biliyoruz.

Evlâtlar, dünyanın süsü, neşesidirler. Ancak her şeyde ifrat ve tefrit hoş olmadığı gibi evlât sevgisinde de dengeli olmak, vasattan, orta yoldan ayrılmamak gerekir. Bazen bu dengenin kurulamaması hem ana-babaya, hem de çocuklara zarar verebiliyor. Buna çok dikkat etmek gerekir.

Eğer çocukların terbiyesinde ihmalkarlık olursa, dini vazifelerini ihmal ederek Allah Teâlâ'ya asi bir kul olabilirler. Ya da kendilerine karşı çok laubali, şımarık, adi ve bayağı bir insan muâmelesi yapabilirler. Kendi kardeşleri arasında da büyük sorunlar yaşayabilirler. Ana-babalar bütün bu tehlikeleri nazara alarak evlâtlarını daha işin başında iyi yetiştirmelidirler. Bu esnada onların itirazlarına, yanlış tepkilerine karşı sabırla karşılık vererek hayırlı işlerine

81. Bkz. Furkan, 25/74.

bıkmadan usanmadan devam etmelidirler. Özellikle de namaz ve ilim tahsili işinde sabırlı ve fedâkâr olmak gerekir. Çocuğa her istediğini vermek merhamet değildir. Neyin kendisi için iyi veya kötü olduğunu bilmeyen, henüz muhakeme gücüne erişmemiş çocuklara her istediğini vermek, her istemediklerini terk etmek, onların istikbalini karartabilir. Eskilerin sık verdiği bir örnek vardır: Şefkat ve merhametinden dolayı uykusuna kıyamayarak çocuğunun sabah namazına kaldırmayan ana-baba, aslında onu Cehennemde yanmaya hazırlamaktadır. Bu ise sevginin, şefkat ve merhametin ne olduğunu anlamamaktır.

Çocuklarına karşı şefkat ve merhametli olmak bir ana-babanın fitratında vardır. Ama bu duygu yanlış yönlendirilmemelidir. Çocuklar sevgi ve ilgiyle büyür, şefkat ve merhamet, içirilen süt kadar önemlidir. Bundan mahrum yetişen çocuklar, bedenleri sağlam olsa da ruhları hasta olabilirler. İleride katı kalpli, öfkeli, kin ve nefretle dolu, kavgacı zâlim tipler, hatta teröristler olabilir. Bütün bunlar çocuklukta alamadığı sevgi ve şefkat yoksunluğunun ortaya çıkış biçimleri olabilir.

Ana ve baba bir yanda Allâh'ın kendilerine bağışladığı çocukla sevinirlerken; bir yandan çocukların bir deneme⁸² ve dünya süsü olduğunu düşünerek⁸³ aşırı sevince kapılmamalıdır. Devamlı olarak çocuğun hayırlı olmasını, kendisine ve topluma faydalı bir kişi olmasını istemelidirler.

Bu arada çocuğun yedi günden sonra veya saç ilk keşildiği zaman o saçların ağırlığına gümüş yahut bu gümüş tutarı olan para, fakirlere verilir. Durumu müsait olanlar, bir koyun veya keçi kurban edip, bunu muhtaç olanlara

---

82. Enfal, 8/28.

83. Kehf, 18/46.

dağıtırlar. Adak olmadıkça kendileri de yiyebilirler. Buna akika kurbanı denilir. Hz. Peygamber, Hasan ve Hüseyin için bir koç kesmiştir.⁸⁴

Çocukları sevmeye ve onlara iyilik ve ihstanda bulunmada eşit ve âdil davranmak da bir vazifedir. Bunun değişik tezahürleri vardır. Kimi aileler erkek çocuklarını çok sever, onlara özen gösterir, kızlarını daha az severler. Erkek doğduğu zaman çok sevinip, kız olursa üzülmeye veya aldırış etmeme çok ayıp ve çirkindir. Tarihte çok görülen bir cahiliye tarzıdır bu. Bu durum Hazret-i Peygamber'e görev verildiğinde de gelenek hâlini almış bir tutumdur. Cahiliye Arapları erkek evlâdı olmayı kınıyor, onu doğurana bakmıyorlardı. Onlara göre erkek savaşçıdır, eve ekmeğe getirir. Kız ise hazır yiyicidir. Üstelik ırz ve namusunu koruyamayarak zül getirme ihtimali de vardır. Tabii bu anlayış, erkeğin ırz ve namusunu koruyamamasını anlamıyor. Kadınlar, zina yaparsa bunu ancak bir erkekle yapabileceğini düşünemiyor.

Müşrik Araplar aynı zamanda meleklere “Allâh'ın kızları” diyorlardı. Neden “oğulları” değil de “kızları”? Kur'ân-ı Kerîm onların bu inançlarına karşı der ki: **“Demek ki erkekler sizin, dişiler Allâh'ın mı? Öyle ise bu haksız bir paylaşmadır”**⁸⁵

Oysa insan için kız çocuğun mu, yoksa erkek evlâdın mı daha hayırlı olduğu bilinmez. Hazret-i Peygamber, bu çirkin muâameleyi kaldırmak için der ki:

*“Bir kız çocuğuna sahip olan kimse onu en güzel şekilde besler ve Allâh'ın kendisine verdiği nimeti eksiksiz olarak ona verirse Cennete girmek için o kız onu sağ ve soldan ateşten korur.”*⁸⁶

84. Tac, III. 107.

85. Necm, 53/21-22.

86. Taberani, “el-Kebir”.

“İki kızı olan kimse, onlara güzel baktığı zaman, onlar, onu Cennete sokar.”⁸⁷ buyuruyor.

Zamanımızda da yer yer ya ebeveyn veya erkek kardeşler tarafından kız çocuklarının mirastan mahrum edildiğini görüyoruz. Bu da çok büyük bir zulüm ve ayıptır. Bu davranışlar, aile içindeki sevgiyi yer bitirir ve düşmanlık, ayrılık doğurur. Bu haramlardan da kaçmak gerekir. Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.)’in kendi zamanlarında bunu zulüm sayarak şiddetle yasakladığını bilmemiz gerekir. Hem namaz kılacak, hacca gideceksin, hem de kendi kızlarından veya kız kardeşlerinden mal kaçıracaksın. Bu nasıl Müslümanlıktır? Hayır, din sadece namaz, oruç, hac değildir. Din muâmeledir. Muâmele dine uymuyorsa, Müslüman olduğunu iddia eden bunu nasıl ispat edecektir?

Çocuk, ergenlik çağına gelmeden önce sünnet edilir. İslâm’a sonradan girmiş bir erkeğin sünnet olup olmaması kendi ihtiyarına bağlıdır. Sünnet zamanı, çocuk yedi günlük iken başlar, on iki ve sonraki yaşlara kadar devam eder. Geciktirilmemesi tavsiye edilir.

Çocuklara karşı bir vazife de eğitim ve öğretim ile birlikte ahlâk ve terbiyesine önem vermektir. Çocuk, ilk ve en etkin eğitim, terbiye ve karakterini evde alır. Bazı ilim adamları bu işin üç dört yaşında tamamlanacağını söylüyorlar. O zaman ana-babaya çok büyük sorumluluklar düşüyor. Ev içinde her şeye dikkat etmeli, bir çift çocuk gözünün kendilerini teftiş ederek kopya çektiğini hiç unutmamalıdır. İlk konuşmasında ona tevhid kelimesini ve besmeleyi öğretmek de güzel olur.

Çocuk yedi yaşına gelince, namaz öğretilmeye başlanır. Bazen evde kılınan namaza katılması istenir. Çocuk

---

87. İbn-i Mâce - Hâkim.

bunu kendiliğinden yaparsa tebrik edilir. Namazda okuyacağı sûreler yavaş yavaş ezberletilmeye çalışılır.

On yaşından itibaren namaz kılmayan çocuğa, babası anlaşılır bir dil ile öğüt ve uyarı verir. Gerekirse azar veya sitem gibi küçük cezalarla dikkatini çeker. Aslında namaz ve oruç gibi ibadetler, çocuk ergenlik yaşına gelince farz olur. Ancak İslâm aileleri bunları çocuk o yaşa gelmeden alıştırmaya başlamayı öğütler. Ebeveyn bu önemli yaşlarda çocuğun ibâdet yönü üzerinde hassas olmalıdırlar. Bu yaşlarda, ibâdet konularında eğitilmeyen çocuklara büyüyünce bunları öğrenmek zor gelir ve bir türlü uygulamaya geçemeyebilir. Yalnız, bu hususlarda dikkat edilecek en önemli husus, çocuğu bezdirmemek, nefret ettirmemek, sevgi içinde alıştırmaya çalışmaktır.

Çocuklar hareketlidirler. Biz buna yaramazlık olarak bakabilir ve bundan bıkip usanabiliriz. Bu gibi hâllerde sabırlı olmak gerekir. Çocuklara çok müdâhale iyi olmaz. Hele onları değişik sözlerle korkutmak, sindirmek hiç doğru olmaz. Bu, ileride çocuğun hayatında korku, kuşku, teşebbüs kabiliyetini kaybetme, kendine güvenememe, çekingenlik ve pısrıklık gibi kötü huylara sebep olabilir. Daha çok çocuğu korkutmak yerine, ona haya duygusu aşılama gerekir. Çocukta haya, korkudan daha iyidir, zira haya akıllılığı, korku pısrıklığı gösterir.

Terbiyede dikkat edilecek önemli hususlardan biri de mutlak itaat yerine mutlak doğruluk olmalıdır. Çocuğun doğru yaptığı işlerin üzerine varmamak onu daha çok doğru içinde olmaya yöneltir. Çocuk, ana-babaya ve büyüklere sevgi ve itaatı, kardeşlere sevgi ve uyumlu olmayı, zamanında yeme, içme, uyuma, oynama ve öğrenme gibi davranışları disiplin içinde kazanmayı, temiz ve güzel konuşmayı küçük yaşta öğrenmeli ve alışkanlık hâline getirmelidir. Bu ise ebeveynin ilgisi ve fedâkârlığı ile olur.

Çocuklara helâl yoldan rızıklarını kazandıracak bir meslek eğitimi vermek veya bu konuda imkan sunmak da bir vazifedir. Büyüdüğünde iyi bir eş ile evlendirmek din açısından mecburiyet olmasa da bizim örf ve adetimizde bu ebeveynin vazifesi olarak bilinir. Bunlar da ihmal edilmemelidir.

Netice itibariyle anne-baba ve çocuklar arasındaki ilişkilerde âdâp olarak şunları bir kere daha özetleyerek hatırlatalım: Çocuklarımıza iyi bir yuva hazırlamak, doğduklarında kulaklarına ezan okuyarak güzel bir isim vermek, helâl lokma ile beslemek, sünnet ettirmek, durumu iyi ise şükür için akika kurbanı kesmek, hep şefkat ve merhametli olmak, sevgide ifrat ve tefritten uzak, mutadil ve dengeli olmak, evlâtlar arasında her konuda eşit davranarak adalimli olmak, kız erkek ayırımı yapmamak, iyi bir eğitim ve terbiye vermek, karı-koca mahremiyetlerini çocuklarından gizli tutmak, iyi bir meslek kazandırmak ve vakti gelince ertelemeyen evlendirmek.

Bu konuyu küçüklere ve büyüklere ders veren Peygamber Efendimizin (s.a.v.) şu hadisi ile bitirelim:

“Küçüklerimize şefkatli olmayan, büyüklerimizi saymayan bizden (Müslümanlardan) değildir.”⁸⁸

Kardeşler Arasında Muâmeleler

Bir evde aynı anneden doğan veya ana bir baba ayrı veya baba bir ana ayrı kardeşler olabilir. Bu kardeşlerin aynı evde veya ayrı evlerde yaşasalar bile birbirlerine karşı hakları ve vazifeleri vardır. Bunların yerine getirilmesi, bu muâmelelerin dinimizin istek ve yönlendirmesi ile olması gerekir. Bu saadet, huzur ve barışın sebebidir.

88. Tirmizî, Birr, 15; Ebû Dâvûd, Edeb, 38; Ahmed, I/257.

Kardeşler ile bir arada yaşamak, cemiyet hayatına bir ön hazırlıktır. Yüzme bilmeyenlerin önce küçük havuz veya derelerde bunu öğrenmeleri gibi kardeşler de toplumda yaşamayı önce ailde öğrenirler. Hak nedir, vazife nedir orada alışırlar. Bu cemiyet hayatına bir intibaktır. Çünkü birbirlerinden yabancı ve birbirlerinin ruhî yapılarını, genel karakterlerini bilmeyen kimseler, bir bakıma birbirlerine ısınmaları için zamana ihtiyaç hissederler. Halbuki kardeşler böyle değildir. Onlar bir çatının altında acı ve tatlı günler geçirmişler, yani kısacası onlar birbirlerine kenetlenmişlerdir. Sevinçlerinde ve kederlerinde beraber olmaları birbirlerine büyük yardım ve destektir.

İşte bu yüzden kardeşlik hukuk ve âdâbını korumak gerekir. Basit hâdiseler ve maddî arzular yüzünden kardeşler asla ihtilâfa düşmemeli, birbirlerine küsüp uzaklaşmamalı, kavga yapmamalıdır. Kardeşlerin herbirinin aynı zekâ, kabiliyet ve yapıcı güce sahip olacakları söylenemez. Böylece hâliyle aralarında maddî ve mânevî bir üstünlüğün meydana çıkacağı beklenilecek bir husustur. Bütün bu noktalarda dikkat edilecek husus, haset ve kıskançlıklardan uzak, Allah Teâlâ'nın rızasına uygun şekilde davranmaktır. Zor zamanlarda birbirlerini destek olmada yarışmaktır.

Bunun için bu konularda ve dinin, ahlâkın diğer konularında bilgi sahibi olmak, nefsi terbiye etmek çok önemlidir. Ayrıca şu hususlara da dikkat etmek gerekir: Kardeşler ayrı ayrı evlerde oturuyorlarsa sık ziyaretleşmek, birbirlerine gidip gelmek. Maddî imkânları seferber etmek. Kardeşinin iktisâdî durumunu düzeltmek, kişinin içtimaî hayatıtaki mevkiini de düzeltir. Bir kardeşin çocukları gayet deb-deli bir hayat yaşarlarken, diğer kardeşin çocuklarının sefil bir hayat yaşamaları İslâm'ın ve insanlığın kabul edeceği bir yaşama tarzı değildir. Bu durum gitgide aralarında

müşterek bir hayat sürdürmüş olan kardeşlerin aralarındaki canlı havanın dağılıp gitmesine ve kırgın kalplerin doğmasına sebep olur. Maddî ve mânevî yönden bir kimsenin yalnız kendisini kurtarması bir mâna taşımaz. Bunun yanı sıra en yakını da aynı mutluluğun içine sokmak marifettir.

Hayattan babaları ve anneleri göçmüş olan çocukların en büyük kardeşleri evlenirken, kardeşlerinin yaşlarını ve annesiz kalmalarını göz önünde bulundurarak yuva kuracağı kadını buna göre seçmesi gerekir, Hz. Peygamber, Cabir b. Abdullâh'a niçin bir kız almadığını sorunca, onun babasının, geriye dokuz (yahut yedi) kız bıraktığını, onların işlerini görecek ve onları terbiye edecek birini almasının gerektiğini söyleyince, Hz. Peygamber'in bunu uygun karışladığı ve tebrik ettiği anlatılır.⁸⁹

Küçük kardeşlerin büyük kardeşlerine saygılı, büyüklere de onlara karşı şefkatli olmalıdırlar.⁹⁰ Büyük kardeş, baba yerindedir: Hz. Peygamber: “*Kardeşler için de büyüğün küçüğü üzerindeki hakkı, babanın oğlu üzerindeki hakkı gibidir.*”⁹¹ buyurur.

Bir iş yaparken birbirleriyle istişarede bulunmaları gerekir. Gerçi bu emir, bütün Müslümanların birbirlerine karşı yapması gereken bir husustur, ama kardeşler arasında daha bir önem kazanır.⁹²

89. Müslim, IV/393.

90. Bkz. Tirmizî, Birr, 15; Ebû Dâvûd, Edeb, 38; Ahmed, 1/25.

91. Suyutî, Cami-üs-Sağır, 1/125.

92. Bkz. Osman Şekerci, a.g.e. s. 265.

III. BÖLÜM

SOSYAL HAYATTA MUÂMELELER

GÜZEL MUÂMELELER

Tevhidde Birlik

İslâm tevhid dînidir. Tevhid, Allah'tan başka mâbud tanımamaktır. Kullara, mallara ve mevkîlere kulluğu red detmektir. Zira tevhid akîdesinin ortaklığa tahammülü yoktur.

Tevhid şuuru, mü'minlerin içtimâî hayatına da akse der. Mü'minler yekvücut bir cemaat hâlinde, bir imamın ardında namaza dururlar. Bütün mü'minler tek bir Rab, tek bir Kitap, tek bir Nebî'nin sancağı altında birlik ve beraberlik şuuru içinde yaşarlar.

Mü'minler, bu uhuvvet ve vahdet sayesinde birbirlerinin dertleriyle dertlenirler; bir vücuttaki âzâlar gibi birinin sancısı herbirini dilhûn eder, uykusuz bırakır. Kardeşlik dilde kalmaz; cömertlik, infak ve îsâr ile fiiliyata dönüşür.

Hız. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz, Müslümanları böyle bir vahdet ve ittihâd içinde birleştirdikten sonra dâr-ı bekâya irtihâl etti. Peygamber Efendimiz; Evs ile Hazrec'i nasıl birleştirdiyse, Selmân-ı Fârisî'yi, Bilâl-i Habeşî'yi, Sühayb-i Rûmî'yi, bir yahûdi âlimi olan Abdullâh bin Selâm'ı -radiyallâhu anhum- aynı safta nasıl îman kardeşleri hâline getirdiyse; bizlerin de aynı kardeşliği yeniden tesis etmek için, Efendimiz'in yoluna ittibâ etmemiz yegâne çaredir.

Cenâb-ı Hak şöyle buyuruyor:

“İlâhınız bir tek Allah’tır. O’ndan başka ilâh yoktur. O, rahmândır, rahîmdir.”⁹³

Rasûlullah (s.a.v.) Efendimiz de şöyle buyurdular:

*“Ey insanlar! Rabbiniz birdir. Babanız da birdir; hepimiz Âdem’in çocuklarıdır. Âdem ise topraktır. Allah yanında en kıymetli olanınız, O’na karşı en çok takvâ sahibi olanınızdır. Arab’ın Arap olmayana -takvâ ölçüsünden başka- bir üstünlüğü yoktur.”*⁹⁴

İslâm tarihî boyunca, bu birlik beraberlik kimi zaman kuvvetli oldu, bu da huzur ve ihtişam getirdi. Kimi zaman da tefrika, İslâm dünyasını kasıp kavurdu, bunun neticesi de hezimet ve hüsrân oldu.

Kendi öz kıymetlerine bigâne kalmış, hattâ düşman hâle gelmiş insanlarımızı, nesillerimizi İslâm’ın güleryüzüyle tekrar buluşturmak da bizim borcumuzdur. Bu da ancak tevhide bağlılık ve îman kardeşliği ile olur. “Din muâmeledir” hadisinin verdiği ders ile bu îman kardeşliğinde oluşan birlik, beraberlik, dayanışma ve tefrikaya düşmeme başarısını göstermeli ve ümmet birliğini sağlayıp korumalıyız.

Birlik ve Beraberlik

İslâm, îman ve tevhid ile önce kalplerde kurduğu birlik ve beraberliği, aile ve topluma yayarak hayatın her alanına taşımıştır. Zaten inancı bir, ibadetleri bir, davranışları bir olan toplumlarda, birlik kendiliğinden oluşur. Çünkü din kadar akıl ve mantık da birlik ve beraberlik ister. Çünkü birlik ve beraberlik güç demektir, kazanç demektir, barış ve huzur demektir, mutluluk demektir.

---

93. Bakara, 163.

94. Müslim, Hac, 147.

Kur'ân, kardeş saydığı inananlarını İslâm etrafında birlik ve beraberliğe çağırıyor, tefrikadan sakındırıyor:

“Hep birlikte Allâh’ın ipine (kitabına, dinine) sımsıkı sarılın. Dağılıp parçalanmayın. Allâh’ın üzerinizdeki nimetini düşünün. Hani siz birbirinize düşmanlar idiniz de O, kalplerinizi birleştirmişti. İşte O’nun bu nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan sizi O kurtarmıştı. İşte Allah, size âyetlerini böyle apaçık bildiriyor ki, doğru yola ersiniz.”⁹⁵

Âyette dikkat çekilen daha önceki bölünmüş ve parçalanmışlık, hem Mekke’de vardı, hem de Medine’de. Allah, göklerden sarkıttığı sağlam ipine, Kur’ân’a sarılıp sıkı sıkı tutunan Müslümanlara, birlik ve beraberlik nimetini ihsan etti de, daha önceki ayrılıklardan, düşmanlıklardan, kavgalardan eser kalmadı. Ama bu konu gaflete gelmez. Gönüllerdeki muhabbet ateşi küllenir de eller Kur’ân’dan uzaklaşırsa, zaten uyumayıp her an fırsat bekleyen şeytanlar ve düşmanlar, tefrikanın bin bir çeşidiyle inananlara abanarak birlik ve beraberliklerini parçalayıp dağıtabilirler.

Rasûlullah (s.a.v.) Efendimiz de Kur’ân gibi hep birliğe çağırmış, birliğin güç ve rahmet olduğunu söylemiş, ayrılıklara sebep olacak düşünce ve davranışlardan ümmetini sakındırmış, “Sürüden ayrılanı kurt kapar” diyerek uyarmıştır.⁹⁶

*Girmeden bir millete tefrika, düşman giremez;
Toplu vurdukça yürekler, onu top Dindiremez.*

Bugün dünyanın gelişmiş ülkeleri değişik birliklerle güç kazanırken, Müslümanların inançlarına aykırı ideoloji

95. Al-i İmran, 103.

96. Ebû Dâvûd, Salat, 46.

ve sistemlerle kalbî birliklerini, ırkçı ve bölgeci anlayışlarla da coğrafi birliklerini parçalanmış ve bölünmüş görmek içler acısıdır. Ardır ve ayıptır. Oysa dinimiz gibi aklımız, il-mimiz, ekonomimiz, siyasi gerçeklerimiz ve tarihî tecrübelerimiz de birlik olmamızı gerektiriyor. Bu hâlimizden bir an evvel sıyrılmalı, dün olduğu gibi yine insanlığa bu konuda da bizler örnek olmalıyız.

Birlik önündeki en büyük engel, cehalettir. Bu cehalet sebebiyle îmânın kıymetini, kardeşliğin faziletini, birliğin dirlik ve esenlik oluşunu bilemiyoruz. Gurur, kibir, kendini beğenmişlik, şahsi çıkar, mal, makam, baş olma sevdası gözlerimizi kör ediyor da, kendimizden başkasını göremiyor, kardeşlerimizin hayırlı işlerini takdir edemiyoruz. Dedikodu, koğuculuk, kusur araştırma, yalan, dolan, iftira ile kardeşlerimizi kaçırıyor, kazanılamayacak gereksiz tartışmalarla enerjimizi boşa harcıyor, zayıf düşünce de bir kurtarıcı gibi düşmanlarımıza sarılıyoruz. Oysa onlar, bizi bölüp parçalamak ve parçaları da bir araya getirmemek için ne oyunlar sergiliyor, ne tuzaklar hazırlıyorlar.

Çare, cehaletten kurtulma, yani kendi dinimizi, kültürümüzü, tarihimizi iyi bilme, kardeşlik hak ve hukukunu gözetme, her türlü ayırimcılık ve ileride tehlikelerini anlatacağımız ırkçılıktan uzaklaşma, hata ve kusurlara af ve müsamaha ile yaklaşma, faydasız münakaşalardan kaçma ve sabırla çalışma, çabalama, gayret etmedir. Laf değil, iş üretmedir. Hareket berekettir. Her şeyi temizleyen suyun bile durgun olup akmadığında kokuştuğunu görmek bize ibret olmalı değil mi?

“Din muâmeledir.” Bu saydığımız birlik ve beraberliği sağlayan pozitif ve negatif unsurlar bizde ne kadar var? Lafa değil, bu fiiliyata bakarak kendi dindarlığımızı ölçebiliriz, Allah Teâlâ'nın katındaki yerimizi kavrayabiliriz.

Kardeşlik

İslâm toplumunun temeli kardeşliktir. Kardeşlik de ete, kana, reнге, dile, toprağa bakmaz, îmâna bakar. İslâm, aynı ana-babadan doğmayı bile önemsiz sayar eğer arada bir îman bağı yoksa. “**Ancak mü’minler kardeş-tir.**” diyen Kur’ân-ı Kerîm, kardeşliğimizi bildiren, bunun için emirler veren, yasaklar koyan, teşvik ve uyarılarda bulunan onca âyeti içerir. Biz, bu konuyu değişik kitaplarımızda çok geniş olarak yazdık. Zaten bilinen bir konudur. Bu yüzden tekrara düşmemek için âyetleri yazmayalım.

Hadislerde de kardeşlik konusu çok çok işlenmiştir. İsterseniz birkaç da hadîs-i şerîf yazarak konuyu hatırlatalım:

“Üç haslet vardır; bunlar kimde bulunursa o kişi, îmânın tadını tadar: Allah ve Rasûlü’nü, bu ikisinden başka her şeyden fazla sevmek. Sevdiğini Allah için sevmek. (Allah kendisini küfürden kurtardıktan sonra) küfre dönmeyi ateşe atılmak gibi çirkin ve tehlikeli görmek.”⁹⁷

“Mü’minler, birbirini sevmek, acımak, merhamet ve şefkat hususunda bir vücut gibidir. Vücudun bir uzvu rahatsızlanırsa, diğer uzuvlarda uykusuzluk ve sıkıntı ile ona katılırlar(onun sıkıntısına ortak olurlar).”

“Kardeşin zâlim de olsa, mazlum da olsa, ona yardım et.” diyen Peygamber Efendimize ashâb-ı kirâm: mazluma yardım etmeyi anladık, peki zâlime nasıl yardım edeceğiz.” diye sorduğunda Peygamberimiz: “Onun zulmüne mânî olarak” diye cevap vermiştir. (Buhârî)

“Birbirinize haset etmeyiniz, sırt çevirmeyiniz, kin beslemeyiniz. Ey Allâh’ın kulları kardeş olunuz.” (Buhârî)

97. Buhârî, İman 9, 14, İkrâh 1, Edep 42.

“Müslüman, Müslümanın kardeşidir. Ona hıyanet etmez, ona yalan söylemez ve onu yalnız bırakmaz. Müslümanın her şeyi; ırzı, malı, kanı Müslümana haramdır. Takvâ işte burada(kalbte) dir. Bir kişinin kardeşini hor görmesi, ona günah olarak yeter.” (Buhârî)

“Mü’minin, mü’mine bağlılığı, taşları birbirine kenetli duvar gibidir. Hiçbiriniz, kendi nefsi için istediğini, (mü’min) kardeşi için de istemedikçe, (kâmil) mü’min olamaz.” (Buhârî)

Sevgili kardeşlerim, yaşadığımız sürece şu ilkemize lütfen dikkat edelim: Allah için sevmek, Allah için buğzetmek.

Aman dikkat; Allah için. Yani kendimiz, akrabalarımız, cemaatimiz, meşrebimiz, vakfımız, derneğimiz, partimiz, memleketimiz, ırkımız, soyumuz sopumuz için değil, kardeşliğimiz Allah için olmalıdır. Sadece Allah için olmalı. “Din muâmeledir.” Müslümanların kardeşlik yerine ırkçılığı, bölücülüğü, tarafgirliği, asabiyeti esas almaları, din açısından kendilerini sorgulama sebebidir.

Güler Yüz-Tatlı Dil

İnsan, sosyal bir varlıktır. Yalnız yaşayamaz. İlla ki bir aile kuracak, eş dost akraba ve komşular edinecek, çalışma veya sosyal hayatında iş arkadaşları olacak, hemcinsleriyle çeşitli seviyede ilişkiler kuracaktır. Bu hayatı düzene koyan kanunlar, örf ve adetler, gelenek ve teamüller kadar, güzel ahlâk da hayatı kolaylaştıracak ve zevkli kılacaktır. Mutluluk da bunları yakalayabilmektedir.

Dinimizin de, aklımızın da, tecrübemizin de bize öğrettiği bir güzellik, insan ilişkilerinde güleryüz ve tatlı dilin önemidir. Bu davranış insanları birbirine yaklaştırır,

işleri kolaylaştırır, sorunları çözer, dostlukları ziyadeleştirir, barış ve huzuru sağlar. O yüzden insanlarla muâmelemizi gülyüz ve tatlı dili öne alarak yürütmeliyiz. Bunu iyi niyetle yaparsak, bir sevap kapısı olur aynı zamanda. Çünkü Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) Efendimiz bu yururlar ki:

*“Bir Müslüman kardeşini gülyüzle, tebessümle karşılamak dahi olsa, iyilikten hiçbir şeyi asla ve asla küçük görme, onu yap.”*⁹⁸

Gülyüz ve tatlı dil, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) başta gelen ahlâkı ve en belirgin özelliğidir. O muhataplarına karşı daima gülyüzlü ve tatlı dilli bir üslup kullanmıştır. Onun davetindeki başarıda, gülyüz ve tatlı dilin önemli bir yeri vardır. Yüce Allah, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bu vasfını şöyle övmektedir:

“Allâh'ın rahmeti sayesinde onlara yumuşak davrandın; eğer kaba ve katı kalpli olsaydın elbette etrafındakiler dağılıp giderlerdi. Artık onları affet ve onlar için bağışlanma dile.” (Âl-i imrân 3/159)

Onun muhataplarına ilgisi o kadar içten ve samimiydi ki ashaptan herbiri kendisini Hz. Peygamber'in (s.a.v.) en yakın dostu zannedirdi. Şöyle buyurmuştur:

*“Sizler, mallarınızla herkesi hoşnut edip gönüllerini alamazsınız. O hâlde onları gülyüz, tatlı dil ve güzel ahlâkla memnun etmeye çalışınız.”*⁹⁹

Gülyüz ve tatlı dil, kendisi ile barışık olan, huzurlu ve erdemli insanların tutumu olduğundan, bulunduğu ortama da huzur ve sükûnet katar, neşe katar. Çünkü iç huzuru

98. Müslim, Birr 144.

99. Tirmizî. Birr, 58; Hâkim, el-Müstedrek, 1/124; Ebû Ya'lâ, Müsned, nr. 6550; Heysemî, Macmau'z-Zevâid, 8/22; Taberânî, Mekârimü'l-Ahlâk, nr. 18; İbn Ebû'd-Dünya, İstnâu'l-Ma'rûf. nr. 42.

elde etmiş insanın etrafa yaydığı pozitif enerji ile diğer insanlar da kendisini mutlu ve huzurlu hissederler. Öte yandan, asık suratlı ve sert sözlü kimseler ise menfi tutum ve davranışlarla çevrelerinde çeşitli korku, kaygı ve endişeler oluşmasına yol açarlar. Kötü ve kaba söz, en çok sahibini rahatsız eder. Şu atasözlerimizi bir de bu açıdan düşünelim: “Sevgisiz kalbin dili, sivridir.” “Rüzgâr eken, fırtına biçer.” “Ne ekersen onu biçersin.”

“Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır.” atasözümüz ne güzeldir. Güleryüz ve tatlı dil, birçok iyiliğin ve güzelliğin anahtarıdır. Tatlı dil ile katı kalpler yumuşar, inatçılar ikna edilir, kırık gönüller tamir edilir, kin ve nefret duyguları, sevgi ve merhamete dönüşür. Bir veliye, “Daima halkı güleryüzle karşılıyorsun.” dediklerinde, “Az bir şeyle belayı defetmek güçtür, ama güleryüzle dost kazanmak kolaydır.” demiştir.

Bir gülümsemenin pek çok boşanma teşebbüslerini önlediğine hepimiz şahit olmuşuzdur. Asık surat, sert söz yuvaları çekilmez hâle getirir. Samimiyeti kaldırır, insanların kalplerini karartır, iyi fikirler beslemekten uzaklaştırır.

O hâlde mü’min, herkese karşı güleryüzlü, tatlı sözlü, samimi ve sıcak olmalıdır. Bu, kalpteki Allah sevgisinin yansıması, îmânın gereği ve merhametin ortaya çıkması demektir. Biz şefkat ve rahmet peygamberinin ümmetiyiz. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v.) haksız yere kimseye karşı yüzünü ekşitmemiş, sert, kırıcı ve kaba olmamıştır. Herkese mütebessim davranmıştır. Kendisine yapılan kabalıkları da af etmiştir. Böyle olmak bize de çok şey kazandırır.

Belki insan olarak herbirimizin içinde bulunduğu ortam çok farklıdır. Sosyal, siyasi ve ekonomik ortam zaman, zaman bizim moralimizi bozduğu gibi insanlar arası

ilişkileri de gerginleştirebilir. Bunlar gülyüz ve tatlı dilli engelleyici gibi gözükebilir. Halbuki tam da bu ortamda sıcak, samimi, içten duygu ve davranışlara olan ihtiyacımız, kolay zamanlardan daha fazladır. Bunu hiç unutmamalıyız. Dilimizi kullanırken kalp kırıcı olmamalı, dilimiz ile kuracağımız her türlü ifademizi kalbimizin sevgi süzgecinden geçirebilmeliyiz. Çünkü eğitim ve siyaset, yani insanları eğitme ve idare etme dahi, tıpkı ticaret gibi, tatlı dil ve gülyüzden geçmektedir. Zorbalıkla veya şiddet yoluyla insanı harekete geçirmek mantıklı bir yaklaşım tarzı değildir.

Gerek çalışma hayatında, gerekse işlerimizi takip ettiğimiz kamu veya özel iş yerlerinde kendimize karşı gülyüzlü, tatlı dilli bir yaklaşım sergilenmesini bekleriz. Neden kendimiz için istediğimizi biz de başkaları için istemeyelim? İsteyelim ki misliyle mukabeleye hakkımız olsun.

Gülyüzün ve tatlı dilin olmadığı bir ev ve ortamda yetişen çocuklar; hayatlarında kırgın, küskün, alıngan, iradesiz, dirençsiz, karamsar, öfkeli olurlar. Bu ciddi bir ruh sağlığı bozukluklarına yol açar. Oysa gülyüz ve tatlı dil bir sağlık alametidir. Böylesi insanlar her zaman pozitif enerji yayarlar. Çözüme açık, hoşgörü, sevgi ve saygı içlerinde barındıran başarılı insanlardır. Şair boşa dememiştir:

*Bir tatlı tebessümün, bin vuslata bedeldir.
Gözlerin hayat verir, aşkın ise eceldir.*

Bir Çin atasözü vardır: “Gülmesini bilmeyen insan dükkan açmasın.” Yüzü sirke satan, bal satarsa kazanamaz. Yüzü ballı olan ise sirke satarsa kazanır. Demek ki hangi iş yaparsak yapalım öncelikle insanlara karşı gülyüzlü ve tatlı dilli olabilmeliyiz. “Din muâmeledir” hadisini bir de bu açıdan düşünüp değerlendirmeliyiz.

Müdârâ

Kendisine veya başkalarına bir zarar gelmesi korkusundan dolayı iyiliği emretme ve kötülüğü men etme mümkün olmaz da susulursa, böylesi susmalara, “Müdârâ” denir. Kalbiyle haramı men etmek istediği hâlde fitneye fırsat vermemek için susarak müdârâ yapmak, câizdir. Hatta bu durumda “sadaka sevâbı” bile elde edilebilir. İnsan bazen kızacak yerde, Allah Teâlâ'nın rızası için öfkesini yutar da “müdârâ” yaparak insanları idare ederse, ederken de tatlı dilli ve güleryüzlü olursa, bu güzel bir ahlâk olur. Halka dini anlatırken, talebeye ders verirken, ailesini idare ederken de böyle müdârâ yapmak iyidir.

Ancak müdârâ yapacağım diye dinin hükümleri asla değiştirilemez. Yani harama helâl, helâle de haram denilemez. Dolayısıyla din anlatılırken, davet ve tebliğ yapılırken asla müdâhene ve müdârâ olamaz. Güya “daha çok insan Müslüman olsun” gibi bir iyi niyetle dahi olsa dinin hükümleri değiştirilemez. Böyle yapmak ile cebir ve şiddet kullanarak, tehdit ve zorlayarak dine sokma arasında bir fark yoktur. Davetçiye düşen tebliğdir, o kadar. Hidayet, Allah Teâlâ'nın elindedir. Aklını ve iradesini kullanarak Müslüman olmak isteyene verir.

İmâm-ı Gazâlî buyurur ki: “İnsanlar üç kısımdır: Bir kısmı, gıdâ gibidir. Herkese, her zamân lâzımdır. İkinci kısmı, ilâc gibidirler. İhtiyâc zamânında lâzım olurlar. Üçüncü kısmı, hastalık gibidir. Bunlara ihtiyâc olmaz. Fakat, kendileri insanlara musallat olurlar, bulaşırlar. Bunlardan kurtulmak için, müdârâ etmek lâzımdır.”

Müdârâ, yerine göre câizdir. Bazen müstehab bile olur. “Evinde, zevceye müdârâ etmeyen kimsenin râhatı, huzûru kalmaz.” denilmiştir.

Hadis-i şeriflerde, utanmadan, arlanmadan, sıkılmadan açıkça harâm işleyen kimseyi gıybet etmenin câiz olduğu bildirildiği gibi, şerlerinden korunmak için bunlara müdârâ etmenin câiz olduğu da bildirilmiştir. Malum, iki zarar bir araya geldiğinde, ehveni, azı tercih edilir. Bu, “ehven-i şerreyn tercih olunur” şeklinde kaideleştirilmiş, hatta kanunlaştırılmıştır.

Fakat dikkat gerekir ki, müdârâ başka, müdâhene başkadır. Müdârâ, dini veya dünyevî bir zarardan kurtulmak için, dünya menfaatinden vermektir. Müdâhene ise dünyalık elde etmek için dinden vermektir. Yine de zâlime müdârâ ederken dikkat edilmeli, ne zâlimin kendisi, ne de zulümleri asla övülmemelidir.

Çağımızın vebasası olan yağcılıktan, dalkavukluktan, herkese kavuksallamaktan, nabza göre şerbet vermektен, “Bana dokunmayan yılan bin yaşasın” nemelazımcılığından, çalan havaya göre göbek atıp oynamaktan, tarlaya tekerlek takarak yağmur nereye yağarsa oraya götürmeye çalışmaktan, laubalilik ve vurdumduymazlıktan kurtulmak gerekir. Ciddi bir Müslümanın ciddi bir kişilik kazanmış olması gerektirir. Sadece Allah Teâlâ’ya kulluk ederek şahsiyetini bulanların bu tür zilletlere asla ihtiyaçları olamaz! Dünya böyle kimlik ve kişilik sahibi insanların elinde Cennet olur.

Mustafa Çağrıncı DİA (Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi) için yazdığı “Müdârâ” maddesinde bu kelime ve kaynakları hakkında bazı bilgiler verir. Biz oradan şu bilgileri aktaralım.

“Sözlükte kandırmak, aldatmak anlamındaki “dery” kökünden türeyen müdârâ kelimesi “hoşgörülü olma, insanlarla iyi geçinme” mânasına gelir. Bir kimsenin şerrinden korktuğu birine karşı aşırıya kaçmadan iltifat etmesi,

insanlarla iyi geçinmeye çalışması anlamında ahlâk terimidir. Terim olarak taşkın hareketleriyle huzursuzluğa yol açmasından endişe edilen veya aşırı alingan olan kişilere karşı nazik davranarak kötülüğünü önlemeyi yahut gönünü almayı amaçlayan davranışları ifade eder (Lisânü'l-Arab, "dry" md.; Tâcü'l-Arûs, "dry" md.; İbn Hacer, XXII, 330; Ahmed Rifat, s. 320-321). İbn Battâl el-Kurtubî, müdârânın asıl hedefinin ülfet olduğunu ve farklı karakterdeki insanlara karakterlerine uygun biçimde davranmayı gerektirdiğini belirtir (Şerhu Sahîhi'l-Buhârî, VII, 294-295). İbn Hacer el-Askalânî de müdârâyı "bilgisiz kişiyi eğitmek, günahkârı kötü fiilinden vazgeçirmek gibi faaliyetlerde bulunurken muhataba karşı yumuşak davranmak" şeklinde tanımlamıştır (Fethu'l-bârî, XXII, 330). Kaynaklarda, müdârânın bir zararın önlenmesi veya bir hayrın gerçekleşmesi gibi Allah rızasına uygun amaçlara dayandığına dikkat çekilerek böyle bir gaye taşımayan, çıkar sağlama ve mevki kazanma gibi sebeplerle insanlara karşı hoş görünmeye "müdâhene" denildiği ve bunun haram olduğu belirtilmektedir.

Müdârâ kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de geçmemekte, bazı hadis mecmualarında Hz. Peygamber'in konuyla ilgili tavsiyeleri yer almaktadır. Buhârî, "İnsanlara Müdârâ" başlıklı babda ("Edeb", 82) içinde müdârâ kelimesi geçmemekle birlikte konuya dair olan hadislere yer vermiş, ayrıca ashaptan Ebü'd-Derdâ'nın muhtemelen müşriklerin ve münafıkların ileri gelenlerini kastederek söylediği, "Biz, bazı kimselere karşı içimiz öfke dolu olduğu hâlde güler yüzlü olmaya çalışırdık." anlamındaki sözünü nakletmiştir.

Burada geçen bir hadise göre Rasûlullah kendisini ziyaret etmek isteyen bir kimsenin gıyabında, "O adam, kabilesi içinde çok kötü biridir ama bırakın gelsin." demiş, adam huzuruna geldiğinde onu sıcak karşılamış, daha sonra bu tutumunun sebebini soran Hz. Âişe'ye, onu

kendi huzurunda yüz bulamamış insan durumuna düşürüp kıyamet gününde Allâh'ın huzurunda daha da kötü bir hâle gelmesini istemediği için böyle davrandığını söylemiştir. Bu hadis, müdârânın meşrû ve mendup olduğuna dair en önemli delil sayılmıştır.

Yine hadis mecmualarında “Rasûlullah'ın, kadınların psikolojik özellikleri dikkate alınarak onlara karşı nazik davranılması yönündeki öğütleri yer almaktadır. (Dârimî, “Nikâh”, 35; Buhârî, “Nikâh”, 79; Tirmizî, “Talâk”, 12)

Bazı kaynaklarda Hz. Peygamber'in, “*Farz namazla emrolduğum gibi insanlara müdârâ etmekle de emrolundum.*” dediği (Şîrûye b. Şehredâr ed-Deylemî, I, 76), aklın başta gelen gereğinin Allâh'a îmandan sonra insanlara müdârâ etmek olduğunu söylediği (Beyhakî, VI, 343), insanlara müdârâ etmenin sadaka yerine geçeceğini belirttiği (a.g.e., VI, 344) yönünde yer alan rivayetlerin sıhhati şüpheli kabul edilmişse de (Aclûnî, I, 228, 507-508; II, 280; İbn Ebü'd-Dünyâ, s. 23-25 [nâşirin dipnotları]) bu tür sözler, Kur'an'ın ve sahih hadislerin genel öğretisine uygun olması yanında tarih boyunca İslâm toplumlarının hâkim karakteri hâline gelmiş olan hoşgörünün ilkelerini içermesi bakımından da önem taşımaktadır. İbn Ebü'd-Dünyâ'nın bu tür rivayetleri topladığı Müdârâtü'n-nâs adlı eserinde (bk. bibl.) çeşitli başlıklar altında 186 hadis ve haber yer almaktadır.

Tasavvuf literatüründe ahlâk terbiyesi bakımından büyük değer verilen müdârâ konusu genellikle uhuvvet, sohbet, sabır, ülfet gibi kavramlar çerçevesinde ele alınarak insanlara karşı güleryüzlü, tatlı dilli ve hoşgörülü olmanın, onlardan gelebilecek sıkıntılara katlanmanın önemi üzerinde durulmuştur. Hz. Peygamber'in müdârâsından bazı örnekler nakleden Şehâbeddin es-Sühreverdi'nin kaydettiğine göre aile, çocuklar, komşular, dostlar ve bütün

insanlara karşı müdârâ göstermek sūfiyyenin ahlākındandır. Kişinin gerçek karakteri sıkıntılara katlanma derecesiyle ortaya çıkar. İnsanın aklının güçlü, ilminin ve hilminin zengin olduğunu müdârâdan daha iyi gösterecek bir erdem yoktur. Çünkü bu erdem sayesinde nefsin bencilliği kırılır, nefret duygusu yatıştırılır. (Avârifü'l-maârif, V, 136-137, 139)¹⁰⁰

Selâm

İnsanlarla iyi muâmelenin anahtarı selâmdır. O yüzden bir Müslüman, dinimizin kendisine öğrettiği selâmı güzel bir şekilde kullanarak insanlarla ilişkilerini iyileştirmeli ve geliştirmelidir.

Selâm; sağlık, selâmet, esenlik, huzur, emniyet ve barış ifade eden bir kelimedir ve aynı zamanda Allah Teâlâ'nın isimlerinden biridir. Birbirleriyle karşılaşan insanlar, bir dostluk, bir yakınlık, bir güven ifadesi olarak sözlü selâm verir veya işaret ederler. Nitekim “selamı sabahı kesmek” demek, küsüp konuşmamak, bütün ilişkisini kesmek demektir.

Her milletin kendine göre bir selâmı vardır. Müslüman milletin selâmı ise, karşılaşmalarda veya girip çıkmalarda en azı “Esselâmu aleykum.” demektir. Ortası “Esselâmu aleykum ve rahmetullah”, en fazlası da “Esselâmu aleykum ve rahmetullahi ve berekatuh” demektir. Bundan sonrası sünnet değildir.

Kur'an'da selâm ile ilgili bir hayli âyet vardır. İşte birkaçı: **“Siz bir selâm ile selâmlandığınız zaman, siz de ondan daha güzeliyle karşılık verin veya verilen selâmı aynen iade edin. Şüphesiz Allah, her şeyin hesabını gereği gibi yapandır.”**¹⁰¹

100. Bkz. Mustafa Çağrıncı, DİA, “Müdârâ” Md. 31/460.

101. Nisa, 86, Nur, 27.

“Ey îman edenler! Kendi evinizden başka evlere, geldiğinizi farketirip ev halkına selâm vermedikçe girmeyin. Bu sizin için daha iyidir. Herhalde bunu düşünüp anlarsınız.”

“Ey Muhammed! İbrahim’in şerefli misafirlerinin haberi sana geldi mi? Hani onlar İbrahim’in huzuruna girmişlerdi de “Selâm sana!” demişlerdi. İbrahim: “Siz de selâm” demiş ve içinden: “Bunlar tanınmamış bir topluluk!” diye geçirmişti. İbrahim, sonra ailesine giderek semiz bir buzağı getirdi. Onu önlerine sürerek: “Yemez misiniz?” dedi.”¹⁰² Bu âyetleri, bir de “misafire ikram” adına okuyalım.

Ebû Ümâme (r.a.) anlatıyor: “*Rasûlullah (s.a.v.) bize selâmı yaygınlaştırmamızı, tanıdık, tanımadık herkese vermemizi emretti.*”

Ebû Üseyd es-Sâ’idi (r.a.) anlatıyor: “*Rasûlullah (s.a.v.), Abbâs İbnu Abdilmuttalib’in evine girerken, Abbâs (r.a.)’a: “Esselâmu aleyküm” buyurmuş, ev halkı da: “Ve aleykes-selâm ve rahmetullahi ve berekâtuhu” diye selâmını almışlar. Sonra Rasûlullah, “Nasılısınız?” diye hâl-hatır sormuş, onlar da: “Allâh’a hamdolsun, iyiyiz. Babamız ve anamız sana feda olsun, sen nasılsın ey Allâh’ın Rasûlü!” diye karşılık vermişler, Aleyhissalâtu vesselâm da: “Allâh’a hamdolsun, ben de iyiyim!” buyurmuştur.*”

Şu hadis ne kadar önemli, değerli ve müjdelidir: “*Sizler îman etmedikçe Cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de îman etmiş olamazsınız. Size, yaptığınızda birbirinizi seveceğiniz bir şeyi bildireyim mi? Aranızda selâmı yayınız.*”¹⁰³

Sahabenin selâm anlayışı dahil birçok nükteyi içeren bir olayla bitirelim: “*Kays İbnu Sa’d İbni Ubâde (r.a.)*

102. Zariyat, 24-25.

103. Müslim, İman, 93.

anlatıyor: “Rasûlullah (s.a.v.) bizi, evimizde ziyaret etti. Ve: “Esselâmü aleyküm ve rahmetullah!” dedi. Babam, çok hafif bir sesle mukabelede bulundu. Babama: “Rasûlullah’a izin vermiyor musun?” dedim. O: “Bırak, bize çokça selâm okusun!” dedi. Rasûlullah (s.a.v.) tekrar: “Esselâmün aleyküm ve rahmetullah!” dedi. Sa’d yine hafif bir sesle mukabele etti. Sonra Rasûlullah (s.a.v.) tekrar: “Esselâmün aleyküm ve rahmetullah!” dediler ve döndüler. Sa’d peşine düştü ve: “Ey Allâh’ın Rasûlü, ben senin selâmını iştitiyordum. Ancak, bize daha fazla selâm vermen için alçak sesle mukabele ediyordum.” dedi. Bunun üzerine Aleyhissalatu vesselâm, onunla birlikte geri döndü. Ondan su isteyip gusletti. Sonra Sa’d, zaferan veya versle boyanmış bir havlu verdi, Aleyhissalatu vesselâm, ona sarındı. Sonra ellerini kaldırıp: “*Allâh’ım, Sa’d İbnu Ubade ailesine mağfired ve rahmet buyur!*” diye dua etti. Sonra yemek yedi. Geri dönmek isteyince Sa’d (r.a.), bir merkebe yaklaştırdı. Üzerine kadife bir örtü yaymıştı. Rasûlullah (s.a.v.) merkebe bindi. Sa’d bana: “Ey Kays, Rasûlullah’a refakat et!” dedi. Ben de refakat ettim. Yolda Aleyhissalatu vesselâm, bana: “Benimle sen de bin!” dedi, ben imtina edince: “*Ya binersin, ya dönersin!*” buyurdular. *Ben de geri döndüm.*”¹⁰⁴

Selâmı vermek sünnet, almak ise vaciptir. Karşısından bir çocuk bile gelse bir tevâzû alameti olarak selâma önce başlamak sevgili Peygamberimizin adeti idi. Bizim de öyle yapmamız edep ve sevap açısından daha güzeldir. Ancak selâmda edeb ve ölçü, küçüğün büyüğe, binitlinin yayaya, yürüyenin oturana, azın çoğa, inenin çıkana, girenin içeride olana, çıkanın da içerde kalana selâm vermesidir. Kalabalıkta birer kişinin alıp vermesi de yeterlidir. Herkesin katılması daha sevap ve fazilettir.

104. Ebû Dâvûd, Edeb 138, (5185).

Namaz kılana, abdest alana, Kur'ân okuyana, ders verene, va'z edene veya konuşma yapana ve dinleyenlere, ezan ve kametle meşgul olana, mahkemede hâkime, günah işleyene, tuvalette olana selâm verilmez. Yemek yiylene selâm, “Ben de açım.” demektir. Müslüman olmayanların “Hayırlı sabahlar, günaydın!” vs. gibi selâmlamalarına misliyle mukabele edilebilir. Müslümanların kendi aralarında böyle yapması, bid'attır. Selâm verilirken iştirtilmelidir. Ancak yüksek sesle uyuyanlar uyandırılmamalıdır.

Erkekler genç kadınlara selâm verir mi? Diyelim ki verdi, o kadın selâmı alır mı? Burada üstünde durulan kadın ile erkek arasında bir fitneye meydan vermeme düşüncesidir. Fıkıhta bir kaide vardır: “Def-i mefsetet celb-i menfaatten evlâdır. Yani kötülüğü önlemek, iyiliği elde etmekten önce gelir”. “Sedd-i zerâi” de kötülüğü önlemenin gereğini bildirir. Eğer verilen selâmda iki tarafta veya birinde bir fitne, şehvet veya kalplerin kayması olacaksa, verilmemelidir. Diyelim erkek verdi, kadın o selâmı almaya dînen mecbur değildir. Ancak zamanımızda garip bir durum vardır. Kadınlardan gerek iş arkadaşlarına, gerekse akraba, arkadaşı eş ve yakınlarına selâm vermeyen bazı Müslümanlar, başka konularda rahatlıkla konuşuyor, hâl hatır soruyorlar. Bu durum fitneye kapı açmıyorsa, selâm haydi haydiye açmaz, o takdirde selâm vermek ve almak dinin bir muâmelesi olarak gerekli olacaktır.

Musafaha/Tokalaşma

Musafaha, karşısındaki insanın avuç içiyle kendi avuç içini başparmaklar birbirini kavrayacak şekilde birleştirmek veya avuçları birbirine yapıştırmaktır. Tokalaşma ise ister tek elle isterse çift elle karşıdakinin eliyle birleştirmektir.

Bu esnada sallama gerekmez. İslâm'da musafaha veya tokalaşma sünnettir. Rasûl-i Ekrem (s.a.v.)'in hem emir ve tavsiyesi, hem de bizzat uygulaması ile sünnet olduğu tesbit edilmiştir. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“İki Müslüman karşılaşır tokalaştığı, Allâh'a hamdedip yarlıgamasını diledikleri zaman her ikisi de yarlıganır (günahları bağışlanır).”

“Karşılaşır tokalaşan hiç iki Müslüman yoktur ki ayrılmadan önce bağışlanmış olmasınlar.” buyurulmuştur. (Ebû-Dâvûd, Ahmed, İbn Mâce)

Tek elle mi, çift elle mi yapılacağına gelince, her ikisi hakkında da rivayet vardır. İki el ile yapılması, daha bir muhabbet, iltifat ve itina olarak değerlendirilmesi herhalde örfidir. Sonuçta bu muâmele çift el ile de tek el ile de yapılabilir. Bu sünnet iki insanın normal olarak karşılaşmalarını hâlinde yapılıır.

Yabancı bir erkekle kadının; yani nikâhlanmaları câiz olan bir erkekle bir kadının tokalaşmaları, şehvete sebep olur endişesi ile câiz görülmemiştir. Ne var ki Batılılaşma yüzünden bugün bu âdet yaygınlaşmıştır. Tabi sıradanlaşınca şehvetle ilişkisi de zayıflamıştır. İslâm'ın isteklerini bilmeyenler, kendileri ile tokalaşılmayınca yersiz olarak kırılmakta, gücenmekteler. Hatta yer yer bu durum sataşmalara sebep olmaktadır. Bu sebeple uygun zamanda ve uygun bir üslup içinde şöyle bir açıklama yapmak iyi olur: “Peygamberimiz bunu yapmamış, kadîm fukahâ da ortada bir ihtiyaç ve zarûret bulunmadıkça câiz görmemiş. Biz de bu maksatla yapmıyoruz. Burada sizi değersiz görmek ve aşağılamak gibi bir niyetimiz asla yoktur.” Böyle bir durumda bir Müslüman zarûret dolayısıyla bunu yapmışsa, onu dile dolayıp kınamamak lazımdır. İnşallah bu küçük günahın tövbe ve istiğfar ile veya bir iyilik yapmakla

sorumluluğu düşer.¹⁰⁵ Konu hakkında az sonra gelecek “el öpme” bahsinde bazı bilgiler verilecektir.

Bazı namazlardan sonra cemâatin toplu hâlde tokalaşmaları, musâfaha etmeleri sünnet değil, bid’attir. Çünkü sünnet olan musafaha, karşılaşan iki Müslümanın, ilk karşılaştıklarında yaptıkları tokalaşmadır. Buna uymayan bir şekilde ve namazdan sonra toplu musâfaha sünnette ve sahabe uygulamasında yoktur. O yüzden bid’attir. İnsanlar arasında kardeşlik ve sevgi bağlarını pekiştirecek bu muâmeleyi aşırılığa kaçmadan yapmak, bir Müslüman olarak vazifemizdir.

El Öpmek

Müslümanlar arasında küçüklerin büyüklere hürmetlerini göstermek için ellerini öpüp alınlarına götürmeleri, giderek azalsa bile hâlâ yaşayan bir adettir. Genellikle bayramlarda, uzun yolculuklara gidiş ve dönüşlerde, uzun ayrılıklarda, misafirliklerde, düğün ve dernekte el öpme yaygındır. Sevgi, saygı, hürmet ifade ettiği kadar tevâzû ve küçüklüğünü bilmeyi de ifade eder. El öpme daha çok ana-babaya, hocalara, veli bilinen zatlara, saygıya lâyık yaşlılara yapılır. Layık olana karşı el öpmeme önceleri kınanma ve ayıplanma sebebi sayılırdı. Bu adet Batılı görgü kuralları karşısında gittikçe zayıflamıştır. Ancak herhangi bir menfaat için başkalarının elinin öpülmesi, dalkavukluk yapmak için eğilip bükülmesi öteden beri mekruh sayılıp çirkin görülmüştür.

Sahâbilerin, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in elini öptükleri rivâyet edilmiştir.¹⁰⁶ İki Yahûdi’nin Rasûlullah’a gelip ona

105. <http://www.hayrettinkaraman.net/kitap/helalharam/0186.htm>
<http://www.hayrettinkaraman.net/sc/00203.htm>

106. Ebû Dâvûd, Sünen, Kitâbu'l-Edeb, 5223.

soru sorduktan sonra elini öptüklerini Tirmizî nakletmektedir (Tirmizî, Sünen, İsrâ Tefsiri, İbn Mâce, II, 1221). İslâm âlimleri, hürmet ve dindarlıktan dolayı kucaklaşıp, el ve başı öpmenin mübah olduğunu, dünyalık için el öpmeninse mekruh olduğunu belirtmişlerdir.¹⁰⁷ Kâb b. Mâlik ve arkadaşları, affedilmelerine ilişkin âyetler inince Rasûlullah'a giderek mübarek ellerini öpmüşlerdir. Hattâ Peygamberimizin mübarek elini öpenlerin bile elleri öpülmüştür.¹⁰⁸ Ancak bunlar çok az görülür. Peygamberimiz genellikle elinin öpülmesini ve kendisi için ayağa kalkılmasını istememiştir.

Hz. Peygamber, “*Bereket büyüklerimizdedir. Küçüklerimize acımayan, büyüklerimize saygı göstermeyen bizden değildir.*” buyurmuştur.¹⁰⁹ Bu sebeple saygıya lâyık yaşlı kişilerin ve âlimlerin elinin öpülmesi bir hürmet ifadesidir.

Hz. Ali'nin, babanın çocuğunun elini öpmesinin bir şefkat, çocuğun babasının elini öpmesinin bir hürmet ve kurbiyet, kocanın hanımının elini öpmesini şehvet, kişinin din kardeşinin elini öpmesinin dinden bir fazilet olduğunu söylediği nakledilmiştir.¹¹⁰

İslâm, mahrem olmayan karşı cinsin elini sıkıp tokalaşmayı, çok yaşlılar hariç, hoş görmez. Çok yaşlı kadınların ellerinin tutulup öpülmesinde bir beis yoktur: Ancak mahremi olmayan genç kadınların elinin öpülmesi haramdır ve el zinası sayılır. Özellikle bu son husus, batı kaynaklı bir câhiliye âdetidir. Damadın kaynanasının, gelinin de kayınbabasının elini öpmesi hususunda izin vardır.

107. Bkz. Şâmil Yayınları İslâm Ansiklopedisi, “el öpme” md.

108. Buhârî, Edebü'l Müfred tercümesi Ahlâk Hadisleri, Trc: Fikri Yavuz; İstanbul 1975, II, 352-353.

109. Mecmâu'z-Zevâid, VIII, 15

110. Bkz. Osman Şekerci, Kaynaklarımıza Göre İslâm Terbiyesi, İstanbul 1972, s.175.

“Din muâmeledir” hadisinin ışığında deriz ki Müslümanlar toplum içinde sevgi ve saygıyı büyütecek güzel davranışlara değer verirler. El öpmeyi de, tıpkı kucaklaşma, tokalaşma, gülyüz ve tatlı dil gösterme gibi gönül alma hareketlerinden sayarlar ve cemiyetten bunu esirgemezler.

Akrabalara İyilik

“Din muâmeledir” hadisi bizim akrabalarımıza karşı vazifelerimizi ne kadar gözettiğimiz açısından bizim dindarlığımızı sorgular. Malum; aralarında, nesep, süt veya evlilikten doğan bir bağ ve yakınlık bulunan insanlar için “akraba” kelimesini kullanırız. Kelime Arapça kökenlidir. Akraba, yakın, hısım manasına gelen “karîb” kelimesinin çoğulu olup, aslı “akribâ”dır.

Bugün az bilinen bir konu da süt akrabalığıdır. İslâm’a göre bir kimse süt çağındayken, yani iki yaşına kadar hangi kadının sütünü emdi ise, o kadın onun sütannesi olur. Dahası, o kadın ve akrabalarıyla kendisi arasında da akrabalık bağı meydana gelir. Meselâ: Sütünü emdiği kadının sütannesi, kocası sütbabası, çocukları da sütkardeşleri olur. İki yaşa kadar emilen süt çocuğun vücut yapısını tamamladığı için, emzirenin bir parçası, emziren de emenin -tıpkı öz annesi gibi- bir annesi durumundadır. Böylece buna dair evlenme yasağı başta olmak üzere bazı hukuکی neticeler oluşur.

Bir de maalesef bugün yürürlükteki laik hukukî işlemler sonucu oluşan, “evlat edinme, tebennî” şeklinde bir akrabalık bağı vardır ki bu Cahiliye devri Arapları arasında da yaygın olan bu tür bir akrabalıktı. İslâm, bütün sonuçlarıyla birlikte ortadan kaldırmıştır.

Toplumun temel çekirdeğini oluşturan aile ve onun etrafını sıkıca saran akrabalık bağları ne kadar sağlam olursa, toplum da o kadar sağlam ve güçlü olur. İlahî kanun gereği insanoğlu, dünyaya bazı kişilerle arasında hımsılık bağları ile birlikte gelir, bu bağın sağlam olması, insana yüksek bir moral gücü kazandırır. İşte bu güç; kişiye, hayatın zorluklarını göğüsleme ve ondan zevk alma şansını sağlar. Hz. Peygamber (s.a.v.); mutluluğun kaynağı olan sevginin “verâset yoluyla”, yani yakın ve uzak akrabalar kanalıyla kazanılacağını belirtmiştir.¹¹¹

Birbiriyle sıkı ve sıcak ilişkiler içinde olan akrabalar-dan meydana gelen cemiyetler de güçlü olur. Hatta devlet de bundan güç alır. İslâm'ın hedeflerinden biri de, sağlam bir Müslüman toplum oluşturmaktır. İşte bunda, sılayı rahmin, yani akrabalık ilişkilerini devamlı ve canlı tutmanın büyük bir yeri vardır. Akrobaya İslâmî akîde gereği yakınlık duymak, onların yardımlarına her zaman koşmak, sık sık ziyaret etmek, uzakta bulunanları arayıp sormak, onlarla haberleşmek şarttır. Toplumun önemli bir kurumu olan ailenin sağlam bir yapıya kavuşturulması, ancak bu görevlerin tam anlamıyla yerine getirilmesiyle mümkündür. Sağlam bir aile, sağlam bir topluma götürür.¹¹²

Bu yüzden dinimiz, akrabalar arasındaki ilişkilerin sağlam, sıcak ve devamlı olmasına, akrabaların birbirine मदdeten ve mânen destek olmalarına çok önem vermektedir. Hımsılık hakkını gözetmek, akrabalara maddî ve mânevî ikramlarda bulunmak Allah ve Rasûlü'nün ısrarla emrettiği şeylerdendir.

Cenâb-ı Allah Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyurur:

111. Buhârî, el-Edebu'l-Müfred, 22.

112. Bkz. Şâmil Yayınları İslâm Ansiklopedisi, “Akrabalık” md.; TDV İslâm Ansiklopedisi konuyu güzel ortaya koymuş. Bkz. Age. II. 285 vd.

“Allâh’a kulluk edin, O’na hiç bu şeyi ortak koşmayın. Ana-babaya, akrabalara, yetimlere, düşkünlere, yakın ve uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşta, yolcuya ve size hizmet eden kimselere iyilik edin. Allah, kendini beğenip öğünenleri elbette sevmez.”¹¹³

“Akrabalarına, düşküne ve yolcuya hakkını ver, elindekileri de hepten savurma.”¹¹⁴

Peygamberimiz, malını Allah yolunda harcanması için hibe etmek isteyen Ebû Talha’ya “onu akrabalarına harcamasını” tavsiye etmiştir. Dinimizin emir ve tavsiye ettiği bu akrabalık hakkında Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle demektedir:

“Kim rızkının bol olmasını ve ömrünün uzamasını isterse sılayı rahim yapsın.”¹¹⁵

Bazı rivayetlerde şu müjdeler de vardır ve “Kötü ölümden korunmak istiyorsa, Allah’tan korksun ve sılai rahimi korusun.”

“Akraba ile ilgiyi kesen, Cennete girmez.”¹¹⁶

“Akrabayı ziyaret eden, kendisine gelenlere giden değildir; asıl ziyaret eden, kendisine gelmeyen akraba-sına gidendir.”¹¹⁷

“Mü’min, akrabasının, kendisini ziyarete gelip gelmemesine bakmadan onları ziyaret etmelidir.” deyin-ce bir adam:

– “Yâ Rasûlâllah, benim akrabam var, ben onlara gidiyorum, onlar bana gelmiyorlar; ben onlara iyilik

113. en-Nisa, 4/36.

114. el-İsrâ, 17/26

115. Buhârî, Edeb, 12.

116. Müslim. Birr, 18. 19.

117. Buhârî. Edeb, 15; Ebû Dâvûd. Zekât, 45; Tirmizî. Birr, 10; İbn Hanbel, Müsned, 2/163, 190, 193.

ediyorum, onlar bana kötülük ediyorlar. Ben onlara hâlim (hoşgörülü) davranıyorum, onlar bana kaba davranıyorlar,” dedi. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu:

– “Eğer sen dediğin gibi isen, onlara sıcak kül yediriyorsun, demektir. Sen böyle yaptığın sürece dâima onlara karşı Allah’tan bir yardımcı seninle beraber olacaktır.”¹¹⁸

İslâm, aile ilişkilerine ve akrabalık bağlarına çok önem verir. Bu yüzden mü’min olmayan akrabalarından İslâm’a ve Müslümanlara düşmanlık gelmez ise, İslâm onlara karşı iyilik yapmayı ve onları ziyâret etmeyi yasaklamaz. Aksine bu konuda çok etkili emirler verir.

“Allâh’a ibâdet edin ve O’na hiçbir şeyi şirk/ortak koşmayın. Ana-babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya (eş, dost ve arkadaş), uzak komşuya, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlara iyi davranın; Allah kendini beğenen ve daima böbürlenmiş kimseyi sevmez.”¹¹⁹

Özellikle müşrik de olsalar, ana-babaya iyilik, ihsan, infak, merhamet ve güzellikle davranmayı, onlarla sıcak ilişkiler kurmayı arzular:

“Biz insana ana-babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Çünkü anası onu nice sıkıntılarla taşımıştır. Sütten ayrılması da iki yıl içinde olur. (İşte bunun için) önce Bana, sonra da ana-babasına şükretmesini tavsiyede bulunmuşuzdur. Dönüş ancak Banadır. Eğer onlar seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi (körü körüne) Bana şirk/ortak koşman için zorlarsa, onlara itaat etme. Onlarla dünyada iyi geçin.”¹²⁰

118. Müslim, Birr, h. 22.

119. Nisa, 4/36.

120. Lokman, 14-15.

Bu âyette de açıkça görüldüğü gibi, şirk/küfür konusunda ana-baba dahil hiçbir kimseye itaat edilmez. Fakat itaat başka, iyilik yapmak ve güzel davranmak başkadır. Kafir, müşrik veya ateist bile olsalar ana-babaya iyilik yapılması emredilmektedir. Nitekim Hz. Âişe'nin kardeşi Esmâ (r.a.)'ya, müşrik annesini ziyâret edip iyilik yapması için Hz. Peygamber'in izin verdiği bilinmektedir.¹²¹

Müslüman olmayan ebeveyne de muhtaç olduklarında infak vâciptir; dinleri farklı da olsa, kişi muhtaç olan anne-babasına bakmakla yükümlüdür. Bir Müslümanın durumu müsait iken, ana-babasını sıkıntı ve zorluk içinde kıvrandır vaziyette bırakması, tabii ki, bir iyilik ve ihsan sayılmaz. Halbuki Kur'ân, her şartta ana-babaya ihsan ve iyiliği emretmektedir.¹²²

Anlatılanların aksine davranarak akraba ile ilgisini keseni Allah kötülemiştir.¹²³ Yukarıda din kardeşliğinin gerektirdiği hak ve hukukundan bahsetmiştik. Haliyle akrabanın haklarına riâyet, onlardan önceliklidir. Bu haklara riayet etmeyenin günah işlediğini bildiren dinimiz, yakınları kâfir de olsalar, bunların haklarını yakınlarına vâcip kılmıştır. O kadar ki, Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) “*Akraba ile alâkayı kesen Cennete giremez.*” buyurmuştur.¹²⁴

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki kâfir akrabayı dost ve sırdaş edinmek başka şeydir; nafaka temin etmek, onları ziyâret etmek, onlara ihsanda bulunmak daha başka bir şeydir; bunlar birbirine karıştırılmamalıdır. Böyle olunca akrabalarımıza karşı sorumluluklarımızın varlığı da meydandadır. Onların birinci derecede olanlarını daha sıklıkla,

121. Buhârî, Hıbe hadis no: 2620; Müslim, Zekât hadis no: 1003.

122. Bkz. Bakara, 2/83; Nîsa, 4/36; En'âm, 6/151; İsrâ, 17/23; Lokman, 31/14.

123. Nîsa, 4/1.

124. Buhârî, Edeb, hadis no: 5984; Müslim, Birr, hadis no: 2556.

uzak olanlarını senede en az bir iki kere ziyaret etmek, telefon veya başka iletişim araçlarıyla görüşüp konuşmak, hâllerini araştırmak, fakir iseler tasadduk etmek, ki bu tasadduk, başkalarına yapılandan kat kat daha sevaplıdır, hasta iseler ziyaret etmek, onlar güzel karşılık vermese-ler, hatta üzseler bile Allah için af ederek müsamahalı davranmak, akrabalık bağlarını koparmamaktır. Bu nefse ağır gelse de Rabbi razı eder. Tam tersi, akrabalık bağını kesmek nefse hoş gelse de Rabbimizi kızdırır.

Şu konulara da dikkat etmek gerekir. Yakınlık münasebetinin hak, hukuk ve adaleti elden bırakmaya sebep olmaması gerekir. Bu yüzden akrabanın suçunu saklamak, şahitliğe davet edildiği zaman gidip doğruyu söylemek gerektiğini Kur'ân-ı Kerîm şöyle belirtiyor:

*“Konuştuğunuzda -akraba bile olsa- sözünüzde âdil olun.”*¹²⁵

Yakınlarını sahip olduğu makam ve mevkileri istismar ederek lâıyk ve ehil olmadıkları hâlde belli iş, ihale ve sâir kazanç yollarına tevessül etmek, adam yerleştirmeye uğraşmak, adam kayırmak, tıpkı rüşvet gibi haramdır. Emanetler ehline verilmelidir. Yoksa düzen bozulur, kıyamet kopar. Toplumda layık ve ehliyetli insanları işlerinden etmek ve yerine ehliyetsiz insanları getirmek çok çirkin ve haram bir muâmeledir. Önemli bir makam ve mevkide bulunan yakınına güvenerek menfaat sağlamaya çalışmamak, insanları tehdit ederek rahatsız etmek de yine akrabalık ilişkilerini zehirleyen bir muâmeledir.

Komşulara İyilik

Komşu, bize yakın yerde olanlara denir. Ev, işyeri, arazi, köy, şehir ve ülke bakımından yakın olması fark etmez.

---

125. En'am, 6/152.

İnsan yalnız yaşayamayan sosyal bir varlık olduğu için, ailemizden sonra en yakın çevremiz, komşularımızdır. İyi veya kötü günlerimizde şartlar en yakın çevre ile temas hâlinde bulunmayı gerektirir. Darlık zamanında yardımlaşma, normal zamanlarda ziyaretleşme, sır sayılabilen hâlleri gizleme birbirinin hâlinden etkilenme, hatta komşunun mülkünü satın almada öncelik hakkına sahip olma (şûf'a hakkı) komşulukla ilgili bir dizi hak ve sorumlulukların kaynağını teşkil etmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de komşu ilişkisinden şöyle söz edilir:

“Anaya, babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaş, yolcuya ve mâlikî bulunduğunuz kimselere iyilik edin.”¹²⁶

Komşu deyiminin kapsamı ile ilgili olarak Hz. Ali (r.a.) çevrede “sesi işitilenlerin” komşu olduğu görüşündedir. Hz. Aişe (r.a.) da her taraftan kırk evin komşu olduğunu ve bunların komşuluk hakkına sahip bulduklarını bildirmiştir. Ayrıca, komşu tabiri, hiçbir ayırım yapılmadan, Müslüman-kâfir, âbid-fâsık, dost-düşman, yerli-misafir, iyi-kötü, yakın-uzak bütün komşuları içine alır ¹²⁷.

Hz. Peygamber: “*Cebraîl (a.s.) durmadan bana komşuya iyilik etmeyi tavsiye ederdi. Bu sıkı tavsiyeden, komşuyu komşuya mirasçı kılacağını zannettim.*”¹²⁸ buyurur.

Bir Müslümanın başkalarına kötülük yapmaması, zarar vermemesi, herkese iyilik yapması en önemli ahlâkî görevlerindendir. Ancak sürekli karşılıklı ilişkiler sebebiyle

126. en-Nîsa, 4/34.

127. Tecrîd-i Sarîh Tercümesi, XII, 130.

128. Buhârî, Edeb, 28; Müslim, Birr ve Sıla, 140: 141; Tirmizî, Birr, 28; İbn Mâce, Adeb, 4.

komşu bu konularda daha önceliklidir. Nitekim Allah elçisi şöyle ifade buyurmuştur:

*“Şerrinden komşusunun güvende olmadığı kimse gerçek mü’min olamaz.”*¹²⁹

*“Allâh’a ve âhiret gününe iman eden komşusuna iyilik etsin”*¹³⁰ *“Allah katında dostların en iyisi arkadaşına, komşuların en iyisi de komşusuna en iyi davrananıdır.”*¹³¹ buyurmuştur.

Bu prensipten hareket edilince komşu komşuyu rahatsız edemez. Burada, herkese uygulanabilen objektif bir ölçü sunulmuştur. Görüntü yaparak veya balkon, saçak vb. yapılarla komşunun arsasına taşarak zarar veren kimse, aynı davranış kendisine yapılsa razı olmayacaksa, kalbine danışarak doğruyu bulabilecektir. Allah Rasûlü, bu ölçüyü Vâbisa (r.a.)’ya hitabederek şöyle açıklamıştır:

*“Ey Vâbisa! İnsanlar sana fetvâ verse bile bir de kalbine danış. Birr (iyi, güzel olan şey), yaptığın zaman kalbini rahatlatan, günah ise kalbini rahatsız eden şeydir.”*¹³²

Komşusunun, kendisinde ne gibi hakları bulunduğunu soran bir sahabeye Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle cevap vermiştir:

“Hastalanırsa ziyaretine gidersin, vefat ederse cenâzesini kaldırırsın. Senden borç isterse borç verirsin. Darda kalırsa yardım edersin. Başına bir felâket gelirse teselli edersin. Evinin damını onunkinden yüksek

129. Buhârî, Edeb, 29; Müslim İman, 73; Tirmizî, Kıyâme, 60; Ahmed b. Hanbel, I, 387, II, 288, 336, 373, III, 154.

130. Buhârî, Edeb, 31; Müslim İman, 74, 76, 77; İbn Mâce, edeb, 4; Dârimî, Et’ime, 11).

131. Buhârî, İman, 31; Tirmizî, Birr, 28.

132. Dârimî, Büyü’, 2; Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 228.

tutma ki, onun rüzgârını kesmeyesin. Ya senin ne pişirdiğini bilmesin, ya da pişirdiğinden ona da ver."¹³³

Bu hadisin ışığında komşularımıza karşı yerine getirmemiz gereken görevlerimizin neler olduğuna gelince: Komşularımıza karşı tatlı sözlü, güleryüzlü olmalı, onlarla karşılaştığımızda selâmlaşmayı, hâl hatır sormayı, neş'e ve kederlerini paylaşmayı ihmal etmemeliyiz. Sağlık ve hastalıklarında, üzüntü ve sevinçli anlarında, düğün ve bayramlarda kendilerini ziyaret etmek, onlardan biri vefat ederse yakınlarına başsağlığı dilemek, kendilerine destek olmak, cenâzenin kaldırılmasında yardımcı olmak, dâvetlerini kabûl etmek, çocuklarını kendi çocuklarımız gibi sevmek, koyup gözetmek de komşuluk görevlerindedir.

Komşularımıza ikramda bulunmak da ahlâkî görevlerimizdendir. Rasûlullah (s.a.v.): "*Allâh'a ve âhiret gününe îman eden komşusuna ikramda bulunsun.*" demiştir.¹³⁴

Yine Peygamber "*Ya Ebâ Zerr! Çorba pişirdiğin zaman suyunu çoğalt ve komşularını da unutma,*" tavsiyesinde bulunmuş, ayrıca "*Komşusu açken tok olarak yatan kimse bizden değildir.*"¹³⁵ buyurmuştur.

Fakir ve muhtaç komşuların yardımına koşmak, gerekirse onlara maddî yardımda bulunmak, ödünç para vermek, çalışabilecek durumda olanlara, geçimlerini sağlayacak bir iş sağlamak Müslümanın görevidir. Kimsesiz ve yaşlı komşularımızın, işlerini takip etmek, yapmak veya yaptırma da çok güzel bir davranıştır.¹³⁶

133. Y. Kandehevî, Hayatü's-Sahâbe, III, 1068.

134. Buhârî, Edeb, 31; Müslim, İman 74, 76, 77; İbn Mâce, Edeb, 4.

135. Müslim, İman, 74, Birr ve Sıla, 142; Ahmed b. Hanbel, 1, 55.

136. bk. Ehû Dâvûd, Zekât, 25; Mâlik, Muvattâ, Zekât, 29; Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 31, 40.

Komşuda olup bitenleri araştırmamak, ayıp ve kusurlarını ortaya çıkarmamak, bize karşı hatalı söz ve davranışlarda bulunmuşlarsa, onları anlayışla karşılayıp bağışlamak kendilerine dünya ve âhiret işlerinde yol gösterici olmak da komşuluk görevleri arasındadır. Kur'ân-ı Kerîm'de birbirinin kusurunu araştırmak ve başkasının gizli kalmış yanlarını ortaya çıkarmaya çalışmak yasaklanmıştır.¹³⁷

Komşulara kötülük yapmamak, zarar vermemek gerekir demiştik.

Komşuya eziyet ve zarar ya maddî veya mânevî yoldan eziyet yapılır. Maddî kötülük; evine, bahçesine, malına, mülküne tecavüz etmek, onları bozmak, yıkmak, kirlenmek, zorla ele geçirmek, kendisini dövmek ve hırpalamaktır. Mânevî kötülük; ırz ve namusuna tecavüz etmek, aile sırlarını çevreye yaymaktır. Özellikle komşunun namusuna göz dikmek günahın katlanmasına sebep olur. Bir soru üzerine Hz. Peygamber, Allâh'a ortak koşmak ve açlık tehlikesi ile çocuk öldürmekten sonra en büyük günahın, “komşunun hanımı ile zina etmek” olduğunu haber vermiştir. Mikdad b. Esved (r.a.) bu konuda Rasûlullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir:

“Komşusunun karısıyla zina yapanın günahı, on kadınla zina yapan adamın günahından daha ağırdır.”¹³⁸

Abdullâh b. Ömer'in anlattığına göre, Hz. Peygamber bir savaşa çıkmıştı. Yolda: “Bugün, komşusuna eziyet eden kimse bize katılmasın!” buyurdu. Adamın biri: “Ben komşumun duvarının dibine abdest bozmuştum.” deyince, Rasûlullah: “Bugün bize katılma.” buyurdu.¹³⁹

137. el-Hucurât, 49/12.

138. Buhârî, Tefsiru Sûre 2/3, 25/2, Edeb, 20, Diyat, 1; Hudûd, 30; Tevhid, 40; Müslim, İman, 141, 142; Ebû Dâvûd, Talâk 50; Tirmizî, Tefsiru Sûre, 25/1, 2.

139. el-Askalânî, Selâmet Yolları, III, 298). Kandehevî, Hadislerle Müslümanlık, III, 1068.

Bütün bu âyet ve hadislerden de anlaşılacağı gibi, çevresindeki insanlarla iyi komşuluk münasebetleri kurmak her Müslümanın görevidir. Bu görevi yerine getirmeyen ve komşularını rahatsız eden insanlara da her zaman rastlanmaktadır. Hz. Peygamber, kötü komşunun fenalıklarına karşı sabırlı olunmasını tavsiye etmiştir.

Kötü komşunun, nasıl çevresindeki insanlara zararı dokunuyorsa aksine iyi komşunun da dünya ve âhirette yakınlarına iyilik ve yardımı dokunacaktır. Hadis-i şerifte; “Şüphesiz, Allah (c.c.) salih Müslüman sebebiyle komşularından yüz evden belâyı defeder.”¹⁴⁰ buyurmuştur.

İslâm hukukuna göre, bitişik komşu olmak malî bazı hakların da doğmasına sebep olur. Şuf’a ve irtifak hakları bunlar arasında sayılabilir.¹⁴¹ Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Ev komşusu eve, başkalarından daha fazla hak sahibidir.”¹⁴² “Komşu komşusunun şuf’asına başkalarından daha fazla hak sahibidir.”¹⁴³

Misâfirlere iyilik

Arapça’da “yolcu” anlamındaki “müsâfir” kelimesi Türkçe’de bir harf değişikliği ile “konuk” karşılığında kullanılır. Bir başka ifadeyle misafir hem yolcu, hem de yolculuk esnasında bir eve konan, ziyaret amacıyla bir eve inen kimseye misafir denir. Eskiden ulaşım araçları böylesine hızlı olmadığı için, çoğu zaman insanlar yola çıktıklarında akşam evlerine ulaşamaz, bir yerde konaklardı. Geçmişte çoğu kere de bu konaklama evlerde olurdu. Şimdi evlere senede kaç kere yatmaya bir misafir geliyor acaba?

140. el-Askalânî, Selâmet Yolları, III, 298.

141. Bkz. Şâmil İslâm Ansiklopedisi, “Komşu, Komşuluk” Md.

142. Tirmizî, Ahkâm, 31, 33; Ebû Dâvûd, Büyû’, 73; Ahmed b. Hanbel, IV, 388-390, V, 8, 12, 13, 18.

143. Ebû Dâvûd, Büyû’, 73; Tirmizî, Ahkâm, 32; İbn Mâce, Şuf’a, I, s.2.

Senede bir veya iki kere misafir yatırmak yerine otelde ağırlamak, belki daha rahat ettirir, ama muhabbete aykırı olduğu da kesindir. Çünkü bir evde yatan insan, o evi kolay kolay unutamaz.

İşte anlatılan sebeple misafirlik dinimizde ve geleneğimizde çok önemlidir. İslâm, misafir kabul edip ona ikram etmeyi çok faziletli bir ahlâk saymıştır ve yapanları övmüştür. İyi insanlar da her zaman bundan izzet ve şeref duyarak zevk almışlardır.

Kur'ân'da Hz. İbrahim ve Hz. Şuayb başta olmak üzere güzel örnekleri vardır misafir karşılamanın. Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) de misafirlerine önem verir, onların kısmetleriyle geldiklerini bildirir, misafir ağırlamayı Allah (c.c.)'a ve ahiret gününe inanmanın şartı gibi anlatırdı. Doğrusu Medine'ye geldiklerinde de Ensâr-ı kirâm Rasûlullah (s.a.v.) Efendimizi ve muhacirleri çok güzel karşılamış ve ağırlamışlardı. Atalarımız da misafiri "Tanrı misafiri" bilmişler, seve seve hürmet ve hizmet etmişler, gönül hoşnutluğu ile uğurlamışlardır.

İslâm, misafirlerin haklarına da dikkat çekmiştir. Ev sahibinin misafirin yanında güleryüzlü olmasını, öfke ve üzüntüsünü belli etmemesini öğütlemiştir. Yoldan gelen aç olabileceği için bekletmeden yemek ikram etmesi ve yatma zamanı yatak sermesi, varsa binitini doyurup rahat ettirmesi, misafire ikramdır. Bunların devamlı olabilmesi için, ikramı kolay gelenden yapması, kendisini ve bütçesini zorlamaması çok önemlidir. Misafirlik üç gündür. Daha fazla ağırlık vermeden misafir de yoluna devam etmelidir. Kendisine yapılan iyilikleri överek teşekkür etmeli, edilen ikramı asla küçük görmemelidir.

Ayrıca misafir de hakkını ve haddini bilmelidir. Rasûlullah (s.a.v.); "*misafirin ev sahibini sıkıntıya sokacak*

derecede misafirliğini uzatmasının uygun görülmediğini” belirtmiştir.¹⁴⁴

İslâm âlimleri bu rivayetleri farklı şekilde yorumlamışlardır. Genel kabule göre ev sahibi misafirini ilk gün gücü yettiğince özel ve güzel ikramlarla ağırlar, ikinci ve üçüncü gün aile efradı ne yiyip içiyorsa ondan ikram eder. Misafir üç günden fazla kalırsa artık ev sahibinin onu ağırlama mecburiyeti kalmaz ve yedirip içtikleri sadaka yerine geçer.

Yine hadiste buyrulur:

“*Kim Allah ve âhirete inanıyorsa, misafirine câizesini ikrâm etsin!*” Yanındakiler sordular:

“Ey Allâh’ın Rasûlü! Câizesi de nedir?” Aleyhissalâtu vesselâm açıkladı:

“*Bir gecesi ve gündüzüdür. Misâfirlik üç gündür. Bundan fazlası sadakadır. Misafire, ev sâhibini günaha sokuncaya kadar yanında kalması hoş değildir.*” Tekrar sordular:

“Misafir, ev sahibini nasıl günaha sokar?” Aleyhissalâtu vesselâm açıkladı:

“*Adamın yanında ikamet eder kalır, hâlbuki kendisine ikram edecek bir şeyi yoktur.*”¹⁴⁵

Hadisteki câize kelimesi, misafir olduğu yerden ayrılan veya oraya uğrayıp geçen misafire verilen bir günlük yol azığı şeklinde de açıklanmıştır. Bazı âlimlere göre üç günden sonraki ikramın sadaka kelimesiyle ifade edilmesi, misafirin hâli vakti yerinde ise ev sahibini daha

144. Müsned, IV, 31; VI, 385; Müslim, “Lukata”, 15, 16.

145. Buhârî, Edeb 85, 31, Rikak 23; Müslim, Lukata 77, (48); Muvattâ, Sıfatun-Nebiy 22, (2, 929); Ebû Dâvûd, Etime 5, (3748); Tirmizî, Birr 43, (1968, 1969).

fazla sıkıntıya sokmasının uygun olmayacağına işaret etmektedir.¹⁴⁶

*“Bir gece misafir olmak Müslümanın hakkıdır. Kim, bir ev sâhibinin avlusunda sabahlarsa, ağır lanma masrafı, ev sahibi üzerine bir borç olur. Misafir dilerse o hakkını alır, dilerse terkeder”.*¹⁴⁷

Velhasıl misafir de ev sahibi de dinlerinin güzelliğini kendilerine düşeni yapmakla göstermelidirler. Unutulmamalıdır ki “Din muâmeledir”.

Arkadaşlara iyilik

Her insanın arkadaşına ihtiyacı vardır. Yeri gelir sevincini veya kederini paylaşacağı, derdini dökerek boşalacağı bir arkadaş, bizzat ilaçtır. Birçok hastalığın tedavisinde uygulanan terepati ile dostluğun arasında çok yakın bir ilgi görüyoruz. Nitekim büyüklerimizden “bir kabz (daralma, sıkılma) hâli yaşadığınızda bir kardeşinizi ziyaret ediniz, geçer, açılırsınız” sözünü çok duyduk ve faydasını bizzat yaşadık hamdolsun. İbnu Ömer (r.a.) anlatıyor: “Rasûlullah (s.a.v.) buyurdular ki:

*“İnsanlar yalnızlıktaki sakıncayı benim kadar bil-selerdi, hiçbir atlı tek başına bir gececik olsun yol yapmazdı.”*¹⁴⁸

Rasûlullah (s.a.v.) yine buyurdular ki: “Şeytan tek başına olanla, iki kişi beraber olana sıkıntı verir. Eğer üç kişi olurlarsa onlara sıkıntı veremez.”¹⁴⁹

İyi arkadaşlar edinmek çok önemlidir. Akıllı, dindar, güzel ahlâklı insanlarla arkadaş olunmalı, dinsiz veya

146. İbn Hacer, XXII, 335-340.

147. Ebû Dâvûd, Et'ime 5, (3750).

148. Buhârî, Cihâd 135; Tirmizî, Cihâd 4, (1673).9.

149. Muvattâ, İstizân 36, (2, 978).

ahlâksızlardan şeytandan kaçır gibi kaçınılmalıdır. Maddî açıdan da, mânevî açıdan da iyi insanın faydası çok olur. Maddî açıdan izaha ihtiyaç yok. Mânevî açıdan ise ilminden, âmelinden, yanında günah işlemeye haya ettiğın için beraberliğinden, ölünce de ahirette şefaât etmesinden dolayı ondan daima faydalanırsın. Malum, “İnsan, arkadaşının dini üzeredir.”¹⁵⁰

Böyle bir arkadaş bulunduğunda onun dostluğunu korumalı ve onu sevdiğini bizzat söylemelidir. Maalesef insanlar ruhlara gıda olan “Seni seviyorum” sözünü çok az kullanıyorlar.

Rasûlullah (s.a.v.) buyurdular ki: *“İyi arkadaşla kötü arkadaşın misali, misk taşıyanla körük çeken insanlar gibidir. Misk sahibi ya sana kokusundan verir veya sen ondan satın alırsın. Körük çekene gelince ya elbiseni yakar yahut da sen onun pis kokusunu alırsın.”*¹⁵¹

İslâm ahlâkçuları cahil, fasık, yalancı, cimri, ahmak ve korkak kimselerle arkadaşlık yapmaktan sakındırmıştır. Sebeplerini de açıklamışlardır. Yazarak sözü uzatmayalım. Zira üstünde biraz düşünürsek, biz de buluruz az çok bunları.

Me'mun dostları üçe ayırmış: Gıda gibi; her zaman lazımdır. İlaç gibi; bazen lazımdır. İlet gibi; istemesen de bazen başa gelir.

Bir insanın başına gelebilecek en büyük bahtiyarlık iyi arkadaş, en büyük talihsizlik de kötü arkadaşdır. Zira insanlar kötü şeyleri daima kötü arkadaşları vasıtasıyla tanır. “Yetmiş bin şeytan bir kötü arkadaşın yaptığı tahribatı yapamaz” denilmiştir. Atalarımız da “Üzüm üzümeye baka baka kararır.” “Söyle arkadaşını, söyleyeyim kim

150. Nevevi, Riyâzü's-Sâlihîn, 1/398.

151. Buhârî, Büyû' 38; Zebâih 31; Müslim, Birr 146, (2628).

olduğunu.” “Körle yatan, şaşı kalkar.” “Kır atın yanında duran, ya huyundan, ya suyundan.” demişlerdir. Elbette boşuna değil. Allah (c.c.) iyi olmak isteyenlere, iyilerle beraber olmayı tavsiye ediyor: **“Ey îman edenler! Allah’tan korkun ve doğrularla beraber olun.”**¹⁵²

Yine Kur’ân, kötü arkadaşları yüzünden sesi Cehen-nemden gelenleri anlatır. Ancak birisini yazabileceğiz: **“O gün zâlim kimse ellerini ısırarak: “Eyvah!” diyecek, “keşke Peygamberin yanında bir yol tutsaydım!” “Eyvah!” diyecek, “keşke falancayı dost edinmeseydim. Çünkü zikir (Kur’ân) bana gelmişken o beni ondan saptırdı. Şeytan insanı uçuruma sürükleyip sonra yapayalnız ve yardımcısız bırakmaktadır.”**¹⁵³

Bu âyetlerin iniş sebebi olarak şunlar anlatılır: “Uk-be b. Ebî Muayt, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in komşusu imiş ve toplantısına çokça gelirmiş. Bir gün evinde ziyafete davet etmiş. Peygamber Efendimiz de iki şahadet kelimesini söylemeden, yemeğini yemekten kaçınmış. Bunun üzerine Ukbe kelime-i şahadeti getirmiş. Übey b. Halef, Ukbe’nin yakın arkadaşımı. Kendisini azarlamış ve “sâbiî oldun, sapıttın.” demiş. O da “Yok yahu, evimde yemeğimi yemekten kaçındı, onun için utandım da şahadet getirdim.” demiş. Diğeri: “Hayır, sen ona varıp toplum içinde ensesine vurup yüzüne tükürmezsen senden hoşnut olmam.” demiş. Bunun üzerine o serseri de Kabe önünde Peygamber secdede iken rastgelmiş ve o kötü fiili işlemiş.

O zaman Peygamber (s.a.v.) *“Mekke dışında rastlarsam mutlaka senin başına binerim.”* buyurmuştu. Bedir günü esir edildiği zaman Hz. Ali’ye emir verip boynunu vurdurdu. Ubey de Uhuddaki savaşta aldığı yaradan

---

152. Tevbe, 119.

153. Furkan, 27-29.

Mekkeye vardığında öldü. İşte böylece Ukbeye zikir geldiği hâlde Ubey şeytanlık ederek onu sapıtmıştı.”¹⁵⁴

Temiz bir çevre, insanın yetişmesinde çok önemlidir. Onun için ana-babalar ve eğitimciler bu konuda çocuklara ve gençlere, mürşitler de yetişkinlere yardımcı olmalıdırlar. Alkol, uyuşturucu, kumar, fuhuş veya zararlı gruplar, bâtil inançlar, hep kötü arkadaşlarla tanınır. Tövbe edene çevre değiştirmesini tavsiye etmeler de boşuna değil. Tabi ki güzel arkadaşları olanlar, o arkadaşlıkları korumak için gerekli gayret ve fedâkârlıklardan kaçınmamalıdırlar.

Netice itibariyle arkadaşlarımızı ziyaret etmek, maddî mânevî sıkıntıları varsa ihtiyaçlarını meşru yollardan gidermek, iyiliğe nail olduklarında tebrik, kötülüğe duçar olduklarında teselli etmek, yanında veya gıyabında ayıp ve kusurlarını örtmek ve onu icap ettiğinde savunmak, bütün iyiliklerini karşılık beklemeden Allah için yapmak, arkadaşlarından onları zora sokacak bir şey istememek, hasta olmuşlarsa gidip hâl hatır sormak ve gerekeni yapmak, nihayet ölürken başında bulunmak ve cenâzesiyle ve arkada bıraktığı ailesiyle ilgilenmek, arkadaşlık muâmelelerinin başında gelir.

Dul-Yetim ve Öksüzlere İyilik

Eşi ölmüş veya eşinden boşanmış kadın veya erkek için “dul” deriz. Dul kalmak daha çok kadınlar için kullanılır. Yetim, babası ölmüş olan ergenlik çağına ermemiş çocuktur. Öksüz ise anası veya hem anası hem babası ölmüş olan çocuktur. Çocuk sözünden, reşit çağına ermemiş, yani 18 yaşından küçükler anlaşılır. Ergenlik çağına girdiği hâlde, rüşünü ortaya koyamamış çocuğa ve kocası ölmüş olan kadına da yetim denildiği olur.

154. Bkz. Elmalılı Hamdi Yazır. İlgili âyetin tefsiri.

Dul, yetim ve öksüz deyince akla ilk gelen, yalnız ve yardımsız insandır. Toplumun en zayıf insanlarıdır bunlar. Vaziyetleri gereği maddî imkanları genellikle az olduğu gibi, onları sevip okşayan, dertlerini dinleyip teselli edenleri de yoktur. Bu mânevî yoksulluk, maddî yoksunluktan çok daha ağırdır.

Bu yüzden güzel dinimiz İslâm; dullara, öksüzlere, yetimlere iyi davranılmasını, sevilip başlarının okşanmasını, mallarının korunmasını son derece tavsiye eder. Dul kadın, bir yandan ekonomik zorluklar içindeyken, bir yandan da ırz ve namusunu koruma ihtiyacı hissederek endişe içinde yaşar. Öte yandan her insanda olan şehvetlerini meşru olarak yerine getirememenin ızdırabını yaşar. Hele yanında yetimleri varsa, sorumlulukları daha da büyür. İşte bu kadınlara muhtaç oldukları konularda yardımcı olmak, devletin olduğu kadar hayırlı Müslümanlarında vazifesidir. Peygamberimiz Efendimiz; “*Dul ve yoksullara hizmet eden, fi-sebilillah cihad eden gibidir.*”¹⁵⁵ diyerek bunu teşvik etmiştir.

Dul kadınların iddetleri bittikten sonra yeniden evlenmelerini ayıp saymak, yanlış bir düşüncedir. Bu yanlış anlayış, müsait birçok dulun perişan olmasına sebep olmaktadır. Bu durumda olanlar, “insanlar ne der” kaygısını atarak, Allah Teâlâ’ya karşı durumlarına bakmalı, haksız yere kınayanların kınamasına aldırmamalıdır. Ancak kendi rızasıyla yetimlerini büyüten, sırf bu yüzden evlenmeyen veya bu durumu erteleyen faziletli kadınlara da çok sevap vardır. Kitap ve sünnet, bu üç sınıf insana dikkat çekmiş, bunları Müslüman toplumun bir imtihanı saymıştır. Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.), Beyhâkî’nin rivayet ettiği bir hadisinde şöyle buyurmuştur: “*Şu iki zaif hakkında Allah’tan korkun! Dul kadın ve yetim çocuk.*”

---

155. Buhârî.

Kur'ân-ı Kerîm'in 21 yerinde doğrudan veya dolaylı olarak yetimlerin gözetilmesi emredilmektedir. Bu âyetlerden birisinde şöyle buyurulmaktadır:

“Gerçek, yetimlerin mallarını haksız (ve haram) olarak yiyenler, karınlarına ancak bir ateş yemiş olurlar. Onlar çalgın bir ateşe gireceklerdir.”¹⁵⁶

Bu âyetteki yetim malı yemekten maksat; onların mallarını sahiplenmek, haklarını yemektir. Yoksa, içerisinde yetim bulunan bir aile ziyarete gidildiğinde onların ikram ettiği bir şekeri almamak değildir. Hz. Peygamber de bir hadisinde; yetim malı yemeyi insanı helâk eden yedi büyük günah arasında saymıştır.¹⁵⁷ Yetim, kendi malını idâre edemeyeceği için, onun mallarını vasîsi idare eder. Onun şahsî işlerini ise velisi yürütür. Vasî, yetimin malından, maddî zararı kesin olan harcamalarda bulunamaz. Yetimler reşit olarak ergenlik çağına ererlerse malları kendilerine teslim edilir. Bu işlemin şahitler huzurunda olması tavsiye edilir. Şayet ergenlik çağına geldiklerinde kendilerinde mallarını güzelce idare edebilme yeteneği görülmezse, 25 yaşına varıncaya kadar kendilerine malları teslim edilmez. Bu yaştan sonra artık kendi mallarını idare ederler. İşte konuyla ilgili âyet:

“Yetimin malına yaklaşmayın, yalnız ergenlik çağına erişinceye kadar (onun malına) en güzel biçimde (yaklaşabilir, onu uygun tarzda sarfedebilirsiniz); ölçü ve tartıyı tam adâletle yapın...”¹⁵⁸

Peygamber Efendimiz ise bir hadislerinde şöyle buyurmuşlardır:

“Siz (fertlerin ve milletlerin mahvolmasına sebep olan) helâk edici yedi günahdan sakınınız!”

156. Nîsa, 4/10.

157. Buhârî, Vesâya, 23.

158. En'âm, 6/152.

Ashâb-ı Kirâm:

“Yâ Rasûlullah! Bunlar hangileridir?” diye sorunca, Peygamberimiz:

“Âllah’a şirk (ortak koşmak), büyü yapmak, Allah Teâlâ’nın öldürülmesini haram kıldığı kimseyi öldürmek-haklı olarak öldürülen müstesna-; tefecilik; yetim malı yemek; düşman ile savaşırken kaçmak; hiçbir şeyden haberi olmayan namuslu bir kadına zina isnâd ve iftira etmektir” buyurmuşlardır.¹⁵⁹

Akil ve mantık ölçüsünde düşünül­düğü takdirde, yetim malı yemenin ne kadar kötü olduğu açık bir şekilde anlaşılabilir. Anası-babası ölmüş, küçük yaşta bakıma muhtaç bir vaziyette kalmış, henüz kendisine miras kalan malı çep­kip-çeviremeyecek durumda ve çaresiz bir yetimin malını yiyenlerin bu dünyada mutlu olamayacakları gibi, öbür dünyada da büyük cezaya çarptırılacakları âyetlerde ve hadislerde açıklanmıştır.

İslâm dîni, yetim malı yemek bir tarafa, aksine yetimlerin ve mallarının korunmasını emretmektedir. Bu konuda da Allah Teâlâ şöyle buyurur:

“Sakın öksüzü ezme, dilenciye azarlama...”¹⁶⁰

Peygamber Efendimiz de, yetimleri koruyan ve onların işlerini üzerine alıp yürütenler için şöyle buyurmuşlardır:

“Ben ve yetimin işlerini deruhte eden kimse, Cennette şöylece beraber bulunacağız” buyurarak, şehâdet parmağı ile orta parmağını işaret ederek, aralarını ayırmıştır”.¹⁶¹

159. bkz. Riyâzü’s-Sâlihîn Terc, III, 184.

160. Duhâ, 93/9-10.

161. Riyâzü’s-Sâlihîn Tercümesi, I, 308.

Yetim malı yemek ne kadar kötü ve büyük günah ise, onları korumak da o derecede sevaptır ve hayırlı bir iştir. Onun için her insanın çevresinde bulunan yetim ve öksüzleri görüp gözetmesi ve kendi malına sahip olup, işletebilecek seviyeye gelinceye kadar onları koruması dini ve aynı zamanda insânî bir görevidir. Öyleyse “Din muâmeledir” hadisi ışığında yetimlere, öksüzlere ve dullara karşı muâmelemizi yeniden gözden geçirmeli, büyük hesap gününden önce kendi muhasebemizi yapmalıyız.

Âlimlere iyilik

Burada uzun uzun ilmin ve âlimin faziletini anlatmaya gerek görmüyoruz.¹⁶² Müslümanlar, her türlü sevgi, saygı, iyilik ve hizmete layık olan hocalarını, ilim adamlarını elbette sevecek ve sayacaklardır. Ellerinden geldiğince onlara ikram edeceklerdir. Âlimlere en güzel ikram, onlara karşı gereken edebi göstermektir.

Hiç şüphesiz edebın başı, tazimdir, hürmettir. Nitekim Allah Teâlâ, Hucurât Sûresinin ilk âyetlerinde, ashâb-ı kirâmın Peygamberimize takınması gereken edep ve terbiyeyi anlatıyor. Özet olarak şunlar zikredilir: Ona karşı daima saygılı olmak, sözde, görüş bildirmede veya davranışta onun önüne geçmemek, huzurunda onun sesinden daha fazla sesini yükseltmemek, onu, birbirlerini çağırıldıkları gibi çağırılmamak, istirahatını bozmamak, eziyet edip incitmek, evinin içinde dinleniyorsa, çıkmasını beklemek, dışarıdan bağırıp çağırarak onu çıkmaya zorlamamak...¹⁶³

Bir Müslümanın, özellikle öğrenme ve faydalanma konumunda olan bir kişinin, ilim öğrendiği öğretmenine,

162. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Cemal Nar, Âlimin Önderliği, Ukde y.

163. Hucurât 1-5.

hocasına, kısaca âlimlere hürmet etmesi, hatta hizmet etmesi, istifadesi için bir şart makamındadır. Bu hürmet ve hizmet, kalbinden kıymetini bilerek saygılı olmak, bedenen gereken saygıyı göstermekten başka, görünen hizmetlerine koşmak, harcaması gereken yerlerde seve seve harcamak gibi hem kalbî, hem bedenî, hem malî olmakla birlikte, edep ve hizmetin bütün iç ve dış şartlarını taşımalıdır. Bu edep ve hizmet, huzurunda olduğu gibi, gıyabında, hatta vefatından sonra da devam etmelidir. Bir insan şuna inanmalıdır; eğer hocasına, üstadına hakkıyla hürmet ve hizmet etmezse; öğrendiklerinin bereketini göremez, kalbinin nurunu, hazzını kaybeder, mânen hocasından uzak düşer, yabancılaşır. Hocası bunu hissettirmeyebilir. Ama işin tabiatı bunu icab ettirir. Kendisi de aynı ceza ile karşılık bulur.

İmam Nevevî, her ders için çıktığında bu dersten hayır görmek için hocası hesabına sadaka verir ve şöyle dua edermiş: “Ey Allâh’ım! Hocamın ayıp ve kusurlarını bana gösterme ve benden sakla ki, gözüm onun eksiklerini görüp de haberim olmasın. Kimseden de hocam hakkında böyle şeyleri duyurma.”¹⁶⁴

Seyyid Fehim-i Arvasî, yanında yetiştirdiği Abdulhakim Arvasî’ye 1882 senesinde zahiri ilimlerde icazet, 1888 yılında da beş tarikattan hilafet verir. 1883 yılında Abdulhakim’in kardeşlerine bir mektup yazarlar. Mektup “Sevdiğim, kıymetli Seyyid İbrahim ve Seyyid Taha” diye başlar. Selâm kelimadan sonra şöyle biter:

“Bu fakir, üstadlarımdan nasıl me’zun olduysam, onu da öyle me’zun eyledim. Sizler ona artık kardeş gözüyle bakmayınız. İlmin şerefini gözetmek için ona karşı çok tevâzû gösteriniz. Bunları sizin iyiliğiniz ve yükselmeniz

---

164. Doğu Anadolu Evliyaları, Heyet, Türkiye Gazetesi y. İst. 2004, s. 3523.

için yazıyorum. Bundan başka, ilme tevâzû göstermek, Al-lâhu Teâlâ'ya tevâzû etmek demektir. Bu kısa yazımdan çok şeyler anlayınız.”¹⁶⁵

Evet, bizim de çok şeyler anlamamız gerekir...

Hiç şüphesiz âlimlere saygı, onlara tevâzû ile yaklaşarak sözlerini dinleyip uymayı, öğüt ve nasihatlarından istifade edip yararlanmayı gerektirir. Akıllı olmanın gereği budur. Kuru bir saygının bireysel ve toplumsal hayatımıza bir katkısı olmayacağı, bir kazanç sağlamayacağı kesin olduğu gibi, âlimlere karşı kibir ve istiğnanın da bir istifadesi olmayacağı kesindir. Hatta israf edilmiş bir emek olarak zarar ve ziyandan başka bir şey değildir. Akıllı insanlar öğüt ve nasihatın kıymetini bilir ve istifade ederler. Gurur ve kibir en büyük özellikleri olan ahmaklar ise, öğütten ve öğüt verenlerden pek hoşlanmazlar. Hatta “Benim başkasının aklına ihtiyacım yok.” “Benim nasihata karnım tok.” “Akıl verme para ver.” gibi saçma sapan sözleri siz de az duymamışsınızdır. Halbuki atalar: “Akıl gibi sermâye olmaz.”, “Akıllı neyler balı, akılsız neyler malı.” demişlerdir. Yine ataların: “Akıl, akıldan üstündür.” Sözüünü bilen, hiç şüphesiz kibir ve kendini beğenmişliği atarak, âlimlere tevâzû ile yaklaşır.

Şu vecîzeler âlimlerden ilim ve akıl almayı, dolayısıyla istifade etmeyi ne güzel ifade ederler:

*“Akla mağrûr olma Eflâtun-ı vakt olsan dahî,
Bir edîb-i kâmilî gördükde tıfl-i mekteb ol.”* (Nef’î)

“En akıllı insan, öğüt alan insandır.” “Her nimetin bir şükrü vardır. Akıl nimetinin şükrü de düşünüp öğüt almaktır.” “Akıllı bir kişi, düşmanından da akıl öğrenmeyi ihmal

165. Doğu Anadolu Evliyaları, Heyet, Türkiye Gazetesi y. İst. 2004, s. 3523.

etmez.” “Aptallar, akıllılardan pek az şey öğrenirler; ama akıllılar, aptallardan çok şey öğrenirler.”

Öğrencilere iyilik iki sınıf insandan gelir. Önce hocaları, sonra sâir insanlar. Hocalar, öğrencileri en iyi anlayan insanlardır. Çünkü hem o yolun kıymetini çok iyi bilirler, hem de o yolun bütün zorluklarını görüp geçirmişlerdir. Bu yüzden öğrencilerine karşı çok şefkatli ve merhametli olmalıdırlar. Onlara ilim öğretmek için her çabayı göstermeli, aynı zamanda terbiyeleri ile ilgilenecek iyi örnek olmalıdırlar. Herkese aklının seviyesince muâmele etmeli, geç kavrayanları ayıplamamalı, asla hakaret etmemeli, aksine daha metotlu çalışarak kendilerini yetiştirmelerine yardımcı olmalıdırlar. Onların maddî mânevî bütün ihtiyaçlarını gözetmelidirler. Sair insanlara düşen de bu konuda âlimlerin gösterdiği yol ve usul içinde öğrencilere yardım etmeli, kol kanat germelidirler.

İlim adamları çoğunlukla toplumun refah seviyesinin ortasında veya altında kalmışlardır. Böyle olmasının sebebi onların, ilim elde etme uğruna, başka işlerle uğraşmayı terk etmelerinden kaynaklanmaktadır. Onlar, bütün zamanlarını ilme harcadıkları için, bir başka iş yapmaya vakit bulamamışlar, başka işlere ayrılan vakit için ağlamış, üzölmüşlerdir. Böyle olunca da fakirlik, ilim yolcusundan ayrılmayan bir arkadaş olmuştur. Vefalı bir arkadaş!

İlim, aynı zamanda şerefli bir sermâyedir. Ona sahip olanlar, izzetli insanlardır. Başkaları bilmese de, onlar ilmin kıymetini takdir ederler. Onun için makam veya varlık sahibi insanların kapılarına dilenmek için gitmez, onlara boyun eğmezler. Bütün bunlar mülâhaza olduğunda, ilim adamlarının ekseriyetle servetleri olmaz. Çağımızda da bunu görüyoruz. Özellikle İslâmî ilimlerle meşgul olanlar, bütün bildiklerini başkalarına öğretmek için çaba gösteriyorlar.

İstekli bulabilirlerse, ücretsiz öğretmek istiyorlar. Biz, okullarımızı bitirdikten sonra, öğrendiklerimizin çok yetersiz olduğunu gördük. Daha fazla öğrenmek için kapılarına gittimiz hocalarımız, bizi ücretsiz okuttular. Allah onlardan razı olsun. Bir nühendis, avukat, mimar, hatta doktorla aynı yıllar içinde aynı zorluklarla tahsil yapan bir din dersi öğretmeni, bir müftü, vâiz ve imamın mal ve servet durumuna bakar mısınız? Siz hiç avukatların veya doktorların odasında yazılan “danışma ücrete tabidir” tabelasını İslâmî ilimlerde uzman olanların odasında asılı gördünüz mü? Aksine onlar, ücretsiz öğretecek insan ararlar. Nedendir bu?

Anlamak için âlimin ve bütün vaktini ilim öğrenmeye harcayan öğrencilerin durumunu anlatan iki rivayet yazayım, sanırım yeterli olacaktır. Allah Rasûlü (s.a.v.) buyurdu:

“Her kim ilim talep etmek için bir yola girerse, Cennet yollarından birine girmiş olur. Melekler ondan hoşlandıklarından dolayı kanatlarını ilim tâlibinin üstüne indirip gererler. İlim talep edene, göklerdeki, yerdekiler ve su içindeki balıklar bile günahının affı için Allah’tan mağfiret dilerler. Âlimin âbide üstünlüğü, dolunayda âyın diğer yıldızlara olan üstünlüğü gibidir. Âlimler hiç şüphe yok ki, peygamberlerin varisleridir. Peygamberler, ne dinar, ne de dirhem miras bırakmışlardır. Onlar miras olarak ilmi bırakmışlardır. Kim o ilmi alırsa, çok büyük bir nasibi almış olur.”¹⁶⁶

“Kim ilim talep etmek için bir yola girerse, Allah ona Cennet yolunu kolaylaştırır.”¹⁶⁷

Toplum olarak biz de öğrencilerin okuyup âlim olmalarını ve bizi irşat etmelerini isteriz. Bunda elbette haklıyız.

166. Tirmizî ve Ebû Dâvûd.

167. Tirmizî ve Ebû Dâvûd.

Ama şunu unutmamalıyız; onların çalışıp kazandıklarını onlardan hakkımız gibi alırken, bizim çalışıp kazandıklarımızdan da, haklarımızı gibi, istemeseler de onlara, yetişip hizmetlerini devam ettirebilecek kadarını bir şekilde vermeliyiz. Özellikle de öğrencilerin bütün sorumluluğu biz toplumun üstünedir. Bunu yerine göre devlet, yerine göre vakıflar, yerine göre başka kişi ve kurumlar üstüne alır. Sonuçta onlardan gördüğümüz fedâkârlığa, tam karşılığı olmasada, biz de bir fedâkârlıkla cevap vermeliyiz. Tam karşılığı değildir; zira onlar ruh vermekte, can vermektedir öğrettikleriyle. Biz ise, sadece mal vermekteyiz. Ruhun, mânevîyatın mala üstünlüğü, canın bedene üstünlüğü gibidir. Ve güzel olan, karşılıklı olarak ummadan, beklemeden, istemeden bunların olmasıdır. Böylece işlerin saat gibi tıkr tıkr işlemesidir önemli olan.

Çevremize baktığımızda bu fedâkâr İslâm âlimlerini, hocalarımızı görürüz ki onlar vakıflar, dernekler kurmuş, yurtlar yapmış, okullar açmış, dershaneler düzenlemiş, bizim çocuklarımızla meşguldürler. En azından bu hizmetlere önderlik ve aracılık yapmışlardır. Eğer onlar, bu hizmetler yerine çarşı pazarda bir işle uğraşsalardı belki de herkes gibi onların da yazlık kışlık evleri, arabaları, ihtiyaçtan artan paraları olacaktı. Ama nerede? Birçokları aybaşına borçlu çıkar. Evlerindeki yemekleri standarttır. Hayatlarında tatil yoktur. Onların eğlencesi veya tatili, sıla-i rahim için vatanlarını ziyarettir, o kadar. Onlar kaplıca, deniz, dağ, yurt dışı seyahatlerini çoğunlukla hiç bilmezler.¹⁶⁸

Öyleyse Müslümanlara deriz ki; size karşılıksız ruh verenlere, can verenlere siz de bir karşılık veriniz! Veriniz; zira onlar bu verdiklerinizi şahıslarına değil, yine size

---

168. Elbette bu mübarek mesleğe ihanet ederek istismar eden izzetsiz insanlar da vardır. İslâmî kavramları kullanarak milletin zekât,

harcayacaklardır. Yeni yurtlar, yuvalar açacak, kredi, burs vermek için yeni fakir çocukları bulacak, yabancı öğrencilere yeni evler tutacak, okuyacakları dergiler, kitaplar alacaktır. Böylece, yetişen yeni nesillerle siz de istikbalinizden emin olacak, rahat, huzur, güven içinde yaşayacaksınız.

Öğrencilere İyilik

Öğrenci Cennet yolcusudur. Başının üstünde meleklerin kanat çırpıtığı faziletli insanlardır. Onların yürüdüğü ilim yolu ile cihat yolunun farkı yoktur. Belki de daha üstündürler. Onlara yardım etmek, bu dine yardım etmektir. Hatta kişinin bizzat kendisine yardım etmesidir.

Öğrenciler de önce şunu öğrenmelidir: ilmi Allah Teâlâ'nın rızasını kazanmak için öğrenmek gerekir. Yani ilmi kendisi faydalanmak için öğrenmelidir. Başkalarına dini anlatmak, öğretmek, İslâm'a davet ve tebliği dahi bir vazife olarak yapmak gerekir. İhlas ve samimiyet bunu gerektirir. Başkalarına övünmek ve üstünlük taslamak için, şan ve şeref, makam ve mansıp için ilim öğrenmek doğru değildir. Bunlar gerçek bir âlim için zaten kendiliğinden olacak tabii işlerdir. Ayrıca talep edip zillete gerek yoktur. Dünya sevgisi ve âlim; şark ve garp gibi, birbirine uzak iki kelimedir. Birine gidildikçe, öbüründen uzaklaşılacak iki belde. Âlim dünyaya ibretle bakar, yaratıcısını tefekkür eder, hayranlığını "Sübhanallah!" diyerek açığa vurur. Kainat ve dünyanın her şeyiyle Allâh'ı tesbih ettiğine inanır,

---

sadaka ve himmetlerini toplayarak servet ve güç biriktiren, üstelik bunu düşmanlarla ortak işler çevirerek vatana, millete ve hatta dine ihanet yollarında harcayan insanlar çıktı diye, doğru dürüst çalışan âlimleri ve cemaatleri suçlamamak gerekir. Ancak herkes potansiyel olarak yanlış düşebilir. Bu yüzden resmi veya özel ciddi bir denetimi hiçbir zaman elden bırakmamak gerekir.

belki hisseder, belki de bizzat duyar. Bu yönleriyle dünya, dünya değildir. Yani, Allah'tan alıkoyan değildir. Bilakis Allâh'ın varlığını, birliğini, gücünü, kudretini gösteren kocca bir alamettir, güzel bir işaretir.

Allah Teâlâ, mü'minlere dünyanın tehlikelerini bildirmiş, kusurlarını ayıplarını göstermiştir. O yüzden hakikaten ilim peşinde olanlar bunu anlar. Allâh'ın verdikleriyle yetinir. Dünya için zilletten alçaklıktan emin olur, uzak durur. İktisat ve denge içinde yaşarlar. Onların önderi Hz. Rasûlullah ve Ashâb-ı Kirâmdır. Vasat bir ümmet olduklarını unutmazlar. "Din muâmeledir" diyen Müslümanlar da kendinden sonra iyi bir dünya bırakmak için ilim yolunda yürüyen öğrencileri sevmeli ve onlara yardımcı olmalıdırlar. Onları ilimden alıkoyam geçim derdinden kurtarmalıdırlar. Bunu devlet ve toplum olarak teşkilatlı bir şekilde yapmalıdır. Böylece belli bir kurala bağlayarak devamlılığı sağlamış olurlar.

Öğrenci bu mertebelere ancak öğretmenine sevgi, saygı duyarak ve hizmet ederek ulaşabilir. Bunu hiç unutmamalıdır. Öğretmenini can kulağı ile dinlemeli, sözünü asla kesmemeli, izin alarak konuşmalı, hem dersleri için, hem de verdiği terbiyeyi kendinde uygulamak için cidden çalışmalı, tembellikten kaçınmalıdır. Her zaman hocasına karşı mütevâzî olmalı, hakkını takdir etmeli, bunu da her vesile ile göstermelidir. Öğretmenine karşı kibirli ve mağrur davrananlar aldanmıştır. Anlamadığı konuları sormakta bir mahzur yoktur. Ama yersiz sorudan sakınmalıdır. Çünkü bu can sıkıcı bir durumdur. Öğretmene geldiğinde ve gittiğinde ayağa kalkmak, yanında edeple oturmak, sesini onun sesinden fazla yükseltmemek, gözüne veya yüzüne uzun uzun ve dik dik bakmamak, huzurunda kimseyi çekiştirmemek, sırlarını muhafaza etmek, ailesine karşı da sevgi ve saygıda kusur etmemek gerekir.

Hastalara İyilik

İnsan için sağlık ve afiyetin öneminin ne kadar büyük olduğunu hastalık kadar öğreten ne olabilir? Bu yüzden zaman zaman hastalık bizi daha çok Rabbimize şükretmeye vesile olur. Sağlığımızın kıymetini öğretir ve daha dikkatli yaşamamıza sebep olur. Elbette hastalıklardan kaçınmalı, sağlığımızı korumalı, bunun için gerekenleri yapmalıyız. Ancak bu kendimizle alakalı bir konudur. Halbuki bu kitap, başkalarıyla olan muâmeleleri anlatan bir kitaptır. Bu yüzden hastalıkla ilgili konuları biz burada yazmıyacağız.¹⁶⁹

Şu kadarını söyleyelim ki İslâmiyet, beden sağlığı ile ilgili bilgileri din bilgisinden önce öğrenmeyi emrediyor. Çünkü bütün ibadetler, taatlar, salih âmeller, helâl kazançlar, sadaka ve infaklar, her çeşit iyilikler, hatta irşat, tebliğ ve cihat gibi faaliyetler bile ancak bedeninin sağlam olmasıyla yapılabilir. Onu korumamız vaciptir. Ancak geldiğinde hastalığa sabretmek de insana verilen hayırların en güzeli ve en geniş sayılır. Allah Rasûlü şöyle buyurdu

“Mü’minin hayranlık verici bir hâli vardır ki, başka hiç kimsede bulunmaz. O’nun her işi hayırdır. Eğer bir genişliğe (nimete) kavuşursa şükreder ve bu onun için bir hayır olur. Eğer bir darlığa (musibete) uğrarsa sabreder ve bu da onun için bir hayır olur.”¹⁷⁰

Hastalık insanların başına gelebilen bir durum olunca, elbette onunla ilgili “muameleler” de olacaktır. Peygamberimiz (s.a.v.) Efendimizin sünnetlerinde bunları bulabiliriz.

169. Bu konuda “Uygulamalı İslâm Terbiyesi” kitabımız yazım aşamasındadır. Bu konu orada geniş olarak işlenecektir inşallah. Ayrıca İmanın Kıymeti Ve Korunması kitabımızın “İman ve Sağlık” bölümü de bu konuyu inceler. En önemlisi, bu konuda müstakil bir kitap yazdık. İnşallah basılır da faydalı olur.

170. Müslim, Zühd, 64.

Meselâ bunlardan birincisi hastayı sormak, hâminden haberdar olmak ve ziyaret etmektir. Cemaate namaz kılmaya devam eden mü'minlerin günde dört beş defa bir araya gelmesi, birbirlerinin hâlini daha iyi bilmelerine yardımcı olur. Cemaate katılanlardan bir kişinin gelmediğini gören Rasûlullah (s.a.v.) Efendimiz,

– *“Kardeşiniz bugün cemaate gelemedi, bir derdi veya bir durumu mu var, sorup öğrenin!”* diye emrederdi.

Bu konuda Buhârî'de şu hadis vardır:

“Açı yedirin, hastayı sorun, esiri serbest bırakın!”

Buhârî ve Müslim'in rivayetinde bir gün de şöyle söylediler:

– *“Müslümanın Müslüman üzerinde altı hakkı vardır.”*

Bunun üzerine soruldu:

– *“Onlar nelerdir?”*

Cevap verdi:

– *“Ona rasladığında selâm ver, seni davet ettiğinde git, sana öğüt ve tavsiyede bulunduğunda öğüdünü dinle, aksırıp Elhamdülillah, dediğinde Yerhamukellah (Allah sana rahmet eylesin) de, hastalandığında onu ziyaret et... Öldüğü zaman cenâze merasimine katıl.”*

Hasta ziyaretine giden kişi çok dikkatli olmalıdır. Hastanın yanına besmele ile girilir, selâm verilir, mümkünse sağ yanına, değilse müsait bir yere oturulur. Önce hâl ve hatır sorulup, yormadan ilgilenilir. Hayır dua edilir, ümit ve moral verilir. Bir ihtiyacı olup olmadığı sorulur. Varsa yardımcı olunur. Genelde hasta ziyaretini kısa tutmak

iyidir. Bu konuda hastanın durumuna veya aradaki muhabbete bakarak hareket etmek gerekir. Hasta kendisi veya hastalığı hakkında bilgi verirse dinlenir. Ama hastaya bu konuda çok soru sorarak hastayı yormaz. Gereken bilgileri hasta yakınlarından alabilir.

Hastanın yanında aşırı üzüntü veya sevinçli davranışlar yerine her zamanki gibi normal ve dengeli hareket etmelidir. Bu yüzden bayramlık elbise gibi süslü değil, her gün giydiği elbise ile gitmelidir! Giderken meyve veya çiçek gibi bir hediye götürmek iyi olur. Hastaya ilgi ve sevgi ile bakmalıdır. Elbette devamlı olarak hastanın yüzüne bakmak, ona acımak ve umutsuz sözler söylemek uygun değildir. Hastanın yanında asık suratlı durmamalı, güzel şeylerden bahsetmeli, iyileşmesi için dua etmelidir! Hastaların avret yerlerine veya hasta organlarına bakmamaya dikkat edilmeli, hasta ve yakınları utandırılmamalıdır. Hastaya bakım icap eden hâllerde yanlarında durmamalıdır.

Hasta yakınlarına da bol bol dua edilmeli, sabır tavsiye edilerek mükafatları hatırlatılmalı, gönülleri alınmalıdır. Zira hastaya bakmak cidden sabır isteyen zor bir durumdur. Zira hastanın huyları değişebilir, eziyeti artabilir. Bunlara Allah için katlanmak gerekir.

Son saatlerini yaşayan din kardeşimizin durumu farklıdır. Zira artık o da bunun farkındadır. Onu kibleye yöneltmek iyi olur. Bu, hastaya eziyet verecekse, vazgeçilir. Başucunda durulup Kelime-i Tevhid veya Kelime-i Şehadet telkin edilir. Onun işiteceği bir tonla *Eşhedü Ellâ İlâhe İllallah ve Eşhedü Enne-Muhammed'en Rasûlullah* denir. Kendisine, bunu söylemesi teklif edilmez, bu hususta ısrar da edilmez. Hasta bu telkinden sonra bir defa Kelime-i Şehadet getirecek olursa, artık tekrar edilmez.¹⁷¹

171. El-Cevheretü'n-Neyyire, Fetâvâ-yi Hindiyeye.

Bu yolda telkinde bulunmak müstehabdır. Yapılan sahih rivayette şöyle buyrulmuştur.

*“Ölülerinize (yani ölmek üzere olan kardeşlerinizi) lâ ilahe illâllah’ı telkin ediniz.”*¹⁷²

*“Son sözü, lâ ilahe illallah olan kimse Cennete girer.”*¹⁷³

Cenâzeye İyilik

Ölüm Anı

“Din muâmeledir” hadisinin bir gereği olarak cenâzelere karşı da bazı vazifelerimizin olduğunu unutmamalıyız. Onlara karşı olan muâmele, hayatın en ciddi muâmelelerindedir. Neler yapılabilir?

Vefat etmek üzere olan Müslüman sağ tarafı üzerine yatırılarak yüzü kibleye çevrilir. Yanında duyacağı bir sesle Kelime-i Şehâdet getirilmesi ve Yâsîn Sûresi okunması tavsiye edilir. Vefat edince, bir bez ile çenesi başı üzerinden bağlanır. Gözleri kapatılıp elleri iki tarafına uzatılır. Şişmemesi için karnı üzerine bir demir parçası konulur. Yıkanıncaya kadar yanında Kur’ân okunmaz. Yıkılacağı zaman, ayakları kibleye gelecek şekilde teneşir üzerine yatırılır. Avret yeri açılmadan elbisesi çıkarılır ve ısıtılmış su ile yıkanır.

Yıkanması

Vefat eden, namaz kılmakla mükellef birisi ise, yıkayıcı eline bir bez sararak örtüyü açmadan taharet yaptırır. Ağızına, burnuna su vermeden abdest aldırır. Cünüp olduğu biliniyorsa ağızına ve burnuna da su verilir. Cünüp

172. Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Ebû Sâid El-Hudrî (r.a.)’den.

173. Ebû Dâvûd, El-Hâkim, Muaz bin Cebel (r.a.)’den.

değilse dudaklarının içini, dişlerini, burnun deliklerini ve göbeğinin çukurunu meshetmek kâfidir. Başı ve sakalı sabunlu su ile yıkanır. Fakat saçları taranmaz. Yıkayıcı daha sonra cenâzeyi sol tarafı üzerine yatırıp sağ tarafını, sağ tarafı üzerine yatırıp sol tarafını yıkar. Sonra, belden yukarısını doğrultup, kendisine dayayarak karnını mesheder. Bir necâset çıkarsa su ile temizler, yeniden abdest vermesi gerekmez.

Kefenlenmesi

Böylece cenâzenin yıkanması bitince temiz bir bezle kurulayıp sünnet üzere erkeklerde üç, kadınlarda beş parça kefen ile kefenlenir. Bu kadar kefen bulunamazsa, bir beze sarılıp gömülür. Kefenin beyaz ve pamuk kumaştan olması efdaldir. Cep ve yaka yapılmaz ve kenarları dikilmez.

Cenâze Namazı

Cenâze namazı için imam, ölünün göğsü hizasında durur. Cemâat da arkasında saf tutar. Cemâata ölünün erkek veya kadın olduğu duyurulur, ona göre: “Allah için namaza, meyyit için duâya, er kişi veya hâton kişi niyetiyle uydum hâzır olan imâma” diye niyet edilir. Bu namaz ayakta secdesiz ve rükûsuz olarak dört tekbir ile kılınır. Birinci tekbirden sonra “Sübhâneke” duası, ikincide “Salli” ve Bârik” duaları, üçüncüde cenâze duası okunur. Bunu bilmeyenler “Fâtiha Sûresini” dua niyetiyle veya meşhur “Rabbena atina” duasını okurlar. Son tekbirden sonra eller bırakılarak namazdan çıkılır ve sünnet üzere defnedilir.

Defin

Cenâze öldüğü yere gömülmelidir. Onu bir şehirden diğeri bir şehire götürmek faydasız ve mekruhtur. Bu konuda yapılan vasiyet de geçersizdir.

Mezarlar, cenâzenin sağ yanına yatırıldığında kibleye gelecek şekilde kazılır. İnsan öldükten sonra kabre konulunca ona Münker ve Nekir adlı iki melek gelip; rabbinden, dininden, peygamberinden, kitabından sorular sorarlar. Cenâb-ı Hakk orada ölüye bir kudret verir. İman ve iyi âmel sahipleri meleklerin suâllerini güzelce cevaplandırmaya muktedir olurlar. Bu yüzden müjdeye mazhar olur ve rahat ederler. Fakat kâfirler ve asiler ise sorgu meleklerini görünce, tavır ve heybetlerinden korkarak tutulup kalırlar, cevap veremezler. Bu yüzden kabirde sıkıntı ve azap çekerler.

Yas

İnsanlar yakın akrabası ölürse üç gün yas tutarlar. Bu süre kocası ölen kadın için iddet müddeti olan dört ay on gündür. Yas demek, güzel ve yeni elbiseler giymemek, koku sürünmemek, makyaj yapmamak, süs eşyası takınmamak, eğlence ve şenliklere katılmamak, nikâh, nişan ve eğlencelerden uzak durmak, tâziyeleri kabul etmek şeklinde olur. Yas günlerinin uzatılması mekruhtur. Üç gün geçince herkes normal hayatına döner.

Dikkat edelim; iddet müddeti içindeki kadınla kıyılan nikâh bâtıldır, yani yok hükmündedir.

Tâziye

Ölen kimsenin yakınlarına sabır ve başsağlığı dileme gibi duaları içeren “tâziye” de üç gündür. Üç günden sonra yas gibi tâziye de mekruhtur, yapmamak gerekir. Ancak bir

mazeret sebebiyle üç gün içinde tâziyede bulunamayan tanıdıklar, daha sonra da bunu yapabilirler.

Ölenin Ardından Âmel

Ölenin âmel defteri tamamen kapanmaz. Sebep oldukları iyilik ve kötülüklerin sorumlulukları devam eder. Aynen onları işleyenler gibi kendilerine de sevap veya vebal vardır. Yaşarken bu konuya çok dikkat etmek gerekir.

Sevabını ölen kimsenin ruhuna göndermek için zikir yapmak, Kur'ân-ı Kerîm okumak, sadaka vermek, nâfile ibadetler yapmak iyidir. Bunların ölü için sevap ve faydası vardır. Bunu inkar yersiz, engellemek de faydasız bir iştir.

Ölümü Tefekkür

Bu fani dünyada ölüm üstüne düşünmek, ölümü çok sık hatırlamak, ölenlerden dersler ve ibretler almak, nefis terbiyesindeki zorlukları aşmada, haramlara karşı şehvetleri kırarak günahlardan korunmada insana büyük faydalar sağlar. Bu yüzden her gün sık sık, özellikle de gece seher vakitlerinde namaz ve zikir esnasında uyanık bir kalple ciddi olarak ölümü düşünmek çok çok önemlidir. İnsan bu tefekkürle bir yandan çok sevap kazanırken, bir yandan da hayatının muhasebesini yaparak yaşantısında dünya ile ahiret dengesini sağlamayı başarır. Bu tefekkür ölüm korkusunu yenerek ruh sağlığı kazandırdığı gibi, aynı zamanda ahiret hayatını sevdirecek, orada mutluluğu kazandıracak iyi işlere yönelmekte insana yardımcı olur.

Kabir Ziyareti

Ölümü tefekkür bu kadar faydalı olunca, onu hatırlatan kabir ziyaretleri de Müslümanlar için çok faydalıdır, iyi

bir salih âmeldir. Selâm verilerek sağ ayakla girilen kabristan ziyaretinde bir Fâtîha ile üç veya on bir İhlâs okunup ölen Müslümanlara hediye edilmesi tavsiye edilir. Bununla birlikte “Yâsîn” ve “Tekâsür” sûrelerini okumak da müstehaptır. Okumak için kabirlerin kenarına oturmakta ke Rahet yoktur.

Mezarlıklar temiz tutulmalı, ölülere de diriler gibi saygı duyulmalı, gerekmedikçe mezarlara basılmamalı, üstünden geçilmemelidir. Oranın mehabetine münasip derin bir tefekkür ile durulmalı, hâl ve tavırlarımıza, kılık ve kıyafetimize dikkat edilmeli, dinimizin ölçüleri asla çiğnenmemelidir. Mezarlığa hiç yakışmayan, ancak bayram günlerinde, mesire alanlarında, şenlik yerlerinde sergilenebilecek şen şakrak tavırlardan ve eğlenceli hareketlerinden kaçınılmalıdır.

Kabir üzerindeki yaş otları yolmak ve ağaçları kesmek mekruhtur. Çünkü ağaç ve otlar yaş olarak devam ettiği müddetçe, kendi dilleriyle, altında yatanların günahlarının affına medar olacak dua ve istiğfardadırlar. Temizlik ve korumak amacıyla kurumuş olan ağaçları kesmek ve otları yolmakta bir beis yoktur.

Herkesi Makamına Göre Ağırlamak

Bir topluluk içinde farklı insanlar olabilir. İslâm nezâket ve kibarlık dinidir. Ahlâk ve terbiye dinidir. İnsanlara nasıl muâmele edileceğini daha önce yazmıştık. Yani karşılaştığında selâm verilir, tatlı dil gülyüzle hâl hatır sorulur, zorlanmadan elden gelen ikramlar yapılır. Bunlara ilaveten şunları da toplu hâlde zikrederim.

Toplumda küçükler, yaşça kendinden büyüklere saygı gösterir, verilen hizmetleri Allah Teâlâ'nın rızasını kazanmak amacıyla yerine getirir. Büyükler de küçüklere sevgi

ve şefkat gösterir, onların ihtiyaçlarını karşılar, iyilikleri için ellerinden geleni yaparlar.

Ayrıca bir kavmin büyüğü, lideri, idarecisi geldiğinde saygı gereği ona ayağa kalkılır, hürmette kusur edilmez, yanında saygısız işeler işlenmez. Bu insanlar da yönettiklerine sevgi ve şefkatle yaklaşır, mütevâzı davranır, ihtiyaçlarını karşılamaya gayret gösterirler. Asla büyüklük taslamaz, gurur ve kibire kapılmazlar. Bilirler ki Allah Teâlâ'nın katında üstünlük, takva iledir. Kendilerine verilen makam ve mansıp, toplumun işlerini kolayca idare edebilmeleri içindir. Bu yüzden makamın büyüklüğünü nefsinin büyüklüğüne saymak, ahmaklıktır, aldanmadır. Dünya ve içindekiler fanidir. Önemli olan Allah Teâlâ'nın verdiği bu emanelerle onun rızasını kazanabilmektir.

Zenginlik de bir nevi güç ve kuvvettir. Allah Teâlâ hikmeti gereği insanları rızıkta, servette farklı yaratmıştır. Herkesin elindeki aslında kendisinin değil, Allah Teâlâ'nındır. İnsanlar ellerindeki nimeti emanet bilmeli, niçin verildiğinin hikmetini anlamalı, serveti helâl yollardan kazanarak israf etmeden helâl yollarda tüketmelidirler. Ellerindeki fazla olanlardan da ahirette iyi bir yurt satın almalıdırlar. Yani fakirlere, muhtaçlara yardım etmeli, ama asla minnet ederek başa kakmamalı, bunu bahane ederek insanlardan karşılık beklememeli, angarya yüklememeli, daima gönül alıcı güzel muâmelede bulunmalıdır. Allah Teâlâ'nın rızası yolunda hayır cihetlerine harcamalıdırlar. Zekât ve sadakalarını zamanında vermeli, toplumun hakkını bekletmemelidirler. Yüzünün suyunu dökerek kendilerinden bir şeyler istemek zorunda kalanlara da iyilik ve lütufla ihsan etmeli, gönül alıcı sözlerle acılarını dindirmeli, asla fakiri ve dilenciyi azarlamamalıdırlar. Fakirlere karşı bir din kardeşi olarak mütevâzı olmalı, onlara sevgi ve saygıda kusur etmemeli, zenginliğine aldanarak kendisini onlardan üstün

görmemeli, üstünlüğün ancak takvada olduğunu asla unutmamalıdır.

Fakirler de zenginlerin elindeki fani dünyalıklara göz dikmemeli, haset etmemeli, açıktan veya hile ile onları haksız ve haram yollarla almaya kalkışmamalıdır. Bir borç aldıklarında zamanında ödemeli ve dua etmelidirler.

İslâm toplumunun temelinin îman kardeşliği olduğunu daha önce görmüştük. Bu kardeşliği korumak için vazifeler verilmiş, yasaklar konmuştur. Bunlara riayet etmek gerekir. Bütün bu hak ve hukukun üstünde ahlâk ve fazilet esastır. Her Müslüman karşısındaki kardeşinin gönlüne sevinç koyabilmek, onu memnun etmek için çabalama-lıdır. Bu, Allah Teâlâ'nın rızasını kazandıran bir mekarimi ahlâktandır. Hadislerde bildirilen bazı temel ilkeler vardır. Bunları üç kelimedede özetlersek, muhabbet, merhamet ve hizmettir. Allah için sevmek ve Allah için buğzetmek ise bu dinin en temel özelliğidir. Yine kişinin kendisi için istediğini din kardeşi için de istemesi neredeyse îman şartı kılınmıştır. İnsanlar ile olan muâmelelerde bu ilkelere riayet muhakkak olmalıdır.

Bir de cemiyet içinde Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.)'in evlâtları olan seyyit ve şeriflere saygılı olmak gerekir. Bu sevgi ve saygı, Rasûlullah Efendimize karşı yapılmış sayılır. Çünkü ona olan sevgiden kaynaklanır. Kendini bilen her evlâd-ı rasûl de bu sevgi ve saygıyı örnek bir Müslüman olarak hak etmelidir. Ehl-i beyte yakışan, sünnet-i seniye'den herkesten daha fazla bilgi sahibi olmak ve bildikleri ile âmel etmektir. Yoksa mücerret ehli beyt olmakla övünmekten utanmak gerekir. Hele onu dünyalık menfaatleri için istismar etmek ne kadar çirkindir. Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.)'in "*Âmelinin ileri götürmediğini nesebi*

ileri götürmez” hadisinden ders almalıdırlar. Yoksa bütün Müslümanlar kardeştir ve bir tarağın dişleri gibi eşittirler. İslâm ırkçılığı lanetlemiştir. Bu yüzden kimse doğuştan üstün değildir, olamaz da. Çünkü hepimiz de Hz. Âdem’in evlâtlarıyız. Yine peygamberlerimiz “*her takvalı Müslüman benim ehli beytimdendir, evlâdımdır*” buyurmuştur. Buna rağmen hak eden evlâdı rasûle sevgi ve saygı duymak, Müslümanların güzel ahlâklarındandır.

Cömertlik

Belki bazıları, “muamele ilminde bu konunun ne gereği var?” diye sorabilir. Önce ben de öyle düşündüm. Ama sonra biraz daha yoğun düşününce gördüm ki cömertlik, kaynağı itibariyle kişinin kendi kalbî hasleti ve güzel bir huyu ise de sonuçları itibariyle en yakından en uzağa kadar insanları ilgilendirir. İşte bu yüzden muâmele konusuna girer kanaatine vardım ve bu kitaba aldım.

Bu kitapta anlatılan konuların çoğunun olabilmesi için insanda kamil îmâna dayalı bir cömertliğin olması gerekir. Cömertlik, Allah Teâlâ’nın kişiye verdiği nimetlerden kendisinin de başkalarına seve seve Allah (c.c.) için verebilmesidir. Bundaki asıl amaç, Allah Teâlâ’nın rızasını kazanmaktır. Başkalarının ihtiyacını karşılayarak sıkıntılarını giderme de ayrıca insanı mutlu eder. Böyle iyi niyetli bir kulda zaten şefkat ve merhamet duyguları gelişmiş olduğundan başkalarına, özellikle de yoksullara, kimsesizlere, çaresizlere karşı cömert olur, Allah için infak eder, ihtiyacı olanların ızdırabını gidermekle huzur bulurlar. Bu huzur ve mutluluk amaç değil, sonuçtur.

Cömertliğin zıddı cimriliktir. Allah (c.c.)’ın hiç sevmediği ve Cennetinden uzak ettiği bir kötü huydur. Allah (c.c.) buyurur ki:

“Şüphesiz Allah, kibirlenen ve övünen kimseyi sevmez. Onlar ki hem kıskanır, cimrilik ederler, hem de herkese cimrilik tavsiye ederler ve Allâh’ın kendilerine lütfundan verdiği nimeti gizlerler. Biz kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırladık.”¹⁷⁴

“Ey îman edenler! İnfakı gerek kazandıklarınızın, gerek sizin için yerden çıkardıklarımızın temizlerinden yapın. Kendinizin göz yummadan alıcısı olamayacağınız fenasını vermeye yeltenmeyin. Biliniz ki, Allah sadakalarınıza muhtaç değildir ve hamde, şükre ve övgüye layık olandır. Şeytan sizi fakirlikle korkutup çirkin şeylere teşvik eder. Allah da lütfundan ve bağışlamasından birtakım vaatlerde bulunuyor. Allâh’ın lütfu geniştir. O her şeyi bilendir.”¹⁷⁵

Rasûlullah (s.a.v.) buyurdular ki:

*“İki haslet vardır ki bir mü’minde asla beraber bulunmazlar: Cimrilik ve kötü ahlâk.”*¹⁷⁶

Ancak cömertçe verirken bile ölçülü olmalı, malın tamamını verip de kendisini ve ailesini dilenci durumuna düşürmemelidir:

“Elini boynuna asıp bağlama (cimri olma), hem de onu büsbütün açarak saçıp savurma (israf etme); aksi hâlde kınanmış olursun ve eli boş açıkta kalırsın.” (İsra, 29)

Cömert adam, verdiğiinden dolayı maddî mânevî bir karşılık beklemez. Minnet edip başa kakmaz. Zaten bir çıkar endişesi ile veya gösteriş için yapılan iyiliklerin hiçbir ecri ve sevabı yoktur.

Rasûlullah (s.a.v.) Efendimiz cömertlikte yağmur gibiydiler. Adeta “yok” dedikleri yoktu. Olursa verir, olmazsa

174. Nisa, 36-37.

175. Bakara, 267-268.

176. Tirmizî, Bir 41, (1963).H.

vâderdi. Kendisine geleni bir gün bile bekletmez, dağıtırdı. Abdullâh İbnu'ş Şihhîr (r.a.) anlatıyor:

“Rasûlullah (s.a.v.) ‘Elhâkümü’t-tekâsür’ Sûresini okurken yanına geldim. Bana: ‘İnsanoğlu malım malım der. Halbuki âdemoğlunun yiyip tükettiği, giyip eskittiği ve sağlığında tasadduk edip gönderdiğinden başka kendisinin olan neyi var? (Gerisini ölümle terkeder ve insanlara bırakır) dedi.”¹⁷⁷

Rasûlullah (s.a.v.) Efendimiz hem alan, hem de veren açısından verilen sadakanın azımsanmamasını, cömert olmak için de zenginliğin beklenmemesini emrederdi: Bir rivayette de şöyle:

“Sizden kim, bir yarım hurma ile de olsa ateşten korunabilirse, bunu yapsın.”¹⁷⁸

Ebû Hüreyre (r.a.) anlatıyor: “Bir gün: “Ey Allâh’ın Rasûlü! Hangi sadaka daha üstündür?” denildi. Buyurdular ki:

“Fakirin cömertliğidir. Sen, bakımıyla mükellef olduklarından başla.”¹⁷⁹

İşte onun sık yaşadığı olaylardan birisi: Hz. Cabir (r.a.) anlatıyor:

“Rasûlullah (s.a.v.)’e üstü başı yok, ayakları çıplak, sadece kaplan postu gibi çizgili bedevi peştamalı -veya abalarına-sarınmış, kılıçları boyunlarında asılı oldukları hâlde hepsi de Mudarlı olan bir grup geldi. Onların bu fakir ve sefil hâlini görmekten Rasûlullah (s.a.v.)’ın yüzü değişti. Odasına

177. Müslim, Zühd 3, 4, (2958); Nesâî, Vesâya 1 (6, 238); Tirmizî, Tefsir, Tekâsür, (3351).

178. Buhârî, Zekât 10, 9, Menâkıb 25, Edeb 34, Rikâk 49, 51, Tevhid 24, 36; Müslim, Zekât 66-67, (1016); Nesâî, 63, (5, 74-75).

179. Ebû Dâvûd, Zekât 40, (1677).

girdi tekrar geri geldi. Hz. Bilâl'e ezan okumasını söyledi. O da ezan okudu, sonra kâmet getirdi. Namaz kılındı. Efendimiz (s.a.v.) namazdan sonra cemaate şöyle hitabetti:

- Ey insanlar! Sizi tek bir nefisten yaratıp, ondan zevcesini halk eden ve ikisinden de pek çok erkek ve kadın var eden Rabbinizden korkun. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allâh'ın ve akrabasının haklarına riayetsizlikten de sakının. Allah şüphesiz hepimizi görüp gözetmektedir" (Nisa 1) âyetini okudu. Bundan sonra Haşır Sûresindeki şu âyeti okudu: **"Ey insanlar, Allah'tan korkun. Herkes yarına ne hazırladığına baksın. Allah'tan korkun, çünkü Allah işlediklerinizden haberdardır."**¹⁸⁰

Rasûlullah sözüne devamla: *"Kişi dinarından, dirheminden, giyeceğinden, bir sa' buğdayından, bir sa' hurmasından tasaddukta bulunsun. Hiçbir şeyi olmayan, yarım hurma da olsa mutlaka bir bağışta bulunmaya gayret etsin"* buyurdu. Derken Ensâr'dan bir zât, nerdeyse taşıyamayacağı kadar ağır bir bohça ile geldi. Sonra halk sükün ediverdi, herkes bir şey getirmeye başladı. Öyle ki, az sonra biri yiyecek, diğeri giyecek maddesinden müteşekkil iki yığının meydana geldiğini gördüm. Rasûlullah (s.a.v.) memnun kalmıştı, yüzünün yaldızlanmış gibi parlamış olduğunu gördüm. Şöyle buyurdular: *"İslâm'da kim bir hayırlı yol açarsa, ona bu hayrın ecri ile kendisinden sonra o hayrı işleyenlerin ecrinin bir misli verilir. Bu, onların ecrinden hiçbir şey eksilmez de. Kim de İslâm'da kötü bir yol açarsa, ona bunun günahı ile, kendinden sonra onu işleyenlerin günahı da verilir. Bu da onların günahından hiçbir eksilmeye sebep olmaz."*¹⁸¹

180. Haşır 18.

181. Müslim, Zekât 69, (1017); Nesâi, Zekât 64, (5, 75 - 76).

Îsar

Îsar, cömertliğin zirvesidir. Yani îsar bir şeyi, kendisi de ona muhtaç olmasına rağmen, tutup ihtiyacı olan başka bir kişiye gönül hoşluğu ile vermektir. Bir başka ifadeyle “din kardeşini kendisine tercih etmek” demek olan îsar, cömertliğin de üstünde bir huydur. Maddeciliğin ve menfaatçiliğin çok yaygın olduğu bu zamanda “Canım, böyle insan olur mu?” gibi bir itirazı duyar gibi oluyorum. İslâm medeniyetinin yaşandığı devirlerde böyle faziletli insanlar çoktu. Allah Teâlâ'nın şu âyette Müslümanların bu ahlâkına şahitlik yaptığını görüyoruz:

*“Ve onlardan önce o yurda yerleşen îmâna sarılanlar kendilerine göç edip gelenleri severler ve onlara verilenlerden ötürü göğüslerinde bir ihtiyaç duymazlar. Kendilerinin ihtiyaçları olsa dahi, onları öz canlarına tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar umduklarına erenlerdir.”*¹⁸²

Bu âyetlerin iniş sebebi olarak anlatılan şu olaylar, îsarı ne güzel açıklar: “Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesaî ve daha başkaları Ebû Hüreyre'den şu rivayeti nakletmişlerdir: “Rasûlullah (s.a.v.)'a bir adam geldi,

– “Ya Rasûlullah! Bana zarûret isâbet etti, açlıktan dermansız kaldım.” dedi.

Rasûlullah (s.a.v.) yakınlarına haber gönderdi, ancak onların yanlarında hiçbir şey bulunmadı. Bunun üzerine Hz. Peygamber,

– “Bu adamı bu gece misafir edecek kimse yok mu, ki Allah ona rahmet buyursun?” dedi. Derhal Ensâr'dan bir zât -Ebû Talhâ olduğu zikredilir- ayağa kalktı

---

182. Haşr, 9.

– “Ben, Ya Rasûlullah!” diye cevap verdi. Ve hemen adamı alıp evine götürdü. Sonra da hanımına

– “Rasûlullah’ın misafirine ikram et” diye tenbihde bulundu. Hanımı,

– “Vallahi benim yanımda bir kız çocuğumun yiyeceğinden başka bir şey yoktur.” dedi. Kocasını da ona,

– “O hâlde kız çocuğu akşam yemeği istediği zaman onu uyut, kandili de söndürüver, Rasûlullah’ın misafiri için biz bu geceyi aç geçiştiriverelim.” dedi.

Ve gerçekten öyle yaptılar. Karanlıkta misafir yemeğin azlığını ve ev sahiplerinin yemediğini fark edemedi. Onlar da yiyormuş gibi ellerini sofraya uzatıp ağzlarına götürüyorlardı. Sonra o ve misafiri Rasûlullah’ın yanına vardı. Rasûlullah ona,

– “*Bu gece Allah falan ve falandan son derece hoşnut oldu.*” dedi. Allah Teâlâ da onların hakkında bu âyeti indirdi. **“Kendilerinde bir ihtiyaç olsa bile, onları kendilerine tercih ederler.”**

Hâkim, İbnü Merdeveyh ve Şuab’da Beyhakî, İbn Ömer’den (r.a.) şöyle rivayet etmişlerdir:

“Rasûlullah’ın sahabilerinden birine bir koyun başı hediye edildi. O da, “*Kardeşim falan ve ailesi buna bizden daha fazla muhtaçtır.*” dedi ve hediyeyi ona gönderdi. O da bir başkasına derken bu suretle tam yedi ev dolaştı ve nihayet yine öncekine dönüp geldi. Bunun üzerine âyeti nâzil oldu.”

Bunlar, yalnız âyetin iniş sebebiyle ilgili rivayetlerdir. Yoksa Ensâr olsun Muhacir olsun ashâb’ın böyle nice başkalarını kendilerine tercih ediş örnekleri vardır. Ancak bu iki rivayet bile yeterlidir. Biz dünyaya İslâm’ı arzederken,

onların da hüsnü kabulle karşılamaları için, bizi bu ahlâk ve fazilette görmeleri gerekir. İnsanları söz değil iş etkiliyor. O yüzden “Din muâmeledir” diyor kendimizi ve kardeşlerimizi, İslâm’a ashop olmaya davet ediyoruz.

Yardımlaşma

Başkalarıyla olan ilişkilerimizin en önemlilerinden birisi de maddî mânevî alanlarda yardımlaşmadır. Malum, insanlar birlikte yaşamak zorundadırlar. Az yukarıda da yazıldığı gibi onlar çok çeşitli ortam ve durumlar içindedirler. Kadın erkek, çocuk yaşlı, fakir zengin, güçlü zayıf, âlim cahil, sağlıklı hasta, engelli yatalak felakete düşmüş veya selâmette, savaşta veya barışta olanlar vardır. Vaziyet böyle olunca insanlar çoğu zaman birbirlerine ihtiyaç duyarlar. Bu da yardımlaşmayı gerekli kılar. Dinimiz İslâm, insanlar arasında karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmaya büyük önem vermiştir. Müslümanları daima iyilik ve takvada yardımlaşmaya çağırılmış, günah ve düşmanlıklarda yardımlaşmayı yasaklamıştır.¹⁸³

Devlet, bütün bu durumları mümkün merteye belli kaide ve kurallar içinde çalışan kurumlarla hâletmeye çalışmalıdır. İnsanların bir başkasına muhtaç olması veya avuç açması, çok acı ve zor bir durumdur. İnsan izzetine de doğrusu dokunur. Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.)’in “*veren elin alan elden üstün olduğunu*” söylemesi de bunu ifade eder. Şahsen bir dilenen insan gördüğümde çok utanıyor, çok eziliyor ve Rabbime insan evlâdını bu durumlara düşürmemesi için yalvarıyorum. Belki yardımları devlet ve kurumlar eliyle yapabilirsek, kısmen bu onur kırıcı durumlardan kurtulmuş oluruz.

183. “İyilik ve takvada yardımlaşın, günah ve düşmanlıkta yardımlaşmayın. Allah’tan korkun, çünkü Allâh’ın cezası çetindir.” (Mâide 2.)

Hayat bir imtihandır. Bazen umulmadık musibet ve felaketlerle karşılaşabiliriz. Bu durumlarda felaketedelere çabucak ulaşmak ve zaruri ihtiyaçlarını karşılamak gerekir. Artık bu gibi hâllerde insan onuru ve izzeti düşünülecek değildir.

Zira can telef olmaktadır. Savaşlar, depremler, sel felaketleri, yangınlar, acilen yardımlarımızla müdâhale edilmesi gereken durumlardır. Bunlar için de devlet ve kurumlar bazında olduğu kadar, fertler ölçeğinde de hazırlıklı olmalıyız. Damlaya damlaya göl olur misali, fertlerin azıcık da olsa yardımlara katılmaları, sonuçta büyük hizmetlere ve mutluluklara vesile olur. Bugün telefonda on liralık bir SMS atarak dünyanın birçok yerindeki insana anında ulaşabiliriz.

Kur'ân yardımlaşma üzerinde çok durur. Bu yardımlaşmanın çok örneklerini anlatır. Meselâ zekât, sadaka, infak bir yardımlaşma olduğu kadar, ilim öğretme, iyiliği emretme, kötülükten sakındırma, öfkeyi yutma, kusurları bağışlama ve affetme ve benzeri yardımlaşma örneklerini gösterir.

Sünnet de yardımlaşma üzerinde çok durur. İşte birkaç örnek:

*“Müslüman Müslümanın (din) kardeşidir. Ona zulmetmez. Onu düşman eline vermez (himaye eder). Her kim Müslüman kardeşinin bir ihtiyacını giderirse Allah da onun bir ihtiyacını giderir. Her kim bir Müslümanın bir sıkıntısını giderirse Allah da onun (bu iyiliği) sayesinde kıyamet sıkıntılarından bir sıkıntısını giderir. Her kim dünyada, bir Müslümanın (ayıbını) örterse Allah da kıyamet günü onun (ayıbını) örter.”*¹⁸⁴

---

184. Müslim, Birr, 58.

“Dul bir kadının ve fakirin işleri için koşturan kimse, Allah yolunda cihat eden yahut geceyi namazla gündüzü oruçla geçiren kimse gibidir.”¹⁸⁵

“Mü'minler, birbirlerini sevmeye, birbirlerine merhamet ve şefkat göstermeye, tıpkı bir organı rahatsızlandığında diğer organları da uykusuzluk ve yüksek ateşle bu acıyı paylaşan bir bedene benzer.”¹⁸⁶

Bir adam Hz.Peygamber'e (s.a.v.),

– “Ey Allâh'ın Rasûlü, hangi sadaka en faziletlidir?” diye sordu. Hz.Peygamber şöyle buyurdu:

– “Sağlıklı olup, fakirlik endişesi ve zengin olma hırsı ile hareket ederken tasaddukta bulunabilmendir. (Sadaka vermeyi) can boğaza gelip de (son nefesini ya-sadığın ana kadar) erteleme.”¹⁸⁷

Yardımlaşma maddî bakımdan gerek olduğu kadar insan ruhu için bir tedavi, bir mutluluk vesilesidir. Başkalarının dertleriyle dertlenmek insana haz verir. Yaşama sevincini artırır. Nimetlerin kadrini bildirir. Bunlar hep mutluluk kaynaklarıdır. Ahirette de Allah Teâlâ'nın rızasını kazandırır bu tür yardımlaşmalar. İnsanı arşı ala gölgesine hazırlar. Şu hadis maddî ve mânevî yardımlaşmayı beraber barındırır:

“Ancak iki kişiye gıpta edilir: Bunlar, Allâh'ın kendisine verdiği malı hak yolunda harcayan kimse ile Allâh'ın kendisine verdiği (ilim ve) hikmete göre karar veren ve onu başkasına öğretten kimsedir.”¹⁸⁸

Yukarıda işaret ettiğimiz âyet bize bu işin mânevî boyutunu da gösterir. İyilikte ve takvada yardımlaşma, başka

185. Buhârî, Nafaka, 1.

186. Müslim, Birr, 66.

187. Buhârî, Vesâtâ, 7.

188. Buhârî, Zekât, 5.

bir âyetin ifadesiyle bu gibi iyiliklerde müsabaka, yani yarışma emredilirken, tam aksine, günah ve düşmanlıkta yardımlaşma ve yarışma yasaklanmıştır. Bu ne demek?

İslâm'ın hâkim olduğu öyle bir dünya kurmalıyız ki, orada herkes iyi bir Müslüman olmada birbirlerine yardımcı olmalıdır. Herkes dinin bilinmesinde, yaşanmasında, yayılmasında, korunmasında üstüne düşeni yapmalı ve hayır yollarında yürünmesini kolaylaştırmalıdır. İnsana ve topluma zarar veren her haram, günah, zulüm ve çirkin davranışlar yasaklanmalı, yok edilmelidir. Öyle ki, insanlar onları yapmak istese bile imkan ve fırsat bulamamalı, hatta kınanma ve ayıplanma korkusuyla buna teşebbüse cesaret bile edememelidir. Her türlü güzel ahlâkın, erdem ve faziletin yaygın olduğu toplumda iyi olmak kolaydır. Orada kötü olmak zordur. İşte böyle bir ortam için çalışmak insanlığa yapılabilecek en büyük yardımdır, iyiliktir.

Atalarımız “Hırsızın aklına kendir düşürme” derler. Aynen öyle, günah işleyene yardım edilmez. Zâlime yardım edilmez. Değilse, züküm ve günah toplumu sarar kuşatır, o zaman o kötülüklerle mücadele de zorlaşır. Kurunun yanında yaş da yanar. Sel geldi mi önüne çıkan her şeyi siler süpürür. O yüzden yılanın başı küçükken ezilmelidir.

Malum, her günah kalbe düşen bir kara lekedir. Damladıkça kişileri ve toplumu kirleteceği muhakkaktır. Bunun bilincinde olan insanların diğer mahlukata olan üstünlüğü; iyilik ve takvada el ele verip, yaşanılır bir dünya kurabilmelerindedir. Bu ise, günah ve zulümde değil, birbirleriyle iyilik ve takva konusunda yarışıp yardımlaşmalarıyla mümkündür.

“Din muâmeledir” hadisinden, fert ve topluma karşı yardımlaşma borcunu da anlıyoruz. Müslüman asla sadece

kendi zevk, safa ve keyifini düşünen cimri, pinti, bencil ve hissiz bir insan olmaz. Kardeşlerinin maddî mânevî ihtiyaçlarına kayıtsız ve ilgisiz kalamaz.

Adalet

Adalet, herkese hakkını vermektir. Bunun içine, “suç işleyene cezasını vermek” de girer. Bilindiği gibi İnsanların temel hakları ve hürriyetleri vardır. Toplum içinde bunlar bireylere eşit olarak verilip uygulanırsa, bundan sevgi, kardeşlik, birlik, barış ve huzur doğar. Zıddı ise zulümdür.

Kur’ân’a baktığımızda görürüz ki Allah (c.c.) adaleti emreder ve âdil olanları sever:

“De ki: “Rabbim adaleti emretti; her secde yerinde yüzünüzü O’na doğrultun; dinde samimi olarak O’na yalvarın. Sizi yarattığı gibi yine O’na döneceksiniz.”¹⁸⁹

“Allah şüphesiz adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla bakmayı emreder; hayasızlığı, fenalığı ve haddi aşmayı yasaklar. Tutasınız diye size öğüt verir.”¹⁹⁰

“Âdil davranınız, şüphesiz Allah âdil davrananları sever.”¹⁹¹

“Eğer hükmedersen aralarında adaletle hüküm ver. Allah âdil olanları sever.”¹⁹²

Hâkimlere adaletle hükmetmelerini, sevgi veya rüşvetle haksızlık yapmamalarını emreder:

“Hiç şüphesiz Allah size, emanetleri ehline teslim etmenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman

---

189. A’râf, 29.

190. Nahl, 90.

191. Hucurât, 9.

192. Mâide, 42.

adaletle hükmetmenizi emreder. Allah size ne güzel öğüt veriyor. Şüphesiz Allah işitir ve görür.”¹⁹³

“Ey İnananlar! Allah için adaleti ayakta tutup gözeten şahitler olun. Bir topluluğa olan öfkeniz sizi adaletsizliğe sürüklemesin; âdil olun; bu, Allâh’a karşı gelmekten sakınmaya daha yakındır. Allah’tan sakının, doğrusu Allah işlediklerinizden haberdar’dır.”¹⁹⁴

“Ey İnananlar! Kendiniz, ana-babanız ve yakınlarınız aleyhlerine de olsa, Allah için şâhit olarak adaleti gözetin; ister zengin, ister fakir olsun, Allah onlara daha yakındır. Adaletinizde heveslere uymayın. Eğer eğritirseniz veya yüz çevirirseniz bilin ki, Allah işlediklerinizden şüphesiz haberdardır.”¹⁹⁵

Sözleşmelerin adaletle yazılmasını, ölçü ve tartılarda adaletin korunmasını ister:

“Ey İnananlar! Birbirinize belirli bir süre için borçlandığınız zaman onu yazınız. İçinizden bir katip doğru olarak yazsın; katip onu Allâh’ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan çekinmesin, yazsın. Borçlu olan da yazdırsın, Rabbi olan Allah’tan sakınsın, ondan bir şey eksiltmesin.”¹⁹⁶ “Ey milletim! Ölçüyü ve tartıyı tamı tamına yapın; insanlara eşyalarını eksik vermeyin; yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın.”¹⁹⁷

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) de hayatında adaletin timsali olmuştur. O, başta yargı olmak üzere ev, çarşı, devlet işleri, hatta harp meydanları gibi hayatın her

---

193. Nisa, 58.

194. Mâide, 8.

195. Nisa, 135.

196. Bakara, 282.

197. Hüd, 85.

alanında hep adaleti gerçekleştirmek için koşmuş ve konuşmuştur. İşte yargıdaki hassasiyeti:

*“Kadı üçtür: Biri Cennetlik, ikisi Cehennemliktir. Cennetlik olan, hakkı bilip öyle hükmedendir. Hakkı bilip hükmünde bile bile adaletsiz davranan Cehennemliktir. Halka câhilâne hükümde bulunan da Cehennemliktir.”*¹⁹⁸

*“Kadı zulmetmedikçe, Allah Teâlâ onunla birlikte dir. Zulme yer verdiği zaman onu terkeder, artık şeytan onunla beraber olur.”*¹⁹⁹

İşte O'nun adaletini ortaya koyan bir tablo: Hz. Aişe (r.a.) anlatıyor: “Hırsızlık yapan Mahzumlu kadının durumu Kureyşlileri fazlasıyla üzdü. “Bu kadın hakkında Rasûlullah (s.a.v.) nezdinde kim bir şefaatte bulunabilir?” diye adam aradılar. “Bu işe, sadece Rasûlullah (s.a.v.)’ın çok sevdiği Üsâme İbnu Zeyd (r.a.) cür’et edebilir.” dediler. Üsâme huzura çıkararak, Rasûlullah (s.a.v.)’a şefaattalebinde bulundu. Efendimiz:

– *Allâh’ın özel olarak belittiği kanunlardan (hadlerden) birinde şefaattaleb mi ediyorsun?” diye çıkıştı. Sonra kalkıp cemaate şu hitabede bulundu:*

– *Sizden öncekileri helâk eden şey şudur: İçlerinden şerefli birisi hırsızlık yaptı mı onu terkedip ceza vermezlerdi. Aralarında kimsesiz zayıf birisi hırsızlık yapınca derhal ona cezayı uygularlaedi. Allâh’a yemin olsun! Muhammed’in kızı Fatıma hırsızlık yapmış olsa, mutlaka onun da elini keserdim.”*²⁰⁰

198. Ebû Dâvûd, Akdiye 2, (3573).

199. Tirmizî, Ahkâm 4, (1330).

200. Buhârî, Hudud 11, 12, 14, Şehâdat 8, Enbiyâ 50, Fedâilü’l-Ashâb 18, Megâzî 52; Müslim, Hudud 8, 1688; Tirmizî, Hudud 9, (1430); Ebû Dâvûd, Hudud 4, (4373, 4374); Nesâî, Sârik 5, (8, 74, 75).

Bütün bu âyet ve hadislerin ışığında diyebiliriz ki sosyal hayatımızda adaletli ve insafli olmak mecburiyetindedir. Bu hem kendi saadet ve selâmetimiz için, hem de toplumun barış, huzur ve emniyeti için olmazsa olmaz bir esastır. “Adalet mülkün temelidir” sözü çok değerli bir sözdür. Adaletin zıddı, her şeyi yakan, yıkan, yok eden zulümdür. Onu da ileride “Çirkin Muâmeleler” bahsinde göreceğiz.

İnsaf

İnsaf ise adaletin de ötesinde, onu daha da koruyan duygusal iyi ve doğru kararlarımızdır. Bir yerde mantık kadar şefkat ve merhamete, acımaya, vicdana dayanan adalet duygusudur. Nitekim “insaf etmek”, “insafa gelmek”, “insafına kalmış” gibi deyimlerimiz, hakkı kabul etmekle beraber onun da ötesinde bir ikramı ifade eder. Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.)’in “İnsaf, dinin yarısıdır” sözü ne güzeldir! Atalarımızın insafın önem ve etkisini bildiren şu atasözlerini açıklamaya gerek görmeden yazıyorum: “Dağda gez, belde gez, insafı elden bırakma.” “İslâm’ın şartı beş, altıncısı insaf demişler.” “Rüşvet kapıdan girince insaf bacadan çıkar.”

Neticede her zaman insafli ve vicdanlı olmalıyız. “İlele de hak” diye tutturmamalı, “tuttuğu yerden kesme” inadında olmamalı, insanlara karşı ikram ve lütufkar olmayı unutmamalıyız. Karşımızdaki de Allah Teâlâ’nın yarattığıdır. Onun rızası için insafli olmalı, daima iyiliği gözetmeli, gönül almalı, “aşa dökülen yağın zararı yok” diyerek yapılanların boşa gitmeyeceğini, dünyada sevgi, huzur, adam kazanma gibi, ahirette de sevap kazanma, günahları af ettirme ve Cennete girme gibi güzelliklere vesile olacağını bilmeliyiz.

Ancak unutmamalıyız ki insaf ve merhamet bireysel ilişkilerimizdedir. Devlet idaresinde ve yargıda adalet olur, insaf ve acıma olmaz. Çünkü devlet milletin işlerini kanunlarla yürütür. Kanunlar herkese eşit olarak uygulanmazsa, devlet işleri görülemez. Milletin ve devletin itibarı bozulur, adalet zedelenir. Bundan da topyekun millet zarar görür. Hatta hürriyet ve istiklalini kaybeder. Tarih sahnesinden kaybolur gider. İşte bu yüzden “adalet mülkün temelidir” denmiştir.

Af ve Hoşgörü

Adalet ve insafı tamamlayan bir güzel ahlâk da af etme ve hoşgörölü, müsamahakar olmaktır. Bu da toplum hayatımızı rahatlatan, güzelleştiren, kolaylaştıran bir esastır. Gereksiz davaları, çekişmeleri önler. İnsanlara barış ve huzur kazandırır. Bize kötülük yapanları mahkemeye verebilir, cezalandırılmasını isteyebiliriz. Ama böyle yapmakla o adamın kalbini kazanamayız. Kin ve nefretini gideremeyiz. İşte Allah (c.c.) bunu temin edecek bir yol gösteriyor bizlere: Af etme, bağışlama:

“Bir kötülüğün cezası yine onun gibi bir kötülüktür, ama kim affeder ve bağışlarsa onun mükafatı Al-lâh’a aittir. Şüphesiz ki Allah, zâlimleri sevmez.”²⁰¹

Af, insanın izzet ve değerini artırır. Düşmanlıkları dostluğa çevirir. İnsanı birçok sıkıntılardan da kurtarır. Âyetin açıkladığı şu hikmeti iyi değerlendirmeliyiz:

“Hem iyilik de bir değildir, kötülük de. Kötülüğü en güzel bir şekilde sav. O zaman seninle kendi arasında bir düşmanlık olan kişinin, sanki samimi bir dost gibi olduğunu görürsün. Bu olgunluğa ancak

---

201. Şûra, 40.

sabredenler kavuşturulur, buna ancak hayırdan büyük bir pay sahibi olanlar eriştirilir.”²⁰²

Af ve müsamahaya, hoşgörüyü en yakınlardan başlamak şüphesiz en güzeldir. İnsan her an beraber yaşadığı eş ve çocuklarının kusurlarını bağışlamalıdır. Yuvada huzur ve mutluluk ancak böyle korunur. Rabbimiz de bunu tavsiye eder:

“Ey iman edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olanlar vardır; Onlardan sakının. Ama affeder, kusurlarını başlarına kakmaz, hoş görür ve bağışlarsanız, bilin ki Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir. Doğrusu mallarınız ve çocuklarınız sizin için birer imtihandır. Büyük mükafat ise Allâh'ın yanındadır.”²⁰³

Rasûlullah (s.a.v.) Efendimiz'in hayatı baştan sona ile doludur. Mekkeliler O'na ve ashabına yıllarca ne eziyet ve işkenceler, ne suikastlar yaptılar. Mekke'yi fethettiğinde sevgili Peygamberimiz (s.a.v.)'in yerinde bir başkası olsaydı, o şehirde taş üstünde taş, omuz üstünde baş koymazdı. Ama O ne yaptı? Afetti. Fakat kârlı çıktı. Ya kendini taşıyan Tâif'lileri? Ya Hz. Hamza'yı şehit edenleri? Ciğerini söküp çiğneyenleri? Hep affetti.

Bir Müslüman olarak bunlardan ders ve ibretler almalı, kusurları affetmeli, düşmanlıkları bitirmeli, küsmelerden, kırılmalardan uzak olmalıyız. Kendimiz öyle olduğumuz gibi, bu durumda olanların arasını bulmalı, küsleri, kırgınları barıştırmalı, gerekiyorsa bunun için fedâkârlıklara katlanmalıyız.

---

202. Fussilet, 34-35.

203. Teğabun, 14-15.

Merhamet

“Din muâmeledir” hadisinden alınacak en büyük ders, insanlara doğru, dürüst ve güzel davranma gereğidir. Merhamet ise, Allah (c.c.) ın yarattıklarına acımak, onların iyiliğini istemek, kötü durumlarında yardım etmeye çalışmaktır. Merhamet, kaynağı Allah (c.c.) olan bir güzel ahlâktır. Çünkü yüce Allah (c.c.) çok merhametlidir. Müslim’de geçen bir rivâyette Rasûlullah (s.a.v.): *“Allah, arz ve semayı yarattığı gün, yüz rahmet yarattı. Her bir rahmet göklerle yer arasını dolduracak kadardır. Ondan yeryüzüne tek bir rahmet indirmiştir. İşte anne, yavrusuna bununla şefkat eder. Vahşi hayvanlar ve kuşlar birbirlerine bununla merhamet ederler. Kıyamet günü geldiği vakit Allah, rahmetine bunu da ilâve ederek tekrar yüze tamamlayacak ve bununla Müslümanlara merhamet edecektir.”*²⁰⁴

Ömer İbnul-Hattâb (r.a.) anlatıyor: “Rasûlullah (s.a.v.)’a bir grup esir getirilmişti. İçlerinde bir kadın vardı, göğüsleri sütle dolu idi. Bu kadın sağa sola koşuyor, esirler arasında bir çocuk bulduğu zaman onu yakalayıp kucaklıyor, göğsüne bastırıyor ve emziriyordu. Derken kendi çocuğunu buldu ve bağrına basarak onu şefkatle emzirdi. Dikkatleri çeken bu manzara karşısında, aleyhissalâtu vesselâm: *“Bu kadının, çocuğunu ateşe atacağına kanaatiniz olur mu?”* dedi. Bizler: “Hayır!” diye cevap verince: *“Bilin ki, Allâh’ın kullarına olan rahmeti, bu kadının çocuğuna olan şefkatinden daha fazladır”* buyurdu.”²⁰⁵

Allah (c.c.)’ın bu engin rahmetinden faydalanmanın yolu da merhametli olmaktır. Çünkü sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) buyururlar ki: “Allah, merhametli olanlara

204. Müslim, Tevbe 21, (2753).

205. Buhârî, Edeb 18; Müslim, Tevbe 22, (2754).

rahmetle muâmele eder. Öyleyse, sizler yeryüzündekilere karşı merhametli olun ki, semâda bulunanlar da size rahmet etsinler. Rahim (akrabalık bağı) Rahmândan bir bağıdır. Kim bunu korursa Allah onunla rahmet bağı kurar, kim de koparırsa, Allah da ondan rahmet bağını koparır.”²⁰⁶ “Allah, insanlara merhamet etmeyene rahmette bulunmaz.”²⁰⁷

“Kimlere merhamet?” Sorusunun cevabı uzun kaçır. Özeti şudur ki “Bu din, Halika tazim, mahluka merhamettir.” Başta kendimize merhamet. O’nu utanacak ve azap çekecek hâllerden korumak yani. Sonra ana-baba, eş ve evlâttan tutun, akraba, komşular, fakirler, dullar, yetimler, hastalar, muhacirler, mazlumlar, öğrenciler... derken asiler, günahkârlar, evden kaçarak sokaklarda yaşayan, uyuşturucu, alkol ve fuhuş batağına düşmüş de kurtulmak için çırpındıkça batanlar... hatta kâfirler, anarşistler, teröristler...Yeniden ıslah olmaları için, yeniden aile ortamında, sıcacık yuvalarında mutlu yaşamaları için elden gelen ne varsa yapılmalı, çırpınmalı, dertleriyle dertlenmeli insanların. Hatta hayvanların dertleriyle dertlenmeli, yemesi, içmesi ve yükü yerli yerince mi incelemeli, yaraları sarılmalı, sevgi ve ilgiyle izlenmeli. Evet, Yunus gibi demeli, “Yaratılanı sevmeli, yaratandan ötürü.”

Nasihât

Nasihât sözlükte öğüt vermek, iyi ve hayırlı işlere davet, kötü ve şer olan şeylerden nehyetmek, bir işi sadece Allah rızası için yapmak, gibi çok çeşitli ve muhtevalı manalar ifade eder. Nasihat, Arap dilinin en kapsamlı kelimelelerinden biridir.

206. Buhârî, Edeb 18; Müslim, Tevbe 22, (2754).

207. Buhârî, Tevhid 2, Edeb 27; Müslim, Fedâil 66, (2319); Tirmizî, Birr 16, (1923).

Buna göre nasihat sadece “öğüt vermek” değil, dinin bütün emir ve yasaklarını ihtiva eden bir mana taşır. Nasihat dinin emirlerinden olup farz-ı kifâyedir. Gücü yeten herkes, gücünün yettiği nisbette nasihatten sorumludur. Kimi ekabirlerin yaptığı gibi vaaz, nasihat ve öğüt vermeyi küçümsemek, din açısından anlaşılır bir şey değildir. “Din muâmeledir” hadisinin bir gereği de, kardeşlerimize hayrı tavsiye etmek, nasihat vermek, yol göstermek, kavli ve fiili yardım etmektir. Hatta Müslümanlar bir imamın önderliğinde Allah, Kur’ân ve Rasûl inancına dayalı ümmet ve devlet olma azmi, gayreti ve kararlılığı içinde bulunmak ve neticede yeryüzünde bunu gerçekleştirmekle mükelleftirler. Nasihati kabul edilecek kişinin nasihat etmesi vacip olur. Nasihat edene bir kötülük geleceğinden korkulursa, onun nasihati terketmesine ve şartlar oluşuncaya kadar beklemesine ruhsat vardır.

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) bir defasında “*Din nasihattır*” buyurdular. Bunun üzerine yanındakiler sorar:

– Kimin için ey Allâh’ın Rasûlü?

Buyurdular ki:

– *Allah için, kitabı için, Rasûlü için, Müslümanların imamı ve hepsi için! Müslüman Müslümanın kardeşidir; Ona yardımını kesmez, ona yalan söylemez, ona zulmetmez. Herbiriniz kardeşinin aynasıdır; onda bir rahatsızlık görürse, bunu ondan giderir.*”²⁰⁸

Bu sayılanların ne manaya geldiklerini anlamaya çalışım isterseniz. Allah için nasihat; sağlam bir itikat, ihlasla âmel, iyi huylarla bezenip kötü huylardan kaçarak Allah Teâlâ’ya muhabbet ve tazimdir. Bir mü’min için öncelikler

208. Müslim, İman 95. Ayrıca bk. Buhârî, İman 42; Ebû Dâvûd, Edeb 59; Tirmizî, Birr 17; Nesâî, Bey’at 31, 41.

vardır. Bunların başında Allâh'a îman, ilk sırada yer alır. Tabî ki Allâh'a îman, sadece "inandım" demekle yerine gelmiş olmaz. Nitekim âyet-i kerîmede: **"İnsanlar "inandık" demekle, imtihandan geçirilmeden bırakılacaklarını mı sandılar?"** buyrulur.²⁰⁹

Kitap için nasihat; inanarak okumak, anlamaya, uygulamaya ve yaymaya çalışmaktır. Dinin Kur'ân için nasihat oluşuna şu prensipleri de ilave etmemiz gerekir: Kur'ân'ı okumak ve az çok ezberlemek. Çünkü Kur'ân'ı okumakla ilim ve irfan kazanılır; nefis temizliği ve gönül saflığı elde edilir; insanın takvası artar. O hâlde Kur'ân'ı okumak, sadece lafzını okuyup sevap kazanmak değil, Kur'ân bilgisine sahip olmaya gayret etmek anlamındadır. Şunu da hemen ifade edelim ki, Kur'ân okumakla insan büyük sevap kazanır ve Kur'ân kendisini okuyana şefaathçi olur.

Rasûlullah için nasihat; ona îman ile sünnetine ittiba, dostlarını hürmet, düşmanlarına buğzetme, dinini yayma, ona olan töhmetleri reddetme, bidatlarından kaçınmadır. Allâh'ın Rasûlü'nü dost edinenleri dost, düşmanlarını düşman bilmek. Ehl-i beytini ve ashabını sevmek, Peygamber'e inanmanın gerekleridir. Hz. Peygamber'in sünnetini ihya edip hayata geçirmek, bid'attan ve bid'atçılardan kaçınmak, İslâm'ın davetini yeryüzüne yaymak, sünnet ilimlerini öğrenmek, bunları başkalarına da öğretmek, ilmi öğrenir ve öğretirken edeblerine riayet etmek, âlimlere saygı göstermek, terbiye ve nezâket kaidelerine uymak, Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'in ahlâkıyla ahlâklanıp edebiyatla edeplenmek gibi görev ve sorumluluklar, her Müslümanın hassasiyetle uyması gereken esaslardır.

Yöneticilere nasihat da vazifedir. Eski tabirle "imamlar ve idareciler", yeni tabirle "yöneticiler" hakkında nasihat;

---

209. Ankebut 2.

daha başta onları seçerken, veliahtlık, krallık, saltanat değil de, “hak bir usul ile” onları seçme ve biat, hakka uygun emirleriyle itaat, uygunsuzlarına nasihat, iyi işlerinde yardım, cihada çağırıldıklarında katılım, gafletlerinde ikaz, zulümlerinde sabır, vergileri verme ve arkalarında namazdır. İdarecilere nasihat etmek, yanlış yaptıklarında onları uyararak, bu sebeple gelecek olan sıkıntı ve eziyetlere sabretmektir. Bu onlara karşı bir ihanet değil, bilakis büyük bir yardım sayılır. Hem de çok büyük bir yardım. Eğer anlamlar ise!

Bir âlimin, idarecilerde veya diğer insanlarda gördüğü bir kusur veya yanlış, usul ve âdâbına uygun olarak ikaz etmesi, kendisine dini bir vecîbedir. Şer’i bir mazeret yokken bunu terketmesi câiz değildir. Usulüne uygun nasihatın gereği irşad ve tebliğ kitaplarında açıklanmıştır. Bu konuda Kur’ân “Kavl-i leyin / yumuşak söz”ü öne çıkarır.²¹⁰ Efen-dimiz (s.a.v.) de ayrı bir şeye dikkat çekmiştir:

*“İdareciye nasihat edecek kişi, herkesin yanında konuşmasın, elinden tutup baş başa kalacağı bir yere götürüp orada konuşsun. İdareci kabul ederse ne âlâ, aksi hâlde o, kendi üzerine düşen görevi yapmış olur.”*²¹¹

Âlimler, mürşitler, müçtehitler, müftüler, vâizler, öğretmenler toplumun önderleri ve tabii yöneticileri olarak kabul edilmişlerdir. Hatta bugünkü toplumlarda “kanaat önderleri” diye sivil de olsalar bu değerlere dikkat çekilir. Buna göre, Allâh’ın Kitabı ve Rasûlü’nün sünnetinin anlaşılıp hayata geçirilmesinde âlimlerin sorumlulukları çok büyüktür. Onlar Kitap ve Sünnet’in emir ve yasaklarını, kendi heva ve hevesleri, sapık düşünce ve anlayışları doğrultusunda çarpıtmaya çalışanlara karşı koyma ve onların

210. Taha, 44.

211. Ahmed, 3/404; Heysemî, Mec’mau’z Zevâid, 5/229, Rudâni, Cem’ul Fevâid, 3/166 (5994).

yanlıklarını, hatalarını ilmî bir tarzda reddetme mes'uliyeti taşımaktadırlar. O hâlde öncelikle âlimler, müşid ve muslihler dini çok iyi bilip, kendileri salah bulmuş olmalıdırlar. Kendileri salah bulmayanların başkalarını ıslah etmeleri mümkün olmaz.

Din âlimleri, toplumu yöneten idarecilere, Allâh'ın Kitabı ve Rasûlü'nün sünneti yönünde nasihat etmeyi ve kendilerini hakka davet etmeyi büyük ve şerefli bir görev saymalı, bu hususta görevlerini yerine getirmezlerse, Allah katında en büyük sorumluluktan kaçmış olmanın cezasını çekeceklerini bilmelidirler. Çünkü *"En büyük cihad, zâlim idareciye karşı hakkı haykırmaktır."*²¹²

Bunu yerine getirmediği gibi, zâlimlerin zulümlerine ortak olan, onları tutan, azgınlıklarına göz yuman, zâlimlere övgüler yazanlar Allah katında nasıl makbul olabilir ve Cenâb-ı Hak'ın huzurunda nasıl yüzü ak olarak hesap verebilirler? Gerçek âlimler, her asırda ümmete yol ve yön göstermiş, toplumu sapmaktan korumuş, yöneticileri de gerektiği şekilde ikaz etme görevini yerine getirmişlerdir. Bunu yapmayanların bulunuşu, bütün ulemayı suçlamayı gerektirmez, gerektirmemelidir. Çünkü âlimlere her asırda şiddetle ihtiyaç duyulmuştur. Ümmete düşen görev, gerçek âlimleri yetiştirerek onlara tabi olmak, onları seveerek ve sayarak desteklemektir.

İşte bunları öğrenmek, öğretmek, din ve dünyalarını ait faydalı olan şeyleri insanlara göstermek, onlara yardımcı olmak, iyilikleri emir, kötülükleri nehyetmek bir nasihattir. İnanlara şefkatli ve merhametli olmanın bir gereği olarak kusurlarını örtmek bir nasihattir. Onlara eziyet etmemek, aldatmamak, haset etmemek, hürmet, şefkat, merhamet, ihsan ve ikramı yaymak, kendisi için arzu

212. Ebû Dâvûd, Melahim 17; Tirmizî, Bey'at 37.

ettiklerini onlar için de istemek, kendi nefsi için arzu etmediklerini onlar için de istememek, canlarını, mallarını, ırz ve namuslarını korumak ve müdafa etmek, dinin bütün insanlar için nasihat oluşunun bir gereğidir. Evet, din nasihatı ve asla terk edilmemelidir.

Emr-i Bi'l-Ma'ruf Nehy-i Ani'l Münker

Ma'ruf, aklın ve şeriatın güzel görüp teşvik ettiği, münker, aklın ve şeriatın çirkin görüp reddettiği şeydir. Emr-i bi'l-ma'ruf Kur'ân, Sünnet ve İcma ile sabit bir vacibtir. Yani dinimiz ma'rufu emredip, münkerden menetmeyi onları bilen her mükellefe vazife olarak vermiştir. Bu konuda Rabbimiz şöyle buyurur:

“Sizden öyle bir cemaat bulunmalıdır ki, onlar herkesi hayra çağırınsınlar, iyiliği emretsinler, kötülükten vazgeçirmeye çalışsınlar. İşte onlar muradına erenlerin ta kendileridir.” (Al-i imran, 104)

“İyiliği emret, kötülükten vazgeçir.” (Lokman, 17)

Rasûlullah (s.a.v.)'ın hadislerinde de aynı vazifeyi görürüz:

“İyiliği emret, kötülüğü nehyet. Bu yolda gelecek meşakkatlere de sabret.”

“Ya ma'rufu emreder, münkerden de nehyedersiniz yâhut Allah şerirlerinizi, hayırlılarınıza musallat edecektir. O zaman hayırlılarınız dua etse de duaları kabul olunmaz”.

Ashab ve arkasından gelen tâbiîn ve etbeut-Tâbiîn nesilleri emr-i bi'l-ma'ruf'u ihtilafsız tatbik etmişlerdir. Böylece onun vücubunda icma hasıl olmuştur.

* * *

Ancak emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münkerin vacib oluşunda bazı şartların bulunması gerekir. Ehl-i sünnet bu şartları şöyle bildirir:

Emr-i bi'l-ma'ruf'u yapacak olan kimse bunun ne olduğunu bilmelidir. Hangi ma'ruf'un emri vacib, hangi münkerin nehyi vaciptir veya menduptur bilmelidir. Çünkü emredilecek veya nehyedilecek konunun vacib sünnet, nâfile oluşlarına göre, emir ve nehyde bulunmanın da vacib, sünnet veya nâfile olur. Meselâ içki, kumar, zina haramdır; namazı, orucu, zekâtı terk de haramdır. Öyleyse bu hususlarda bunları emir veya nehy vacibtir. Bu görevde ısrar edilir, yerine göre söz söylenir. Fakat sünnet veya nâfilede vacip değildir. İncitmeden yapılabilirse iyidir. Değilse terk edilir.

Bu vazifeyi yapan kişi, sözünün dinleneceğine ve faydalı olacağına kanaat getirmelidir. En azından alınacak iyi netice, mevcut kötülükten daha çok olmalıdır. Hadi diyelim, en az ona denk olmalıdır. Sözünün geçmeyeceğini kesinlikle bildiğinde ise, ma'rufu emir ve de münkeri nehy vacib olmaz. Fakat bir iyilik görürse, yine de yapması tavsiye edilir. Ancak bu vazifeyi yapmak, dinin alaya alınıp aşağılanmasına, dinin veya dindarların zarar görmesine veya muhatabın kötü tepki göstermesine, kavga gürültü çıkarmasına, yani fitneye sebep olacaksa, faydalı olmak şöyle dursun, daha zararlı olduğu gibi, üstelik bütün maddî mânevî bağların kopmasına sebep olacaksa, bu iş terk edilir, yapılmaz. Hatta yapmaması vacip olur. Bu işte maksat, iyi niyetle faydalı olmaya çalışarak sevap kazanmaktır. Olmuyorsa zorlamanın anlamı yoktur. Üzülmeye, ye'se düşmeye de gerek yoktur. Hidayet Allah Teâlâ'nın elindedir. İslâm'ı tebliğ etmek, ma'ruf ve münkeri öğretmek, artık yüz yüze olmasa da, eğitim veya medya gibi başka kanallarla dolaylı olarak duyurulup yayılmaya çalışılır.

Buradan şöyle bir netice çıkarabiliriz:

Bazı işler vardır ki, ona herkes müdâhale edebilir. Bu kısım ma'rufun emri ve münker'in nehyi, belirtilen şartlar dahilinde herkese vacibtir. Yani içki içmek, kumar oynamak, dedikodu yapmak gibi münker veya ma'ruf olduğu herkesçe bilinen işlere, herkes müdâhale edebilir.

Bazı işler de vardır ki müdâhale, âlimlere düşer. Herkes onun hükmünü bilemeyebilir. Yeni çıkan, içtihadı gerektiren konularda avam kafasına göre iş yapamaz. Bu tür içtihadî meselelerde âlimlerin görüşleri farklı olduğu takdirde hem müctehitler, hem de onları taklit edenler, birbirlerine karşı saygılı olmalıdırlar. Çünkü dinimize göre her müctehid ichtihadında doğruyu bulmuş kabul edilir. Hakikatte doğruya isâbet etmişse iki, hata etmişse, çabasının karşılığı bir sevap alır. İnsanlar diledikleri müctehidi kabul etmekte serbesttirler.

Bazı işler vardır ki ancak devlet müdâhale edebilir. Meselâ açıktan yasak ve haram işleyenlere, gerekirse kavga ederek, gerekirse silah çekip vurarak müdâhale etmek, devlet yetkisine girer. Devletin görevlendirdiği kişi ve kurumlara müdâhale edilmez. Herkes kendi işini yapar. Halka düşen, kötü ve çirkin işler gördüğünde devlete veya ilgili kurumlara bildirmektir. Ancak onlar etkisiz kalır da halktan yardım isterlerse, o zaman yardımcı olmak gerekir.

Peki, ya vazifeliler görevlerini ihmal eder de yapmazlarsa?

O zaman durum değerlendirilir. Fitne çıkmadan yapılabilirse, herkes elinden geleni yapar. Değilse, sabredilir. Bütün bunlardan anlaşılın odur ki, iyiliği emretme ve kötülükten nehyetme görevi herkese miktarınca düşen bir iştir.

Bazen öyle olur ki, devlet başkanı kanunsuz işler veya çirkin haramlar yapabilir. Meşru yollarla ona veya atadığı idarecilere müdâhale edilmelidir. Bunun elbette bir zorluğu vardır. Rasûlullah (s.a.v.) bir hadisinde bunu şöyle belirtir:

“Cihadın en faziletlisi, zâlim sultana karşı hakkı söylemektir.”

“Aman dikkat edin halk korkusu kişiyi hakkı söylemekten alıkoymasın.”

Peki, fâsık ve fâcir kişiler de bu vazifeyi yapabilirler mi? Âlimler bu soruya “Evet!” diye cevap vermiştir. Münker’in alenen işlendiğini gören kimse, kendisi o işi yapmakta olan birisi olsa bile, müdâhale etmekte mükelleftir. Yapmak bir suçtur, müdâhale etmemek ikinci bir suç olur. Günahın birini işlemek, diğerinin işlenmesini meşru kılmaz. Münkerin terki farz olduğu gibi, münkere müdâhale etmek de ikinci bir farzdır. Bazen de adam içki içer, ama namusa karşı işlenen suçlara tepkisi büyük olur. Ge-reğini yapmalıdır. Bazen de haram işleyen, “Bana bakın, ibret alın, sizler yapmayın” diyebilir. Hiç kimse vazifesini yapana, “Sen kendine bak!” diyemez.

Emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l münker meselesi çok hassas bir konudur. Bazı hususlara dikkat etmek gerekir. Her işin bir usul ve âdâbı olduğu gibi, bu işi yapacak kim-senin de belli âdâb ve usule uyması gerekir. Bazılarını be-lirtelim:

Her işte olduğu gibi bu işte de ihlas ve samimiyet ol-malı, Allah rızası için yapılmalıdır. Şan, şöret, maddî menfaat, makam mansıp, düşmandan intikam gibi dün-yevî duygularla kirletilmemeli, yüce bir iş istismar edile-rek değersizleştirilmemelidir. Kaldı ki kendisi iyi olmaya-nın sözü başkasına tesir etmez. Töhmetsiz kalması

yadırganmaz. İlk vazifemiz önce kendimizi ıslah etmektir. Sonra başkalarına sıra gelebilir.

Bir de neticeyi, tesiri Allah'tan bilmek gerekir. Bir işi iyi niyetle yapıp neticesini Allâh'a bırakmak gerekir. Tebliği yapınca işimiz biter. Tesirini, neticesini yaratmak Allâh'a aittir. O dilerse, hikmeti iktizâ ederse, derhal netice verir veya hikmeti icâbı daha sonra tesir halkedecektir, belki de hiç etmeyecektir, oralar bizi ilgilendirmez. Ortaya çıkacak neticeye bağlı olmaksızın, Cenâb-ı Hak, yaptığımız hâlisâne tebliğ ve müdâhalenin ücretini mutlaka verecektir. Bunu bilmek yeterlidir. Bu husus, dünya kuruluğundan beri gelip geçen bütün peygamberlerin, hak tebliğcilerinin müşterek bir ilkesidir. Kur'ân-ı Kerîm'de pek çok âyet: "Peygambere ancak tebliğ etmek düşer, (tesir halletmek Allâh'a aittir)" mânâsını tekrar eder. Öyle ise netice almak için telaş göstermek, dinin tecviz etmediği metotlara baş vurmaya câiz olmaz.

İyiliği emretme ve kötülükten nehyetme görevinde tatlı dil, yumuşak üslup ve mütevâzı, alçak gönüllü bir tavırla söze başlanmalıdır. Muhatabın durumuna göre ciddiyet veya sertliğe gidilebilir. Nasihat ve hayra davet ederken korkmamak, yılmamak esastır. Emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker hizmeti, sevabı çok, cemiyet hayatında ehemmiyeti büyük bir hizmettir, ancak o nisbette de risklidir, bazı tehlikeleri beraberinde getirir. Belirttiğimiz şartlar çerçevesinde irşad vazifesi vacib, getireceği tehlikeler sebebiyle terki câiz değildir. Rasûlullah (s.a.v.) halk korkusu sebebiyle hakkı tebliğden vazgeçilmemesi için birçok uyarılarda bulunmuştur. Hatta bunu, kişinin nefsinin hakîr kılması olarak tavsif eder:

- *Sizden kimse nefsinin hakîr görmesini!*
- Ey Allâh'ın Rasûlü kişi nefsinin nasıl hakîr görür?

– Allah için, üzerine söz terettüp eden (fena) bir durum görür, fakat hiç ağzını açmaz. Cenâb-ı Hak kıyamet günü kendisine sorar: “Şu falanca şey hakkında gerçeği söylemekten seni ne alıkoydu? “O kul cevap verir: “Halk korkusu!” Allah o zaman şöyle der: “Asıl benden korkman gerekirdi!”

Şu hadis de çok çarpıcı bir sosyal tespit yapar:

“Eğer ümmetimin, zâlime: “sen zâlimsin! “demekten korktuğunu görürsen bil ki onun varlığı ile yokluğu birdir.”

Rasûlullah (s.a.v.)’ın ilk Müslümanlara biât şartı kıldığı bu prensip zamanımızda da güncelliğini, ehemmiyetini ve tazeleşini korumaktadır, gelecekte de koruyacaktır. Hiç unutmayalım ki; **“Allah yolunda cihad ederken kınayanın kınamasından çekinip korkmamak”** mü’minin ana vasıflarından biridir.²¹³

* * *

Dinimiz emr-i bi’l-ma’rufu, dinin kıvam ve devamı için müesseseseleştirmiş, kaçınılmaz bir vecibe yapmıştır. Din, esas itibarıyla emir ve yasaklar şeklinde ifadesini bulan bir kısım değer hükümlerinden meydana gelmiştir. Dinin kıvam ve bekası için bunların korunması gerekmektedir. Terkedilen her ma’ruf ve irtikab edilen her münker din bünyesinde bir çatlama, binadan bir taşın düşmesidir. Ma’ruf’un emri veya münkerin nehyi, sağlığı bozulan bünyeye sağlıklı bir müdâhale, bir tamirdir. İrşad müdâhalesinin yapılmaması çatlağın büyümesine, başka taşların düşmesine, binanın ciddî hasarlara uğrayarak kendinden beklenen müessiriyeti kaybetmesine ve enkaza dönerek tamamen yıkılmasına sebep olacaktır.

213. Mâide, 54.

Hazret-i Ali radiyallahü anh buyurur: “İlk mağlub olacağınız mücahede el, sonra dil, sonra da kalb ile yapılan mücahededir. Kalb, ma’rufu kabul ve münkeri reddetmezse tersine döner.”

Hazret-i Huzeyfe radiyallahü anh’e sordular:

– Hayatta olduğu hâlde ölü sayılan adamlar kimlerdir?

Buyurdu ki:

– Gördüğü kötülüğü eli, dili veya kalbî ile bozup inkar etmeyen kimselerdir.

İyiliği emretmede bir öncelik sırası vardır. Her Müslümana farz olan önce haram olanları terk edip, farzları yerine getirmek suretiyle kendini ıslah etmektir. Sonra aile efradı gelir. Onları da irşad ve ıslah ettikten sonra sırasıyla komşularını, mahalle halkını, yaşadığı kasaba ve şehir civarındaki insanları ve daha sonra da uzakta ve hatta dünyanın öte ucunda yaşayanları değişik araçlar ve metotlarla davet ve irşad etmeye çalışır. Yeryüzünde İslâm’ı bilmeyen bir tek kişi buldukça, oraya gitmek ümmete bir farzı kifâyedir. Buna gücü yeten herkese de farzı ayn olur. Bundan mesuldür, hesaba çekilir. Ancak teferruat ile uğraşp, ender lâzım olacak ayrıntı meseleler ile zaman kaybedilmesi doğru olmaz. Bu vazifeyi terk etmenin zararları ise ileride “Müdâhene, yağcılık ve dalkavukluk” işlenirken görülecektir.

Doğruluk ve Güven

Doğruluk kişinin kalpte, niyette, iradede, azimde, işte, kendine ve diğer insanlara karşı, dinin yararlı isteklerini yerine getirmekle görevlerini güzelce yapmasıdır. İyi ve istikamette olmak, kimseyi aldatmamaktır. Yalana dolana tevessül etmemektir. Güven kazanmaktır.

Doğruluk, îman ve asaletin gereği yüce bir erdemdir ve her zaman fayda getirmiştir. Bazen doğruluk, şimdiki hâlde bazı zararlara sebep olsa bile, gelecekte ve sonuçta daima yarar ve sevinç doğurur. Yalan ve dolan, hile ve aldatma, bazen peşin faydalar, küçük kurtulmalar getirse bile, gelecekte muhakkak utanma, mahcup olma, rezalet ve skandallar gibi büyük zararlara sebep olur. Onun için Allah (c.c.) daima doğruların yardımcısıdır.

Doğruluk sadece dilde kalmamalı, kalbe, işe ve ilişkilere de yansımalıdır. Doğruluk güven getirir. Güven ise hem büyük bir sermâye, hem de her kazancın temelidir. Onun için doğru olanlar, hayatlarında daima güven, huzur, kâr ve kazanç içindedirler. Eğer inananlardan ise sonları da Cennet olur. Çünkü *“Doğruluk Cennete, yalan, Cehenneme götürür.”* Her Müslüman, her zaman okuduğu *“Fâtiha Sûresi”* ile Allah (c.c.)’tan sürekli *“doğru yola iletmesini”* istemektedir. Doğru olmayanlar doğru yolda kalmaz, bir gün mutlaka sapıtan ve gazaba uğrayanlardan olurlar.

Allah (c.c.) Peygamberine doğruluğu emrediyor:

“İşte bundan dolayı emrolunduğun gibi doğru ol! Beraberindeki tövbe edenler de doğru olsunlar. Aşırı gitmeyin! Muhakkak ki O, bütün yaptıklarınızı görüp durmaktadır.”²¹⁴

Abdullâh b. Abbas demiştir ki: *“Bütün Kur’ân içinde Rasûlullah’a bu âyetten daha ağır ve daha çetin bir âyet nâzil olmamıştır: Ve bunun içindir ki, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) **“Hûd Sûresi ve benzerleri beni ihtiyarlattı”** ve bazı rivayette **“Beni Hûd Sûresi ihtiyarlattı.”** buyurmuştur.”*

---

214. Hûd, 112.

Bugün yaşayarak görüyoruz ki her alanda başarı ve kazanç, tabii ki sonunda mutluluk, doğrulukla gelmektedir. Özellikle çağımız prensipler ve imaj çağıdır. Bir isim, bir marka, ortaya koyduğu güvenilirlikle bizatihi kazanç sağlamaktadır. Bu kazanç önce dünyada yaşanan, sonra da ahirette devam eden bir kazançtır:

“Gerçekten Rabbimiz Allah’tır” deyip, sonra da dosdoğru olanlara gelince, onlar için hiçbir korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir. İşte onlar Cennetlikdirlere, yaptıklarına karşılık orada ebedi olarak kalacaklardır.”²¹⁵

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) de doğruluk üstüne şunları söylemiştir: *“Sıdk insanı berr’e (Allâh’ı razı edecek iyiliğe) götürür, berr de Cennete götürür. Kişi, doğru söyler ve doğruyu arar da sonunda Allâh’ın indinde sıddik (doğru sözlü) diye kaydedilir. Yalan da kişiyi haddi aşmaya götürür. Haddi aşmak da ateşe götürür. Kişi yalan söyler ve yalanı araştırır da sorunda Allâh’ın indinde yalancı diye kaydedilir.”*²¹⁶

*“Sana şüphe veren şeyi terket, emin olduğun şeye ulaşıncaya kadar git. Zira sıdk (doğruluk) kalbin itminanıdır, yalan şüphedir.”*²¹⁷

Öyleyse, peygambere bile yapılan bu doğruluk çağrısından öncelikle Müslümanlar nasibini almalı ve her işlerinde, herkese karşı doğru ve dürüst olarak inananların imajını daima yüce tutmalıdırlar. “Din muâmeledir”. İşleriyle dindar olduklarını gösteremeyenlerin laflarına kimse itibar etmez.

215. Ahkâf, 13-14.

216. Buhârî, Edeb 69; Müslim, Berr 102, 103, (2606, 2607); Muvattâ, Kelam 16, (2, 989); Ebû Dâvûd, Edeb 88, (4989); Tirmizî, Berr 46, (1972).

217. Tirmizî, Kıyamet 61, (2520); Nesâî, Eşribe 50, (8, 327, 328).

Ahde Vefa

Ahde vefa, hem verilen sözde durma, söz verdiği işleri zamanında yapma, hem de sevgi ve dostluğun gereklerini yerine getirme anlamındadır. “Ahde vefa” birinci şık, “vefasız” ise, ikinci şık için daha çok kullanılır.

Verdiği sözü yerine getirmeyen insanlar, güven bunalmına sebep olurlar. Oysa sosyal hayatımız, güvene dayanır. Güven, sadece ticarete sermâye sayılmaz. İslâm’ı tebliğde de bir sermâyedir o. Kendisine güvenilmeyen bir idareci, hâkim veya hoca düşünün, ne felaket değil mi?

Aynı vefayı Allah (c.c.)’a karşı da göstermeliyiz. Yani O’na kullukta vefasız olmamalıyız. Ana-babamıza, akrabalarımıza, hocalarımıza, dostlarımıza karşı da vefalı olmalıyız. Başkalarının vefasızlığından şikayet edenler, acaba kendilerine hiç iğne batırmışlar mıdır? Kendisi için istediğini, başkaları için de istemek erdemdir. Vefa da öyle.

Allah (c.c.) vefa istiyor: **“Ahdi de yerine getirin. Çünkü verilen sözde elbette sorumluluk bulunuyor.”** (İsra, 34)

“Bir de anlaşma yaptığınızda Allâh’ın ahdini yerine getirin ve pekiştirdikten sonra yeminleri bozmayın. Allâhı üzerinize şahit tuttuğunuz hâlde, nasıl olur da bozarsınız! Şüphesiz ki Allah yaptıklarınızı bilir.”²¹⁸

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) de vefa ister: *“Kıyamet günü, Allah, öncekileri ve sonrakileri birleştirip topladığı zaman her vefasız için, onu tanıtan bir bayrak dikiyor ve: “Bu falan (oğlu falanın) vefasızlığıdır” denilir.”*²¹⁹

“Dört haslet vardır; kimde bu hasletler bulunursa o kimse hâlis münafıktır. Kimde de bunlardan biri

---

218. Nahl, 91.

219. Buhârî, Edeb, 99, Cizye 22, Hiyele 9, Fiten 21; Müslim, Cihad 10, (1735); Ebû Dâvûd; Cihad 162, (2756); Tirmizî, Siyer 28, (1581).

bulunursa, onu bırakıncaya kadar kendinde nifaktan bir haslet var demektir: Emanet edilince hiyanet eder, konuşunca yalan söyler, söz verince sözünde durmaz, husûmet edince haddi aşar."²²⁰

Emaneti Koruma

Emanet, bir kişi veya kuruma sonra geri alınmak üzere bir şey bırakmaktır. O bırakılana emanet denir. Emanete riayet, îman ve güzel ahlâk ile, hasseten güven ve doğrulukla yakından ilgilidir ve dinimizde önemle üzerinde durulan ahlâkî bir görevdir.

Peygamberlerin sıfatlarından biridir emanettir. Özellikle de sevgili Peygamberimiz (s.a.v.)'in en önemli lakabına işarettir. İnsanlar ona "Muhammedü'l Emin" derlerdi. Doğrudur. Zira emaneti olmayanın inandırıcılığı da olmaz.

Peygamberimizin en azılı düşmanları dahi, O'nun yalan söylemediğini bilirler, O'na güvenirler ve değerli eşyalarını ona emanet ederlerdi. Hatta, Medine'ye giderken, yatağında yatarak muhtemel ölümü koynuna alan Hz. Ali'ye, yanındaki emanetleri sahiplerine vermesini emreliyordu. Belki de o emanetlerin arasında, kendisini öldürmek isteyen inkarcılara ait olanlar da vardı. Çünkü, Mekke'de ancak fakir ve âciz Müslümanlar kalmış, gerisi Yesrib'e hicret etmişti. Bir insan olarak "Siz beni haksız yere öldürmeye kalkışır, vatanımdan hicrete mecbur ederseniz, ben de sizin mallarınızı ganimet bilirim." diye düşünebilirdi ve orada yaşayan kimse de onu suçlamazdı. Buna rağmen O, dünyaya unutulmaz dersler veriyordu. Çünkü O,

---

220. Buhârî, İman 24, Mezâlim 17, Cizye 17; Müslim, İman 106, (58); Ebû Dâvûd, sünnet 16, (4688); Tirmizî, İman 14, (2634); Nesâî, İman 20, (8, 116).

güzel ahlâkı tamamlamak için gönderilmişti. Her hâliyle ve her anında, insanlara örnek olacaktı. O'nu Allah terbiye etmişti ve de ne güzel etmişti!

O'nu lider bilen ve izini takip ederek dinini yaşayan ve anlatan Müslümanlar da, şartlar ne olursa olsun, emaneti koruyacaklar ve kendilerine olan güveni sarsmayacaklardır. Yoksa bunun zararını kişisel olarak sadece kendileri çekmez, bilakis insanları İslâm'dan, dolayısıyla Allah (c.c.)'tan soğutarak en büyük vebali yüklenmiş, en büyük ihaneti yapmış olurlar.

Emaneti “maddî” ve “mânevî” diye ikiye ayırabiliriz. Para ve mal gibi eşyalar maddî emanetlerdir. Fert veya kamu malı olsun, emanetler iyi korunmalı ve istendiğinde eksiksiz iade edilmelidir. Hatta kamunun yararına hizmet veren okul, hastane, yol, park gibi mekanlar, içindeki öğrenci, hasta ve sâir insanlar, ilgililere birer emanettir. Cumhurbaşkanı, başbakan ve bakanlardan tutun da memur, işçi, müteahhit, sözleşmeli personele kadar, devletin verdiği bütün görevler birer emanettir. Bunların gerçek sahipleri bütün vatandaşlar olunca, sorumluluk daha da artar, bunları korumak daha da önem kazanır. Çünkü bütün vatandaşlarla helâlleşmek, zaten zor olan ahiretteki hesaplaşmayı suçlu adına daha da zorlaştıracaktır.

Bir de mânevî emanetler vardır. Başta İslâm olmak üzere, canımız, malımız, ailemiz, insanımız, ülkemiz, şerefimiz, haysiyetimiz, sanatımız, kültürümüz, kitaplarımız, medeniyetimiz birer emanettir. Bunlara karşı görevlerimizi iyi yaparak bu emanetleri korumalıyız. Allah (c.c.) bunu bize emrediyor:

“Allah size, emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle

hükmetmenizi emrediyor. Allah, bununla size ne güzel öğüt veriyor. Şüphesiz ki Allah her şeyi hakkıyla işiten, hakkıyla görendir.”²²¹

“Ey îman edenler! Allâh’a ve Rasûl’e hainlik etmeyiniz ki, bile bile kendi emanetlerinize hıyanet etmiş olmayasınız.”²²²

Bu kısmın muâmelatla ilişkisi yok gibi anlaşılmasın. Zira insanlar Allah ve Rasûlü’ne hıyanet etmeye başladılar mı artık kendi aralarında da mala, cana, ırza ve namusa hıyanet etmeye başladılar. Hakka, hukuka, cana, mala, vatan ve milli görevlere de hainlik etmeye başladılar.

Peygamberimizin emanete tavrına bakınız: Hz. Enes (r.a.) anlatıyor: *“Rasûlullah (s.a.v.) bir tabak ödünç almıştı, kap ziyana uğradı. Sahiplerine tazmin etti.”*²²³

*“Dört haslet vardır; kimde bu hasletler bulunursa o kimse hâlis münafıktır. Kimde de bunlardan biri bulunursa, onu bırakıncaya kadar kendinde nifaktan bir haslet var demektir: Emanet edilince hıyanet eder, konuşunca yalan söyler, söz verince sözünde durmaz, husûmet edince haddi aşar.”*²²⁴

Münafık olmamak için emnate ihanet etmemeli, sözü müzde durmalı, güvenilir olmalı, hak ve hukuka riayet ederek kimseye zarar vermemeliyiz. Aksine, elimizden geldiği kadar Allah Teâlâ’nın rızasını kazanmak için herkese ve her şeye iyilik ve ikram yapmaya gayret etmeliyiz.

---

221. Nisa, 58.

222. Enfal, 27.

223. Tirmizî, Ahkam 23, (1360).

224. Buhârî, İman 24, Mezâlim 17, Cizye 17; Müslim, İman 106, (58); Ebû Dâvûd, sünnet 16, (4688); Tirmizî, İman 14, (2634); Nesâî, İman 20, (8, 116).

Danışma/İstişare

İnsanlara danışma, istişare, şûra fert ve cemiyet hayatımızın vazgeçilmez esaslarının en önemlilerindedir. İstişare bir kişi veya grubun fikrini, görüşünü alma, danışma demektir. Her ne kadar beynimizin bütün kapasitesini kullanamıyorsak da o, her işin üstesinden tek başına gelebilecek şekilde yaratılmamıştır. Çünkü onun yaratıcısı, bireysel ya da toplumsal işlerde başkalarıyla istişare etmeyi, akıl danışmayı, işleri şûra ile götürmeyi emrediyor:

“Onların işleri de kendi aralarında bir istişare ile dir.”²²⁵

“Yapacağın işlerde onlara da danış.”²²⁶

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.)’in bizzat kendisi istişare ile emredilmiştir. Öyleyse hiç kimse istişareden muaf olamaz. O da, hayatında işlerini hep istişare ile götürmüştür. Hatta hiç kimse O’nun kadar istişare etmezdi. Bedir ve diğer savaflara çıkarken yapılan istişareler ve farklı görüşlerin özgürce tartışılması meşhurdur. Hatta o istişare sonuçları kendi görüşüne uymasa da çoğunluğun görüşüne uyardı. Raşid Halifeler de devlet yönetiminde hep danışmayı devam ettirmişlerdir. Zaten İslâm hukukunda istişareyi terk ederek devlet işlerini tek başına hâletmeye kalkışan devlet başkanı görevinden azledilir. Bugünkü meclis veya parlamantonun ilk uygulama örnekleri, hiç kuşkusuz asr-ı saadette yaşanmıştır.

Ancak, istişare edilecek konuların, Kur’ân ve sünnetle açıklanmayan ve sonuçta onlara ters düşmeyen konularda olması gerekir. Çünkü, dince emredilen bir konuda istişare etmenin anlamı yoktur. O konuda istişare, olsa olsa icraatın nasıl yapılması hususunda olabilir. Kiminle

---

225. Şûra, 39.

226. Al-i İmran, 159.

istişare edileceği de önemlidir. Danışılacak insanların din-
dar, adaletli, bilgili, sır saklayan ve danışılan konuda uz-
man olması gerekir.

Şûra, istişare, danışma her zaman en iyiyi bilmek
için de olmayabilir. Her şeyi herkese öğreten kişi bile is-
tişare etmelidir. Çünkü bu aynı zamanda karşıdakine de-
ğer verdiğini göstermek, haseti önlemek, gönül almak,
insanları etkileyecek önemli kişileri doğru görüşe çekmek
ve ikna etmek, ayrılıkları aza indirmek gibi bilip bilemedi-
ğimiz daha başka güzellikleri gerçekleştirmek için de ya-
pılır. Onun için İslâm'da danışma, yöneticiler için bir zo-
runluluktur.

Demokrasilerdeki yasama erki, meclis, bu özelliği-
ni İslâm'daki "şura meclisi"nden almıştır. İstişarede, şûra
meclisinde herkes düşüncesini rahatça, özgürce ve hiçbir
şeyden çekinmeden açıklayabilmelidir. Ancak her zaman
bir fikirde birleşme olmayabilir. Rasûlullah (s.a.v.) Efendi-
miz bu durumlarda, kendi görüşünün aksine de olsa, ço-
ğunluğa uyardı. Bu güzel bir örnektir.

Fakat, devlet başkanı yürütmeden sorumlu olduğu
için, herkesi dinledikten sonra onun görüşü alınır diyen
âlimler de vardır. "O zaman istişarenin ne kıymeti var?"
diyenlere, şöyle cevap verilebilir: "Evet, vardır. Çünkü
başkan, bir fikir alarak doğruyu yakalayabilir, kendi gö-
rüşünü kısmen veya tamamen değiştirebilir. Böyle bir im-
kan vardır. Hem biraz önce "Şûra, her zaman en iyiyi
bilmek için de olmayabilir..." demiştik hatırlarsanız.

Sonuçta devlet ve toplum hayatının güzel idare edil-
mesi, haklar ve hukukun korunması için sosyal hayatı-
mızda danışma, istişare etme çok önemlidir. Bunu asla
ihmal etmemeliyiz.

Tevâzû ve Vakar

Tevâzû gerçi kişisel bir güzel huydur, ama güzel neticeleri başka insanlara ve topluma yansıdığı için muâmeleler konusuna girdirdik.

Tevâzû; alçak gönüllü olma, kibirlenmeme, büyüklük taslamama demektir. Layık olduğu mertebeden daha altlara bilerek inme ve insanlara öyle muâmele etme, mütevâzı kişilerin güzel ahlâkıdır. Çünkü tevâzû ile insanlar, kendilerinden aşağıda olan insanlara küçük muâmelesi yapmaz, onları horlamazlar. Arkadaşlarına üstünlük taslamazlar. Büyüklerine saygıda kusur etmezler. Böylece toplum içinde insanlarla rahat anlaşır ve kaynaşır. Bu kaynaşma, cemiyetin huzur ve selâmetini sağladığı için, din ve dünya açısından çok çok önemlidir. O yüzden, mütevâzi insanlar sevilir, sayılır ve yüceltilirler. Aksine kibirli insanlar sevilmez, horlanır ve aşağılanırlar. Tevâzû sahibi insan, ancak iki yerde kibirli olabilir: Biri, kibirli insanların karşısında. Çünkü “Kibirliye karşı kibir, sadakadır.” denilmiştir. Diğeri de cihat meydanındadır. Burada düşmana tekebbüre izin vardır.

“Uhud harbinde sevgili Peygamberimiz mübârek ellerinde tuttıkları kılıcı, ondan öğrendiği şekilde hakkını vermek için alan ve savaş meydanına yürüyen Ebû Dücâne (r.a.) keyfinden, pehlivanlar gibi çalımla yürümeye başladı. Aslında Eshâb-ı kîrâm, Peygamberimizden öğrendikleri gibi mütevâzi, alçak gönüllü, kibirsiz insanlardı. Bu yürüyüş herkesin dikkatini çekti. Rasûl-i Ekrem Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurdular:

– Bu yürüyüş, Allah Teâlâ'nın gazabını çker. Ama harp meydanı hariç.²²⁷

227. Müslim, Fezâilü's-Sahâbe 128.

Aslında evreni iyi tefekkür eden birisi, Allah (c.c.)'in azameti karşısında kendi küçüklüğünü, âcizliğini, faniliğini anlar ve tevâzûdan başka bir çare bulamaz. Bunun en iyi farkında olan, en üstün insandır. Şüphesiz O da Rasûlullah (s.a.v.) Efendimiz'dir. Alemlere rahmet olarak yaratılan o insan, evinde yer süpürür, yamalığını diker, koyununu sağlar, eşlerine ev işlerinde yardım ederdi. Sokakta kendi yükünü kendisi taşır, arkasından kalabalıkların yürümesinden rahatsız olur, eşeğe biner, hatta terkisine adam alır, çocuklar dahil herkese önce kendisi selâm vermeye çalışır, meclisinde özel yer edinmez, boş bulunduğu yere oturur, el öptürmez kendisine ayağa kalkılmasını hoş karşılamazdı. Hz. Enes (r.a.) anlatıyor: “Ashab'a Rasûlullah (s.a.v.)'dan daha sevgili kimse yoktu. Buna rağmen Aleyhissalâtu vesselâm'ı gördükleri zaman ayağa kalkmazlardı, çünkü O'nun bundan hoşlanmadığını biliyorlardı.”²²⁸

Devlet Hazinesi ve özellikle de onun “humus” dediğimiz “beşte biri” emrinde olduğu hâlde karnı hep açtır, elbiseleri yamalıktır. Alah'ın O'na verdiği özelliklerden biri de, huzuruna ilk gelenleri heybetinden ötürü bir titremenin almasıdır. O da onları sakinleştirir: “*Korkma, sakin ol, ben padişah değilim. Kureyşli kuru et yiyen bir kadının oğluyum.*” derdi. Şu tevâzû örnekleri insanları nasıl dize getirmez ki?

Mutrif İbnu Abdillah, babasından naklediyor: “Benî Âmir heyetiyle Rasûlullah (s.a.v.)ın yanına gitmiştik.

– “Sen bizim efendimizsin!” diye hitap ettik.

– “*Efendi, Allah'tır!*” buyurdular. Biz:

– “Fazilette en ileride olanımız, mertlikte en başta gelenimizsin!” dedik. Bize:

---

228. Tirmizî, Edeb 13, (2755).

– “Söylediğinizin hepsi bu veya buna yakın bir söz olsun. Şeytan sizi mübalağalı, övgülerle koşturmasın!” buyurdular.²²⁹

Hız. İbnu Abbâs (r.a.) anlatıyor: “Hız. Ömer (r.a.)’in şöyle söylediğini işittim: “Rasûlullah (s.a.v.)’ı dinledim di-yordu ki: “*Hakkımda, Hıristiyanların Meryem oğlu İsa’ya yaptıkları gibi aşırı övgülerde bulunmayın. Şû-rası muhakkak ki ben bir kulum. Benim için “Allâh’ın kulu ve elçisi” deyin.*”²³⁰

Vakar ise, ağırbaşlı, temkinli, sakın ve acelesiz olma-ktır. Heybetli, yerini ve değerini bilen, makam ve haysiyeti-ni koruyan adama “vakûr” derler. Kibir ile alâkası yoktur. Onlar, aynı zamanda alçakgönüllüdürler de. Makam sahibi insanların, vazifeleri esnasında vakarlı olmaları, faydalıdır.

Tevâzû orta yoldur ve güzeldir. Bunun, ister azlık, is-terse çokluk olsun, aşırısı kötü huydur. Azlığı zillet, çoklu-ğu ise kibirdir. Mütevâzı olmakla zilleti karıştırmamak la-zımdır. Tevâzûda aşırılık insanı zillete, herkesin oyun ve eğlencesi olmaya, maskaralığa götürebilir. Alçak gönüllü olacağım diye, kimsenin hakaretine, düşük davranışlarına tahammül etmemeli, fırsat vermemelidir.

229. Ebû Dâvûd, Edeb 10, (4806).

230. Buhârî, Enbiya 44.

ÇİRKİN MUÂMELELER

Haramlardan Korunmak

“Ahkam-ı şer’iyye” dediğimiz “dinimizin hükümleri” sekizdir. Bunları kitabımızın girişinde görmüştük. Farz, ke-sin delillerle yapılması emredilenlerdir. Vacip, zannî delil-lerle yapılması istenenlerdir. Sünnet ve müstehap, Sevgi-li Peygamberimiz (s.a.v.)’in tavsiyeleridir. Haram ve mek-ruh ise, yapılması istenmeyen, yasaklananlardır. Müfsit, başlanmış bir ibadet veya muâmeleyi bozandır. Mübahlar ise serbest bırakılan alanlardır. Yapılması veya terki eşittir. Helâl ise yasak olmayan, serbest bırakılan mübah alanlar-dır. Bilindiği gibi mübah “yapana sevap, yapmayana gü-nah olmayan” söz veya işlerdir.

“Din muâmeledir” hadisine göre biz burada bütün ha-ramları değil, sadece bir başkasını da ilgilendiren haramla-rı dile getireceğiz. Kişinin sadece kendisini ilgilendiren ha-ramları, “İslâm’ın Özeti” kitabımızda görmüştük, oraya ha-vale ederiz.

Konuya girerken önce şu ilkeyi paylaşalım: Doğru-dan helâl ve haram kılma yetkisi sadece Allah Teâlâ’ya ait-tir. Dini tebliğ eden Peygamber Efendimiz (s.a.v.) de yi-ne Allah Teâlâ’nın kendisine verdiği bir yetki ile, ondan

aldığı şekilde, yani dolaylı olarak helâl haram belirleyebilir. Allah Teâlâ kanununu koyarken insanın fayda ve zararını esas almıştır. Bu bir merhamettir. Bunu ancak nankör kafir görmezlikten gelebilir. Bu konu doğrudan din ile ilgili olunca hâliyle haram ve helâl kılma yetkisi yalnızca Allah Teâlâ'ya aittir. Peygamberlerin bile bu konudaki ifadeleri Allâh'ın iradesini kullarına bildirmek ve açıklamaktan ibarettir. Bu yüzden insanın bilmediği konularda “şu helâl, bu haram” demesi çok çirkin ve tehlikelidir.

İnsanlığın dünya ve ahiret saadetini sağlayan yüce İslâm dini, kendine has erişilmez ve vazgeçilmez yapısında kullar için bazı sınırlamalar getirmiştir. Haram veya mekruh dediğimiz bu sınırlamalar, İslâm'ın her emrinde olduğu gibi, yine bireyin ve toplumun faydası gözetilerek konulmuştur. O yüzden, bir kısım haramlar vardır ki nefislerin yaşaması ve bedeninin ıslahı maksadıyla konulmuştur; insan öldürme, alkol ve uyuşturucu kullanma, pis ve zararlı şeyleri yeme gibi. Bir kısım haramlar da insanların arasını bozması ve sosyal düzensizliğe sebep olmasından ötürü yasaklanmıştır; zulüm, tecavüz, aldatma, suizan, gıybet, tecessüs gibi. Yine bir kısım fiiller de ırz ve namusların korunması amacıyla haram kılınmıştır; zina, fuhuş, açık saçıklık gibi.

Haramlar ve yasaklar aslında terbiye edilmemiş nefsin hoşuna gitmese de onlar da dahil fertlerin ve cemiyetin ıslahına, barışına, sağlığına, saadet ve refahına yaradığı için iyidir, güzeldir, faydalıdır. Herkesin bu konuda mutabakatı vardır aslında. Çünkü kendisine yapılmasını istemediği şeylerdir haramlar. Öyleyse kendisi de başkalarına yapmamalıdır. O yüzden bir yerde düzen varsa, barış ve huzur olacaksa, bir kısım hürriyetleri sınırlayan bazı emir ve yasakların olması tabii ve zarurîdir. Bu yüzden haramların, yasakların, günahların dolayısıyla cezalar ve kısıtlamaların

olmadığı bir dünya ve onun içinde sonsuz özgür bir insan düşünmek, hayaldir.

Evet, bu haramların içinde bir bölümü nefse hoş ve cazip gelebilir. Bu sebepten dolayı o yasaklanırken, bir yandan ahiretteki ceza ile korkutulmuş, diğer yandan da dünyada bir ceza konularak, vazgeçilmesi sağlanmaya, caydırılmaya çalışılmıştır. Ama bir bölümü de var ki, insanlar ondan zaten nefret ettiğinden, dünyada bir cezaya gerek görülmemiş, sadece ahirette o haramı işleyenlerin azap çekeceği bildirilmiştir; pislik yenilmesi, zehir içilmesi gibi.

Hiç şüphesiz haram ve mekruhların yasaklanma sebebi, aslında çirkin, ayıp, zararlı olduklarından. Aynı zamanda başkalarının canına, malına, ırzına, şeref ve haysiyetine zarar vermesinden, insanların arasında fitne, fesat ve kavgalara sebep olmasındandır. İşte bu zararlı durumlarından dolayı bu işleri yapanlar ayıplanır, suçlanır, kınanır, hatta gerekirse cezalandırılırlar. Dünyada cezasını çekmeyenler, ahirette hak sahibi af etmezse mutlaka hesaba çekilir, karşılığını görürler. İslâm, dini, akli, canı, namusu, malı korumayı temel amaç olarak almıştır ve dikkat edilirse haramlar bir şekilde bu temel maslahatlara, ilkelere ters düşerek birey ve toplumlara zarar verirler. “Din muâmeledir.” Öyleyse kimsenin kimseye zarar verme hakkı olmaz. Dindarlık da insanlar arasındaki her türlü muâmelelerin, karşılıklı ilişki ve davranışların şeriata uygun olması demektir. Muâmelesi doğru dürüst ve düzgün olmayanlar, dindar sayılamazlar.

Haramların zararları nispetinde dereceleri vardır. Eğer temel insan hakları da diyebileceğimiz dinin maslahatlarını ve menfaatlerini gözettiği temel ilkelere verdiği zarar büyükse ve insanın isteklerine, şehvetlerine, hırslarına da

uygun düşüyorsa, bu haram büyüktür, (kebire - kebair), cezası da hem dünyada, hem de ahirette o derece büyük olacaktır. Meselâ öldürme, yaralama, zina, şarap içme, hırsızlık gibi. Burada suç başkalarına zarar verdiği gibi, nefsin de yerine göre keyif alıp arzu ettiği bir şeydir. İşte bu suçtan insanı alıkoymak için, hem bu dünyada, hem de ahirette bir cezası olacaktır. Bu da caydırıcılık oranında büyük olacaktır. Değilse, yani işlenen günah nefse sevimsiz ise ve zararı kendinden başkasına gitmiyorsa, o günah da, zararı da, hâliyle cezası da küçük (sağire - seğair) olacaktır. Belki de dünyada hiç cezası olmayacak, ceza tamamen ahirete bırakılacaktır. Biraz önce verdiğimiz örneğe bakalım, taş toprak yemek canın çektiği bir şey değildir ve başkalarına da zarar vermez. Öyleyse bu günaha dünyada bir ceza vermeye gerek de yoktur. Eğer başkalarına zarar söz konusu ise, işte orada “Din muâmedir” kuralına göre kişinin durumu değerlendirilir.

Bazen haram, aslında helâldir ama elde ediliş bakımından dolaylı olarak haram olmuştur. Meselâ çalınmış ekmek, gasbedilmiş toprak gibi. Bu yüzden harama götüren sebepler, vasıtalar, vesileler, yollar da haramdır. Buna bazı örnekler verelim isterseniz.

Irzı Koruma, Zinaya Yaklaşmama

Zina, bir erkeğin kendisine helâl olmayan ve helâl olma ihtimali veya şüphesi de bulunmayan diri bir kadınla cinsel ilişkiye girmesidir. Kadın da isteyerek yapmış ise, o da aynı ceza ile cezalandırılır. İslâm zinayı haram kılmıştır. Çünkü o hem çok ayıp ve çirkin, hem de emniyet, barış, huzur, ekonomi, sağlık, psikolojik, hukuk, eğitim ve terbiye gibi çok cihetlerden zararlıdır. Üstelik zararı ve kötülüğü sadece zevk alan bir veya iki kişiyi değil, en yakından

en uzağa kadar başka kişileri ve toplumu da etkiler. O yüzden dinin maksadı zina suçunun hiç işlenmemesini sağlamaktır. Bunun için de yalnız ceza kâfi değildir; suça iten sebeplere inmek de gerekir. Bu sebeple İslâm bir yandan evlenmeyi kolaylaştırmış, diğer yandan da açıklık, saçıklık, hâlvet, müstehcen resim, film ve müzik gibi zinaya tahrik edici hususları yasaklanmış, haram kılınmıştır.

Kazf, iffete iftira demektir. Yani bir insana zina etti diye iftira etmektir. Bu iddiada bulunanlar, dört erkek şahittin olayı açık seçik gördüğünü mahkemede söylemesi ile ancak bunu ispat etmiş olurlar ve cezadan kurtulurlar. İspat edemezlerse seksen sopa ile cezalandırılırlar.²³¹ Ayrıca ömür boyu şehadetleri kabul edilmez.

Zinanın ne kadar büyük günah ve kötülük olduğunu şu rivayette açıkça görürüz: İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) anlatıyor:

“Allâhu Teâlâ Kur’ân-ı Kerîm’inde: **“Kadınlarınızdan fuşu irtikâb edenlere karşı içinizden dört şâhit getirin. Eğer şehâdet ederlerse -onları ölüm alıp götürünceye, yahut Allah onlara bir yol açıncaya kadar- kendilerini evlerde alıkoyun** (insanlarla ihtilattan menedin),” buyurdu.²³² Cenâb-ı Hakk, bu âyette (zinâ meselesinde) önce kadını zikrettikten sonra, erkeği kadınla birlikte ele alarak şöyle demiştir: **“Sizlerden fuşu irtikab edenlerin her ikisini de (kınayarak) eziyete koşun. Eğer tevbe edip (nefislerini) ıslah ederlerse artık onlara (eziyetten) vazgeçin. Çünkü Allah tevbeleri çok kabul eden, en çok esirgeyendir.”**²³³ Cenâb-ı Hakk bu âyeti, celde âyetiyle neshederek şöyle buyurdu: **“Zina eden kadınla zina eden erkekten herbirine yüzer deynek vurun. Eğer**

231. Nur, 4-5.

232. Nîsa, 15.

233. Nîsa, 16.

Allâh'a ve âhîret gününe inanıyorsanız bunlara, Al-lâh'ın dinini tatbik hususunda, acıyacağınız tutmasın. Mü'minlerden bir zümre de bunların azabına (bu cezalarına) **şâhit olsun.**"^{234 235}

"Din muâmeledir" diyen bir Müslümanın hem kendisine, hem de başka insanlara ve topluma zarı açıkça belli olan bu çirkin işe teşebbüs etmeyeceği açıktır. O çok kötü bir yoldur ve ona hiç yaklaşmamak, ondan çok çok uzak durup sakınmak gerekir.

Gözü Koruma

İrz ve namusu korumanın en önemli unsurlarından birisi de hiç şüphesiz gözleri harama bakmaktan korumaktır. Çünkü başta göz olmak üzere kulakla müstehcen sözleri dinlemek, dil ile söylemek, karşılıklı konuşmak cinsel arzuları azdırır ve insanı zinaya düşmeye sebep olur. Zira bu organlarımız kendileri için zina sayılan bu işleri yaptıkça, zina hevesinin uyanması kadar, zinanın büyük bir suç ve ayıp oluşu da gözünden düşer. Zinayı küçük görmeye başlar. Allah korusun sonunda o pislğin içine düşer. İmanın ve insanlığına haysiyet ve şerefine zarar verir, cemiyet içinde rezil ve rüsva olur.

Bakışları zinadan korumanın en etkin yolu, harama bakmayı kısıtlayan tesettür emrine uymaktır. Tesettür dinimizin en büyük emirlerindendir. Doğrudan namus ile ilgili olduğu için de çok önemlidir. Giyinmekten asıl maksat örtünmektir. Burada "kime karşı" sorusu gündeme gelir. Bizde açılması, gösterilmesi ve bakılması yabancılara ve ya herkese haram olan yerlere "avret" denir. Bu da kadın ve erkeğe göre değişir. Bu konuda "Tesettür ve Bakmak"

---

234. Nur 2.

235. Ebû Dâvûd, Hudud 23, (4413).

başlığı altında gereken bilgiler verilmişti, tekrar etmeyelim.²³⁶

1- Erkeğin erkeğe ve karısından başka kadınlara karşı avret yerleri göbeği ile diz kapağı arasında kalan bölgelerdir. Hanefilere göre göbek avrete dahil olmayıp diz kapakları dahildir. Şafiiler ise aksi görüştedir. Dizkapakların yukarısı cumhûra göre avrettir.

2- Kadının Müslüman kadınlar ile mahrem, yani kendileriyle evlenmesi devamlı yasak (haram) olan akraba ve yakınlarına karşı avret yeri, Hanefilere ve Şafiilere göre -erkeğin erkeğe karşı olan- avret yeri ölçüsündedir.

Avrete bakmayı meneden hadise göre açıklanan yerlere şehvetli veya şehvetsiz bakmak ve bunları açmak haramdır. Avret yerleri ancak kimsenin görmediği yerde (tuvalet ve banyo) ve cimâ esnasında açılabilir. Bazı durumlarda zarûret miktarını aşmamak üzere doktor, ebe, sünnetçi, şahit ve hâkim karşısında da açılabilir. Evlenecek kimse kızın yüzüne -şehvetle de olsa- bakabilir. Bazı müctehidler bu durumda sınırı biraz daha genişletmişlerdir. İnsanlarla olan ilişkilerimizde tesettürü dinin kesin bir emri bilerek kendimizi de başkalarını da yasaklanan hain ve haram bakışlardan korumalıyız.

Yeri gelmişken elimizi ve ayağımızı da tıpkı gözümüz, kulağımız ve dilimiz gibi ayıp, haram ve cinsel içerikli müstehcen işlerden korumamız gerektiğini hatırlatalım.

Dokunmak ve Sapıklık

Mahrem (nikahı haram) olan akrabanın avret olmayan yerlerine bakmak câiz olduğu gibi, şehvetsiz dokunmak da câizdir. Yaşlı, şehvetten kesilmiş yabancı kadın ve erkeklerin

---

236. Bkz. s. 57.

mahrem olmayan yerlerine dokunmak, meselâ ellerini öpmek de câizdir. Çocuklar da bu hükümde yaşlılar gibidir.²³⁷ Genç ve birbirine yabancı erkek ve kadınların -her ne kadar birbirinin avret olmayan yerlerine bakmaları câiz ise de- şehvetten emin olmaları hâlinde bile aynı yerlere dokunmalarını fukahânın ekseriyeti câiz görmemiş, bunun daha ziyâde tahrik edici olduğunu gözönüne almışlardır.

Yeri gelmişken şunu da ifade edelim ki, erkek veya kadının kendi cinsinden birisi ile cinsî ilişki kurması (homoseksüellik, lezbiyenlik/sevicilik) bir sapıklıktır, yaratılış gayesine, fitrata ve insan tabiatına aykırıdır. Ahlâkî çöküntünün ve çürümüşlüğüün bir tezâhürü olan bu çirkin fiilin çok eskilere dayandığını, bazı peygamberlerin bununla mücadele ettiklerini bazı kavimlerin bu yüzden mahvolduğunu Kur'ân-ı Kerîm'den öğreniyoruz.²³⁸

İslâm âlimleri bu fiilin haram olduğunda birleşmiş, ancak dünyevî cezasının zinadan ağır olup olmadığı hususunda ihtilâf etmişlerdir. Eli ile dokunarak boşalma (masturbasyon) Hanefîlere göre tahrimen mekruhtur; ancak "Yapmadığı takdirde zinaya düşeceğinden korkan bir gencin affedileceği umulur" denilmiştir. Alışkanlık yaptığı ve sıhhati bozduğu takdirde yasak fiiller arasında gireceği şüphesizdir.

Son olarak şunu da belirtelim, hayvan ile cinsi münasebet, cinsî sapıklık çeşitlerinden birisidir ve bu çirkin fiil hem kadın, hem de erkek için haramdır. Cumhûra göre zina sayılmadığı için yapana had gerekmez, tazir cezası verilir. Bu sebepten hayvanın etini yemek haram olmaz.

237. Maalesef din bilinmeyince bir cahiliye görüntüsü olan açık saçıklık arttı. O nisbette zina ve cinsel suçlar da arttı. Bunun en tehlikeli yanı, kendini koruması en zayıf olan çocuklardır. Çocuk istismarları artmıştır. O yüzden önüne gelenin çocuklarımızı öpüp sevmesine izin vermeyelim.

238. Hüd, 11/ 165-166; eş-Şuarâ, 26/77-81.

Canı Koruma

İnsan dünyada emanet bir can taşımaktadır. Bir imtihan geçirmekte olduğu şu dünya hayatında diğer hemcinsleriyle beraber yaşamak mecburiyetinde olan insan, bu hayat sürerken hakikatte kendisinin olmayan canına da, başkalarının canlarına da zarar veremez. Zaten toplum içinde yaşamak, canların, malların, akılların, ırzların, nesillerin ve dinlerin korunmasını gerektiren her türlü tedbirin alınmasını gerektirir. “Din muâmeledir.” Kendisinin veya başkasının canına kıyanlar, nasıl dindar olabilirler?

Cana kıymayı haram sayan dinimiz, bunu önlemek için çok ibretli ve faydalı bir kanun koymuştur: kısas. Bunu anlamayan laik hukukçular, düşünmeden kısas aleyhinde konuşurlar ama kendilerine karşı yapılan bir cinayette “Kanları yerde kalmayacak” diye tehdit etmekten de vazgeçemezler. İşte bu kısastır. Onları böyle konuşturanda fitratın ta kendisidir. Konuyla ilgili âyet şöyledir:

“Ey îman edenler! Öldürülen kimseler hakkında si-ze kısas farz kılındı. Hür hür ile, köle köle ile, dişi dişi ile kısas olunur. Ama kim, maktûlün velisi tarafından affedilirse kısas düşer. Bundan sonra, diyeti ona güzel bir şekilde ve tam olarak ödemek gerekir. Bu esneklik Rabbiniz tarafından bir kolaylık ve lütuftur. Artık kim bundan sonra karşıdakinin hakkına tecavüz ederse, Ona son derece acı bir azap vardır. Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için hayat vardır. Böylece korunmayı umabilirsiniz.”²³⁹

Kısas, hayat hakkının ve canı korumanın gereğidir. Gerçi kısasın kendisi, cezayı hak etmiş bir hayatı yok etmedir, ama aynı zamanda haksız yere hayatı yok etmeye karşı, hayatın en büyük müeyyidesidir. Kısas gibi caydırıcı bir

239. Bakara, 178-179.

hüküm, toplum ve kişi hayatının garantisidir. Böylece dünya hayatınızı olduğu gibi âhiret hayatınızı da korursunuz.

“Hem Tevrat’ta onlara şu hükmü de farz kıldık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dış diş dış karşılıktır. Hülasa bütün yaralamalar birbirine kısas edilir. Fakat kim bu kısas hakkından feragat edip bağışlarsa bu, kendi günahları için keffaret olur. Kim Allâh’ın indirdiği ahkâm ile hükmetmezse işte onlar tam zâlimdirler.”²⁴⁰

Kisas, hayatın dokunulmazlığını temin etmek için meşrû kılınmıştır. Yani can almak için değil, cana dokundurmak için hükmedilmiştir. Onun içindir ki hak sahibi kişi kısıstan vazgeçerse, kısas yapılmaz. Zira kısas, sırf insanlar için vaz’ edilmiştir.

Kasten öldürmede öldürülenin velisinin üç hakkı vardır: Kisas, diyet, dilerse af.

Kisas malum katilin de öldürdüğü cana bedel öldürülmedir. Diyet ise hak sahiplerinin bir kısmının kısıstan vazgeçme istekleri ile olur. Ölen erkekse diyet asr-ı saadetle şu mallardan birisi olarak kabul edilmiştir: yüz deve veya iki yüz sığır veya iki bin koyun keçi yahut iki yüz kat elbise veyahutta bin miskal (dinar) altındır. Kadın ise yarısıdır. Burada miktarın yarım olması, erkeğin kazanç sağlama ve ekonomik fonksiyonu göze alınarak belirlenmiştir. Yoksa kadın erkek arasında ve yaşama hakkında bir eşitsizlik yoktur. Kimi zındıkların “İslâm, kadını erkeğin yarısı saymıştır.” sözü, düşünmek ve anlamak istemeyen peşin hükümlü hasta beyinlerin ürünüdür ve hayatın gerçekleriyle alâkası yoktur.

Hiç şüphesiz yaralamalarda da kısas vardır. Kısas uygulaması uygun olmadığı zaman ceza diyete çevrilir.

---

240. Mâide, 44-45.

Konunun detayı fıkıh kitaplarındadır. Burada bizim maksadımız, canı korumanın da aynen namaz, oruç, zekât gibi dinin bir emri olduğunu, kişinin dindarlığının bu tür muâmelelere uygun davranmakla olabileceğini anlatmaktır.

Mefkûd/Kaybolan Kişi

Mefkûd, kaybolduğu hâlde sağ veya ölü olduğu konusunda bilgi alınamayan veya düşmana esir olup hakkında bilgi bulunmayan kişidir.

Mefkûd kendi hakkında sağ, başkaları hakkında ölü hükmündedir. Ölümüne hükmedilmedikçe malları mirasçılara intikal etmez. Daha önce yapmış olduğu icare (kira) akdi fesholunamaz. Vefatı hakikaten veya hâkimin hükmüyle sabit olmadıkça karısı başkasıyla evlenemez. Mefkûd başkasına vâris olamaz. Ancak onun hissesi sağ olabileceği gözönüne alınarak ihtiyaten bekletilir. Geldiğinde hissesi kendisine intikal eder. Aksi hâlde vârisler bu hisseye sahip olur. Kendisine yapılan vasiyete de sahip olabilmesi için sağ olarak dönmesi gerekir. Aksi hâlde vasiyet edilen şey, mûsî (vasiyyet eden)nin vârislerine iade olunur.

Hâkimin mefkûd hakkında velâyeti caridir: Bu velâyet mefkûdun, mallarını korumaya yöneliktir. Bundan dolayı onun gayrimenkul veya menkul mallarının bozulma ihtimali bulunmadıkça hâkim satamaz. Eğer satarsa mefkûd döndüğünde bu malları müşteriden alabilir. Eğer mefkûdun borcu varsa borcu ödemek için akarını satabilir ve yine akarını tamir ettirebilir. Fakat hâkimin izni olmadan mefkûdun akarını meselâ hanesini mefkûdun vekili daha önce mefkûd yetki vermiş bile olsa tamir edemez.

Hâkim, mefkûdun mallarını muhafaza, başkalarının zimmetinde bulunan alacakları tahsil ve onun mallarında usulü dairesinde tasarrufta bulunması için güvenilir bir

kişi tayin eder ki bu kişiye kayyim denir. Kayyim mefkûdun yakınlarından olabileceği gibi haricden de olabilir. Kayyim, mefkûdun mallarını hıfzeder, ekinlerini, harmanlarını korur, borçlarından ikrar ettiklerini alır, kaybolabilecek durumdaki mallarını hâkimin emriyle satar. Hâkim mefkûdun nafakasıyla yükümlü olduğu kişilere nafaka takdir edebilir.

Mefkûdun sağ olarak dönmemesi hâlinde ne kadar zaman geçtikten sonra ölümüne hükmedileceği konusunda ihtilâf vardır. Hanefilerde mefkûdun ölümüne hükmedilecek süre, yaşlılarının hayattan gitmesidir. İmam Malik'e göre bu süre 4 yıldır.

Yaşlıları öldüğü hâlde dönmemiş olan mefkûdun ölümüne hükmedilir. Mefkûd, savaş sırasında kaybolmuşsa mücahit ve esirlerin dönüşünden itibaren bir yıl geçtikten sonra hâkim karı, ile kocanın nikâhını feshedebilir.

Artık mefkûdun vefatına hükmedildikten sonra malları vârislere intikal eder ve karısı da vefat iddeti bekler. İddeti bittikten sonra bir başkasıyla evlenebilir. Ölümüne hükmedilen mefkûd, malları taksim edildikten ve karısı evlendikten sonra sağ olarak gelirse vârislerdeki mallarını alabilir. Fakat harcanmış olanları tazmin ettiremez ve karısını ikinci kocasından ayıramaz. Fakat kadın, hâkimden, ayrılma kararı almadan evlenip de sonradan eski kocası da ortaya çıkarsa, ikinci nikâh münfesih olur.²⁴¹

Lakît/Buluntu Çocuk

Lakît lügatta yerden kaldırıp alınan şeydir. Fıkıhta ise ailesi tarafından fakirlik korkusu, zina töhmetinden kurtulmak vb. sebeplerle sokağa atılmış veya kaybolmuş mümeyyiz olmayan çocuğa verilen isimdir.

241. Hukuk-ı Aile Kararnâmesi, mad. 128, 129; Kadri Paşa kodu, mad. 471, 481.

Herhangi bir sebepten dolayı sokağa terkedilmiş çocuk ölüm tehlikesi içindedir. Böyle bir çocuğu alıp helâkini önlemek, bir insanlık vazifesi olduğu gibi, dinen de emredilen bir husustur. Çünkü canı muhafaza, İslâm'ın emrettiği hususlardandır. Ayrıca bir nefsi helâkten kurtaran ve ihyâ eden kişi, Kur'ân-ı Kerîm'de övülmüş ve onun bu hareketi bütün insanlığın ihyâsı olarak kabul edilmiştir.²⁴²

Terkedilmiş vaziyette bulunan çocuğun alınması Hanefîlere göre mendûb ve müstehaptır. Kaldırılmadığı takdirde helâk olacağından korkulan çocuğun alınması farz-ı kifâye; görenden başkası bu çocuğu bilmiyorsa almak farz-ı ayndır. Diğer üç mezhebe göre bulunmuş çocuğu almak farz-ı kifâye, helâkinden korkuluyorsa farz-ı ayndır.

Ancak lakît'i bulup alan kişi akıllı, bulûğa ermiş, hıfza muktedir ve ahlâkı düzgün olmalıdır. Hâkim, ahlâkı düzgün olmayan kişilerin kaldırdığı lâkitleri onlardan alarak emîn birisine verir. Çünkü böyle bir kişi bulup aldığı lakîti maddeten helâkten kurtarsa bile onu mânen helâk etmektedir. Lakîti yerden alıp kaldıranlar birden fazla olduğu takdirde kendisine hangisi daha faydalı ise ona teslim edilir. Bu konuda eşit iseler tercih hakkı hâkimindir.

İslâm'da lakît ile ilgili konularda onun lehine hükümler getirilmiştir. Lakît'in hürriyeti, dini, nesebi, nafakası, malı, mirası, başka bir yere nakli, işlediği suçlar ve kendisine karşı işlenen suçlar hakkında İslâm hukukunda kendine özgü özel durumları vardır. Bunlar fıkıh kitaplarında yazılmıştır. Hem konunun kendisi, hem de bu durumlar az görülen hâller olduğundan burada bahsetmeyi münasip görmedik.

Malı Koruma

Allah Teâlâ, yerde ve göklerde bulunan her şeyi insan-

---

242. Mâide, 5/32.

ların istifadesine sunmuştur. Bu geniş istifadeden çok az bir kısmı haram kılınarak yasaklanmıştır. Bu yüzden haram gayet azdır, helâl ise sayılamayacak kadar çoktur.

Biz, şahsi mallarımızı haramlardan uzak, helâl yollarla kazanmamız gerekir. İslâm'da ibadetlerin başı helâl kazanç sağlamak, haram maldan sakınmaktır. Helâl kazancın ve haramdan kaçınmanın çok yolları vardır. Onlara ileride iş hayatımızla ilgili muâmeleleri anlatan "4. Bölüm" de, "İş Hayatında Muâmeleler" başlığı altında değineceğiz.

Müslümanlar, insanlarla olan ilişkilerinde haramdan kaçınır, haksız mal edinmenin fertlere ve topluma karşı zulüm olduğunu bilirler. Bu yüzden hırsızlık, gasp, rüşvet, iltimas gibi açık veya hile, aldatma, yankesicilik gibi gizli yollarla başkalarının mallarını ellerinden alıp yemezler. Aksi bir durumda kişinin namazı, orucu, tesbihi onun asla din-dar olduğunu ifade etmez. Çünkü "Din muâmeledir."

Dili Koruma

Dil terbiyesi, her Müslümanın en öncelikli meselesidir. Belki İslâm ahlâkının yarısını bu terbiye oluşturur. Çünkü dil kalbin dışı açılan kapısı ve aklın tercümanıdır. Kişi önce onunla anlaşılır. İnsanları Allah (c.c.)'a sevimli kılan, Peygambere komşu eden, Cehennemden uzaklaştıran en önemli ahlâk, dili kötülüklerden korumaktır. Müslümanın insanlarla alay etmesi, kendisini veya başkalarını ayıplaması, kötü lakapla çağırması, hakkında suizan ve teccüss etmesini, yani gizli kusurlarının peşine düşüp araştırmasını ifade etmesi, gıybet, yani dedikodu yapması, nemime, yani koğuculuk, yani laf getirip götürerek fitne çıkarması, yalan söylemesi, iftira etmesi, sövmesi, beddua etmesi ve lanetlemesi, dilini koruması gereken kötülüklerden sayılarak haram kılınmıştır.

Allah (c.c.) buyuruyor: “Mü’minler ancak kardeş-
tirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin ve Al-
lah’tan korkun ki rahmete eresiniz. Ey îman edenler!
Bir topluluk diğer bir toplulukla alay etmesin. Belki de
onlar, kendilerinden daha iyidirler. Kadınlar da kadın-
ları alaya almasınlar. Belki onlar kendilerinden daha
iyidirler. Kendi kendinizi ayıplamayın, birbirinizi kötü
lakaplarla çağırmayın. İmandan sora fâsıklık ismi ne
kötüdür! Kim de tevbe etmezse işte bu kimseler zâlim-
lerdir.

Ey îman edenler! Zannın birçoğundan kaçının.
Çünkü zannın bir kısmı günahdır. Birbirinizin kusu-
runu araştırmayın. Biriniz diğerini arkasından gıybet
edip çekiştirmesin. Sizden biri, ölmüş kardeşinin etini
yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz. O hâl-
de Allah’tan korkun. Şüphesiz Allah, tevbeyi çok kabul
edendir, çok merhamet edendir.

Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişi-
den yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi millet-
lere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında
en değerli ve en üstünüdür, O’ndan en çok korkmanız-
dır. Şüphesiz Allah bilendir, her şeyden haberdar olan-
dır.”²⁴³

Alayın, kötü lakap takmanın, ayıplamanın, suizannın,
kusur araştırmanın, dedikodunun her çeşidi, ister sözlü, is-
ter yazılı, isterse işaretle olsun, haram kılınmıştır. Aslın-
da bunları yapanlar, bu yaptıklarının kişilik bozukluğun-
dan kaynaklandığını ve kendilerini çirkin gösterdiğini bil-
seler, asla bunları yapmazlardı. Ne var ki , cehaletin gözü
kör olsun. Bunlar, kibir, gurur ve kendini beğenmişlik ala-
metleridir. Oysa kişiye kardeşini küçük görmek, şer olarak

243. Hucurât, 10-13.

yeter de artar bile. Ya suizan? Yaptığının bilgiyle hiç alâkası yok. Bir gün mutlaka gerçek ortaya çıkacak ve kendisi rezil olacaktır.

Alay

Alay; sözle, işle, ima ve işaretle, şaka ya da ciddiyetle başkalarının eksiklik ve kusurlarını ortaya koyarak eğlenmek, istihza etmek demektir. Alay etmek; hakaret ve horlamak ve gülünecek şekilde ayıp ve kusura dokunmaktır. Bazı işini veya sözünü hikâye ve işaret veya imâ ile yahut lakırdısına veya işine veya herhangi bir kusuruna veya suratına gülmek ile de olur... Başka bir deyişle mü'min kardeşine saygı ve hürmet gözü ile bakmayıp derecesinden düşürerek iltifat etmemek ve huzurunda gülünecek şekilde sözle veya hareketle küçültmek ve eğlenmektir.

Bu yasaklamanın sebebi âyetlerde açıkça anlatılmaktadır: Eğlenen kişi, Allah yanında o eğlenenden daha hayırlı olabilir. Çünkü insanlar yalnız görülebilen hâlleri bilebilirler, iç yüzünde gizli yönleri bilemezler. Allah yanında tartı tutacak olan ise vicdanların ihlası, kalplerin takvasıdır. İnsanın ilmi ise onun Allah yanındaki tartısını tartmağa, kalbin gizli meyillerini ölçmeye yeterli değildir. Onun için kimse dış görünüşe bakıp da gözünün kestiğini horlamaya, eğlenmeye cür'et etmesin, eğer Allah yanında vakarlı, saygılı olan bir şahsa hakaret etmiş olursa nefesine ne büyük zulmetmiş olur.

Âyetin inişi hakkında birkaç sebep nakledilmiştir. Bunlardan biri de, annemiz Hz. Safiyye binti Huyey Rasûlullah'a gelmiş ve "Kadınlar bana; "Ey Yahûdi kızı Yahûdi!" diye laf atıyorlar," diyerek şikayetlenmişti. Rasûlullah da: "Sen de niye "Babam Harun, amcam Musa, kocam da Muhammed" demedin?" buyurmuştu.

İnsanların nesi alay konusu olabilir ki? Soyu soppu mu? Irkı mı? Çirkinliği mi? Zekası mı? Fakirliği, garipliği, çaresizliği, hastalığı mı? Bunları seçmek insanın elinde mi? Allah (c.c.) öyle yaratmışsa, sen kiminle eğleniyorsun? Yaratmışsa, sen kiminle eğleniyorsun? Yaratana dokunmaz mı? Atalar “Aba altında er yatar.” demişler, “Her gördüğünü Hızır, her geceyi kadir bil.” demişler. Şeker şerbet yesinler, ne de güzel demişler!

Ayıplama

Âyette geçen “lemz”, dil ile yaralamak, ayıplamak, kötölemek ve yermektir. Burada iki mânâ vardır ki ikisi de doğrudur: Birincisi, mü'minlerin hepsi bir nefis gibi olduklarından bir mü'mini ayıplayan aslında kendisini ayıplamış olur. Mü'minler birbirlerinin aynası olduğundan, aynaya bakan kendisini görür. İkincisi de ayıplanacak birşey yaparak başkalarınca ayıplanan kimse, sebep olduğu için, aslında kendi nefsinin ayıplamış olur. Birinciye göre mânâ: Mü'minleri ayıplamayın, kötöleme ve yerme yapmayın, zira kendi nefsinizi ayıplamış olursunuz. İkinciye göre mânâ: Bir mü'mini, eğlenmek gibi ayıplanacak, kendinize leke olacak şeyler yapmayın ki kendinizi ayıplamış, lekelemiş olmayasınız demektir. Birinci mânâ kardeşlik noktasından daha samimi, ikinci mânâ izzet-i nefis, şeref açısından daha temiz ve güzeldir.

Kötü Lakap Takma

Lakap, övmeye veya kötölemeye işaret eden isim veya vasıftır. Âyette geçen “nebz”, örfte kötü lâkap takmak mânâsına olduğu için burada yasaklanan lâkaplar, kötü lâkaplardır. Yoksa karşıdakinin hâliyle uygun olarak övgü ve saygıyı ifade eden güzel lâkaplarla anmak yasak

değildir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'den rivayet edilmiştir ki: "Mü'minin mü'min kardeşi üzerindeki haklarından birisi de, onu en sevdiği ismiyle çağırmasıdır." Onun için künye koymak sünnetten ve güzel hareketlerdendir. Hz. Ömer (r.a.) "Künyesi yayın, çünkü uyarıcıdır." demiştir. Bilindiği gibi Hz. Ebû Bekir, "Atîk" ve "Sıddîk," Hz. Ömer "Fâruk," Hz. Osman "Zinnureyn", Hz. Ali "Ebû Turab", Hz. Hamza "Esedullah," Halid b. Velid "Seyfullah" lâkaplarıyla lâkaplanmışlardır. Hatta bilinen sahabilerin çoğu hep lâkap ve künyeleriyle anıldıklarından özel isimleri sanki bilinmez olmuştur. Meselâ, Hz. Ebû Bekir veya Ebû Hüreyre'nin adını sorsak acaba kaç kişi bilir?

Fakat kötü lakap takılmamalıdır. Bir mü'mini, gücendirmesi ve ayıplaması düşünülen lâkaplarla çağırarak, mü'minler arasında yapılmamalıdır. İman ettikten sonra "fâsik" adını almak ne fena bir isimdir! Yani îmandan sonra bu yasaklanan alay etmeyi, ayıplamayı veya kötü lâkap takmayı işleyenler, fîsk yapmış ve böylece kendilerine fâsıklığı uygun görmüş olurlar. Halbuki îmandan sonra fâsıklık yaparak fîsk ile anılmak ne çirkin bir isim ve anılmadır. Bundan dolayı bir mü'min bunu ne kendine, ne de kardeşlerine uygun görmemelidir. Her kim şu yasaklanan şeyleri yapar da tevbe etmezse, işte onlar zâlimlerdir. Çünkü itaat yerine isyanı koyarak zulmetmiş, "fasık" adını alarak kendini azaba layık kılıp nefesine yazık etmiştir.

Zannetmek

Zan; bir şey hakkında kesin karar verememe, sanma, farzetme, tahmin etme, ihtimale göre hüküm verme, şek ve şüpheye denir. Zan ahlâk açısından ikiye ayrılır: 1. Hüsn-ü zan. 2. Sûi-zan.

Zan hüküm açısından da üçe ayrılır: vacip, mübah ve haram. Buna göre zannın hepsi günah ve vebal değildir. Güzel olanı da vardır. İsterseniz önce ondan başlayalım.

Hüsn-ü Zan

Allâh'a ve mü'minlere hüsn-ü zan, yani güzel zan vaciptir. Allah Teâlâ Kur'ân'da şöyle buyurmuştur:

“Erkek ve kadın mü'minlerin bu iftirayı işittiklerinde kendi vicdanları ile iyi zanda bulunup da: “Bu, apaçık bir iftiradır” demeleri gerekmez miydi?”²⁴⁴

Bir kudsî hadis'te “Ben kulumun bana zannı yanındayım.” (Buhârî, Tevhid, 15; Müslim, Zikir, 21) diye bildirmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.v.) de şöyle buyurmuştur:

“Herbiriniz Allâh'a iyi zanda bulunarak ölsün.”

“İyi ve güzel zan, îmandandır.”

Müslüman, din kardeşi hakkında hüsn-ü zan, yani iyi fikir beslemelidir. Çünkü güzel dinimiz bize hüsn-ü zan beslemeyi emreder. Bu konuda bir örnek vererek kalpteki duygularımızı harekete geçirmek isteriz.

İbrâhîm b. Edhem bir grup arkadaşıyla birlikte idi, gündüzleri çalışıp onlara harcardı. Akşamleyin oruçlu olarak bir yerde toplanırlardı ve İbrâhîm b. Edhem her seferinde işten geç dönerdi. Arkadaşları bir akşam birbirlerine: “Gelin, bu akşam da iftarı onsuz yapalım, geldiğinde kendisine yiyecek bir şey kalmadığını görür ve bundan sonra zamanında gelmeye çalışır.” dediler.

İbrâhîm dönünce arkadaşlarını uyur vaziyette buldu. Kendi kendine: “Zavallılar, herhalde yiyecek bir şey bulamadılar.” dedi. Ve oradaki undan bir miktar alıp yoğurdu.

---

244. Nur, 12.

Fırının ateşini yaktı ve yoğurduğu çöreği fırına attı. İbrâhîm, dirseklerini toprağa koymuş ateşi üflerken arkadaşları uyandılar ve ne yaptığını sordular. İbrâhîm, arkadaşlarına: “Kendi kendime, ‘Bunlar herhalde akşam yemeğini bula mayıp uyudular’ dedim. Çörek hazırlanana kadar da uyan dırmak istemedim” dedi. Arkadaşları mahcûb bir vaziyette birbirlerine; “Bir bizim yaptığımıza bakın, bir de onun yaptığına” dediler.²⁴⁵

Müslüman îmânı sahih, kalbî sağlam, iradesi tam, ilmi kafi, kendine güvenen ve güvenilen, iyi niyetli, şahsiyet ve karakter sahibidir. Kur’ân ve sünnet onu böyle yetiştirmiştir. İşte bu hakikate birer örnek:

“Yine onlar, Rablerinin rızasını isteyerek sabreden, namazı dosdoğru kılan, kendilerine verdiğimiz rızıklardan gizli ve açık olarak (Allah yolunda) harcayan ve kötülüğü iyilikle savan kimselerdir. İşte onlar var ya, dünya yurdunun (güzel) sonu sadece onlarındır.”²⁴⁶

*“Hiçbiriniz; ‘Ben insanlarla beraberim, eğer insanlar iyilik yaparlarsa ben de iyilik yaparım, kötü davranırlarsa ben de kötü davranırım.’ diyen şahsiyetsiz kimselerden olmasın! Aksine insanlar iyilik yaparlarsa iyilik yapmak, kötü davranırlarsa haksızlık etmemek için nefsinizi terbiye edin.”*²⁴⁷

Çarşı pazar işlerinde, geçime ait hususlarda olduğu gibi mübah olan zanlar da vardır.

Sû-i Zan

Ancak zannın bir kısmı olan kötü zan zararlı olduğu

245. İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyân, 3. c. 271. Sayfa, Erkam Yayınları.

246. Râ'd, 22.

247. Tirmizî, Birr, 63.

için haramdır. Çünkü zan, ihtimal üzere bir hüküm olduğundan hâliyle bir kısmı hakka hiç isâbet etmez. Etmeyince de başkasının hakkında o şekilde aleyhine hüküm büh-tan ve iftirâ olur. Bu ise az yukarıda yazdığımız âyet-i kerime ile Allah Teâlâ'nın yasakladığı bir haramdır, günahtır. İşte o âyetin ilgili kısmı:

“Ey îman edenler! Zannın birçoğundan kaçının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır.”²⁴⁸

Zannın bazısı günah ve vebal olunca, böyle bir vebal ve günaha düşüp de zarar görmemek için tedbirli ve ihtiyatlı davranarak, onun bir çoğundan sakınıp kaçınmak gerekir. Yasaklanan çirkinliklerin birçoğu böyle kötü zanlardan ortaya çıkar.

Sonuçta şeksiz şüphesiz, kesin olarak inanmak vacip olan dini konularda zan haram olduğu gibi, Allâh'a ve iyi kimselere karşı kötü zan dahi haramdır. Peygamberimiz (s.a.v.) buyurmuştur ki: *“Allah Teâlâ Müslümana kantını ve ırzını, bir de kendisine kötü zanda bulunulmasını haram kılmıştır.”*

Tecessüs/Kusur Araştırma

Müslümanların gizi işledikleri günahları, kendileri ile Allah (c.c.) arasındadır. Aslında haya Allâh'a karşı olmalı ve hiç günah işlememeli ama gizlemenin sebebi olan insanlardan utanma da hiç yoktan iyidir. Böylece kötülükler kişisel kalır, yayılmaz, başkaları da ondan örnek ya da cesaret alamaz. İstenmeden görülen, duyulan böylesi gizli yapılmış ayıp ve günahlara karşı tavır da onların üstünü örtme ve gizleme olmalıdır. Çünkü onlar açığa çıkarılırsa, artık haya perdesi yırtılan insanlar, çirkin işleri açıktan

---

248. Hucurât, 12.

işlemeye başlarlar. İyi mi olur? Asla! Yapılacak işi Rasûlullah (s.a.v.) anlatıyor: “Bir kul dünyada birisinin ayıbını örterse, Allah da kıyamet günü onun ayıplarını örter.”²⁴⁹

Bakınız tecessüs, yani gizli kusurları araştırma hakkında sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) nasıl şiddetli bir üslup kullanıyor: Hz. Abdullâh İbnu Ömer (r.a.) anlatıyor: “Birgün Rasûlullah (s.a.v.) minbere çıkıp yüksek sesle şöyle bağırdı:

*“Ey diliyle Müslüman olup da kalbine îman girmemiş olanlar! Müslümanlara eza vermeyin, onları kınamayın, kusurlarını araştırmayın. Zira kim, Müslüman kardeşinin kusurunu araştırırsa, Allah da kendisinin kusurlarını araştırır. Allah kimin kusurunu araştırırsa, onu, evinin içinde bile olsa rezil ve rüsvay eder.”*²⁵⁰

Ayıpları Örtmek

Rasûlullah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurdular:

*“Bir kul, bu dünyada başka bir kulun ayıbını örterse, kıyamet gününde Allah da onun ayıbını örter.”*²⁵¹

Dinimiz, insanların ayıplarını araştırmayı ve kişilerin gizli hâllerini ortaya çıkarmak için gayret etmeyi yasaklamıştır. Buna karşılık, bir kimsenin ayıplarını, kusurlarını örtmek ahlâkî bir fazilet, üstün bir insânî meziyet kabul edilmiştir. Örtülmesi istenilen ve Allâh’ın da kıyamet gününde örteceği ayıp, kusur ve hatalar, kul hakkına taalluk etmeyen, zulüm ve haksızlık olmayan, söylenilmesi hâlinde kimseye fayda vermeyen türden olanlardır. Bu sayılanlar ve benzerleri dışında kalan günahları ve özellikle haramları gizlemek câiz değildir.

249. Müslim, Birr 72, (2590).

250. Tirmizî, Birr 85, (2033).

251. Müslim, Birr 72. Buhârî, Mezâlim, 3.

Allah Teâlâ, dünyada günahlarını örttüğü kulunun, kıyamet gününde de hata ve kusurlarını örter. Böylece mahşer halkı da onun bu hâlini bilmez. Dünyada bir kulun hata ve kusurlarını örten kimse sevap işlediği için Allah katında o da mükâfatını görür.

Gıybet

Gıybet, yani dedikodu, bir kimsenin arkasından du-yarsa hoşlanmayacağı bir şey söylemektir. Hz. Peygam-ber (s.a.v.):

– “*Bilir misiniz gıybet nedir?*” diye sordu.

– “Allah ve Rasûlü daha iyi bilir” dediler.

– “*Kardeşini, hoşlanmayacağı bir şeyle anmandır.*” buyurdu.

– “Ya söylediğim şey kardeşimde varsa?” denildi.

– “*Eğer söylediğin onda varsa gıybet etmiş olur-sun. Eğer yoksa o vakit ona iftira etmiş olursun.*” bu-yurdu.²⁵²

Bir adam, kardeşinin günah ve kusurlarını, ona esir-geyip kayırdığı için, değer verip özen gösterdiği için söy-lerse o gıybet olmaz. Gıybet ancak öfke şekliyle ve söv-me kastedilerek anmaktır denmiştir. Bundan dolayı kötü-lüğü gidermek için, fetva almak, şerrinden korunmak ve-ya ‘topal’ demek gibi tarif etmek için olursa gıybet olmaz. Bunun gibi, işlediği fıska, zulmü kendisi açıklayan bir kim-senin fiskını, zulmünü konuşmak yine gıybet olmaz. Lâkin başka bir ayıbını zikretmek gıybet olur. Demek ki kalpte-ki niyeti çok iyi değerlendirmek gerekir. Bu konuda nefsin

252. Ebû Dâvûd, Edeb 40, (4874); Tirmizî, Birr 23, (1935); Müslim, Birr 70, (2589).

hilelerine karşı uyanık olmak gerekir. İyi niyet gösterisinde bulunarak aslında kötülüğü isteyebilir. Nefislerimizin hile ve şerlerinden Allah Teâlâ'ya sığınırız.

Gıybet de çeşit çeşittir. Gıybet edip de, “Ben gıybet etmiyorum, onda olanı söylüyorum.” demek, fakih Ebûl-leyl’sin “Tenbih”te uyardığına göre “kesin olan haramı, helâl saymak” olduğu için küfürdür. Ancak tekfir ciddi bir konudur, biz bu gibi durumlarda tembihimizi yapalım ama kimseyi de tekfir etmeyelim.

Gıybetten tövbede bakılır: Eğer ettiği gıybet, gıybet edilen kimseye ulaşmışsa, bu günahtan helâlleşmedikçe tevbesi tamam olmaz. Çünkü eziyet etmiş, kul hakkı oluşmuştur. Eğer ulaşmamışsa, duyurup da üzmeye, dolayısıyla o kimseden helâllik dilemeğe gerek yoktur, tevbe etmeli ve benzer meclislerde onu, yerdiğine karşılık övmelidir.

Âyetin iniş sebebi olarak şu olay anlatılır: Bir seferde Selmân-i Fârisî (r.a.) sahabeden iki kimseye hizmet eder, yemeklerini yapardı. Bir gün işinde uyuya kalmıştı. Bunun üzerine bir katık istemek için onu Peygamber’e gönderdiler, Peygamberin yemeğine de Üsâme (r.a.) bakıyordu, “yanımda bir şey yok” dedi, Selman da gidip haber verdi. O iki zat aralarında Selman hakkında “Biz onu taşkın bir kuyuya göndersek suyu çekilir.” demişlerdi. Sonra bu iki zat Rasûlullah’ın huzuruna vardıklarında Rasûlullah “*Niye ben sizin ağızlarınızda et yeşilliği görüyorum?*” buyurdu, “Et yemedik” dediler, “*Herhâlde siz gıybet etmişsiniz.*” buyurdu. Olay üzerine bu âyet inmiştir.²⁵³

Bakar mısınız, gıybetin günahı ne kadar büyüktür! Âyet ne diyordu ona? “**Ölü kardeşinin etini yemek**”. Yani mezardan ölü kardeş çıkarılıyor, kokmuş, belki de

253. Bkz. Elmalılı M. Hamdi Yazır.

kurtlanmış eti iştahla yeniliyor... “Bu nasıl bir canavarlıktır böyle? Dedikodu yapan böyle yapmakla toplumdaki kardeşliği, birlik ve beraberliği yiyor, farkında değil.”

İşte peygamber diliyle gıybet yapanın göreceği karşılığı Hz. Enes (r.a.) anlatıyor:

“Rasûlullah (s.a.v.) buyurdular ki: “*Mirac gecesinde, bakır tırnakları olan bir kavme uğradım. Bunlarla yüzlerini ve göğüslerini tırmalıyorlardı. “Ey Cebrail! Bunlar da kim?” diye sordum. “Bunlar,” dedi, “insanların etlerini yiyenler, ırzlarını ve şereflerini ayak altına alanlardır.*”²⁵⁴

Nemime/Koğuculuk

Nemime’ye Türkçede “koğuculuk” derler. Bir kimse- nin arkasından konuşulan hoşâ gitmeyen sözleri ona ulaştırma- tır. Günahdır, ayıptır, ahlâksızlıktır. Fitne ve fesat kaynağıdır. Allah buyurur: “*Diliyle iğneleyen, kovuculuk eden, iyiliği daima önleyen, aşırı giden, suç işleyen, çok yemin eden alçak zorbaya, bütün bunlar dışında bir de soysuzlukla damgalanmış kimseye, mal ve oğulları vardır diye aldırış etmeyesin.*”²⁵⁵

Rasûlullah (s.a.v.) Efendimiz “*Koğuculuk yapan, Cennete giremez.*” buyurmuştur.²⁵⁶

Böyle bir haber kendine ulaşmış olan, acele karar vermemeli, şu âyeti hatırlamalıdır: “**Ey inananlar! Eğer yoldan çıkmışın biri size bir haber getirirse, onun iç yüzünü araştırın, yoksa bilmeden bir millete fenalık ederseniz de sonra ettiğimize pişman olursunuz.**”²⁵⁷

254. Ebû Dâvûd, Edeb 40, (4878, 4879).

255. Kalem, 10-14.

256. Buhârî, Edeb, 50; Müslim, İman, 169(105) vd.

257. Hucurât, 6.

Ayrıca o nemimeci ahlâksıza da nasihat etmeli, sözün peşine düşmemeli, fitneyi orada boğmalıdır.

Yalan

Yalan, bilinenin zıddını söylemektir ve şiddetle haram kılınmıştır. Siyasi, idari, hukuki, iktisadi, eğitim ve ailevi alanlarda, yani toplumun tüm kesimlerinde itimadı sarsan, güven bunalımına sebep olan yalancılık kadar İslâm'ın çirkin gördüğü bir başka huy yoktur. Nitekim sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) bu konuda kesin konuşmuştur: Safvân İbnu Süleym (r.a.) anlatıyor: “Ey Allâh'ın Rasûlü! dedik, mü'min korkak olur mu?” “*Evet!*” buyurdular. “Peki yi cimri olur mu?” dedik, yine: “*Evet!*” buyurdular. Biz yine: “Peki yi yalancı olur mu?” diye sorduk. Bu sefer: “*Hayır!*” buyurdular.²⁵⁸

Hele de yalan yere şahitlik yapmak, mülkün temeli olan adaleti sarsmaktır. Oysa Allah (c.c.) bakınız neyi emrediyor: “**Ey îman edenler! Adaleti ayakta tutan ve kendiniz, ana-babanız ve yakın akrabanız aleyhine de olsa, yalnız Allah için şahitlik eden kimseler olunuz. Zira zengin de olsa, fakir de olsa, Allah ikisine de (sizden) daha yakındır. Nefsinizin arzusuna uyarak adaletten uzaklaşmayın. Eğer şahitlik ederken dilinizi eğer, bükerseniz veya çekinirseniz, şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır.**”²⁵⁹ “**Ve onlar ki, yalan şahitlik etmezler, boş bir şeye rastladıkları zaman vakar ile oradan geçip giderler.**”²⁶⁰

İnsanlar değişik sebeplerle yalan söylerler. Ama bazılarının sebebi, yalan kadar âdîdir: “Rasûlullah (s.a.v.) buyurdular ki: “*Yazıklar olsun o kimseye ki, insanları*

258. Muvattâ, Kelâm 19, (2, 990).

259. Nisa, 135.

260. Furkan, 72.

güldürmek için konuşur ve yalan söylerler! Yazık ona, yazık ona!”²⁶¹

Yalan bazıları için câiz olabilir. Rasûlullah (s.a.v.) konuyla ilgili olarak buyurdular ki: “*Ey insanlar! Pervanenin ateşe atılması gibi sizi yalanın peşine düşmeye sevkeden şey nedir? Halbuki, üç yer hariç yalanın her çeşidi âdemoğluna haramdır: Bu üç yere gelince:*

1. *Erkeğin, rızasını sağlamak için hanımına yalanı,*
2. *Harpde söylenecek yalan. Çünkü harp bir hileden ibarettir.*
3. *İki Müslümanın arasında sulh sağlamak kasdıyla söylenen yalan.”²⁶²*

Bunların arasına can, mal veya namusunu kurtarmak zorunda kalmış mazlumları da katabiliriz.

Yalancının mumu yatsıya kadar yanacağı için, geçici kurtulmalara aldanıp da kalıcı ve ebedi olan hayattan mahrum olmamalı, özellikle çocukları doğruluk esası üzere yetiştirmeliyiz. Abdullâh İbnu Amir (r.a.) anlatıyor: “Bir gün, Rasûlullah (s.a.v.) evimizde otururken, annem beni çağırdı ve: “Hele bir gel sana ne vereceğim!” dedi. Aleyhissalatu vesselâm anneme: “Çocuğa ne vermek istemiştin?” diye sordu. “Ona bir hurma vermek istemiştim.” deyince, Aleyhissalatu vesselâm: “*Dikkat et! Eğer ona bir şey vermeyecek olursan, üzerine bir yalan yazılacak!*” buyurdular.²⁶³

İftira

İftira, birisine yapmadığı bir kötülüğü atmak, işlemediği bir suçu ona isnat etmektir. Bühtan da denilen iftira

261. Ebû Dâvûd, Edeb 88, (4990); Tirmizî, Zühd 10, (2316).

262. Tirmizî, Birr 26, (1940).

263. Ebû Dâvûd, Edeb 88, (4991).

için, “kara çalma” gibi hoş bir deyimimiz vardır. Başta namusa olmak üzere iftiranın her çeşidi zararlıdır ve çok günahtır, ayıptır, iğrençtir. İşte âyetler:

“Kim bir hata veya bir günah işler de sonra onu bir suçsuzun üzerine atarsa, muhakkak iftira etmiş ve apaçık bir günah yüklenmiş olur.”²⁶⁴ “Namuslu, kötülüklerden habersiz mü’min kadınlara zina isnadında bulunanlar, dünya ve ahirette lanetlenmişlerdir. Onlar için çok büyük bir azab vardır.”²⁶⁵

İftiranın acısı zor gider. Çünkü “Çamur at, tutmazsa izi kalır.” sözü boşuna değildir. Bir kere iftiraya uğrayanın yara alan şeref ve haysiyeti, kolay kolay iyileşmez.

Sövmek

Sövmek, bir insanın şahsiyet ve şöhretini yaralayacak bir şekilde, çirkin ve kaba sözleri açık olarak söylemektir. Terbiyeli insanların ağzında çirkin kelimeler olamayacağı için, onlar küfür edene bile misliyle mukabelede bulunamazlar. Nerde kaldı kendileri başlatalar veya haddi aşalar?! Rasûlullah (s.a.v.) Efendimiz: “*Müslümana sövmek fasıklıktır, savaşı ise küfürdür.*” buyurmuşlardır.²⁶⁶

“Bir kimse diğer bir kimseyi fıska veya küfürle itham etmesin. Aksi takdirde, itham edilen arkadaşında bunlar yoksa, kelime kendine döndürülür.”²⁶⁷

*“Sövüşen iki kişinin söylediklerinin vebali, mazlum olan tecavüzde bulunmadıkça başlayana aittir.”*²⁶⁸

---

264. Nisa, 297.

265. Nur, 23.

266. Müslim, İman, 116.

267. Buhârî, Edeb 44.

268. Müslim, Birr 68, (2587); Ebû Dâvûd, Edeb 47, (4894); Tirmizî, Birr 51, (1982).

Lanet Etmek

Lanet, Allah (c.c.)'in rahmetinden kovulmayı ifade eder. Peki mel'un, O kabul etmedikten sonra, kime gidebilir? Lanet, gerçekten büyük bir şeydir. Onun için dilimizi bu kelimeye alıştırmak olmaz şeylerden dolayı ne bir insana, ne de başka bir yaratığa lanet etmememiz gerekir. Rasûlullah (s.a.v.) buyurdular ki: “Mü'min; ne ta'n edici, ne lanet edici, ne kaba ve çirkin sözlü, ne de hayasızdır.”²⁶⁹

“Lâneti çok yapanlar, kıyamet günü şefaathane olmazlar, şehid de olamazlar.”²⁷⁰

“Birbirinize, Allâh'ın laneti, Allâh'ın gadabı ve Cehennem temennisiyle beddua bulunmayın.”²⁷¹

Hiz. Ebû Hüreyre (r.a.) anlatıyor: “Rasûlullah (s.a.v.)'a: “Ey Allâh'ın Rasûlü! Müşriklere beddua et, onları lânetle!” denilmişti. Şu cevabı verdi: “Ben rahmet olarak gönderdim, lanetleyici olarak değil!”²⁷²

İmrân İbnu Husayn (r.a.) anlatıyor: “Rasûlullah (s.a.v.) bir seferdeydi. Ensâr'dan bir kadın devesinin üzerinde giderken yüksek sesle devesine lânet okudu. Bunu işiten Aleyhissalâtu vesselâm: “Devenin üzerindeki eşyaları alın ve deveyi salıverin, zira artık o lânetlenmiştir.” buyurdular.

İmrân (r.a.) der ki: “Sanki ben deveyi insanlar arasında yürürken görür gibiyim, kimse ona dokunmuyordu.”²⁷³

Beddua etmek çirkin bir huydur. Her bedduadan, edene de bir pay ayrılır. Akıllı ve ahlâklı kişiler, dillerini başkalarına sövmeye, lanet etmeye ve beddua ile meşgul etmezler.

269. Tirmizî, Birr 48, (1978).

270. Müslim, Birr 85, (2598); Ebû Dâvûd, Edeb 53, (4907).

271. Ebû Dâvûd, Edeb 53, (4906); Tirmizî, Birr 48, (1977).

272. Müslim, Birr 87, (2597).

273. Müslim, Birr 80, (2595); Ebû Dâvûd, Cihad 55, (2561).

Sonuçta diyebiliriz ki, dil terbiyesi çok önemlidir. Bunun farkına varanlar, dillerinden baklayı asla çıkarmazlar. “*Ya hayır konuşur, ya da susarlar.*”²⁷⁴ Çünkü “*Her işittiğini söylemek, kişiye günah olarak yeter.*”²⁷⁵ Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) az konuşur, uzun uzun sükut ederdi. Her organın dilden korktuklarını bilirdi. Çünkü dil doğru olmazsa, onların doğruluğu para etmezdi.

Bütün bunlardan anlaşılan, dilin afetinin çok büyük olduğudur. Birakın yalan, dolan, gıybet, nemime, iftira, küfür ve ayıp şeyler konuşmayı, kaba ve kırıcı konuşmayı, hatta lağv ve malayaniden, yani dine veya dünyaya yararı olmayan boş sözlerden, işlerden, hatta düşüncelerden bile kaçmamız, özellikle dilimizi korumamız gerekir. Ancak böyle olabilirsek, kurtulabilen kullardan olabiliriz.²⁷⁶ Allah (c.c.), sevdiği ve övdüğü kullarını sayarken şöyle der: “O çok merhametli Allâh’ın has kulları onlardır ki, yeryüzünde tevâzû ile yürürler ve cahil kimseler kendilerine laf attığı zaman (incitmeksizin) “selam” der geçerler.”²⁷⁷ Boşuna dememişler “söz gümüşse sükut altındır” diye. Konuyla ilgili birkaç hadisi hatırlatalım: “*Âdemoğlu sabaha erdimi, bütün azaları, dile temenna edip: “Bizim hakkımızda Allah’tan kork. Zira biz sana tabiyiz. Sen istikâmette olursan biz de istikâmette oluruz, sen sapıtırsan biz de sapıtırız!” derler.*”²⁷⁸

Süfyan İbnu Abdillâh (r.a.) anlatıyor: “Ey Allâh’ın Rasûlü dedim, uyacağım bir âmel tavsiye et bana!” Şu cevabı verdi: “*Rabbim Allah’tır de, sonra dosdoğru ol!*” “Ey Allâh’ın Rasûlü” dedim tekrar. “Benim hakkımda en çok

274. Buhârî, Edeb, 31.

275. Ebû Dâvûd, Edeb, 80.

276. Bkz. Mü’minun, 3.

277. Furkan, 63.

278. Tirmizî, Zühd 61, (2409).

korktuğunuz şey nedir?” Eliyle dilini tutup: “İşte şu!” buyurdu.”²⁷⁹

“Âdemoğlu’nun, emr-i bi’l-ma’ruf veya nehy-i ani’l-münker veya Allah Teâlâ hazretlerine zikir hariç bütün sözleri lehine değil, aleyhinedir.”²⁸⁰

“Ben, haklı bile olsa münâkaşayı terkedenden kimseye Cennetin kenarında bir köşkü garanti ediyorum. Şaka bile olsa yalanı terkedene de Cennetin ortasında bir köşkü, ahlâkı güzel olana da Cennetin en üstünde bir köşkü garanti ediyorum.”²⁸¹

“Allâh’ın zikri dışında kelamı çok yapmayın. Zira, Allâh’ın zikri dışında çok kelam, kalbe katılık verir. Şunu bilin ki, insanların Allâh’a en uzak olanı, kalbî katı olanlardır.”²⁸²

Minnet Etme/Başa Kakma

Minnet de denilen başa kakma, yapılan iyilikleri söz veya davranışlarla açıklayarak iyilik yapılanı utandırma ve üzmedir. Bazen de yapılan iyiliklere karşılık hürmet ve hizmet bekleme şeklinde olur. Akıl ve iz’an işi değildir tabi. Böylesi insanlar yüzünden şair: “Geçme minnet köprüsünden, ko aparsın su seni.” demiştir.

“Talepte zillet vardır.” sözü ne kadar doğrudur. Şair bu yüzden Allâh’a (c.c.) yalvarır:

*“Kadir Mevlâm senden bir dileğim var;
Beni muhannete muhtac eyleme.”*

279. Tirmizî Zühd 61, (2412).

280. Tirmizî, Zühd 63, (2414).

281. Ebû Dâvûd, Edeb 7, (4800).

282. Tirmizî, Zühd 62, (2413).

Başa kakma sadakayı iptal ettiği gibi, ayrıca eziyet günahı da yükler yapanın boynuna. İşte âyet-i kerime:

“Allah yolunda mallarını infak eden, sonra verdiklerinin arkasından başa kakmayı, gönül incitmeyi uygun görmeyen kimselerin Rableri yanında mükafatları vardır. Onlara hiçbir korku yoktur ve onlar, üzülmeyeceklerdir de. Bir tatlı dil ve kusurları bağışlama, arkasından eziyet verecek ve gönül kıracak bir sadakadan daha hayırlıdır. Allah, hiçbir şeye muhtaç değildir, hâlimdir, yumuşak davranır.”²⁸³

Müslümanlar da gerek sadaka verirken, iyilik ve ikram yaparken veya hizmet ederken, gerekse bunları yaptıktan sonra, Yüce Yaraticımızın bu ahlâkıyla ahlâklanmalıdır. Allâh'ın isim, sıfat ve fiillerini okurken, “Bundan bana ne düşer, buna göre ben nasıl olmalıyım.” diye düşünmemiz gerekir.

Allah Teâlâ devamla buyurur: **“Mallarını Allah yolunda harcıyıp da arkasından başa kakmayan, fakirlerin gönlünü kırmayan kimseler var ya, onların Allah katında has mükâfatları vardır. Onlar için korku yoktur, üzüntü de çekmeyeceklerdir.**

Güzel söz ve bağışlama, arkasından incitme gelen sadakadan daha iyidir. Allah zengindir, acelesi de yoktur.

Ey îman edenler! Allâh'a ve ahiret gününe inanmadığı hâlde malını gösteriş için harcayan kimse gibi, başa kakmak ve incitmek suretiyle, yaptığınız hayırlarınızı boşa çıkarmayın. Böylesinin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan düz kayaya benzer ki, sağanak bir yağmur isâbet etmiş de onu çıplak pürüzsüz kaya

283. Bakara, 262-263.

hâline getirivermiştir. Bunlar kazandıklarından hiçbir şeye sahip olamazlar. Allah, kâfirleri doğru yola iletmez."²⁸⁴

Hz. Ebû Zerr (radiyallahu anh) anlatıyor: "Rasûlullah (s.a.v.): "Üç kişi vardır, kıyamet gününde Allah, onlara ne konuşur, ne nazar eder, ne de günahlardan arındırır, onlar için elim bir azab vardır!" buyurdu ve bunu üç kere de tekrar etti. Ben: "Ey Allâh'ın Rasûlü! Öyleyse onlar büyük zarara ve hüsrana uğramışlardır. Kimdir bunlar?" dedim. Şöyle saydılar: "Elbisesini kibirle, yerlere kadar salıp süründüren, yaptığı iyiliği başa kakan, malını yalan yeminlerle reklam eden kimseler!"²⁸⁵

Müdâhene/Yağcılık/Dalkavukluk

Müdâhene, içten inanmadığı hâlde, yalan olduğunu bile bile menfaat sağlamak veya hoş görünmek için yüze gülme, yağcılık ve dalkavukluk yapma, kavuk sallama gibi yapılan söz ve davranışlardır. Kelime Arapça "dühn/yağ" kelimesinden alınmıştır. Türkçemizde de aynı kökten "yağcılık" bu manada kullanılmaktadır. Doğru söylese bile bunu yerli yersiz, üstelik kendisinden makam veya servetçe üstün olanlara yapmak, tabasbus ve dalkavukluk olarak nitelendirilir. Hoş olmayan, sevilmeyen bir huydur.

İslâm, Müslümanlara iyiliği emretme ve kötülükten nehyetme görevi vermiştir. Bir kimse, kötülüğü görüp de önlemeye gücü yettiği hâlde, kötü kişiden veya başka birinden çekindiğinden veya dine karşı lakayt ve umursamazlığından dolayı kötülüğü engellememesi ve tavrı almaması zaten kötü ve çirkin bir davranıştır. Bu yetmezmiş gibi, tutar bir de o kişiyi sanki iyi bir şey yapmış gibi

284. Bakara, 263-264.

285. Müslim, İman 171, (106); Ebû Dâvûd, Libas 28, (4087, 4088); Tirmizî, Büyü' 5, (1211); Nesâî, Büyü' 5, (7, 245).

övmesi, îman ile bağdaşmayan çok çirkin bir huydur, bir ahlâksızlıktır ve hiç şüphesiz haramdır.

Sıradan insanlarda bile çirkin olan bu davranış eğer toplumun tabii önderleri sayılan, bu yüzden kendileri örnek alınarak uyulan, selefin tabiriyle “mukteda bih” olan âlimlerden gelirse, kıyamet kopmuş demektir. Çünkü bu takdirde müdâhene demek, dinin temel inanç, hukuk, ahlâk gibi temel ilkelerden taviz vermek, haram ve yanlış tasdik edip onaylamak anlamına gelir. Bu ise açık bir haramdır. O yüzden şair Keçecizade İzzet Molla'nın şu beyti bir atasözü gibi meşhur olmuştur:

*“Meşhûrdur ki fısk ile olmaz cihan harâb
Eyler anı müdâhane-i âlîman harâb”*

Kur'ân-ı Kerîm'de ve sahih hadislerde müdâhene kelimesi geçmemektedir. Kalem Sûresindeki bir âyette (68/9) aynı kökten gelen iki fiile müdâhene anlamı verilmiştir. Nitekim Elmalılı Muhammed Hamdi, Hz. Peygamber'e hitap sadedindeki bu âyeti, **“Onlar arzu ettiler ki müdâhene etsen, o vakit müdâhene edeceklerdi.”** diye çevirmiştir (Hak Dini, VIII, 5252). Diğer tefsirlerde de bu yönde yorumlar bulunmaktadır (meselâ bk. Taberî, XXIX, 21-22; Kurtubî, XVIII, 231-232). Ayrıca Müslümanların dini inanç ve değerlerinde sebat etmelerini, bu hususta tâviz vermemelerini emreden, riya ve dalkavukluğu yasaklayan âyet ve hadisler, dolaylı biçimde müdâheneyi yasaklamaktadır.

Ahmet Rifat, müdâhene için şöyle der: “Sevgi ve bağlılık gösterisinde bulunmak için birine yalandan ve yüzüne karşı övmektir. Böyle kişileri arıya benzetirler. Çünkü onların ağızlarında bal, kuyruklarında ise zehir bulunur. Bu işi rastgele yapanların iç yüzü derhal anlaşılır. Ama yer ve zamanına göre ustalıkla yapanlar ise güç

anlaşırlar. Bununla beraber böyle kişiyi, birkaç gün yüz vermeyip sert davranmak suretiyle denemek mümkündür.

Yalan yere övenlerin o yalan ve soğuk sözlerinden bilerek haz duyanlar da bulunur. Acaba böylelerini hangi ad ile anmak gerekir? En doğrusu: ahmak!”²⁸⁶

Az önce de işaret ettiğimiz gibi İslâm’ın en temel ilkelerinden birisi de “emr-i bil ma’ruf ve nehy’i anil münker”dir. Yani “iyiliği emretme ve kötülükten nehyetme görevi”dir. Bu konu hakkında sadece şu hadisi hatırlatalım:

*“Kim bir kötülük görürse, onu eliyle değiştirsin. Sayet eliyle değiştirmeye gücü yetmezse, diliyle değiştirsin. Diliyle değiştirmeye de gücü yetmezse, kalbiyle düzeltme cihetine gitsin ki, bu îmânın en zayıf derecesidir.”*²⁸⁷

Bunun nasıl yapılacağına dair hadisin açıklaması çok önemlidir. Ama bunu “Nasihât” ve “Emr-i Ma’ruf” bahsinde (s. 177) anlattık, tekrar etmeyelim. Şimdi bir adam, gücü yettiği hâlde açıktan haram işleyenlere ve kötülük yapanlara, eliyle veya diliyle mâni olmak, gücü yetmiyorsa hiç olmazsa kalben çirkin görerek surat asma hak ve vazifesini yapmak varken, bunu yapmaz da, tam tersine, tutup bir de o kimselerle oturup kalkarsa, yiyip içerse, yanlarında gülüp eğlenirse, fikir ve işlerini benimser görünürse, bunun hâli ne olur? Bunun yaptığına ne denir? İşte bu adam tam bir şahsiyetsiz, ahlâksız olur. Yaptığı da “müdâhene” dediğimiz yağcılık, dalkavukluk ve tabasbusun ta kendisidir. Çok çirkin ve haram bir davranıştır.

286. Bkz. Ahmet Rifat, Tasvir-i Ahlâk, Tercüman 1001 temel Eser, İst, ty. s. 217.

287. Müslim, İmân 78. Ayrıca bk. Tirmizî, Fiten 11; Nesâî, İmân 17.

Bu çirkin huyun yaygın olduğu bir toplum iflah olmaz, adım adım felakete doğru gider. Tövbe edip fazilete dönmeyenlerse, bu rezilet onları bir gün mutlaka helak eder.

Neden böyle söylüyoruz?

Çünkü bu tür kötü huyların, geçmiş ümmetlerden bir kısmına deprem ve heyelan ile toprak altında kalma gibi bir azap sebebi olduğunu Kur'ân ve sünnetten öğreniyoruz. Enfal 25. Âyet şöyledir:

“Sadece içinizden zulmedenlere dokunmakla kalmayacak olan fitneden sakının ve bilin ki Allâh'ın cezası şiddetlidir.”

Bu âyetin tefsirinde yapılan uyarılar dikkat çekicidir. Âyetteki “fitne” kelimesini şöyle anlayabiliriz: “Toplum içinde îmânın bozulması, baskı, düzensizlik, kargaşa, terör, hukukun çiğnenmesi, hakka dayanmayan zâlim gücün hâkim olması ve böylece kulluk imtihanının kaybedilmesi tehlikesi.” Bu ve benzeri fitneler, haramlar, kötülükler, ya el birliği ile engellenecek, ya da bunun zararı sınırlı kalmayacak, hak edenlerin yanında suçsuzlara da dokunacaktır. Kurunun yanında yağ da yanacaktır.

Neden mi?

Çünkü onlar fitnenin ortadan kalkması için ellerinden geleni yapmadıkları, haksızlığa karşı mücadele etmedikleri için kusurlu ve sorumludurlar.

Ya bunların içinde, sayıları az da olsa, hiçbir kusuru olmayan âcizler varsa?

Olabilir. Bu da bir toplum gerçeğidir. Allah bunlara, günahları ve kusurları olmadığı hâlde başkaları yüzünden uğradıkları felâket ve acıların karşılığını âhirette verecek, bu acılara değen, hatta “Keşke dünyaya tekrar dönsem de

buna benzer acılar yaşasam” dedirten ödül ve karşılıklar lutfedecektir, O’nun sünneti/kanunu böyledir.²⁸⁸

Elmalı M. Hamdi Yazır’ın bu âyetin tefsirinde söyledikleri de önemlidir: “Meselâ; yasakların duyurulmasında, iyiliği emir ile kötülükten menetme gibi konularda yağcılık yapmak, akide ve inanç ile cihad konusunda tembellik ve gevşeklik göstermek bu çeşit günahlardandır. Bir hadîs-i şerifte de ifade buyurulduğu üzere; bir geminin dibini delmeye uğraşan kişilerin fiili, öyle bir boğulma olayı meydana getirir ki, bu fitne o geminin içinde bulunanlardan yalnızca onu delenleri ve onlara yardım edenleri değil, hiç haberi olmayanlara varıncaya kadar hepsine isâbet edecek şekilde bir musibet hâlinde ortaya çıkar. Belki bu işten hiç haberdar olmayanlar, daha hazırlıksız yakalanacaklarından dolayı daha zararlı çıkarlar.

Bundan dolayı böyle umumi fitnelere meydan vermemek için, işin başından itibaren iyi korunmak, muhtemel gelişmelere karşı önceden tedbirli olmak, ictimai hadislerde kontrolü elde tutmak o gemide bulunanların hepsine farz-ı kifâye olan bir görevdir. İçlerinden bir kısmı bu görevi yerine getirdiği zaman, hepsi kurtulur, hiçbirisi aldırmayıp gemi delindiği zaman ise hepsi musibete uğrar.

Fakat dikkat edilmek lazım gelir ki, gemiyi delene mani olalım derken, bütün gemidekileri harekete geçirmek ve karışıklık çıkarıp, geminin dengesini bozarak onun devrilmesine meydan vermemek de gerekir.

Evela farz-ı kifâyenin ifasını yüklenen görevliler bu görevi farz-ı ayn gibi icra edecekler. Meselâ geminin kaptanı ve tayfaları gibi ki, “İyiliği emretmek ve kötülüğü önlemekle görevli yönetici kadro” yani, idarenin başında olan

288. Bkz. Diyanetin “Kur’ân Yolu” Tefsiri, 2/ 680-681.

“ümmet”, görevini tam yapacaktır. (Böyle bir yönetim kadrosu yoksa veya var da görevini tam olarak yapmıyorsa farz ihmal ediliyor demektir.)

İkincisi, herkesin kendi kendini toplumsal görevlerini yapıp yapmamaktan hesaba çekmesidir.

Üçüncüsü, umumî gelişmelerin ve gidişatın akışından gaflet etmemek, gidişatı dikkatle izlemek ve gelişmelerin seyrine zamanında müdâhale ederek, olaylara yön vermek ve hiçbir zaman kontrolden çıkmasına izin vermemek lazımdır. Nizam ve intizam ile iyi niyet ve hüsn-i ahlâk ile bu murakabeyi sürdürmek lazımdır. Bu ise her mü'minin kendi nefsinde Allah ve Rasûlü için itaat ve icabeti gerektirir. Ayrıca fitne meydana gelmemesi için kendine ve sorumlu olduğu cemaatine özen göstermesi ve gafletten sakınması yükümlülüğünü getirir.

Bundan anlaşıldığına göre, umumî fitne yalnızca cürmü işleyen zâlimlerin cezası değil, aynı zamanda ona meydan veren gâfillerin de cezasıdır. Son nefese kadar çalışıp da fitneye engel olamayanlara gelince; **“Rabbinize karşı bir mazeret olmak üzere”** (A'raf, 7/164) gereğince Allah katında mazur olurlar. Mamafih o zâlim ve gâfillerin içinde bulunup onlara yakınlık gösterdiklerinden ve komşuluk ettiklerinden dolayı dünya hayatında o musibet çerçevesinin dışında kalmamaları da ihtimal dahilindedir. Ahiret hayatında ecir alırlarsa da dünyada sıkıntı çekerler ve bunların çektikleri sıkıntı, o sıkıntıya sebep olan zâlimlerin daha şiddetli azap görmelerini icap ettirir.

Bunun için fitne ve sıkıntı zâlimlerden başkasına isâbet etmez sanmayınız ve ondan korununuz. Ve şunu iyi bilin ki, Allah azabı çetin olandır. O'nun cezasının şiddetinden dolayıdır ki, yalnızca zâlimlere mahsus ve münhasır olmakla kalmaz, onların çevresinde bulunan yakınlarını da kaplar.”

Peygamber Efendimiz, fitne konusunda ümmetini uyarılmış, “*Toplumda pislik çoğalırsa içlerinde iyiler bulunsa bile helâkten kurtulamazlar.*” buyurmuştur.²⁸⁹

Yine bazı hadislerde “Bunların arasında sâlihler, iyi insanlar da vardı.” sorusuna şöyle cevap verilmiştir: “*Evet, sâlihler de onlarla birlikde helâk oldular. Çünkü Al-lâh’a isyân olunurken susmuşlardı. Onlardan ayrılmışlardı.*”

Bazı hadislerde “*Ümmetten bir kısmının kabirlerinden maymûn ve hınzır şeklinde kalkacakları*” bildirilmiştir. Sebebi de şöyle açıklanmıştır: “*Bunlar Allah Teâlâ’ya isyân edenlerin arasına karışanlar, onlarla berâber yiyip içenler, onlara tepki göstermeyenlerdir.*” Velhasıl iyiyi toplumsal buyruk, kötüyü de ayıp ve yasak hâline getirmedikçe toplumun kötülüklerden sorumlu olacağını ve bunun bedelini ödeyeceğini bildiren birçok hadis vardır.²⁹⁰ İşte buna dair ibretli bir hadis.

Toplumu Nemelazımcılık Bozar

Evet, bir millet nasıl bozulur ve helake gider, Kur’ân ve sünnet bunu ayrıntıları ile açıklamıştır. Bunlardan birisi de iyiliği emretme ve kötülükten nehyetme ilkesinin çiğnenmesi, bireysel ve toplumsal duyarlılığın kaybolması, dolayısıyla yanlış gerekliliğin yapılmasıdır.

Hz. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz, Benî İsrâil’den misâl vererek onların irşat, tebliğ ve nasihattaki bu ihmalleri ve lâubalilikleri yüzünden felâkete uğradıklarını belirtir:

“Benî İsrâil’in içinde bozulma şöyle başlamıştı: *Bir kişi, kardeşini günah üzere görür ve onu bundan men*

289. Buhârî, “Fiten”, 4, 28.

290. Müslim, “Zühd”, 51; Ebû Dâvûd, “Fiten”, 1-5; “fitne” kavramı hakkında bilgi için bk. Bakara 2/191-193.

ederdi. Ancak ertesi gün, bir gün önce yasakladığı şeyleri yine yapan o kimselerle yemede, içmede, sohbetle arkadaşlık yapmadan çekinmez, devam ederdi. Bunun üzerine Allah onların kalplerini birbirlerine karıştırarak hepsini sapıttı.

Onların bu hâli hakkında Kur'ân'daki şu âyet gelmiştir:

“İsrâiloğullarından olup da küfredenlere Dâvûd'un da Meryem oğlu İsa'nın da diliyle lânet olunmuştur. Bunun sebebi isyan etmeleri ve ifrata sapmaları idi. Onlar işledikleri herhangi fenalıktan birbirini vazgeçirmeye çalışmazlardı. Hakikat yapmakta devam ettikleri o hâl, ne kötü idi... Eğer Allâh'a, peygambere ve O'na indirilene îman etmiş olsalardı, onları dostlar edinmezlerdi...”²⁹¹

Konuşması esnasında ayakta duvara dayanmış durumda olan Hz. Peygamber (s.a.v.) bu âyetleri okuduktan sonra oturur ve ilâve eder:

*“Hayır, siz haddi aşan zâlimi elinden tutup onu hakka çevirinceye kadar irşad işini bırakmazsınız.”*²⁹²

Öyleyse bir cemiyette herhangi bir fenalık zuhûr eder etmez, onu küçük görmeyip, bunun yok edilmesi için azim ve ciddiyetle üzerine gidilmesi gerekir. Şu âyeti bir daha okumanın zamanıdır:

“Öyle bir fitneden sakının ki, o geldiği zaman içinizden yalnız zulmedenlere çatmaz (âmmeye de sirâyet ve hepinizi perîşan eder), hem bilin ki Allah şüphesiz azabı çetin olandır.”²⁹³

---

291. Mâide, 5/78-81

292. İbrahim Canan, Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi, 2/382-383.

293. Enfâl, 25.

İbnu Abbâs, bu âyeti tefsîr ederken şöyle söyler: “Cenâb-ı Hakk burada mü'minlere, aralarında tek bir münkerin bile yer etmesine meydan vermemelerini emretmekte ve bu emre uymayanları azapla korkutmaktadır.”

Aksi takdirde bidâyette çok mahdut bir azınlık tarafından işlenmeye başlanan münker, zamanla çoğunluk tarafından benimsenecek ve kaçınılması imkânsız, herkese ulaşacak felâketlere sebep olacaktır.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurur:

“Cenâb-ı Kakk, azınlığın âmeliyle çoğunluğa azab vermez. Ancak çoğunluk, aralarında azınlığın münker (fena) âmelerini görürler, fakat müdâhaleye güçleri yettiği hâlde seslerini çıkarmazlar. Onlar böyle davrandıkları için Cenâb-ı Hakk azınlığa da çoğunluğa da birlikte azab gönderir.”

Muvattâ'ın rivayetinde “...fenâlık açıktan açığa işlendiği takdirde hepsi cezayı hak eder” denmektedir.²⁹⁴

Bırakın başkalarına iyiliği emretme ve kötülüğü nehyetmeyi, en yakınlarına dahi bu tavrı koyamayan ve şuurlu bir Müslüman gibi davranamayanlar, başlarına gelecek bela ve musibetlere başka sebep aramamalıdır. Sadece bu sebep olarak yeter de artar bile...

İlâhî merhameti hak etmek ve toplumsal barış içinde yaşamak istiyorsak, tepki bilincimiz olmalı ve yanlış tavrı koyarak ilkelerimizi korumalıyız. İrkçılığı lanetleyen bizzat Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.)'dir. Onun lanetlediğini biz de lanetlemeliyiz. Yoksa Peygamberimizden uzak düşeriz.

Bu kadar açıklamadan sonra sanırım bu azaba sebep olan müdâhene, yağcılık ve dalkavukluğun, bu herkese ka-

294. İbrahim Canan, Küttüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi, 2/383.

vuk sallama, nabza göre şerbet verme, isteğe göre göbek atma, neme lazımcılık ve bana dokunmayan yılan bin yaşasın laubaliliğinin çirkinliği anlaşılmıştır.

Bir kere daha dikkat çekelim ki, bunun altında yatan illet ve sebebi iyi anlamamız lazımdır. Yoksa içteki mikrop ölmeden, dıştan yapılan pansumanın pek faydası olmaz.

O mikrop nedir?

Elbette harâmı işleyen kişiye veya onun yanında bulunanlara olan saygısı, sevgisidir. Sevgi aşırı olursa gözü kör eder. Bir körlük sebebi de maddî veya mânevî menfaat düşkünlüğüdür. Bunun sebebi de îman zayıflığı ve dine olan bağlılığının gevşekliğidir. Hepsine birden kısaca “dünya sevgisi” diyebiliriz. Zira bu “hubb-u dünya” bütün günahların başıdır.

Öyleyse bir kere daha ifade edelim ki, aziz dinimize göre fitne olmadığı, yani dinine veya dünyasına veya başkalarına zarar olmadığı zaman, harâm ve mekrûh işleyene gücü yetiyorsa, engel olmak lâzımdır. Harâm ve mekrûh işleyene mâni olmamak, kötülük karşısında susarak “dilsiz şeytan” olmaya razı olmak, harâmdır. Çok kötü ve çirkin bir huydur. Bu bir izzetsizlik, gayretsizlik, düşüklük ve alçaklıktır. Müslüman şahsiyetine hiç yakışmaz.

Müdâhemenin, yani yağcılık ve dalkavukluğun zıddı, gayret ve salâbettir. Dinde, gayret ve salâbeti olanların mâlları, cânları, sözleri ve yazıları ile Allah rızası için hakkı söyleme ve cihâd etmeleri lâzım olduğunu Kur’ân-ı Kerîm kaç âyetinde bizlere bildirmektedir. Bu konuda sadece “Asr Sûresi” bile kafidir:

“1- Asra yemin olsun ki, 2- İnsan mutlaka ziyandadır. 3- Ancak îman edenler, salih âmel (iyi işler)

işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye eden ve sabrı tavsiye edenler bunun dışındadır.”

Hadîs-i şeriflerde “çok acı olsa da, hakkı söylemeye” teşvik buyurulmuştur. Bunlar doğrudan konumuz olmadığı için buraya almıyoruz.²⁹⁵

Benzer Kavramlar: İltifat/Müdârâ

İltifat ve müdârâ gibi bazı huylar vardır ki kimileri yanılır ve onları müdâhene ile karıştırır. Bunlar, ayrı ayrı huylardır. Şimdi aradaki farkları kısaca görelim.

İltifat, birisine lütufla hareket etme, gülyüz-tatlı dil gösterme, hatırını sorma, iyi davranma demektir. İlgi gösterme, rağbet etme manalarına da gelir. Malum, iltifat, samimi oldukça iyidir, faydalıdır, iyiliğe teşvik edicidir. O yüzden “Marifet iltifata tabidir, müşterisiz meta zâyidir.” denilmiştir. Gerçekten de kişilerin başarıları takdir edildiği ve karşılığı verildiği müddetçe daha iyi sonuçlar elde edilir ve başarıların devamı sağlanır. Hem o adamın kendi marifetini söylemesi gibi fahr ve övünme sayılabilecek nahoş huylardan da kişiler kurtarılmış olunur. Bir bâtili “Herkesin dalkavuğa ihtiyacı var.” derken zannedersen yerinde iltifat edilmeyi kastetmişir. Beceri ve başarıları ödüllendirmek gerekir.

Yine düşünün ki, çok kaliteli bir mal üreten kişi, eğer o mala alıcı bulamıyorsa, başarısının çok bir anlamı yoktur. Kişilerin yararına kullanılmayan başarılar devamlı olmaz. Biz birçok kitap yazdık, ama uzun müddet bastıramadık. Elimizde biriken kitaplara bakarak, “Acaba bunun yerine daha faydalı bir iş mi yapsak? Zamanımızı okumak ve ibadet etmekle mi geçirsek?” diye düşündüğümüz oldu.

295. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Cemal Nar, Âlimin Önderliği.

Sonunda “Âlimin Önderliği” kitabımızda genişçe yazdığımız gibi, bastıramasak da yazmak gerektiği kanaatine vararak yazmaya devam ettik. Siz bunları okuyorsanız, bu kitap da basılmış demektir. Her yazar evlâdı mesabesindeki kitabını eline alarak okşamak ister. Faydalı olduğunu görmek ister.

Uyumlu olmak da böyledir. Yağcılık ile yumuşaklık, uyumluluk, esneklik, müsamahakar ve toleranslı olma arasında çok fark vardır. Birinde samimiyet vardır ve iyi huydur, diğerinde ise hile, aldatma, yalan ve menfaatçilik vardır. Uyumlu olmak, toplum için barış ve huzur sağlar. Müdâhene insanlara yaranmak, basit menfaatler elde etmek gibi ahlâk dışı sebeplerle onlara karşı aslında içlerinde sakladıkları gerçek niyetleriyle çelişen ve ikiyüzlülüğü ifade eden bir terimdir. Fakat zamane ricalinin bunu istediğini, bunu ödüllendirdiğini, kendi köşesinde ilim, sanat, kültür üreten insanları görmezden geldiklerini de hep yaşıyoruz. Bereket ki olgun insanlar, hayat imtihanını bildiklerinden, bu gibi şuur-suzluklara takılmadan işlerini yapmaya devam ederler.

Müdârâ da bir bakıma müdâheneye benzer. Fakat arada çok büyük farklar vardır. Müdârâ, bir kimsenin veya zümrenin şerrinden korunmak için dini ilkelere ters düşmeden ona karşı hoşgörülü davranma demektir. Malum, müdâhene haramdır. Fakat Peygamber Efendimizin (s.a.v.) bazı hadislerine baktığımızda müdârâ teşvik edilmekte, akıllı insanların birlikte yaşamak zorunda olduğu kişilere kavga yerine müdârâ etmesini, bir yerde idare etmesini tavsiye ederek, bunun sadaka değeri taşıdığını söylemektedir. Müdârâ, yersiz kavgaları ve tartışmaları önlediği için meşrurdur.

Mustafa Çağrıncı, bu iki benzer uygulama arasındaki en büyük farkın, “kalpteki niyet” olduğuna dikkat çeker. Bunu da en iyi sahibi bilir. O yüzden insan öncelikle Rabbine

karşı sorumlu olduğunu bilmeli ve takvadan ayrılmamalıdır. Buna göre eğer birine karşı dinin selâmeti için veya o kişinin hâlini düzeltmesini sağlamak ümidiyle yumuşak ve hoşgörülü davranılırsa bunun müdârâ, fakat çıkar sağlamak, arzularını tatmin etmek, mevkiini korumak gibi bencil düşüncelerle aynı davranışlar ortaya konursa bunun da müdâhene olacağı söylenmiştir.²⁹⁶ Müdârâ bahsi daha önce işlendiğin, (s. 11) sözü oraya havale edeceğim.

Aldatma/Hile

Aldatma, (hîle) kelimesi esasında bir gizlilik mânâsını içerir. Başkasına karşı görünüşte iyilik ve doğruluk düşündüren bir işi açıklarken, aslında içinden ona zarar verecek bir şeyi geçirmektedir. Aldatma, yani hile, îmanda olursa ona “nifak” derler. Zavallı münafıklar bakın ne diyorlar: “İnsanlardan öyleleri de vardır ki, inanmadıkları hâlde, “Al-lâh’a ve ahiret gününe inandık.” derler. Allâh’ı ve mü’minleri aldatmaya çalışırlar. Halbuki sırf kendilerini aldatırlar da farkına varmazlar. Kalplerinde hastalık vardır. Allah da onların hastalığını arttırmıştır. Yalan söylemelerine karşılık onlara elem verici bir azab vardır.”²⁹⁷

Aslında her hile ve aldatmada bir parça inkar vardır. Allah Teâlâ’nın görmesini, bilmesini ve ahirette dirilterek hesaba çekmesini inkar yani. Eğer “Bu biraz ağır kaçtı” denilirse, o zaman da şu söylenebilir; “Her hile yapanda biraz veya bir hayli akılsızlık, şuursuzluk vardır.”

Hile yapan, başkasını kandırarak malına el koyduğu için, zâlimdir de. Nitekim, sevgili Peygamberimiz (s.a.v.)’in yaş buğdayı alta getiren satıcıyla olan hikayesi malumdur: Ebû’l Hamra (r.a.) anlatıyor:

296. Bkz. Mustafa Çağrıncı, DİA, “Müdâhene” md. 31/460.

297. Bakara, 8-10.

“Rasûlullah (s.a.v.)’ı, yanında bir kap içinde bir miktar zahire satan bir adamın yakınlarından geçtiğini gördüm. Mübarek elini kabın içine sokup kontrol ettikten sonra adama: “*Sen hile yapmışa benziyorsun. Bize hile yapan bizden değildir.*” buyurdu.”²⁹⁸

İnce ayar bir aldatma da, mahkemede delillerini iyi anlatmak ve güzel konuşmakla, haksız olduğunu bile bile haklı olmaya çalışmaktır. Onlar hakkında bakın ne buyuruyor sevgili Peygamberimiz (s.a.v.):

“*Ben de sizin gibi bir insanım. Siz dâvalarınızın hâlli için bana geliyorsunuz. Bazınızın ispat yönüyle, diğer bazısından daha ikna edici olması, böylece benim de işittiğime dayanarak onun lehine hükmetmem mümkündür. Kimin lehine, kardeşinin hakkından bir şey hükmetmişsem bilsin ki, onun için Cehennemden bir ateş parçası kesmiş oluyorum.*”²⁹⁹

Hilenin câiz olduğu yerler, düşmanla savaşılan harp meydanlarıdır. Irz ve namusu, hak ve hukuku korumak için, başka çare yoksa hile yapılabilir. Tabi ki bu durumda yalan da söylenebilir. Hendek savaşında bir Müslümanın yaptığı şahane bir hile, kafirleri paramparça etmişti. “Harp hiledir” hadisi de bu hadise üzerine orada söylenmiştir.

Zulüm

Adaletin zıddı olan zulüm, hakkı yerine koymama, hak edene hakkını vermeme, suç işleyeni uygun ceza ile

298. Müslim, İman, 164; Ebû Dâvûd, Büyü’, 50.

299. Buhârî, Şehâdât 27, Mezâlim 16, Hiyel 9, Ahkâm 20, 29, 31; Müslim, Akdiye 5, (1713); Muvattâ, Akdiye 1, (2, 719); Ebû Dâvûd, Akdiye 7, (3583, 3584); Tirmizî, Ahkam 11, (1339); Nesâî, Kudat 13, (8, 233).

cezalandırmama, eziyet ve işkence yapma demektir. Adaleti anlatırken söylediklerimiz, burada da geçerlidir.

Bütün dinlerde haram olan zulüm, bütün akıllılarca da kötülenmiş, lanetlenmiştir. Ancak, kendisini eğitemeyen cahillerden başkası zulmü beğenmez. Keşke zâlimler, kendilerine yapıldığı zaman zulmü anladıkları ve aşağıladıkları gibi kendileri de başkalarına yaparken onu anlasa ve aşağılasalardı.

Ahlâkçılarımız zulmü üç kısma ayırırlar: İnsanın Allah (c.c.)'a, başkalarına ve kendine karşı yaptığı zulüm. Bizim burada konumuz, kişinin başkalarına yaptığı zulümdür.

Rasûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: *“Zulümden kaçının. Zira zulüm, kıyamet günü karanlıklar olacaktır. Cimrilikten de kaçının, zira cimrilik, sizden öncekileri helak etmiş, onları birbirlerinin kanlarını dökmeye, haramları helâl saymaya sevketmiştir.”*³⁰⁰

Ebû Bekre (r.a.) anlatıyor: *“Rasûlullah (s.a.v.) buyurdular ki: “İşleyene daha dünyada cezası çarçabuk gelmeye en layık günah zulüm ve sıla-ı rahmin (akraba bağlarının) koparılmasıdır, bu cezanın dünyada gelmesi, ahiretteki cezaya keffaret değildir.”*

İnsanların birbirlerine yaptıkları zulmün en büyük sebebi, Allah Teâlâ'yı ve aziz dinini bilmemektir. Allah (c.c.), kime nasıl davranılacağını din ile insanlara bildirmiştir. Bu bildirilenlere aykırı davranış, başlıbaşına bir zulümdür. İnsan, dikkat etmez de ilâhî sınırları aşarsa, farkında olsun veya olmasın aslında yeryüzündeki dengeyi bozmakla bırakın insan ve topluma, hatta ekmeğe, suya, havaya, taş, toprağa, bitkilere, hayvanlara, atmosfere ve fezaya da hi zulüm ve haksızlık etmiştir.

300. Müslim, Birr 56, (2578).

Zulmün bin bir çeşidi vardır. Allah Teâlâ gönderdiği din olan İslâm ile bizi aydınlatmış, zulümden uzak doğru ve faydalı muâmeleleri öğretmiştir. Fıkıh ve ahlâk ilmi bunu anlatır. İnsan bunu bilmez veya benimsemezse, farkında olarak veya olmayarak zulmeder. Aslında onun kibirlenip büyüklük taslaması, arzularına, şehvetlerine, hırslarına gem vuramayarak başkalarının hak ve hürriyetlerine saldırması, bize göre sıradan işler olmaktadır. Onun için bütün zulüm ve kötülüklerin altında inkar ve insanın cehaleti vardır. İnsanlar, lafla değil, muâmelelerini delil gösterek gerçekten dindar olduklarında hep insanca yaşamışlardır. Dinden uzaklaştıkları oranda da canavarlaşmışlardır. Tarih ve yaşadığımız hayat, bunun şahitidir. Bunu görmemek veya kabullenmemek de bize göre kibirden kaynaklanan zulmün ta kendisidir.

Kibir ve Kendini Beğenme

Kendini beğenme (ucup), büyüklük taslama, gurur ve azametli olma, kurum satma anlamlarına gelen kibir, insanın ilim, mal, makam, soy sop veya güzellik gibi, kendi elinde değil de tamamen Allah (c.c.)'ın bir lütfu olan özellikleriyle, kendisini başkalarından üstün görme hastalığıdır. Bu ve bundan sonra sayacağımız birkaç kötü huy, kaynak olarak kişiseldir. Fakat sonuçları itibariyle başka insanları olumsuz etkilediği ve insanlarla olan muâmelesini bozduğu için, bu kitabımızda az da olsa yer vermeyi uygun gördük.

Büyüklük, ululuk ve azamet anlamında kibir, ancak Allah (c.c.)'a yakışır. O, bir kudsî hadiste şöyle buyurur:

*“Ululuk ve azamet örtümdür. Kim bunlardan birinde benimle çekişirse, onu ateşe atarım.”*³⁰¹

301. Ebû Dâvûd, Libas, 25: İbn Mâce, Zühd, 16.

İnsana yakışan, Allah (c.c.)'a kulluktur. Kulun, kendi âcizliğini ve zayıflığını unutarak büyüklük taslaması, hele hele de bunu tıpkı İblis gibi Allah (c.c.)'a karşı yapması, kibirine yediremediği için O'na ibadetten kaçınması, bağışlanamaz bir günahdır, ahlâksızlıktır, şiddetli azabı gerektiren bir suçtur. Kur'ân'a baktığımız zaman, şu başlıkları görürüz:

“Allah (c.c.), kibirlileri, kendini beğenmişleri sevmez.”³⁰²

Kibir, hakkı kabul etmemeye ve Allah (c.c.)'a ibadet etmemeye götürür:

“Mesih de, gözde melekler de Allâh'a kul olmaktan asla çekinmezler. Kim O'na kulluktan çekinir ve büyüklük taslarsa, bilsin ki O, hepsini huzuruna toplayacaktır. İnananlara ve yararlı iş işleyenlere, ecirlerini ödeyecek, onlara olan bol nimetini daha da artıracaktır. Kulluk etmekten çekinenleri ve büyüklük taslayanları elem verici bir azaba uğratacaktır. Onlar, kendilerine Alah'tan başka bir dost ve yardımcı bulamazlar.”³⁰³

Onlar, Allah (c.c.)'in âyetlerini kibirlerine yediremezler:

“Yeryüzünde haksız yere büyüklük taslayanları, âyetlerimden yüz çevirteceğim. Onlar bütün âyetleri görseler yine de inanmazlar; doğru yolu görseler, yol olarak benimsemezler; azgınlık yolunu görseler, hemen onu yol edinirler. Bu, onların mucizelerimizi yalan saymaları ve onlardan habersiz görünmelerinden ileri gelir. Âyetlerimizi ve ahirete kavuşmayı yalan sayan kimselerin işleri boşa gitmiştir. Onlar işlediklerinin karşılığında başka bir şeyle mi cezalanırlar?”³⁰⁴

302. Nîsa, 36-37.

303. Nîsa, 172-173.

304. A'râf, 146-147.

Münafıklar, tıpkı İblis gibi kibir yüzünden îmandan kaçmışlar ve mahvolmuşlardır: “Onlara: “Gelin de Al-lâh’ın peygamberi sizin için mağfiret dilesin” dendiği zaman, başlarını çevirirler; büyüklük taslayarak yüz çevirdiklerini görürsün. Onlar için, bağışlanma dilesen de dilemesen de birdir; Allah onları bağışlamayacaktır. Doğrusu Allah, yoldan çıkmış milleti doğru yola erdirmez..”³⁰⁵

İnsan, gurur ve kibirden sakınmalı, yürümesinde, oturup kalkmasında olduğu gibi başkalarıyla konuşmasında, ilişkilerinde, muâmelelerinde de mütevâzı olmalıdır:

“Yeryüzünde böbürlenerek yürüme, çünkü sen ne yeri delebilir ve ne de boyca dağlara ulaşabilirsin.”³⁰⁶

“İnsanları küçümseyip yüz çevirme, yeryüzünde böbürlenerek yürüme; Allah, kendini beğenip övünen hiç kimseyi şüphesiz ki sevmez.”³⁰⁷

İblis’in helaki kibirdendi:

“Meleklerle, “Âdeme’ e secde edin” demiştik, İblis müstesna hepsi secde ettiler, o ise kaçındı, büyüklük tasladı ve inkar edenlerden oldu.”³⁰⁸

Allah (c.c.)’ı unutarak gurur ve kibire kapılmanın acı bir akıbeti vardır:

“And olsun ki Allah size birçok yerlerde ve çokluğunuzun sizi böbürlendirdiği fakat bir faydası da olmadığı, yeryüzünün geniş olmasına rağmen size dar gelip de bozularak arkanıza döndüğünüz Huneyn gününde yardım etmişti. Bozgundan sonra Allah, peygamberine

305. Münafikun, 5-6.

306. İsrâ, 37.

307. Lokman, 18.

308. Bakara, 33.

ve mü'minlere güvenlik verdi ve görmediğiniz askerler indirdi; inkar edenleri azaba uğrattı. İnkarcıların cezası budur.”³⁰⁹

Kur'an'da kibire, gurura örnek verilenler vardır. Onlardan biri de Karun'dur. Onun etrafında cereyan eden olaylar, bizim çevremizde cereyan etmiş gibi hâlâ tazeliğini korumaktadır. Okuyalım isterseniz:

“Karun, Musa'nın milletindendi; ama onlara karşı azdı. Biz ona, anahtarlarını güçlü bir topluluğun zor taşıdığı hazineler vermiştik. Milleti ona: “Böbürlenme, Allah şüphesiz ki böbürleneni sevmez. Allâh'ın sana verdiği şeylerde, ahiret yurdunu gözet, dünyadaki payını da unutma; Allâh'ın sana yaptığı iyilik gibi, sen de iyilik yap; yeryüzünde bozgunculuk isteme; doğrusu Allah bozguncuları sevmez.” demişlerdi.

Karun: “Bu servet ancak, bende mevcut bir ilimden ötürü bana verilmiştir” demişti. Allâh'ın, önceleri, ondan daha güçlü ve topladığı şey daha fazla olan nice nesilleri yok ettiğini bilmez mi? Suçluların suçları kendilerinden sorulmaz. Karun, ihtişam içinde milletinin karşısına çıktı. Dünya hayatını isteyenler: “Karun'a verildiği gibi bizim de olsa; doğrusu o büyük bir varlık sahibidir.” demişlerdi.

Kendilerine ilim verilmiş olanlar ise: “Size yazıklar olsun; Allâh'ın mükafatı, inanıp yararlı iş işleyenler için daha iyidir. Ona da ancak sabredenler kavuşabilir.” demişlerdi.

Sonunda, onu da, sarayını da yerin dibine geçirdik. Allâh'a karşı ona yardım edebilecek kimsesi de yoktu; kendini kurtarabilecek kimselerden de değildi.

Daha dün onun yerinde olmayı dileyenler: “Demek Allah kullarından dilediğinin rızkını genişletip bir ölçüye

---

309. Tevbe, 25.

göre veriyor. Eğer Allah bize lutfetmiş olmasaydı, bizi de yerin dibine geçirirdi. Demek ki inkarcılar başarıya eremezler.” demeye başladılar.

Bu ahiret yurdunu, yeryüzünde böbürlenmeyi ve bozgunculuğu istemeyen kimselere veririz. Sonuç Allâh’a karşı gelmekten sakınanlarıdır. Kim bir iyilik getirirse, ona daha iyisi verilir. Kim bir kötülük getirirse, o kötülükleri işleyenler, ancak yaptıkları kadar ceza görürler.”³¹⁰

Kibir, kendini ele verir. Nasıl mı?

Kibirli insanlar, önde gitmeyi, mecliste ve taşıtlarda en iyi yere oturmayı, kendilerine sorulmasa bile her soruya cevap vermeyi, yaptıklarını konuşmayı, yapacaklarını anlatmayı, olmadık huylarıyla hep övünmeyi, önünde adam dikmeyi, olur olmaz yerde kırgınlık göstermeyi, haklı haksız her tartışmadan galip çıkmayı severler. Tevâzû ve hakkın galibiyetini bilmezler. Çok konuşur, çok tartışır, çok kızarlar. Sürekli tenkit ederler, kimseyi beğenmezler, her makama layıktırlar, düşünceleri daima isâbetlidir, hiç hata yapmazlar, dolayısıyla inatçıdırlar. Kendilerini beğendiklerinden, fevkalada bencildirler. Kibirliler de çeşit çeşittir. Kimi kendisini Firavun gibi tanrı yerine kor, kimisi herkesle oturmaz, özel meclis arar, kimisi de saklamaya çalışır ama neye yarar.

İnsan ancak cahilliğinden ve ahmaklığından kibirlenir. Maddî mânevî varlığı buna yardımcı olur. O yüzden kimisi ilminin varlığından kibire düşer. Çünkü işin özünü kavramamış, kabukta kalmıştır. Kimisi ibadetinden kibirlenir. Keşke yapmasalardı da kibir yerine mahcup kalsalardı. Kimisi soy soplâ, ırkla kibirlenir; sanki dilekçe vermişler da kendileri seçmişlerdir! Kimi güzellikleriyle kibirlenir, sanki

---

310. Kasas, 76-84.

beden tasarımları kendine aitmiş gib. Kimileri de malla, makamla kibirlenirler. Sanki ellerinde Allah Teâlâ'nın bir emaneti değilmiş gibi...

İnsan oturup nerden ve niçin geldiğini, neden yaratıldığını, nereye gideceğini tefekkür etse, hiç kibiri kalır mı? Allah (c.c.)'ı bilen büyüklenmesi olabilir mi? "Cehaletin gözü kör olsun" demiştik değil mi?

İrkçilik

"İrk" demek, "damar" demektir. Şu manalara gelir: "Aralarında kan bağı bulunan insan topluluğu, bir soydan gelen insan topluluğu, soy, sop, nesep sülale. Cilt rengine göre ayrılan insan topluluğu için de kullanılır: Sarı ırk, beyaz ırk, siyah ırk Kızılderili ırkı.

İrkçilik bir ırk ayırımıdır. Yani ırklar arasında fark gözetmedir. İrkçı: İrk davası güden, mensup olduğu ırkı diğer ırklardan üstün gören, topluluğu teşkil eden esasın ırk olduğunu ileri süren kimsedir. İrkçilik ise, bu ırk esasını kabul eden görüş, ırkçılığı benimseyen görüş.

Buna göre ırkçı, belirli insan ırklarının varlığına, bu ırkların eşit olmadığına, üstün ırkların aşağı ırkları yönetme hakkı olduğuna inanan kişidir.

Daha açık bir deyişle ırkçılık, kendi ırkını, soyunu soyunu doğuştan üstün görmek, eşitliği, adaleti, hukukun üstünlüğünü, insanın doğuştan getirdiği temel hakları hiçe sayarak haksız da olsa, zâlim de olsa, daima kendi ırkını ve soyunu desteklemek, diğer ırkları kendine denk görmeyerek aşağılamaktır. Peygamberimiz bir hadisinde Arapların ırkçılığı tarifini kullanır:

"Zâlim de olsa mazlum da olsa kardeşinize yardım ediniz."

Bunun ırkçılık olduğunu bilen sahabiler, İslâm ile bu fikri bağdaştıramadıklarından şaşırır ve hemen sorarlar:

“Mazlumunu anladık ya Rasûlallah! Fakat zâlime nasıl yardım edeceğiz?”

Peygamberimizin güzel cevabı çok meşhurdur, bilirseniz:

“Mazluma yardım malumdur, onu zulümden korumaya çalışırsınız. Zâlime yardıma gelince, onu zulmetmekten engellerseniz. Bu da ona bir yardımdır.”

İrkçılık, insanlar arasında var olan tabiî ve fitrî eşitliği sun’î ve haksız bir müdâhale ile ortadan kaldıran bir düşünce ve olgudur. Kendi ırkını doğuştan üstün özellikli kabul eden ırkçılar, başka ırklardan oluşan insanları kendi seviyelerinde görmez, onlarla eşitliği kabullenmez, bu yüzden de onlara haksızlık yapmaktan üzülmez ve çekinmezler. İşte bu durum, yeryüzünde en büyük fitne ve fesat kaynağıdır. İrkçının kendi saadetinin de en büyük düşmanıdır, farkında olsunlar veya olmasınlar.

Fitrat dini olan İslâm, inananları yaratılış itibariyle “kardeş” sayarak onları kendi doğallığı içinde bir tarağın dişleri gibi eşit saymıştır. İşte bu yüzden de ırkçılığı şiddetle yasaklamıştır. Kur’ân, insanlarda renklerin, dillerin, soyların, boyların ayrı ayrı olması,³¹¹ Allah (azze ve celle)’in varlığının, birliğinin, ilminin, gücünün, kudretinin bir delilidir. Soysuzluk kötülenmiştir.³¹² Ama ırk üstünlüğüne inanarak ırkçılık yapmak,³¹³ soy sople öğünmek, şiddetle yasaklanmıştır.³¹⁴ Bütün bunları ikinci bölümde çok geniş olarak anlatmıştık, tekrar etmeden hatırlatıp geçelim.

311. Rum, 22; Fatır, 27-28; Furkan 4; Hucurât, 13.

312. Kalem, 13.

313. Hucurât, 13.

314. Tekasür, 1-7.

Peygamberimiz (s.a.v.), çok yoğun biçimde bu din kardeşliği ve eşitlik ilkesine karşı dikkat çekmiş, yukarıda genişçe gördüğümüz gibi, Arab'ın Acem'e (Arap olmayana), Acem'in Arab'a asla üstünlüğünün olmadığını ısrarla vurgulamıştır. Onun (s.a.v.) ifadesiyle insanlar "bir tarağın dişleri gibi" eşittirler.³¹⁵

Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Allah bana, kimse kimseye karşı övünmemeye, kimse kimseye karşı azmamaya, kimse kimseye karşı ilgisiz kalmayana kadar mütevâzî olmayı emretti."*³¹⁶

İslâm'ın en temel ilkelerini belirleyen âyetlerin birisinde Allah Teâlâ şöyle buyurur:

"Ey insanlar! Biz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık. Birbirinizi tanıyabilmeniz için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerliniz en müttaki olanınızdır."³¹⁷

Bu âyette bütün insanların aynı kökten geldiğini, Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın çocukları olduğunu, dolayısı ile doğuştan gelen bir üstünlüğün ve imtiyazın hiç kimse için söz konusu olamayacağını görüyoruz. Yine bütün insanların doğuştan eşit haklara sahip olduklarını Allâh'a yakın olmak için nesebinin, içinde yaşadığı zaman ve zeminin, yer ve cemiyetin değil, Allâh'ın koyduğu esasların hakkını verebilme şartının herkes için geçerli olduğunu biliyoruz. Buna göre ırk, renk, vücut yapısı gibi ferdin iradesine bağlı olmayan hususlar üstünlük ölçüsü ve övünç vesilesi olamaz. Veda Hutbesi'nde bu gerçek şöyle dile getiriliyor:

"Ey insanlar! Rabbiniz birdir. Dikkat edin, hiç bir Arab'ın Arap olmayana, Arap olmayanın Arab'a,

315. Aclunî, Keşfül Hafa, hn: 2847.

316. Müslim. Sahih.

317. Hucurât, 49/13.

hiçbir beyazın zenciye, zencinin de beyaza takvadan başka bir şeyle üstünlüğü yoktur. Şüphesiz Allah katında en değerliniz O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır.” ”

Ancak bu damarlara sirayet eden menfi duygudan kurtuluş o kadar da kolay olmamıştır. Peygamberimizin insanların eşitliği hususundaki hassasiyetini hep vurgulamış, ama yine de ta içlerde, kalbin derinliklerinde arınma zor olmuştur.

Bazen bunun için açık ve acı bir âmeliyat gerekmiştir. İşte böyle bir iş şu olayda olduğu gibi açık seçik görülmektedir: Bir gün Ebû Zer, Bilal-i Habeşî'ye kızmış ve haddi aşarak “kara kadının oğlu” diye hakaret etmişti.

Bilal onu Rasûl-ü Ekrem'e şikayet etti. Hz. Peygamber (s.a.v.) Ebû Zerr'e dedi ki:

– *“Onu anasının zenci olmasıyla mı ayıpladın? Sen öyle bir adamsın ki sende hâlâ cahiliyet kokusu var. Bak, sen takva ile daha üstün olmadığın takdirde, beyaz veya siyah derililerden daha hayırlı değilsin.”*³¹⁸

Ebû Zer, bu acı uyarı üzerine derhal Bilali Habeşinin evinin önüne gelir, Bilali Habeşî'yi çağırır ve yere yatar, yanağını yere koyar ve der ki; *“Ya Bilal! senin o siyah ayağın benim bu beyaz yüzüme basmadıkça buradan kalkmayacağım! Yüzüme bas ve bana hakkını helâl et!”*

Hız. Bilal, Ebû Zer'in gurur ve kibirini ayaklar altına alması, Rasûlullah'a ve dine gösterdiği derin sadakat ve tevâzûsu sebebiyle o muhteşem sahabenin yüzüne basmaz elbette, bilakis öper ve affeder. Fakat Ebû Zer, rivayetten de anlaşıldığı gibi ömrünün sonuna kadar yaptığı bu işten pişmanlık duyar

318. Ahmed ibn Hanbel, el-Müsned, Mısır 1313, V, 158.

İşte sahabe-i kirâm böyleydi, Allah Teâlâ'nın hoşnut olmadığı ve Peygamber Efendimiz'in kınadığı bir şey yaptıkları zaman onu derhal terk eder, işledikleri günah ve kusura tövbe eder ve bir daha o hataya dönmemeye azami dikkat gösterirlerdi. Bize düşen de budur. Bu zamana kadar Türkcülük, Kürtçülük, Arapçılık, Acemcilik ve benzeri bir ırkçılık yaptıysak, derhal o yanlışı terk etmeli ve tövbe etmeliyiz. Yoksa Cehennem bizi beklediğini bilmeliyiz. "Din muâmeledir" hadisi bizi buna mecbur eder.

Hz. Peygamber (s.a.v.) de câhilî bir âdet olan ırkçılığı sık sık gündeme getirerek eleştirmiş ve yasaklamıştır. Veda Haccı sırasında, "Veda Hutbesi" olarak bilinen ünlü konuşmasında Arab'ın Arap olmayana, Arap olmayanın Arab'a, beyaz renklinin siyaha, siyah renklinin beyaza bir üstünlüğü olmadığını, üstünlüğün yalnızca takva ile olduğunu" ilan etmiştir.

Buna rağmen kim "cahiliye davası" olan "ırkçılık ve asabiyete" davet ederse, işte onun akıbeti:

"Kim cahiliyye davası çalarsa o Cehennem kütüğüdür.

Dediler ki:

"Ya Rasûlallah, namaz kılsa, oruç tutsa da mı?"

Dedi ki: *"Evet, namaz kılsa da, oruç tutsa da. Kendini Müslüman saysa da. Ey Allâh'ın kulları, kendinizi Allah in çağırıldığı gibi "Müslümanlar" ve "mü'minler" diye çağırınız."*³¹⁹

Hiç kimsenin şüphesi olmasın; bizi İslâm kurtarır. Maalesef bugün İslâm dünyasında ırkçılık çok yaygın bir hastalıktır. Müslümanlar melun ırkçılık belasını anlayıp terk

319. Ahmed, Buhârî ve başkaları rivayet etmiştir.

ettikleri gün, kurtulmuşlar demektir. Çünkü ırkçılık ve ona davet, bir îman zaafıdır, şahsiyet kaybıdır, bilinç kirlenmesidir, gönül paslanmasıdır ve Cehennem sebebidir. Nitekim ona davetin acı akıbetini Sevgili Peygamberimizin (s.a.v.) hadisinde açıkça gördük, tekrar hatırlayalım:

“Allah Teâlâ, Zekeriya oğlu Yahya’ya âmel etmesi için beş cümle emretti. Benî İsrâîl’in de bunları uygulamasını emretti. Ama onlar nerde ise yapmayacaklardı. Ben de Allah Teâlâ’nın bana emrettiği beş husus ile sizlere emrediyorum; meşru idareyi dinlemek ve itaat etmek, cihad, hicret, cemaatle olmak. Çünkü bir karış da olsa cemaatten ayrılan, dönünceye kadar İslâm bağıını boynundan çıkarmış olur. Kim cahiliye davası çalarsa, iyi biliniz ki o bir Cehennem kütüğüdür.

Adamın birisi:

– Ya Rasûlullah, namaz kılsa, oruç tutsa da mı?

Peygamberimiz:

– *Namaz kılsa, oruç tutsa da! Siz kendinizi Allah Teâlâ’nın daveti gibi çağırınız. O size “Müslümanlar, mü’minler, Allâh’ın kulları” diye isim verdi.*³²⁰

İrkçılık insanın aklını alan ve duygusal davranmasına yol açan bir zafiyet, aynı zamanda din açısından bir haram, bir günah ve bir ahlâksızlıktır. Hiç şüphesiz adalet ve ehliyete doğrudan zarar veren ve emanetlerin zayi olmasına sebep olan bu kötü haslet, aynı zamanda savaşa sebep olan bir huydur ve bu yüzden barışın en büyük düşmanıdır. Yakın zamanlardaki dünya savaşları incelenecek olursa, altında yine ırkçılık yatar.

İşte bu sahih hadis, cahiliye davası sayılan ırkçılığa davet etmenin haram, günah ve vebal olması açısından

320. Tirmizî, 2863. Elbanî, Sahihu'l Cami', 567.

çok açıktır. Bütün ırkçılık davalarını kökünden kazıyan bir hadistir.

Allah, Müslümanları ve mü'minleri işte bu iki isimle çağırmıştır. Bizim kendimize başka başka isimler almamız layık mıdır?

O yüzden hem Allâh'ın verdiği "Müslüman" adını alıp da sonra cahiliye davasına kalkışmak, bu isme ve verenine ihanet değil midir?

Bu konuda konuşanların duyguları okşayan parlak ve sihirlili sözleri nihayet bir Müslüman katında gelir, bu îman kayasına çarparak tuzla buz olur.

*"Asabiyet dâvâsına kalkışan (ırkçılık yapan), onu yaymaya çalışan, bu dâvâ uğrunda mücadele eden kimse bizden değildir."*³²¹

Hz. Peygamber (s.a.v.), *"ırkçılık davasına kalkışan bizden değildir, ırkçılık üzerine savaşa girişen de bizden değildir"* buyurarak böyle bir kişinin yerini tespit etmiştir.³²²

Bu hadisin söylenişinden sonra olmalıdır ki, ashabtan Vasile b. Aşka (öl. 83/702) asabiyyetin ne demek olduğunu ve şümülünü Hz. Peygamber'den sorar:

– Ya Rasûlullah! Bir kimsenin kavmini sevmesi asabiyyetten sayılır mı? Hz. Peygamber:

– *Hayır, ancak kişinin, zulüm ve haksızlık hâlinde olan kavmine yardım etmesi asabiyyettir."*³²³

321. Ebû Dâvûd, Edeb, 121.

322. Müslim, İmare, 53, 54, 57, Suyutî, Camiu's Sağır, 7684.

323. Sünen-i İbn Mâce, Kitâbul-Fiten, B. 7, Hds. 3949; Sünen-i Ebû Dâvûd, Kitâbul-Edeb, B.121, Hds. 5119; İmam Buhârî, Edebül-Müfred, B.187, Hds. 396; et-Taberî, a.g.e., c. 7, s. 517.

Buna göre yasaklanan asabiyyet, bir kimsenin milletini sevmesi ve ona karşı özel ve meşru bir ilgi göstermesi değil, sırf akrabalık ve soydaşlık gayretiyle zâlimane ve haksız davranışları karşısında bile onları müdafaa ve himaye etme işidir.

Netice itibariyle kesin olarak bilelim ki, ırkçılık dinden ve mânevîyattan uzak insanların ve yönetimlerin çıkardığı bir sorundur ve ancak İslâm ile tedavi edilebilir. Eşitlik, adalet ve özgürlük kavramlarını, ehliyet ve kabiliyeti hiç sayan ırkçılık, yönetilmeye mahkûm olanların, üstün yönetici ırkların emrinde zillet içinde yaşamasına ve hakarete uğramasına sebep olur. Toplumda birlik, beraberlik, sevgi, kardeşlik, hukukun üstünlüğü, adalet, eşitlik, barış, huzur, ahlâk ve erdem gibi haslet ve güzelliklerin en büyük düşmanıdır. İrkçılığın olduğu yerde emeğin istismarı, alınterinin sömürülmesi, kan ve gözyaşı vardır. Bu da dünya barışına vurulan büyük bir darbedir. Son birkaç yüzyılda ırkçılık belası ve fitnesi yüzünden büyük savaşlar ve küresel yıkımlar yaşandı. Osmanlı Devleti de bu yüzden yıkılarak parçalandı ve ümmet dağıldı. Hâlâ bu yüzden canımız yanıyor, malımız gidiyor, emeğimiz ve enerjimiz heder oluyor, toplumda derin yaralar açılıyor, insanımız dininden, îmânından, birlik ve beraberlik duygularından, sevgiden, saygıdan, komşuluk ve yurttaşlık bağlarından kopuyor.

Öyleyse ey kardeşlerim, “Din muâmeledir” hadisini unutmayınız. Sizi Allâh’a davet edenleri dinleyip itaat ediniz. Sizi Cehenneme davet edenleri ise dinlemeyiniz, reddediniz. Dünya ve ahiret saadetimiz buna bağlıdır.

Haset ve Gıpta

Kıskançlık da dediğimiz haset sonuçlarının başkalarını ilgilendirmesi açısından sosyal hayatta anlatılan muâmeleat çeşitlerinin arasına girdi. Yoksa o da kalpte olan kötü

bir huydur. Ama zararı hem kendisine, hem de başka insanlarıdır.

Haset, başkasının sahip olduğu maddî mânevî nimetleri çekemeyip onları kıskanmak, günölemek ve yok olmalarını istemektir. Bu istek, çoğu zaman fiiliyata dökölerek zararları sebep olur. Bu da kavgalara, katliamlara kadar gidebilir.

Gerçekten haset, birçok kötölüğün kaynağıdır. Onun için Allah (c.c.) ondan kendisine sığınmamızı istemiştir:

“De ki: *“Ben, ağaran sabahın Rabbine sığınırım, Yarattığı şeylerin şerrinden. Karanlığı çöktüğü zaman gecenin şerrinden. Ve düğümlere üfleyen büyücülerin şerrinden. Ve haset ettiği zaman hasetçinin şerrinden.”*”³²⁴

Bir hak sahibinin nail olmuş bulunduğu bir nimetten kalben acı duyup da onu çekememek, yok olmasını temenni etmek hasettir ve zulümdür. Fakat bu eyleme dönüşmeden içinde kaldığı sürece haset edene zararı olursa da başkasına dokunmaz. Amma düşünceden eyleme çıkarılmak istenip de o nimeti bir şeyler yaparak yok etmeye çalıştığı zaman fiilen zulüm ve azgınlık olan haset olmuş olur ki, o zaman onun şerrinden Allâh’a sığınmak lazım gelir. O artık hiçbir hak ve insaf tanımaz, mümkün olabilen her türlü kötölük ve hileye baş vurur, her türlü sihirbazlığı göze alır, fırsat bulabildiği kadar düğümlere üfürdükçe üfürür, olanların hepsini de şerrine âlet etmeye çalışır.³²⁵

Eğer nimetlerin başkasından kaybolmasını istemekle beraber, kendisine de onun gibisini veya daha iyisini isterse, ona haset değil, “gıpta” denir. Gıpta imrenmektir. Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) haset hakkında şunları buyurdular:

324. Felak, 1-5.

325. Bkz. Elmalılı Hamdi Yazır, Felak Sûresi Tefsiri.

“Şu iki kişi dışında hiç kimseye gıpta etmek câiz değildir: Biri, Allâh’ın kendisine verdiği hikmetle hükmeden ve bunu başkasına da öğreten ilim ve hikmet sahibi kimse. Diğeri de Allâh’ın kendisine verdiği malı hak yolda sarfeden varlıklı kimse.”³²⁶

“Hasetten kaçının. Çünkü o, ateşin odunu -râvi dedi ki: veya kuru otu- yiyip tükettiği gibi, bütün hayırları yer tüketir.”³²⁷

“Size geçmiş ümmetlerin hastalığı sirayet etti: Bu, haset ve buğzdur. Bu kazıyıcıdır. Bilesiniz ki; kazıyıcı derken saçı kazıyıcı demiyorum. O dini kazıyıcıdır. Nefsimi kudret elinde tutan Zât-ı Zülcelâl’e yemin ederim ki, sizler îman etmedikçe Cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de îman etmiş olamazsınız. Birbirinizi sevmeye yardımcı olacak bir şeyi size haber vereyim mi: Aranızda selâmı yaygınlaştırın.”³²⁸

“Haset (çekememezlik) hayırları yer bitirir, tıpkı ateşin odunu yiyip tükettiği gibi. Sadaka; hataları söndürür, tıpkı suyun ateşi söndürmesi gibi. Namaz, mü’minin nurudur. Oruç, ateşe karşı perdedir.”³²⁹

Hırs

Hırs, aşırı istek ve açgözlülük anlamına gelir. Buna göre hırs, dünyanın mal, makam, iktidar, şan, şöhet ve riyasetini aşırı derecede istemektir. Sonuçları itibariyle muâmelatta işlenmesi uygun görülmiştir.

İnsan, dünyada yaşıyorken mala mülke ihtiyacı var, ama onu kazanırken de, harcarken de “muamelat” dediğimiz

326. Buhârî, İlm 15, Zekât 5 Ahkâm 3, İ’tisam 13; Müslim, Salâtu’l-Müsâ irin 268, (816).

327. Ebû Dâvûd, Edeb 52, (4903).

328. Tirmizî, Sıfatu’l-Kiyâme 57, (2512).

329. İbn Mâce, Zühhd, 22.

dinin helâl ve haramlarına, kaide ve kurallarına uymalıdır. Ancak böyle yaparsa ondan yararlanabilir. Aksi takdirde kendini, şerefiyle, haysiyetiyle, hatta mal dahil her şeyi ile kaybedebilir. Para pul sevdasına haris olanlar, bir de başkalarının haklarına tecavüze başladılar mı, artık bu sömürgeci arzunun nasıl kavgalara, savaşımlara sebep olduğunu yaşayarak görürsünüz.

Makam ve iktidar hırsı da böyledir. Daha yükseklere çıkamazlarsa gebereceklerini sanan bu zavallılar ne din, ne dostluk tanımaz, her şeyi istismar ederler. Kendilerine o imkanı kazandırabileceklerine inandıkları şahıslara, şeref, haysiyet ve izzeti bir yana atarak, dalkavukluk yapar, hatta kul köle olur da sanki taparlar. Kendilerini o makamlardan mahrum edebileceklerine inandıkları kimselere de olmadık kötülükleri yaparlar. Oysa bazen kötülük yaptıkları o insanların bundan haberleri bile olmaz. Sırf potansiyel tehlike ya da rakip gördüklerinden olmadık iftira ve karalamalarla onları saf dışı yapmak, harcamak isterler. Bunun için olmadık hile ve tuzaklara, fitne fesatlara bulaşırlar. Olmazsa acı çekerler. Tabi bunun bütün acısını da kendinden altta kalanlardan çıkarırlar. İsterler ki onlar da kendisine kul olsunlar. Müşrikler ülkesinde alt üst ilişkileri nerdeyse bir kulluk ve tanrılık ilişkisine dönmüşür, böyle aşağıdan yukarıya bir silsile, bir hiyerarşi takip eder maalesef.

Bunun ilacı, şüphesiz dindir. Allah Teâlâ'ya kulluğun en büyük gaye ve mutluluk olduğunu bilme, kanaatkar ve iffetli olmadır. Üstünlüğün malda makamda değil, takvada olduğunu kavrama ve hırsı öldürmedir.

Evet, mal da, makam da hayırda kullanılırsa hayırlara vesile olur. Hele zekât, sadaka, hac, cihad gibi birçok ibadet, mal olursa yapılır. Ama iki vadi dolusu altını olsa

üçüncüsünü isteyen insanoğlunun gözünü gerçekten ancak bir avuç toprak doyurur. İnsan ancak Allah Teâlâ'ya, ahirete ve kadere îman ederse hırsının tehlikesinden Al-lâh'ın izniyle kurtulabilir.

İnat

İnat, insanın kendi görüşünde, özellikle de yanlışında ısrar etmesidir. İnanıcı sahih ve görüşü doğru ise buna “hakta sabır ve sebat” denir. İnat ile sebat birbirine karıştırılmamalıdır. Çünkü sebat, bilgiden ve sabırdan, inat ise gurur, kibir ve cehaletten kaynaklanır. İnatçı insanlar, yalnızlığa ve dışlanmaya mahkumdurlar. Çoğu zaman hatalarını anlasalar dahi kibirlerinden hakkı kabul etmezler.

İnat, küfür veya günaha olursa, artık o kişi iflah olmaz. İki dünya saadetini de yitirmiş demektir. Akıllı kişiler, kimden gelirse gelsin hakkı kabul eder ve inatçı kişilerle tartışmazlar.

Gazap ve Öfke

İnsanlarla iyi ilişki kurma ve geçinme yollarından birisi de öfkeyi yenme ve sakin davranmadır. Öfke, şiddetli kızgınlık, kırgınlık, hiddet ve gazap hâli demektir. Öfke, ifrat ve tefrit gibi aşırılıktan uzak orta hâlli, mutedil ve dengede olduğu sürece her huy gibi faydalıdır. Bir yandan kalbin heyecana gelip coşması karşısında meydana gelebilecek tehlikeleri önlemek için yerindedir, diğer yandan vücutta meydana getirdiği değişim ile sağlığa faydalıdır. Fakat en büyük sonucu hiç şüphesiz akla, îmana ve iz'ana uyduğu müddetçe, insan ilişkilerinde sağlıklı bir ortam sağlamasıdır. Netice itibariyle insanı tehlikelere karşı koymaya, kötülöklere direnmeye, baskı ve saldırıları defetmeye, olumsuzluklar karşısında iradenin çökmesini önlemeye yarar.

İnsan, bu güzel huy sayesinde din, ırz, vatan gibi korunması gerekenleri korur. Rasûlullah (s.a.v.) Efendimiz, Allah (c.c.) için kızardı. Hatta kızgınlığı, o kötü durum bitmedikçe de geçmezdi.

Bilindiği gibi, işlerin hayırlı olanı orta olanıdır. Orta yol, itidal, dengeli olma hâli daima esenliktir. Bir şeyin azlığına tefrit, çokluğuna ifrat denir. İkisi de mezmumdur, kötüdür, kaçınılması gerekir. İyisi, doğrusu, faydalısı, orta yolda olanıdır. Gazabın azlığı, yukarıda anlatılan yararların kaçınılmasıdır. Çokluğu da zarardır. Aslında öfke veya gazap denildiğinde, akla gelen de bu yönüdür. “Öfkeyle kalkan, zararlar oturur.”, “Öfke topuğa çıktı.”, “Öfkesinden çatladı” deyim ve atasözleriyle anlatılan ve dinimizde de sakındırılan öfke, bu tür öfkelerdir.

Zararlı öfke, aklın iptali gibi bir şeydir. O anda insanın gözü hiçbir şey görmez. Kalb gözü de kördür öfke anında; düşünemez, hayrı şerri seçemez. Daha sonra pişman olacağı anormal işleri, hatta rezillikleri zevkle yapar. Onun için “Öfke baldan tatlıdır” demişler. Birçok suçların, kavgaların, cinayetlerin, boşanmaların... arkasında bir anlık o bal gibi gelen zehirli öfkeye yenilmeler vardır.

İşte İslâm, “en büyük cihad” olarak kabul ettiği nefis terbiyesi ve kalp tasfiyesi ile iradeyi güçlendirerek, o bir anlık öfkeleri selâmetle geçiştirmenin, giderek, nefis için hiç öfkelenmemenin erdemine erdirir insanları. Yüce Allah (c.c.), öfkesini yenenleri sever ve över:

“Rabbimizin mağfiretine ve Allâha karşı gelmekten sakınanlar için hazırlanmış eni göklerde ve yer kadar olan Cennete koşuşun. Onlar bollukta ve darlıkta sarfediler, öfkelerini yenerler, insanların kusurlarını affederler. Allah iyilik yapanları sever.”³³⁰

330. Al-i İmran, 133-134.

“Size verilen herhangi bir şey, sadece dünya hayatının bir geçimliğidir. Allah katında olan; inanıp Rablerine güvenen, büyük günahlardan ve hayasızlıklardan çekinen, öfkelenmelerinde bile başıslayanlar, Rablerinin çağrısına cevap verenler ve namaz kılanlar için daha iyi ve daha sürekli. Onların işleri aralarında danışma iledir. Kendilerine verdiğimiz rızaktan da sarfediler.”³³¹

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.), bu tür öfkeyi yenmenin, *“gerçek pehlivanlık”* olduğunu söyler: ”

“Pehlivan, güneşte hasmını yenen değıldir. Haki ki pehlivan, öfkelendiği zaman nefsinin yenen kimse dir.”³³²

“Öfkesinin gereğini yerine getirebilecek güçte oldu ğu hâlde öfkesini tutan kimseyi Allah Teâlâ Hazretleri kıyamet günü mahlukatın başları üstüne davet eder; tâ ki, herkesten önce dilediği huriyi kendine seçsin.”³³³

İbnu Abbas (r.a.), bir pehlivanı anlatır: “Uyeyne İbnu Hısn Medineye gelince, kardeşinin oğlu Hürr İbnu Kays’ın yanına indi. Hürr İbnu Kays ise Hz. Ömer’in yakınlarındandı. Onun meclisinde yaşlı veya genç bir kısım kurrâ ve fakihler müşavere heyeti olarak bulunurdu. Uyeyne İbnu Hısn:

“Ey kardeşimin oğlu! Emirü’l-mü’mininin yanına girmem için izin talep et!” dedi. O da izin istedi. Ancak yanına girince: “Yeter artık! Ey İbnu’l-Hattab sen bize bol vermediğin gibi, aramızda adaletle de hükmetmiyorsun!” dedi. Hz. Ömer (r.a.) pek öfkeleni. Neredeyse dövmek için

331. Şûra, 36-38.

332. Buhârî, Edeb 76, Müslim, Birr 107, (2760); Muvattâ, Hüsnül-Halk 12, (2, 906).

333. Tirmizî, Birr 74, (2022); Ebû Dâvûd, Edeb 3, (4777).

üzerine yürüyecekti ki, Hürr (radiyallahu anh) atılıp: “Ey emire’l-mü’minin! Allah Teâlâ Hazretleri, Rasûlüne: “**Af-fi esas tut, ma’rufu emret ve cahillerden de yüz çevir!**”³³⁴ diye emretmiştir. Bu adam da cahillerden biridir” dedi. Vallahi Hürr âyeti okuyunca, Hz. Ömer olduğu yerde kalıp hiçbir şey yapmadı. Hz. Ömer, Kitabullahın yanında hemen durur, onu koyup geçmezdi.”³³⁵

Öfkenin yenilmesine yardımcı bazı şeyler öğretir sevgili Peygamberimiz (s.a.v.): “*Öfke şeytandandır, şeytan da ateşten yaratılmıştır, ateş ise su ile söndürülmektedir; öyleyse biriniz öfkelenince hemen kalkıp abdest alsın.*”³³⁶ “*Biriniz ayakta iken öfkelenirse hemen otursun. Öfkesi geçerse ne ala, geçmezse yatsın.*”³³⁷

Hz. Muaz İbnu Cebel (r.a.) anlatıyor. “İki kişi Rasûlullah (s.a.v.)’in huzurunda küfürleştiler. Herbirinin yüzünde diğerine karşı öfkesi gözüküyordu. Rasûlullah (s.a.v.):

“*Ben bir kelime biliyorum, eğer onu söyleyecek ol-
sa, kendinde açığa çıkan öfke giderdi: Eûzu billahi mi-
neşşeytanirracîm*” buyurdular.³³⁸

Öfkelendiğimiz zaman onun geçmesi için bazı tavsiyeler sunulmuştur. Az önce abdest almayı ve şeytandan Allah Teâlâ’ya sığınmayı görmüştük. Yine hadislerde öfkeli olanın konuşmaması, ayakta ise oturması, oturuyorsa uzanması gibi durum değiştirmeler de tavsiye edilmiştir. Fakat en başta îman ve akıl olgunluğu gelir. Kamil îman sahibi bilir ki her şey sonuçta Allah Teâlâ’nın yaratması iledir. O dilediğini yaratır. Onun takdirine itiraz etmemek

334. Araf 199.

335. Buhârî, İtisam 2, Tefsir, Araf 5.

336. Ebû Dâvûd, Edeb 4, (4784).

337. Ebû Dâvûd, Edeb 4, (4782).

338. Tirmizî, Daavat 53, (3448); Ebû Dâvûd, Edebb 4, (4780).

gerekir. Bizi kızdıran işler karşısında da “takdiri ilâhî böyleymiş” diyebilirsek, öfkemiz geçer. Teslimiyetin tesellisi ile mutlu oluruz. Küçük Enes’i hanımları şikayet ettiğinde peygamberimizin sözü meşhurdur: “Ona kızmayın. Allah takdir etseydi, yapardı.” Bizim hayır bildiğimiz şer olabilir. Şer bildiğimiz hayır olabilir. Sakin ve teennili olmak, “Görelim Mevla neyler, neylerse güzel eyler” diyebilmek lazımdır.

Akıl da öfkeyi yenmemizi gerektirir. Bazen öfkeyle kalkarız, ama zararlar otururuz. Bir anlık öfke, nice kavgaların, cinayetlerin, aile huzursuzluklarının sebebi olabilir. Bir dostu kırabilir, nice bir menfaati kaçırabiliriz, kontrol edemediğimiz bir öfke yüzünden. Oysa öfke anında bağışlamak, çağırarak, vurmamak, kırmak belki tatlıdır. Ama aslında ondan çok daha tatlı olan, öfkeyi yutarak insan kazanmaktır.

IV. BÖLÜM

İŞ HAYATINDA MUÂMELELER

KONU YA GİRİŞ

Helâl ve Haram Kazanç

“Eşyada asıl olan ibahadır” hükmü mal konusunda bizde temel bir ilkedir. Allah Teâlâ yerde ve göklerde bulunan her şeyi bizim istifademize sunmuştur, bunu biliyoruz. Hava, su, güneş ışığı, tuz, bazı enerji kaynakları gibi bunlardan bazılarında ortaklaşa faydalanırız. Bazıları da şahsi mülkümüz olur. Evimiz, bağ ve bahçemiz, arabamız, yiyecek ve giyeceklerimiz gibi. Bunları elde edip mülk edinmenin meşru yollarını dinimiz açık seçik bildirmiştir.

Bu geniş evrende çok az bir kısım eşya haram kılınarak bazı faydalanma biçiminden yasaklanmıştır. Bu yüzden haram gayet azdır, helâl ise sayılamayacak kadar fazladır, çoktur. Bu bol oluşun bereketiyle helâl dairesi ihtiyaçlara yeterli olduğu gibi keyfe, zevke, şehvete ve eğlenceye de yeter. Helâl o kadar fazladır ki, asla harama ihtiyaç hissettirmez. Üstelik haramlar fert ve toplum için zararlıdır. Hatta keyfe, zevke, şehvete ve eğlenceye dair gayri meşru işler de zararlı olmakla beraber, tez zamanda geçici olarak alınan keyfi, zevki, şehveti ve eğlenceyi de öldürücüdür. Çok geçmeden, verdiği zevkin bin misli acı, utanç ve pişmanlığı yaşatır.

İnsanlar bazen iyi niyetle haramları işlemek isterler. Meselâ birisinin yılbaşında milli piyango bileti alıp ikramiye çıkarsa hayır yollarına dağıtmak istemesi gibi. Bu bir cehalettir. Allah temizdir; ancak temiz kabul eder. Dinin de böyle pis paralara ihtiyacı yoktur. Buradaki iyi niyet, haramı helâl kılmaz.

Haram, fert ve toplumlara maddî mânevî zarar verdiği için asla yenilmez, içilmez ve kullanılmaz. Aksini yaparak kirlenen Cehennem yakarak temizler. Akıllı insan, elini ateşe sokup yakıcılığını denemeye kalkar mı? Daha önce yaşanan tecrübeler, ona bilgi vermede yetmez mi? Yeter diyen akıllı insanları uyarırız, haramla beslenen beden Cehennem ateşi temizler.

Fakat “zaruret” hâli bunun dışındadır. Çünkü zarûretler, mecbur kalışlar, muhtaçlıklar yasakları kaldırır. Normal hayatını sürdürmek için zorda ve zarûrette kalan ve başka çare bulamayan Müslümanlara, haddi aşmamak ve ölçüyü kaçırmamak şartıyla haram yeme, içme ve işleme izni, ruhsatı verilmiştir. Meselâ leş, akmış kan, domuz veya başkasının malları gibi haram yiyecekler, aç kalan kimse için mübah olurlar. Yemez de ölürlere ise vebaldirler, sorumludurlar.³³⁹

Şu hadis, helâl ve haram arasında kalmış şüpheli kollarında bir ölçüdür:

“Helâl apaçık belli, haram da apaçık bellidir. Bunların arasında, halktan birçoğunun, helâl mi, haram mı olduğunu bilmediği şüpheli şeyler vardır. Dinini ve namusunu korumak için bunları yapmayan selâmettedir. Bunlardan bazısını yapan kimse ise haram işlemeye çok yaklaşmış olur; nitekim korunun etrafında

339. el-Bakâra, 2/173; el-Mâide, 5/3; en-En`âm, 6/145; en-Nahl, 16/115.

(hayvanlarını) otlatan kimse de koruya dalma tehlikesi ile burun buruna gelmiş olur. Dikkat ederseniz her hükümdarın bir korusu vardır; Allâh'ın korusu da haram kıldığı şeylerdir."³⁴⁰

Hadisten de anlaşıldığı gibi takvâ sahibi kişiler, şüpheli durumlarda o şüpheliden uzak durmaya çalışırlar. İnsanlarla olan ilişkilerinde haramdan kaçınır, haksız mal edinmenin fertlere ve topluma karşı zulüm olduğunu bilirler. Bu yüzden hırsızlık, gasp, rüşvet, iltimas gibi açıktan yapılan veya hile, aldatma, yankesicilik gibi gizli yollarla yapılan haramlarla başkalarının mallarını ellerinden alıp yemezler. Aksi bir durumda kişinin namazı, orucu, teşbihi onun asla dindar olduğunu ifade etmez. Çünkü "Din muâmeledir."

Mallarımızı haramlardan uzak, helâl yollarla kazanmamız gerekir. İslâm'da ibadetlerin başı helâl kazançtır. Hatta "İbadetin onda dokuzu helâl kazançtır." sözü meşhurdur. Allah Teâlâ'nın katında ibadetlerimizin ve dualarımızın kabulü için helâl lokma şarttır. Haram ve pis yollarla elde edilmiş malların sadakası bile olamaz. Derhal sahiplerine iade edilmelidir. Bulamazsa umum Müslümanların menfaatine harcayarak ahirette ödemek üzere hak sahipleri için hamallık yapmalıdır. Aslında bu mesele çok mühimdir. Ama bu kitabımızda bu kadarcıkla yetinelim.

Helâl yemek ve haramdan uzak kalmak ile îman, ibadet ve ahlâk arasında doğrudan ilişki vardır. Açıkça ifade edelim ki, kazancı haram olanlar, zamanla, zaten Allah Teâlâ'nın kabul etmeyeceğini bildirdiği ibadetlerinde uzaklaşırlar. Namazı, zekâti, orucu, haccı, Kur'ân okumayı, zikretmeyi, ilim meclislerini yavaş yavaş terk ederler.

340. Buhârî, K. el-Büyû', 2; Müslim, K. el-Müsâkat, 107; Tirmizî, K. el-Büyû', 1.

Kendilerine uygun arkadaş edindikleri için iyi huyları gider, kötü huylar edinirler. Ahlâkları bozular. Eğer ömürleri varsa, giderek yaşadıklarını güzel, dinin emirlerini çirkin görmeye başlarlar. İşte böylece elde kalan son nimet olan imanlarını da kaybederler. Akıllı olan iş bu raddeye gelmeden ayıkır ve tövbe eder. Aslında Allah Teâlâ herkese bu fırsatı verir. Ama iş gaflet uykusundan uyanmada.

Kazancı haram olanın Allah Teâlâ ile arası açık olduğu gibi, kullar ile de arası açıktır. Toplumdaki bütün huzursuzluklar, kavgalar ve cinayetler, hatta devletler arasındaki savaşlar bile daha çok bu yüzden çıkar. İşte büyük emperyalist devletlerin yaşattığı sömürü savaşları dünyayı yıkıp yıkmakta, küçük devletlerde yaşayan zavallı insanlara kan kusturmakta, ölüm püskürtmektedirler. Haram kazanç, dünyada hak hukuk bırakmamakta, insanlık adına ne kadar değer varsa kurban etmektedir.

Helâl kazancın çok çeşitli edinme yolları vardır. Doğrusu bu kitapta onları uzun uzun anlatmayı fazlalık görürüz. Doğru muâmeleleri anlamaya yetecek kadar bilgi sunar, gerisini fıkıh kitaplarına havale ederiz. Çünkü biz, “Din muâmeledir” derken, özellikle de kazanç yollarının temiz olmasını kastederiz. Elbette harcama yolları da önemlidir. Bu da harama ve faydasız işlere mal harcamayı gündeme getirir. Bunlara da dikkat çekeceğiz inşallah. Bu yüzden önce kazanca vesile olan iş ve meslekler hakkında kısaca bilgi verelim.

İş ve Meslekler

İslâm'da çalışmak esas, dilencilik zarûret dışında haramdır. Müslümanın vazifesi bir iş ve meslek edinerek çalışıp kazanmaktır. Bu konuda ailenin sorumluluğunu görmüştük. Meşru iş ve mesleğin zoru veya rahatı, kâr az

veya çok olanı olabilir, ama kötüsü yoktur. Yasak edilenlere gelince, bir kere ilke olarak dinin temelinde haram kıldığı işlerde çalışmak da haramdır.

Mesala zina yasaktır, haram kılmıştır. Dolayısıyla fuhuş sektöründe çalışmak da haramdır. Bir kadın veya erkek, cinsî tahrik için çekilen resimlere modellik etmek, zina yaptıran açık veya gizli yerlerde çalışmak gibi bir meslek icrâ edemez. Bilindiği gibi İslâm'da kadın-erkek ilişkileri sınırlanmış, haram ve helâl tasnifine tâbî tutulmuştur. Bunları çiğnemeyi gerektiren veya şehevî duyguları tahrik eden iş, meslek ve sanatlar haram çerçevesi içinde yer alır: Dans, bale, bazı temsil ve oyunlar, bazı gösteriler ve modellik burada örnek olarak anılabilir. Bunlar için bazı kimselerin “san'at” demesi helâl olmalarını gerektirmez. Meselâ ressamlık, heykeltraşlık, fotoğrafçılık açıklanırken haramlar belirtilmişti. Bunları iş ve meslek edinmek de haramdır.

Ticâret de kazanç yollarından birisidir. Ancak ticaret teşvik edilmekle beraber başıboş bırakılmamış; ahlâkî, ictimâî sâhalarda zararlı olmaması için tedbirler alınmış, sınırlar getirilmiştir. Şunları örnek olarak yazabiliriz: İçki, uyuşturucu madde, domuz, put, müstehcen eşya ve resimler gibi İslâm'ın kullanılmasını yasakladığı şeylerin ticâreti de, nakliyesi ve pazarlaması da haramdır. Mübah olan şeylerin ticaretinin helâl olabilmesi için de yalan, aldatma, faiz hîle, ihtikâr, fâhiş kazanç gibi davranışlardan sakınmak şarttır.

İslâm, kazanç elde etmek için iş, ticaret, memuriyet gibi yolları meşrû kılmakla beraber, kapitalist, pragmatist, maddeci görüşlerden farklı olarak üç ana tedbir ve ilke üzerinde duruyor: Karşılıklı rızâ, iyi niyet ve dürüstlük, menfaat temin ederken başkalarını zarara sokmamak.

İslâm'da Çalışmanın Hükümü

İslâm'a göre bir Müslümanın kendisinin ve ailesinin nafakasını sağlamaya ve varsa borçlarını ödemeye yetecek kadar para kazanması farzdır. Bunun dışında, fakîr mü'minlerin ihtiyaçlarını karşılamak ve akrabalarına ikram etmek için kazanmak da müstehaptır. Güzel ve müreffeh bir hayat sürmek için bundan fazlası için çalışmak mübahdır. Başkalarına karşı kibirlenmek, dünyevî hırsa kapılarak başkasının servetiyle yarışmaya kalkışmak ve bu mal ile azgınlık ve taşkınlık yapmak için kazanmak, bu kazanç helâl yolla dahi olsa haramdır. Buna karşılık, küfre karşı verilen mücadelede maddî katkıda bulunmak ve malını Allah yolunda infak için samimî bir niyetle çok çalışıp para kazanmak da güzel bir ibadettir. Bu gaye için çalışıp para kazanan kişi sürekli ibadet hâlinde sayılır. Rabbimiz buyuruyor:

“Ey îman edenler, birbirinizin mallarını bâtil, haram yollarla yemeyin. Ancak o mallar, sizden karşılıklı bir rızadan doğan bir ticaret malı olursa o zaman yiyin. Kendi nefsinizi de öldürmeyin. Şüphe yok ki Allah sizi çok esirgeyicidir. Kim helâl hudutlarını aşarak ve zulüm yaparak bu âmelleri işlerse, biz onu ateşe sokacağız. Bu da Allah için çok kolaydır.”³⁴¹

Bir malın bâtil yolla yenilmesinden maksat; kumar, faiz, hırsızlık, gasb, hile ve bunun gibi İslâm dininin kat'i olarak haram kıldığı yollarla yenilmesidir. Bu yollara tevessül eden kimseler kim olursa olsun; geçici olan dünya hayatı için, ebedi hayatlarını tehlikeye atmışlardır. Bu ise aynı zamanda dünya saadetini de kaybetmeye sebeptir.

İslâm'da rızık temin etmenin en faziletli yolu cihat-tan kazanılan (ganimet mallarından) sonra ticarettir. Sonra ziraat, sonra da zanaattır. Bütün bu rızık temin etme

---

341. Nisa, 29.

yollarında alışveriş işlemi söz konusu olmaktadır. Bu kısa bilgilerden sonra şimdi İslâm fıkıh ve hukukunda muâmele ve akitleri görebiliriz.

Dilencilik

İslâm, daha önce de gördüğümüz gibi çalışıp kazanabilme gücüne sahip olan bir kimsenin dilenmesini yasaklamıştır. Çalışmaya gücü yeten kimsenin dilenmesi asla meşrû değildir. Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır:

*“Allâh’a yemin ederim ki sizden birinizin, ipini alıp da, dağdan bir bağ odunu taşıyıp getirmesi ve bu odunu satıp onunla ailesinin ve kendisinin geçimini sağlaması, başka birinden istemesinden çok hayırlıdır. Kim bilir yardım istediğiniz kimse ya verir minnetine girersin, yahut vermez zilletini çekersin.”*³⁴²

Müslüman, Sevgili Peygamberimizin (s.a.v.) buyurduğu gibi çalışır ve elinin emeğini yer.³⁴³ Asla insanların eline bakmaz, asalak yaşamayı kabul etmez. Hiçbir muâmelesinde insanlara yük olmayı izzet ve şerefine yedirmez. O bilir ki Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) nasırlı elleri övmüş, değişik meslek guruplarının faziletini açıklamış,³⁴⁴ dilenciliği yasaklamış, âcizlikten ve tembellikten Allah (c.c.)’a sığınmıştır.³⁴⁵

Gerçekten de dilencilik, insanın şeref ve haysiyetini zedeleyen, kişiliğini yok eden çok çok çirkin bir iştir. Ancak zarûret hâlinde câiz olabilecek bir haramdır. Bu da yirmi dört saat aç kalma, bir şahsa veya cemaate kefil olup

342. Buhârî Musâkât, 13, Zekât, 50, Büyü’, 15; İbn Mâce, Zekât, 25; İbn Hanbel, I, 167

343. Buhârî, Büyü’, 15.

344. Meselâ bkz. Tirmizî, Büyü’, 4.

345. Buhârî, Daavat, 38, 40, 42, Cihad, 25; Müslim, Zikir, 52 (2706); vd.

da ödeyemeyeceği kadar borçlanma, bütün malını bir felakette kaybetme ve benzeri hâllerdir. Sevgili Peygamberimizin (s.a.v.) konu ile ilgili bazı hadislerini belirtelim:

*“Sizden biri dilenmeye devam ettiği takdirde yüzünde bir parça et kalmamış hâlde Allâh’a kavuşur.”*³⁴⁶

*“İstemeler, dilenmek bir nevi cırmalamalardır. Kişi onlarla yüzünü cırmalamış olur. Öyle ise, dileyen hayasını koruyup yüz suyunu devam ettirsin, dileyen de bunu terketsin. Şu var ki kişi, zaruri olan şeyleri iktidar sahibinden istemelidir.”*³⁴⁷

Âiz İbnu Amr (r.a.) anlatıyor: “Bir adam Rasûlullah (s.a.v.)’tan bir şeyler istedi. Aleyhissalâtu vesselâm da verdi. Adam dönmek üzere ayağını kapının eşiğine basar basmaz, Aleyhissalâtu vesselâm: *“Dilenmede olan kötülükleri bilseydiniz kimse kimseye bir şey istemek için asla gitmezdi!”* buyurdular.³⁴⁸

*“Kim malını artırmak için insanlardan dilenirse, o mutlak surette ateş talep etmiş olur. Öyleyse ister azla yetinsin isterse çoğaltmayı istesin, artık kendisi bilir!”*³⁴⁹

Kabîsa İbnu Muhârik (radıyallahu anh) anlatıyor: “Sulh için başkasının diyet borcunu ödemeyi kabullenmiştim. Bu hususta yardım istemek için Rasûlullah (s.a.v.)’ı aradım ve karşılaştık. Meseleyi açınca: *“Bekle, bize sadaka malı gelecek. O zaman ondan sana da verilmesini emrederim”* buyurdular. Sonra da: *“Ey Kabisa! İstemek, üç kişi dışında hiç kimseye helâl olmaz: Sulh diyeti kabullenen*

346. Buhârî, Zekât 52; Müslim, Zekât 103, (1040); Nesâî, Zekât 83, (5, 94).

347. Ebû Dâvûd, Zekât 26, (1639); Tirmizî, Zekât 38, (681); Nesâî, Zekât 92, (5, 100).

348. Nesâî, Zekât 83, (5, 94, 95).

349. Müslim, Zekât 105, (1041).

kimse. Buna, gereken miktarı buluncaya kadar, istemesi helâldir. Ama o miktara ulaştınca, artık istemez. Afe-te uğrayıp malını kaybeden kimse. Buna da maişetini te-min edecek miktarı elde edinceye kadar istemesi helâldir. Fakirliğe uğrayan adam. Eğer kavminden üç kişi, “Falancaya fakir düştü” diye ittifak ederlerse, geçimine yetecek miktarı elde edinceye kadar istemesi helâldir. Bunlar dışında istemek, ey Kabîsa haramdır.”³⁵⁰

Bugün İslâm toplumunda dilencilik varsa, bundan hepimiz haya etmeli, çok utanmalı ve olmaması için fert ve devlet olarak çaba sarfetmeliyiz.

Bu Bölümün Kısımları

Bu giriş bilgilerini verdikten sonra bu bölümün kısa bir tanıtımını yapalım. Bu bölüm iki kısımdan meydana gelir:

Birinci kısımda bir akit ve muâmele şekline dayalı olarak yapılan helâl kazanç yollarını gösterecek, bunun için yapılan akit çeşitlerinden bahsedeceğiz. O yüzden başlığı “Helâl Kazanç ve Akitler” diye koyduk. Bu muâmeleleri dinin ölçülerine uygun olarak doğru dürüst yapanlar, kazançlarını helâl yoldan kazanmışlar demektir.

İkinci kısımda ise belli bir muâmele ve akit söz konusu olmadan doğrudan haram kılınan kazanç şekillerinden ve harcamalardan bahsedeceğiz. Bu yüzden de başlığa “Haram Kazanç Yolları” diye isim verdik. Meselâ hırsızlık, gasp, rüşvet, iltimas, hile, aldatma, yankesicilik, israf gibi açık veya gizli yollarla başkalarının mallarını ellerinden alıp yemeler bu kısma girer.

Şimdi bu konudaki bilgileri sunmaya çalışalım.

---

350. Müslim, Zekât 109, (1044); Ebû Dâvûd, Zekât 26, (1640); Nesâî, Zekât 86, (5, 96, 97).

HELÂL KAZANÇ VE AKİTLER

Muâmeleler ve Akitler

Burada muâmelelerden ve akitlerden maksadımız özellikle mal, menfaat ve hizmet mübâdelesinin çeşitli şekilleridir. Toplu hâlde yaşayan insanlar muâmeleleden ve akitlerden uzak kalamazlar. Bu sebeple İslâm hukûku (fıkıh) muâmelâta geniş bir yer vermiş, iş ve akitlerin câiz olan ve olmayan çeşitlerini en ince noktalarına kadar açıklamıştır. Bu bahiste belli başlı akit ve muâmele şekilleri işlenecektir.

Burada en dikkat çekici nokta, haram olan şeyleri satmanın haram oluşu ile bir yanı meçûl satışın câiz olmasıdır. Fıkıh ve hadis kitaplarının “cehâlet” ve “ğarar” diye ifade ettikleri şey, akdin unsurlarından birisinin meçûl, yani belirtilmemiş, bilinmez kaldığı veya gerçekleşmesi şüpheli bulunan satıştır. Eğer bu bilinmezlik, arada anlaşmazlık çıktığı takdirde çözüm ve icrâyı imkânsız kılacak ölçüde ise satım akdi fâsiddir, tamamen geçersiz. “Sürüden bir koyunu, başakları olgunlaşmadan buğday veya arpayı, denizdeki balığı...” satmak buna örnektir. Peygamberimiz (s.a.v.) anlaşmazlık çıkmasın, bir taraf zarara uğramasın diye bu nevi satışları yasaklamıştır.

Bu hatırlatmadan sonra genel olarak akitler başlığında bilgiler verilebilir. Yani yapılan her akitte akit yapan en az iki kişi veya kurum vardır. İrade beyanları, rızaları, akit için ehil olup olmamaları ve bütün bunların bilinmesi önemlidir. Üzerinde akit yapılan mal ve fiyatı, teslimi, akit meclisi hep üzerinde uzun uzun konuşulacak konulardır.

Bu meseleler kavrandıktan sonra bu akdin çeşitleri de önemlidir. Meselâ bir satım akdi ve bu çerçevede işlenen sarf, mukayada (trampa), selem, ıstısnâ' gibi. Sonra diğer akit çeşitleri olarak kira, hibe, emanet, ariyet, vedia, havale, kefalet, vekalet, rehin, bey' bilvefa, şirket, kısmet, sulh, tahkim, karz ve ikale, günlük hayatımızda sık karşılaştığımız akit çeşitleridir. Her meslek erbabı kendisini ilgilendiren konularda İslâm hukukunu bilme ve işlerini bu kanunlara uygun yapma vazifesindedir. Bunun ilmini öğrenmek ve uygulamak da bir nevi ibadet ve cihattır. "Din muâmelendir" hadisi bunları ifade eder.

Şimdi biz bu kitabımızda muâmelâtın bu konularında gerekli olduğu bilgisini söylüyoruz. Bu akit çeşitlerini tek tek ele almayı zait görüyoruz. Daha fazlasını bizim "İslâm'ın Özeti" kitabımızda ve başka yazılmış fıkıh ve hukuk kitaplarında bulabilirsiniz.

Alışveriş

İslâm, alışveriş de dediğimiz ticareti meşru ve makbûl saymıştır. Allâhu Teâlâ şöyle buyurur: "**Allah, ticareti helâl, ribâyı da haram kıldı.**"³⁵¹ Peygamberimiz (s.a.v.) de dürüst ticaretin sahibine ne kadar sevap kazandıracağını belirtmektedir: "*Güvenilir, doğru ve Müslüman tacir, kıyamet günü şehitlerle beraberdir.*"³⁵²

351. Bakara, 2/275

352. İbn-i Mâce, Ticârât, 1.

“Bey’i” Arapçada “alışveriş” demektir ve bu karşılıklı yapılan bir akittir. Kısaca tarifi, “değeri olan bir malı yine değeri olan başka bir mal veya para karşılığında değiştirmektedir.”

Alışveriş tarafların karşılıklı onayı ile yani icap ve kabul ile gerçekleşir. İki taraftan biri malı, diğeri karşılığı olan para veya kıymet taşıyan başka bir malı ele geçirmeleri neticesinde satış gerçekleşir. Bütün akitlerde şu dört unsur belli olmalıdır; alan, satan, mal ve fiyat. Bu belli olmanın sebebi nizah ortadan kalksın, insanlar ihtiyaçlarını rahatça karşılasınlar diyedir.

Alışverişlerde satış akdinin yazı ile tespiti iyidir, tavsiye edilir. Anlaşmazlık anında elde belge olur. Bu bakımdan satış fişlerini almak gerekir. Ancak emir veya şart değildir. İcap ve kabul olunca alışveriş kesinleşir, tek taraflı cayma hakkı yoktur. Ancak alıcı veya satıcı pazarlık devam ederken alışverişten cayabilirler. Alışveriş, kabz yani malı teslim alma ile tamam olur. Böylece alıcı, mala; satıcı da paraya sahip olur.

Alışveriş yapanlardan birisi malı almak isterse, diğeri muhayyerdir, yani seçenek sahibi olarak serbesttir; isterse o mecliste kabul eder, isterse aynı mecliste reddeder. Kabulden evvel hangisi meclisten kalkarsa icap bozulur. İcap, yani satın almayı isteme ve kabul, yani malı satmaya razı olma tamamlandıktan sonra alışveriş kesinleşir, satıcı ve alıcıdan hiçbirisi kusur veya görmezlik muhayyerliği hariç, artık cayamaz.

Peşin ve veresiye alışveriş câizdir. Veresiye ile câiz oluş, müddetin malûm olmasına, belirlenmesine bağlıdır. Eğer müddet muayyen olursa câizdir. Bey’ide fiyat/semen meselâ “on lira” gibi mutlak olarak zikredilirse, o beldenin parası kabul olunur. Eğer paralar çok çeşitli olur da birisini tâyin etmezlerse, alışveriş fasit olur.

Zımmiler, alışverişlerinde Müslümanlar gibidirler. Ancak içki ve domuzda ayrılırlar. Zira onların içki ve domuz satışı, Müslümanların şıra ve koyun satışı gibidir.

Kâr Haddi

Genel olarak İslâm, ticarete belirli bir kâr haddi koymamıştır. Bu yüzden alışverişte belli bir kâr sınırı yoktur. Yalnız bu kârın “ğabn-i fâhiş”, yani aşırı aldatma olmaması gerekir. Kâr oranı satılan malların cinsine, özelliklerine ve şartlara göre değişir; Bazı mallarda düşük bir kâr haddi yeterlidir. Toptan satışlarda ve değeri yüksek olan mallarda olduğu gibi. Bazı mallarda ise bu oran normal tutulur. Bozulma ihtimâli olmayan mallar, perakende satışlar vs. gibi. Bazı mallarda da kâr oranı yüksek olur. Bozulma oranı fazla çeşitli riskleri mevcut olan mallar gibi. Fakat her şeyden evvel bu bir vicdan işidir. Pazarlık yapmak câizdir, helâldir.

Bir mü'mine düşen, haram kılınan mallar ile alışveriş yapmamaktır. Allah Teâlâ (c.c.) bir şeyi haram kılınca, onun bedelini de haram kılar. Nitekim Rasûl-i Ekrem (s.a.v.) şarapla ilgili olarak “Mü'minlere içilmesini haram kılan Allah Teâlâ, alınıp satılmasını da haram kılmıştır.” buyurmuştur. Örnekleri çoğaltabiliriz. Meselâ mü'min bir kasap; şer'i şerîfe göre kesilmeyen herhangi bir hayvanın etini satamaz, haramdır. Meselâ şarap, domuz eti, kan, put ve bunun gibi maddelerin satışı haramdır, işlem kökten bâtıldır. Yani geçersizdir. Yine çalınan veya gasp edilen bir malı piyasaya sokmak da câiz değildir. Kim bildiği hâlde hırsızlık eşyayı satın alırsa; onun günahına ve alçaklığına ortak olmuştur.

Muhayyerlik ve Çeşitleri

Alıcı veya satıcı, satışın gerçekleşmesini bazı şartlara bağlayabilirler, bu câizdir. Böyle alışverişlere muhayyer satış denir. Muhayyerliği şart koşan, şartlar gerçekleşmeyince alışverişi bozabilir. Peygamberimiz böyle alışverişler hakkında şöyle buyurur:

*“Alıcı ve satıcı alışveriş yaptıklarında, birbirlerinden ayrılıncaya kadar pazarlıktan dönmekte muhayyerdir veya alışverişleri muhayyerdir. Eğer alışverişlerinde muhayyerlik varsa alışveriş (muhayyerlik şartları ile) gerçekleşmiş olur.”*³⁵³

Muhayyerlikte üç gün ve daha az zaman şart edilebilir. Ebû Hanife'ye göre üç günden fazla muhayyerlik câiz değildir. Ebû Yusuf ve Muhammed'e göre ise “belli bir müddet” söylendiği zaman câizdir.

Satıcının muhayyerliği, satılan malın onun mülkünden çıkmasına mâni olur, o hâlde eğer o malı müşteri götürürse ve müşterinin elinde helak olursa müşteri ancak onun kararlaştırmış oldukları fiyatı ile değil, kıymetiyle sorumlu olur. İki imama göre, müşteri, o malı mülk edinir, eğer müşterinin elinde helak olursa, aralarında kararlaştırılmış fiyatı verecektir. Eğer o mal kusurlu olursa hüküm yine böyledir.

Taraflardan kim caymayı şart kılırsa müddetinde cayabildiği gibi satışı da kesinleştirebilir. Diğerinin olmadığı bir yerde satışı kesinlikle kabullendiğini söylerse, câizdir. Bozmak ise ancak diğerinin bulunduğu bir yerde olabilir. Kendisine caymak hakkı olan zat ölürse, hakkı iptal olunur, varislerine intikal etmez.

---

353. Müslim, Büyû', 10.

Görmek Suretiyle Muhayyerlik

Görmediği bir şeyi satın almak câizdir, fakat gördüğü zaman cayabilir; isterse kabullenir, dilerse reddeder. Kişi, görmediği malını satarsa, bilâhare gördüğü zaman cayamaz.

Satın aldığı evin odalarını görmeyip de ancak salonunu görür de alırsa caymak yoktur. Körün, alışverişi câizdir. Satın aldığı zaman aldanmış ise cayabilir. Eğer satılan mal ellenmekle bilinir cinsten ise, kör de onu elleyerek alırsa veya koklanmakla bilinen bir malı koklayarak alırsa veya tatmakla bilinen malı tadarak alırsa, artık cayamaz. Arazide, kendisine vasıfları söylenmedikçe caymak hakkı düşmez.

Birisi başkasının mülkünü satarsa, mülk sahibi muhayyerdir, dilerse satışı onaylayarak câiz kılar, dilerse fesheder. Bu şekil satışın câiz kılınması ancak satılan malın varlığına ve satış yapan iki tarafın caymamalarına bağlıdır.

Bir şeyi görüp, aradan bir müddet geçtikten sonra onu satın alırsa, eğer gördüğü keyfiyet üzere ise caymak hakkı yoktur, şayet bozulmuş olduğunu görürse cayabilir.

Kusur Suretiyle Muhayyerlik

Tüccarların nazarında fiyatın düşüklüğünü icap ettiren her şey, kusur sayılır.

Alıcı, satın aldığı malda, bir kusur görürse muhayyerdir, dilerse konuşulmuş olan bütün fiyatla kabul eder, dilerse geri verir. O malı kabul etmek, ancak kusur için verilen paranın bir kısmını geri istemek yoktur.

Fâsîd/Bozuk Alışveriş

Satılan veya fiyat olarak verilen eşyanın birisi veya her ikisi haram olursa alışveriş fasittir, bozuktur. Murdar olmuş et, kan, şarap veya domuzla yapılan alışveriş gibi...

Sudaki balık, havadaki kuş gibi ele geçmemiş malın satılması câiz değildir.

İkâle/Satışı Kaldırmak

İkâle, yapılan alışverişini kaldırmaktır. Alışveriş yapanlar isterlerse bu alışverişini yok sayarak kaldırabilirler. Fiyatın yok olması ikâlenin sahih olmasını engellemez. Satılan mal helak olmuşsa, artık ikale olmaz. Satılan malın bir kısmı helak olursa geri kalan diğer kısmında yine ikâle câizdir.

Satıcının, alıcıya sattığı maldan daha fazlasını ikram olarak vermesi câiz olduğu gibi, alıcının da verdiği fiyattan daha fazlasını satıcıya vermesi câizdir. Sermâyeden eksiltmek de câiz olur.

Dinimizde ikale yapmak isteyene kolaylık gösterip ka-bullenmek tavsiye edilmiştir.

Narh Koyma

Aslında narh koyma, yani yetkililerin fiyatları belirleme ve sınırlandırma işlemi İslâm açısından doğru değildir. İslâm prensip olarak piyasaya müdâhale etmez; arz ve talep gibi tabii ve iktisâdi kaideler içinde pazarı serbest bırakır. Nitekim Peygamberimizin zamanında fiyatlar yükselmiş, narh koyarak fiyatları sınırlaması için kendisine başvurmuşlardı; şöyle buyurdu:

“Fiyatı ayarlayan, bolluk, darlık ve rızık veren Allah’tır. Şüphesiz ben,-hiçbir kimsenin, benden

talebedeçeği mal ve can hususundaki bir haksızlığım olmadan- Allâh'a kavuşmak emelindeyim."³⁵⁴

Ancak fertler bu hürriyeti toplumun zararına olacak şekilde kötüye kullanırlarsa, ihtikâr, stokçuluk, lüks tüketimi körüklemek gibi yollara saparlarsa müdâhale ve sınırlama zarûrî olarak câiz görülmüştür.

Fiyatlarla Oynama

İslâm'da mukavele ve piyasa hürriyeti esas olmakla beraber hürriyetin mutlak olmadığına, toplumun menfaati ile sınırlı bulunduğuna işaret etmiştik. Fiyatların sun'î olarak artmasına sebep olanlar hakkında Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

*"Pahalılığı arttırmak için Müslümanların fiyatlarına müdâhale eden kimseyi, kıyamet gününde büyük bir ateşe oturtmayı Allah üzerine almıştır."*³⁵⁵

Üretimin az, tüketimin fazla olması gibi tabii âmillere dışında fiyatların artması bazı müdâhalelerle olmaktadır; bunlardan birkaçını örnek olarak zikredelim:

İhtikâr/Karaborsacılık

İhtikâr bir malı, fiyatı artınca satmak üzere piyasadan çekmek, stok etmek veya piyasaya sürmemektir. Müçtehidler haram olan ihtikârın hangi şartlarda gerçekleşeceği üzerinde ihtilaf etmişlerdir.

Ebû Hanife'ye göre kişinin kendi ürettiği veya başka bir şehirden getirdiği şeyi bekletmesi ihtikâr değildir. Ebû Yûsûf, başka yerden getirileni istisna etmemiş, İmam

354. Tirmizî, K. el-Büyû', 73; Ebû-Dâvûd, Büyû', 49.

355. Ahmed, Müsned, 5/27, 50.

Muhammed “Oradan mal almak mutâd ise ihtikâr olur” demiştir.

İlk müctehidler ihtikâr bahsinde daha çok insan ve hayvan gıdası üzerinde durmuş, bunların ihtikârının tahrimen mekrûh veya haram olduğunu ifâde etmişlerdir. Bunun sebebi ihtikârı men eden hadislerin bir kısmında “taâm: yiyecek” kelimesinin geçmesidir. Ancak yukarıdaki hadis ile aşağıda gelecek hadisler, bu yasağın yalnızca yiyeceğe değil, Müslümanların bütün ihtiyaçlarına şâmil olduğunu göstermektedir.

“Pazara mal getiren merzuk (rızk verilmiş), ihtikâr yapan mel’ûndur (lânetlenmiştir).”³⁵⁶

Kabz-ı Mallık ve Komisyonculuk

Rasûl-i Ekrem (s.a.v.) şehirdeki satıcının, köylü malını, pazara gelmeden teslim alarak azar azar pahalı satmasını yasaklamıştır.³⁵⁷

Bu mânâdaki birçok hadisin müşterek hedefi şudur: “Üretici malı doğrudan doğruya pazara arzedecek, araya başkaları girerek fiyatın sun’i bir şekilde artmasına sebep olmayacaktır. Maksat bu olduğuna göre fiyat artışına sebep olmayan hizmetler, yardımlar, aracılıklar, pazarlama ve dağıtım işleri mennû’ değildir. Üreticinin malını tüketiciye arzeden, satıcıya müşteri bulan ve bunun için de muayyen bir ücret veya yüzde alan hizmetler meşrû’dur.

Buhârî’nin zikrettiğine göre birçok selef müctehidleri simsar ücretinin zararsız (caiz) olduğunu, “şunu sat, şu

356. İbn Mâce, K. et-Ticârât, 6.

357. Buhârî, K. el-Büyû’, 64, 68, 71; Müslim, Büyû’, 11, 19. Şehir ve kasabada oturanın köylü malını kapatıp satmasının yasaklayan hadisler: Buhârî, K. el-Büyû’, 58, 64; Müslim, Büyû’, 11, 12, 18, 20-22.

kadardan fazlası senin veya kârı ortak” demekte bir mahzûr bulunmadığını ifâde etmişlerdir.³⁵⁸

Hileli Arttırma veya Eksiltme

Peygamberimiz (s.a.v.) “neceş”i³⁵⁹ men etmiştir. “Neceş” şöyle açıklanmıştır: *Malı almak niyeti olmadığı hâlde üçüncü şahısları aldatmak için değerinden fazla fiyat vermek. Yani fiyat kızıştırmak. Açık ve kapalı arttırma veya eksiltmelerde yapılan hile ve muvâzaalar da bu hadisin hükmüne dahildir.*

Hile/Aldatma

Bu konuda yukarıda bilgi vermiştik. Alışverişle ilgili olan kısmı için şu hadisi hatırlatalım. Fahr-i Kâinât (s.a.v.) bir gün pazarı dolaşırken tahıl satan birisinin yanına gelmiş, elini daldırılmış, altının ıslak olduğunu görererek sormuş:

– *Ey bu tahılın sahibi, bu nedir?*

– Yağmur ıslatmıştı!

– *Halkın görebilmesi için ıslak olanı üste getirseydin ya? Bizi aldatan bizden değildir!*³⁶⁰

Reklâm, malı tanıtmaya sınırını geçer, işe yalan ve abartma karışırsa hile ve aldatma gerçekleşmiş olur. Bugün tüketim ekonomisinin reklam çılgınlığı haramdır. Buna ancak İslâm “dur” diyebilir.

Yemin

Yemin, bir haberi yâhut bir işi yapma veya yapmama husûsundaki bir sözü, “vallahi, billahi, tallahi” şeklinde,

358. Ebû-Dâvûd, K. el-Büyû’, 455; Buhârî, K. el-Büyû’, 68; el-İcârah, 14; Ahmed, Müsned, 1/368.

359. Buhârî, K. el-Büyû’, 60; Müslim K. el-Büyû’, 13.

360. Müslim, K.el-İman, 164; Ebû-dâvûd, K. el-Büyû’, 50.

Allâhü Teâlâ'nın ism-i şerîfini anarak veya dînin izin verdiği sözlerle kuvvetlendirmektir. Kur'ân-ı Kerîm şöyle der:

“Allah, kasıtsız olarak ağızınızdan çıkıveren yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz, fakat bile rek yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bunun da keffâreti, ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hâllisinden on fakire yedirmek, yahut onları giydirmek, yahut da bir köle azat etmektir. Bunları bulamıyan üç gün oruç tutmalıdır. Yemin ettiğiniz takdirde yeminlerinizin keffâreti işte budur. Yeminlerinizi koruyun (onlara riayet edin). Allah size âyetlerini açıklıyor, umulur ki şükredersiniz!”³⁶¹

Günah olmadıkça yemin korunmalıdır. Haram ve günah için yemin eden, derhal bozmalı ve keffaretini vermelidir. Doğru olsa bile çok yemin etmek hoş değildir. Zira doğru olsa bile çok yemin etmek Allâhü Teâlâ'nın ism-i şerîfine ve yemîne kıymet vermemek olur. Bu ise çirkindir. Bu yüzden yemin etmekten kaçınmak gerekir.

Peygamberimiz alım-satım yapan tüccarı, umûmî olarak çok yeminden ve hususî olarak da yalan yere yeminden men etmiş olmasındır:

“Yemin, malı sattırsa da, bereketi mahveder.”³⁶²

Yeri gelmişken şu bilgileri de verelim: Yemin üç çeşittir:

Yemin-i Gâmûs: Geçmişteki bir şey için, bile bile yalan söyleyerek yemin etmektir. Bu, sahibini günâha ve Cehennem'e sokan bir yemindir. O kadar korkunçtur ki, keffareti yoktur. Sahibi derhal tövbe etmeli ve bir daha yapmamalıdır. Belki Allah af eder.

361. Mâide, 89.

362. Buhârî, K. el-Büyû', 26; Müslim, K. el-Îman, 117; Müsâkat, 131.

Yemin-i Lağv: Geçmiş bir şey için boş yere yemin etmektir. Hoş değildir ama günahı ve keffâreti yoktur.

Yemin-i Mün'akıde: Gelecekte bir iş hakkında “yapacağım veya yapmayacağım” diye yemin etmektir. Şarta bağlı yemin de böyledir. Zaman söylenmedi ise hemen yapmak, zaman söylendi ise zamanın sonuna kadar yapmak lâzımdır. Kalkıp gelmezsen vallahi seni döverim demek bu çeşit bir yemindir. Bu tür yeminler bozulursa, ceza olarak keffaret gerekir.

Yemin Keffâreti, yapılan yemini bozma cezasıdır. Yemini bozmadan keffâret verilmez. Yemini bozduktan sonra keffâreti geciktirmek günahdır. Yemin keffâreti için erkek veya kadın on fakîre bütün bedenini örtecek kadar bir kat çamaşır verilir. Veya on fakîr bir gün iki defâ sabah-akşam doyurulur. Bunu yapamayan fakir, üç gün peş peşe oruç tutar. Bu oruçlara gecedan niyet edilir. Üç günü tamamlamadan bir sebeple ara veren yeniden üç gün tutar.

Eksik Ölçmek ve Tartmak

Ölçme ve tartma konusunda elden geldiği kadar dürüst davranmak, hile yapmamak, eksik ölçü ve tartı ile satış yapmamak Kur'ân-ı Kerîm'in birçok âyetine konu teşkil etmiştir.³⁶³

İstatistik, anket ve sayım hileleri de eksik ölçme ve tartma kavramına dahildir.

Borç

İslâm her sâhada olduğu gibi harcamalarda da itidâli

---

363. el-En'âm, 6/152; el-İsrâ, 17/35; el-Mutaffifin, 33/1 vd.; eş-Şuarâ, 26/181-183.

tavsiye etmiş, isrâfı menetmiştir.³⁶⁴ Peygamberimiz (s.a.v.) borçtan Allâh'a sığınırdu:

*"Allâh'ım! Borç yükünün ve insanların baskısının altında ezilmekten sana sığınırım."*³⁶⁵

"Allâh'ım! Günahtan ve borçtan sana sığınırım." deyince kendisine: *"Sık sık borçtan Allâh'a sığınmıyorsunuz!"* dediler. O, şöyle buyurdu: *"İnsan borçlandığında, söyleyince yalan söyler, söz verince yerine getirmez."*³⁶⁶

İslâm, borcun, zamanı gelince hoşnutlukla ödenmesini, alacaklının memnun edilmesini istemiştir. Enflasyon dönemlerinde borç ile beraber enflasyon farkının da ödenmesi gerekir.

Faiz

Borç almanın sıkıntılı olduğunu az önce gördük. Buna göre Müslüman ancak daralıp bunalınca ve son çare olarak borca başvurur; bu durumda ondan faiz istemek ahlâki ve içtimâî bakımlardan tutarsız ve adâletsiz olur.

Ticârî kredilere gelince burada borç alanın başı darda değildir; ancak faizli kredi verenin daima kazançlı, alanın ise mesâisine rağmen zarar ihtimali içinde bulunması adalete aykırıdır. İyi olan kârda ve zararda ortaklıktır.

İslâm, emeğin sömürülmesine sebep olan faizi bütün çeşitleri ve miktarlarıyla haram kılıp yasaklamıştır. Kur'ân-ı Kerîm'in son inen âyetlerinden birisi şöyledir:

"Ey îman edenler! Allah'tan sakının, inanmışsanız, faizden arta kalmış hesaptan vazgeçin. Böyle yapmazsanız bunun Allâh'a ve Peygamberi'ne açılmış bir

364. el-A'râf, 7/31.

365. Ebû Dâvûd, K. el-Vitr, 32.

366. Buhârî, K. el-Ezân, 149; Müslim, K. el-Mesâcid, 129.

savaş olduğunu bilin. Eğer tevbe ederseniz sermâyeniz sizindir. Böylece haksızlık etmemiş ve haksızlığa uğramamış olursunuz. Borçlu darda ise eli genişleyinceye kadar beklemelidir.”³⁶⁷

İçkinin günahı nasıl yalnızca içenin üzerinde kalmıyorsa faizin vebâli de sadece onu yiyene ait değildir; faizi ödeyen, mukaveleyi yazan ve şahitlik edenler de günaha girmektedirler. Hadiste “*Allah Teâlâ'nın faiz yiyeni, yedireni, şahitlerini ve yazanı lânetlediği*”³⁶⁸ ifade edilmiştir.

Faiz ödeyenin darda kalmış olması faizi haram olmaktan çıkarmaz, ama onu günahahtan kurtarabilir; ancak bunun için bazı şartlar vardır.

Faizli borç almanın sebebi zarûret veya haklı bir ihtiyaç olacaktır; lüks harcamalar ruhsat kapısını açmaz. Daha önce bütün kapılar çalınacak, faiz vermeden ihtiyacı giderme yolları aranacaktır. Zengin Müslümanların da yardımcı olmaları gerekir. Alınan borç zarûret ve ihtiyaç miktarını aşmayacaktır.

Vadeli Satış

Ticarette vadeli satış mümkün, piyasa şartlarına uygun vâde farkı câizdir. Önemli olan, alıcı ve satıcının peşin veya vadeli satıştan birisine karar vermeleridir. Vadeli satışta fiyat, vade ve varsa taksitin miktarının belli olması gerekir.

Selem

Para peşin mal veresiye satışlara selem veya selef denir. Selem denmesi daha yaygındır. Sıfatı mazbut ve

367. el-Bakara, 2/278-280.

368. Buhârî, K. el-Büyû', 24, 113; Ebû-Dâvûd, K. el-Büyû', 4; Tirmizî, K. el-Büyû', 2.

miktarı bilinen her şeyde selem câiz olur. Sıfatı mazbut olmayan ve miktarı bilinmeyen nesnelere selem câiz değildir. Çünkü nizaya sebep olur.

Selem, bilhassa çiftçi ve sanayicilerin başvurduğu bir satış şeklidir. Paraya muhtaç olan kimse, malını elde etmeden önce satmak ister. İslâm dini, satıcının darlığından istifade ederek alıcının, malı ucuza kapatmasını önlemek, üreticinin malını değerlendirmesine fırsat vermek için bazı şartlarla bu tip satışları câiz görmüştür. Peygamberimiz şöyle der: “Kim hurmasını önceden satacaksa belirli ölçüde, belirli tartıda ve belirli bir vakte kadar olmak şartıyla satsın.”³⁶⁹

Selem, var olmayan (mâdûm) bir malın satışı olduğundan, câiz olmaması gerekirken, ihtiyaç ve zarûret sebebiyle câiz görülmüştür. Bunda her iki tarafın da kârı vardır; müşteri biraz daha ucuza mal alır, satıcı da peşin para ile ihtiyacını giderir. Meselâ bir sanayici nakit sıkıntısına düşerse, belirli bir süre sonra teslim edilmek şartıyla, üreteceği vasıfları belli olan malları satar; alacağı para ile üretimini yapar. Böylece sanayicinin tezgâhı çalışır, üretim devam eder, alıcı da normal zamana nisbetle biraz daha ucuz mal almış olur. Bu imkân üreticiyi, tefecilerin eline düşmekten de korur. Çünkü üretimin devamı için paraya kaçınılmaz bir ihtiyaç vardır.

Ölçülen tartılan, büyüklük bakımından aralarında pek fark olmayan ve tane ile satılan -ceviz ve yumurta gibi- ve metre ile satılan nesnelere selem/selef câizdir. Sayı ile hayvanlarda, azalarında ve derilerde, yük ile odunlarda ve bağ ile yoncada selem câiz değildir.

Kendisi için selem parası verilen nesne, selem edilen andan teslim zamanına kadar dayananlardan olmadıkça

369. Müslim, Mûsakat, 25.

selem câiz olmaz. Selem, gelecek muayyen bir zamana kadar olursa câiz olur.

Ebû Hanîfe nezdinde selem yapılırken söylenen şu yedi şartla sahih olabilir: Akdi yapanlar, malın cinsi, çeşidi, sıfatı, miktarı, zamanı/müddeti, sermâye miktarı belli, ilgili ölçülen, tartılan ve sayılanların bilinmesi, eğer malın teslimi için ücret lazımsa malın teslim edileceği yerin belli olmasıdır.

Selem parasını alacak olan şahıs, parayı almazdan evvel ayrılırsa selem sahih olmaz. Bu takdirde ne sermâyede ve ne de selem edilmiş malda alınmazdan evvel tasarruf etmek câiz olamaz. Selef/selem edilmiş malda, başkasını ortak yapmak veya devretmek câiz değildir.

Sarf ve Sarraflık

Sarf, altın, gümüş, döviz bürosu gibi iki tarafın da para alıp verişidir. Buna göre eğer gümüşü gümüşle veya altını altınla satarlarsa, ayarı ve el emeği bakımından fiyatı farklı olsalar bile, ancak tartı bakımından eşit olursa işlem câiz olur. Üstelik daha meclisten ayrılmazdan evvel iki sarf edilenin de aynı mecliste verilip alınması gerekir. Altın altınla, gümüş gümüşle bozulacak olsa, tartı eşit, fiyat peşin olacaktır. Aksi hâlde “nesîe faizi” meydana gelir.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“Altın altınla, gümüş gümüşle misli misline ve peşin olarak mübadele edilir.”*³⁷⁰

*“Altın ve gümüşten herbirini, hazır olmayanı peşin olan karşılığında satmayınız.”*³⁷¹

370. Müslim, Müsâkât, 81; Ebû Dâvûd Büyû’;18; Ahmed b. Hanbel, V, 314, 320.

371. Buhârî, Büyû’, 78; Müslim, Müsâkât, 75, 76; Tirmizî, Büyû’, 24; Mâlik, Muvattâ’, Büyû’, 30, 34, 35; Ahmed b. Hanbel, III, 4, 51, 53.

Eğer cins değişirse, yani altını gümüşle satarsa, tartıda fazla vermek câiz olur, fakat aynı mecliste iki paranın da hemen peşin verilip alınması gerekir. Eğer bu sarf/bozdurma muâmelesinde daha iki para veya birisi parayı almazdan evvel taraflar ayrılırlarsa, akit bozulur.

Rehin

Rehin, borca karşılık mal vermektir. Yani bir malı onunla karşılanması mümkün olan bir hak karşılığında hapsedmek ve alıkoymaktır. Karşılıklı kabullenmekle akit oluşur, teslim almakla da tamam olur. Mürtehin, yani alacaklı, rehini borçlunun mülkünden çıkmış ve ayırdeilmiş bir şekilde elde ederse, rehin akdi tamam olur. Alacaklı, rehini almadıkça, borçlu muhayyerdur; dilerse teslim eder, dilerse rehin vermektен cayar. Borçlu, rehini alacaklıya teslim edip o da kabullenirse, o mal alacaklının zimmetindedir.

Rehin ancak verilmesi kesin olan borç için verilir. Rehinin veya borcun kıymetinden hangisi daha azsa, rehin onunla alıcının elinde durur. Ancak emanetleri, mudârebe paraları ve şirket mallarını rehin vermek doğru olamaz.

Rehinin muhafaza olduğu evin kirası, alacaklıya aittir. Çobanın ücreti ve rehinin nafakası vereceклиye (borçluya) aittir. Rehinin ziyadeleşmesi vereceklinin olmakla beraber asliyle birlikte rehin olarak kalır. Eğer ziyade olan miktar helak olursa karşılıksız olarak helak olur. Vereceкли ölürse, vâsisi rehini satar vereceğini ondan öder.

Hâcr

Hacr, insanı malında tasarruf etmekten engellemek demektir. Hacı gerektiren sebepler, üçtür:

1- Küçüklük, 2- Kölelik, 3- Delilik.

Küçüğün tasarrufu ancak velisinin izniyle câiz olur. Köle ancak efendisinin izniyle tasarruf eder. Daima deli olanın tasarrufu hiçbir hâlde câiz değildir. Bu kişilerden birisi, alışverişi bildiği ve kastettiği hâlde satar veya satın alırsa velisinin isteğine bağlıdır. Alışverişte maslahat/yarar varsa, câiz kılabilirdiği gibi, fesih de edebilir.

Bu üç sebep, sözlerde hacri icap ettirir, fiillerde ise icap ettirmez. Çocuk ve delinin alışverişleri, ikrârları, boşanmaları sahih olmaz. Ama bir şeyi telef ederlerse mesuliyeti onlara aittir.

Sefih kişinin malından zekâtı çıkarılır, aynı maldan çocuklarına, ailesine ve nafakası kendisine düşen yakınlarına nafaka verilir. Eğer farz hacc'ı yapmak isterse men edilemez. Hac yoluna çıkınca, kadı, yol nafakasını kendisine değil, belki hacılardan emin ve güvenilir birisine verir o adam da yolda ona harcar.

Eğer hastalanır da hayır kapılarına vasiyetler yaparsa ölümünden sonra malının üçte birisinden vasiyetleri çıkarılır.

İkrar

Âkil ve baliğ olan hür bir insan bir hakkın kendisinde olduğunu ikrar ettiği zaman, ikrar edilenin verilmesi kendisine lâzım gelir. Bu ikrar ettiği hakkın miktarının belirli veya belirsiz olması eşittir.

Daha evvelce borçlu olan bir kimse, ölüm döşüğünde iken bir takım borçlarını ikrar ederse, hasta iken de belli sebeplerden bir takım borçlar altına girerse, bütün bu durumlarda, sağlık zamanında ve belli sebeplerle hastalık zamanında edindiği borçlar, diğer borçlardan daha evvel verilir. Bunlar verildikten sonra fazla mal kalırsa ölüm

hastalığı hâlinde ikrar ettiği borcuna verilir. Sağ iken, hiçbir borcu yok ise, hastalık hâlinde yaptığı ikrarı câiz olur ve kendisi için ikrar yapılan şahıs, vârislerden daha evlâdır, evvelâ ona, sonra vârislere verilir. Hastanın vârisi için yaptığı ikrarı bâtıldır, ancak diğer vârisler hastayı doğrularlar ise, bu ikrarı sahih ulur.

İcar/Kira

İcar, para veya bir bedel karşılığında bazı menkul veya gayrimenkullerden belirli menfaatleri elde etmek için yapılan bir akittir. Meselâ bir evi, iş yerini veya tarlayı kiraya vermek, menfaatin satımıdır.

Kira/icar; kullanılması şer'an mübah olan bir şeyden, bir bedel karşılığında belli bir süre yararlanmak üzere yapılan akit olunca, konu bakımından ikiye ayrılır.

1- Herhangi bir menkul veya gayrimenkulden yararlanmak üzere yapılan kira sözleşmesi. Bina, elbise ve hayvan kiralama gibi.

2- İnsanın, başkası için çalışması üzerine yapılan kira sözleşmesi ki, buna "iş akdi" veya "hizmet sözleşmesi" denir. Ücret veya maaş karşılığı işçi yahut memur çalıştırmak, sanatkâra ücretle iş yaptırmak gibi.

Kira/icarda menfaatler belli ve ücret malûm olmalıdır. Yoksa, icar akdi câiz olamaz. Alışverişte semen/fiat olan nesnelere icarda ücret olunması câizdir.

Menfaatler, oturmak için evlerin, ziraat için arazilerin kiralınması gibi bazen müddetle belli olur. Bu kiralamada belli bir müddet ne kadar uzun olursa olsun, anlaşma sahih olur. Bazen de menfaatler çalışmak ve belirtmekle malûm olur. Elbiseyi boyamak veya dikmek için, bir hayvanı belli bir yük yüklemek veya belirttiği bir mesafede

binmek için kiralamak gibi. Bazen de menfaatler işaret etmekle malûm olur; bir kişiyi kendisi için bir yiyeceği belli bir yere götürmek için kiralamak gibi.

İçinde neler yapacağını belirtmese dahi evler ve dükânların icar edilmesi câizdir ve orada her şeyi yapabilir. Ancak demircilik, boyacılık ve değirmencilik gibi binaya veya çevreye zarar verici işler yapmak için kiralarsa, bunu önceden belirtmesi gerekir.

Arazileri ziraat için icar etmek câizdir, ancak o arazilere neyi ekeceğini belirtmedikçe veya “Sana istediğin şeyi ekebilirsin diye veriyorum.” demedikçe icar doğru olamaz.

Arsaya bina yapmak veya hurma ağaçları veya başta ağaçlar dikmek için kiralarsa câiz olur. İcar müddeti tamam olunca binasını ve ağaçlarını kaldırmalı, arsayı boş olarak sahibine teslim etmelidir. Ancak arsa sahibi, evi ve ağaçları oldukları hâldeki kıymetleriyle satın almak ister, ev ve ağaç sahipleri de razı olursa, parasını verir, kendisine baktırabilir.

Hayvanların, binmek ve yüklemek için icar edilmeleleri câizdir. O hâlde eğer binecek kimseyi belirtmeden binmek için kiralanmışsa, istediğini bindirebilir. Elbise de böyledir. Eğer filân adam binsin veya elbiseyi giysin diye kiralarsa, bilâhare başkasını bindirir veya başkasına giydirir ise ve bundan dolayı bir noksanlık olursa öder.

Eğer bir kişinin oturması için evi kiralarsa, başkasını da oturabilir. Bir evi kira edenden ev sahibi her günün ücretini isteyebilir. Ancak akit yapılırken para verme vakti beyan edilirse, o vakit gelmezden evvel istenilmez. Bir evi her ay bir lirayla icar ederse tek bir ay için akit doğrudur. Ancak bütün ayların adedini söylerse, meselâ “on ay için” derse, zaman geçerli olur.

Kıracı ikinci aydan tek bir saat kadar evde durursa ikinci ay hakkındaki akitte câiz olur, ev sahibi, o ay tamam olmadıkça onu çıkaramaz. Her ayın başlangıcında bir saat filân durursa hükmü budur. Bir senelik bir evi “on bin lira-ya” icar ettiği zaman “her ayın ücretten karşılığı şu kadardır” diye belirtme bile câizdir.

Ustanın çalışması şart kılındığı zaman, usta, başkasını o işte çalıştıramaz. Eğer “Bana şu işi yap” dese, usta taşeron olarak birisini icar edip çalıştırabilir.

Kiralanan ev harap olursa veya arazinin veya değirmenin suyu kesilirse icar muâmelesi kendiliğinden bozulur.

Kendi nefesine icar akdettiği hâlde, iki taraftan birisi ölürse icar muâmelesi bozulur. Eğer başkası için akdetmişse bozulmaz. Hıyar/cayma şartı icar muâmelesinde de sahihtir.

İcar muâmelesi özürlerle, eksikliklerle bozulur. Meselâ; çarşıda ticaret yapmak için bir dükkânı icar edip iflâs etmek gibi. Meselâ; evini dükkânını kiraya verdikten sonra iflâs etmiş, ancak ev ve dükkânın satılmasıyla ödeyebilecek borçlar kendisine terettüp eden kimse gibi. Bu surette mahkeme icar akdini bozar, onun evini ve dükkânını, borcunu ödemek için satar.

Şuf'a

Şuf'a, satılan bir malda öncelikli alma hakkıdır. Bir başka tarifle şuf'a; satılan veya bir bedel karşılığında bağışlanan bir gayrimenkulü alıcıya veya bağışlanan kimseye mal olduğu bedel ile alıcıdan veya bağışlandıktan, bazı durumlarda ise satıcıdan zorla alıp mülk edinmektir.

Satılan bir malda evvelâ ortak olana, ondan sonra satılan malın hakkında su ve yol gibi konularda ortak olana,

daha sonra da komşuya şuf'a hakkının tanınması vaciptir. Satılan malda ortak olan olduğu hâlde yolda ve suda ortak olana ve komşuya şuf'a hakkı yoktur. Eğer satılan malda ortak olan zat şufadan vazgeçerse, yolda ortak olana şuf'a hakkı intikal eder. Eğer o da vazgeçerse şuf'ayı komşu alır. Müsülüman ile zimmîler şuf'ada eşittirler.

Şuf'a, satışın akdiyle vacip olur, “şuf'a hakkımı kullanırım” diye şâhit edinmekle kesinleşir. Müşteri şuf'ayı teslim veya hâkim şuf'a ile hükmettiği zaman şuf'adar teslim alırsa mülk edinir.

Şuf'adar, ortak malın satıldığını bildiği zaman hemen o mecliste şuf'a hakkını talep edeceğine dair şâhit edinmeli ve ondan sonra oradan kalkmalıdır. Mal daha satıcının elinde ise, satıcının yanında şuf'a hakkını talep edeceğine dair şâhit edinir veya satın alana giderek veya gayrimenkulün yanında şâhit edinir. Bunu yaptığı zaman şuf'a hakkı sabit olur.

İmam-ı Ebû Hanife'ye göre, şuf'adarın şuf'a hakkını biraz geçirmesi bilâhare isteme hakkını düşürmez. İmam-ı Muhammed der ki; “Eğer şâhit edindikten sonra özürsüz olarak bir ay şuf'a hakkını terkederse şuf'ası bozulur.”

Taksimi mümkün olmadığı hâlde yine de gayrimenkulde şuf'a vaciptir. Ticaret mallarında ve gemilerde şuf'a yoktur.

Vekâlet

İnsanın bizzat yapabileceği her işte, başkasını vekalet yoluyla o işi yaptırması da câizdir. Haklarının alınmasında veya bunların ispatlanmasında vekil edinmek de câizdir. Ancak hadler, yani cezalar ve kıyaslarda kendisi olmadığı hâlde vekil edinemez.

Vekil edinmenin bazı şartları vardır; müvekkil (vekil edinen) akıl, buluğ ve hürriyet sahibi gibi, tasarruf edebilen ve kendisine kanun uygulanabilenlerden olmalıdır. Vekil de akdin ne olduğunu bilen sorumluluk sahibi olmalıdır.

Müvekkil, vekili vekâletten azledebilir. Eğer vekile, azil haberi ulaşmamışsa, haberi alıncaya kadar vekilliğine devam eder ve tasarrufu câizdir. Müvekkilin ölümü, devamlı deliliği ve darülharbe mürted olarak iltihakı ile vekâlet akdi bozular.

Kefalet

Kefalet, nefis, borç veya eşya gibi bir hakkın güvenceye bağlanması amacıyla bir kimsenin asıl borçlunun alacaklı karşısındaki sorumluluğuna katılması veya birinin teslimini üstlenmesidir. Kendi zimmetini başkasının zimmetine ekleyerek onun yüklendiği şeyi kendisi de yüklenen kimseye kefil, denir.

İnsanların ihtiyacı ve borçlunun sıkıntısının giderilmesi için kefaletin câiz olduğu konusunda görüş birliği vardır. Sadece bazı ayrıntılarda görüş ayrılığı vardır. İyi niyetle kefil olma, kefile sevap kazandıran bir âmeldir. Kefil olan kimse Allâhu Teâlâ'nın yardımını görür. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“Bir kimse mü'min kardeşinin yardımında bulunduğu sürece, Allâhu Teâlâ da o kimsenin yardımındadır”*³⁷²

Diğer yandan, insanlar arasında iyilik iyiliği çeker. Karşılıklı yardımlaşmaya sebep olur. Kur'ân'da şöyle buyrulur:

372. Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 274.

“İyiliğin karşılığı ancak iyilikten başka bir şey değildir”³⁷³

Kefalet ancak akit yapılan mecliste alacaklının kabul edilmesiyle oluşur. Alacaklı muhayerdir; dilerse alacağını borçludan, dilerse kefilinden ister. Kefaleti şarta bağlamak câiz olur, meselâ: “Eğer falan adama satarsan benim üzerime olsun veya onun üzerinde sabit olan hakkın benim üzerime olsun veya senden gasbettiği benim üzerime olsun.” demesi gibi...

Borçlunun isteğiyle kendisine kefil olunduğu gibi, isteği olmaksızın da kendisine kefil olunmak câiz olur. Eğer kişinin isteğiyle kefil olmuşsa onun yerine verdiği parayı bilâhare ondan alır. Eğer teklifi olmaksızın kefil olmuşsa verdiği parayı bilâhare ondan alamaz, çünkü teberrudur.

Kefil, daha borcunu vermezden evvel borçludan para istemeye yetkili değildir. Eğer borcun alınması için, kefil alacaklının takibine maruz kalırsa, kefil olduğu zâtı, kendisini takip edilmekten kurtarınca kadar sıkıştırabilir. Alacaklı, borçluyu borçtan affettiği veya oradan borcunu tamamen aldığı zaman kefil de kurtulur. Alacaklı kefil affederse, borçlu da affedilmiş olmaz.

Havale

Havale, borçlunun borcunu doğrudan doğruya değil de üçüncü bir şahıs veya kurum aracılığıyla ödemesi demektir. Fıkıhta; “Borcu bir kişiden başka bir kişiye nakletmektir” diye tanımlanmıştır.

Borçları havale etmek câizdir. Havale ancak verecekli, alacaklı ve kendisine borcun verilmesi havale edilen zatların rızası ile geçerli olur.

373. er-Rahmân, 55/60.

Havale muâmelesi tamam olduğu zaman, havaleyi yapan borçlu borçtan kurtulur, alacaklı olan kişi hakkı zayı olmadıkça, havale yapan borçludan bir şey istemez. Fakat bir kimse bir şahsı, “üzerinde alacağı olan bir adama” havale ederse, bu durumda alacaklı muhayyerdir. İsterse havale olunana gider, ondan alır; isterse asıl borçludan alır.

Sulh

Sulh, barış ve anlaşma demektir. Hukukta ise; anlaşmazlığı gidermek için iki kişi veya iki taraf arasında yapılan bir akittir. Sulh genel olarak, anlaşmazlık konusu olan şeyden daha azı üzerinde yapılır ve taraflar arasındaki anlaşmazlığı sona erdirir.

Sulh akdi, insanlar arası muâmelelerde söz konusu olur. Müslümanla kâfir, İslâm devlet başkanı ile devlete başkaldıran bâğî veya şiddetli geçimsizlik hâlinde eşler arasında yapılacak sulh anlaşması bu akdin kapsamını genişletmektedir.

İnsanlar arasındaki anlaşmazlıkların sulh yoluyla giderilmesi mendup, yani iyi, güzel ve sevaptır. Hâkim, tarafları sulha zorlayamazsa da onları buna teşvik eder. Ancak taraflardan birisinin haklı olduğu ortaya çıkarsa, hâkimin hükmü uygulanması gerekir.

Sulh akdi âyet, hadis veya icmâ' delillerine dayanır. Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyrulur:

“Eğer bir kadın kocasının uzaklaşmasından veya yüz çevirmesinden endişe ederse, o kadınla erkeğin aralarını sulh yoluyla ıslah etmelerinde bir sakınca yoktur. Sulh daha hayırlıdır. İnsanın özünde kıskançlık duygusu vardır. Eğer iyi geçinir ve kötülükten sakınırsanız bu daha hayırlıdır.”³⁷⁴

374. Nisa, 4/, 128.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“Müslümanlar arasında haramı helâl ve helâli haram kılmayan sulh akdi câizdir.”*³⁷⁵

Haramı helâl, helâli haram kılma niteliğinde olan sulh akitleti geçersizdir. Şarabı helâl sayma veya nikâhli eşi ile cinsel temasta bulunmama konusunda yapılacak sulh anlaşmaları gibi.

Hibe

Hibe, bir malı bedelsiz başkasına vermektir. Bu bir hediyedir, bağıştır, teberrudur. Ancak rüşvet olarak verilen şeyler hibe veya hediye sayılmaz ve bunların aynen geri verilmesi gerekir. Bu gibi şeyler tüketilmiş ise kıymeti ödettirilir.

Hibenin meşrûluğu kitap, sünnet ve icmâ delillerine dayanır. Kur’ân-ı Kerîm’de açık olarak hukukî anlamda hibe söz eden âyet yoktur. Ancak Kur’ân’da sık sık geçen sadaka ve infak terimleri teberru ve hibeyi de içine alacak geniş kapsamlı sözcüklerdir. Verme, ihsan ve ikram anlamlarında kullanılan hibe yerine, daha çok bu kökten türetilmiş olan fiil ve sıfatlar kullanılır:

“Mallarını Allah yolunda harcayanların hâli, yedi başak bitiren, her başakta yüz tane bulunan bir tek tohumun hâli gibidir.”³⁷⁶

“Eğer sadakaları açık olarak verirseniz, ne güzel. Eğer onları gizler ve bu şekilde yoksullara verirseniz, işte bu, sizin için daha hayırlıdır.”³⁷⁷

375. Tirmizî, Ahkâm, 17; Ebû Dâvûd, Akdiye, 12; İbn Mâce, Ahkâm, 23; Ahmed b. Hanbel, II, 366.

376. Bakara, 2/261.

377. Bakara, 2/271.

Hız. Peygamber'den (s.a.v.) hibe konusunda çeşitli hadisler nakledilmiştir. Rasûlullah (s.a.v.) kendisi hediye kabul eder ve karşılığında da hediye verirlerdi.³⁷⁸ O şöyle buyurur:

*“Karşılıklı hediyeleşiniz. Böylece dostluğunuz artar ve aranızdaki düşmanlık yok olur.”*³⁷⁹

Ana-baba evlâtlarına hibe edebilir. Ancak daha önce de geçmişti, bu konuda eşit ve âdil olmaları gerekir. Rivayet olunur ki, Nu'man b. Beşir, (ö. 44/664) oğlu Muhammed'e bir şey bağışlamış; fakat karısı Amre binti Revâha ona; “Hz. Peygamber'i buna şahit yapmazsan razı olmam” demiştir. Bunun üzerine Numan b. Beşir, Hz. Peygamber'e gelip; “Amre binti Revâha'dan doğmuş olan bu oğluma bir şey bağışladım; o da seni bu işe şahit yapmamı istedi” demiş; Hz. Peygamber ise; “Öteki çocuklarına da bunun benzerini bağışladın mı?” diye sormuş; “Hayır,” cevabını alınca; “Çocuklarınız arasında adâletli davranın” buyurmuştur.³⁸⁰

Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf, İmam Muhammed, İmam Şâfiî ve bir rivayette Ahmed b. Hanbel'e göre, bir kimse çocuklarından bazılarında mal bağışlayıp, diğerlerine bir şey vermese, bu tasarruf geçerli olur. Onlara göre hadisteki “geri al” emri, vücut için değil, fazilet ve ihsan kabilindedir. Nitekim, Enes (r.a.)'ten rivayete göre, erkek çocuğunu öperek dizine, daha sonra gelen kız çocuğunu önüne oturtan bir adama Hz. Peygamber; “Bunların ikisini de eşit tut sana” buyurmuştur. Bu emir, vücut için değil insaf ve ihsan niteliğindedir.³⁸¹

378. Buhârî, Hibe, 11.

379. Mâlik, el-Muvattâ, Hüsni'l-Huluk, 16.

380. Buhârî, Hibe, 13. Başka bir rivâyette, Allah elçisi, “hayır, cevabını alınca; o hâlde bağışlananı geri al” demiştir (bkz. Buhârî, Hibe, 12; Müslim, Hibât, 9; Muvattâ', Akdiye, 39).

381. Sahih-i Müslim, Tercüme ve Şerh, Ahmed Dâvûdoğlu, İstanbul 1978, VIII, 155.

Hibe bir akit olup, icap (hibe ettim) ve kabul ile (kabul ettim) demekle câiz ve hibe edilen nesneyi almakla tamam olur. Kendisine hibe yapılan zat, aynı mecliste hibe yapmanın emri olmaksızın hibe olunan malı alırsa, câiz olur. Eğer ayrıldıktan sonra ise, ancak hibe edenin emriyle olması câiz olur.

Baba, küçük oğluna hibe ettiği zaman, oğlan, hibe akdiyle o malı mülk edinmiş olur. Küçük çocuğa, yabancı bir kimse bir şey hibe ederse, babasının o malı kabullenmesiyle hibe muâmelesi tamam olur. Yetime hibe yapıldığında, velisi kabul ederse câiz olur. Eğer o yetim annesinin yanında ise, annesi kabullenirse câizdir.

Hibeden Caymak

Bir kimse, bir yabancıya bir şey hibe ederse, cayabilir. Ancak bu mekruh, yani çirkin bir davranıştır. Hibeden caymak, ancak iki tarafın rızası veya hâkimin hükmüyle olur. Fakat şunlar caymaya manidir:

Hibeyi alan, hibeciye karşılık bir şey vermişse, hibeye ayrılmaz bir şey eklemişse, veren ve alandan birisi ölürse, hibe edilen mal hibe olanın mülkünden çıkarsa. Yine eğer çok yakınına hibe yaparsa, caymak yoktur. Eşlerden biri diğerine hibe ettiği zaman da caymak yoktur.

Hibe edilen malın yarısı başkasının hakkı olarak çıkarsa, hibe alan da bir bedel vermiş ise, verdiği bedelin yarısını geri alır. Eğer tamamı başkasının hakkı olarak ortaya çıkarsa, hibe eden, bütün bedeli geri vermedikçe hibe edilen malı geri alamaz. Hibe edilen şey yok olduktan sonra, başkasının hakkı olduğu bilinir, hak sahibi, hibeyi alana ödetirse, hibeciden hiçbir şey geri almaz.

“Ümra”, yani ömür müddetince birisine bir şey hibe etmek câizdir. Hayatta oldukça, kendisine hibe yapılanındır, öldükten sonra hibe edenin vârislerine intikal eder.

Sadaka

Sadaka, insanın malından sırf Allah rızası için muhtaç olanlara temlik edilmek üzere verilir. Daha geniş anlamıyla sadaka, nâfile olarak yapılan hayır ve hasenâtı, insan ve hayvanlara yapılan iyilik, lütuf ve ihsanları, hatta insanların gönlünü hoş eden güzel söz ve davranışları kapsar. Sadaka-i câriye, vakfedilmiş sadaka ile diğer hayır ve hasenât bu niteliktedir.

Sadaka, hibe gibidir, almakla sahih olur. Taksim edilebilen ortak maldan sadaka câiz olmaz. İki fakire bir şeyi sadaka verirse câiz olur. Alındıktan sonra sadakadan caymak yoktur. Kim ki malını sadaka vermek için adarsa, elinde bulunup kendisinde zekât vacip olan malın cinsinden verir. Mülkünü sadaka vermeye adayan bir kimseye, bütün mülkünü vermek düşer. O zaman kendisine “Kendini geçindirecek bir mal edininceye kadar sana ve aile efradına yetecek miktarı elinde bulundur, sonra yeni mal edindiğin zaman elinde bulundurduğun mal kadarını da ver” denilir.

Anne-babaya müşrik bile olsalar yardımda bulunmak gerekir. Sadaka, yardım ve infaka en yakınından başlamak daha faziletlidir.

Ölen Adına Sadaka Vermek

Bazı ibadet ve taatların ölen bir kimse adına yapılması mümkün ve câizdir. Bunların sevabı ölüye ulaşır. Ölü nâmına verilen sadakalar başta gelir. Hz. Peygamber’e bir adam gelerek şöyle demiştir:

– “Ey Allâh’ın elçisi! Annem ansızın öldü, vasiyet de etmedi. Öyle sanıyorum ki, konuşmuş olsa sadaka verilmesini vasiyet ederdi. Acaba onun adına ben sadaka versem, anneme sevap olur mu?” demiş. Hz. Peygamber;

– “Evet” cevabını vermiştir.”³⁸²

Hz. Enes (r.a.), Rasûlullah (s.a.v.)’e;

– “Biz ölülerimize dua ediyor, onlar adına sadaka veriyor ve haccediyoruz. Acaba bunların sevabı onlara ulaşıyor mu?” diye sormuş, Allah elçisi şöyle cevap vermiştir:

– “Şüphesiz, onlara ulaşır ve onlar sizden birinizin hediyeyle sevindiği gibi ona sevinirler.”³⁸³

Hanefilere göre, bağışlanan her çeşit ibadetin sevabı ölülere ulaşır. Ancak ölen kimse namına zekât, adak, hac gibi maliyönü olan ibadetleri ifa etmek mümkün ise de; namaz, oruç gibi ibadetleri onun namına ifa yeterli değildir. Bunların bizzat hayatta iken ifası gerekir. Çünkü bu ibadetler, ferdi, beden ve ruh bakımından olgunlaştırır, olumlu etkileri bizzat bunları yapanların kendilerinde görülür. Başkalarının bunları yapmasıyla asıl yükümlü üzerindeki fayda sağlanmış olmaz.

Vakıf

Vakf veya vakıf Arapça bir mastar olup; sözlükte; hapsetmek ve alıkoymak demektir. Vakıf’ın çoğulu “ev-kâf” ve “vukuf” olur.

Buna göre vakfetmek, malı sahibinin mülkü olmak üzere bırakmak ve o malın menfaatlerini, gelirlerini sürekli olarak yoksullara sadaka olarak vermek demektir.

Bir başka tarifile vakıf, kendisinden yararlanmak mümkün ve câiz olan bir malı, devamlı olarak Allâh’ın mülkü olmak üzere temlik ve temellükten menetmek ve menfaatini, gelirini Allah rızası için bir hayır cihetlerine

382. Buhârî, Cenâiz, 95; Vesâyâ, 19; Müslim, Zekât, 51; Vasiyye, 12, 13; Ebû Dâvûd, Vesâyâ, 15; Nesâî, Vesâyâ, 7.

383. Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi, V, 366.

tasadduk etmektir. Burada mal, vakfedenin mülkiyetinden çıkar ve Allâh'ın, yani onun adına kullanan toplumun mülkü hâline gelir. Böyle bir malın yönetimi artık vakıf namedeki şartlara ve genel esaslara göre olur. Vakıf olan mal artık satılamaz veya bir kimseye mülk olarak verilemez.

İslâm'da vakıf Kur'ân, Sünnet ve İcmâ' delillerine dayanır. Kur'ân'da doğrudan vakıfla ilgili görülen âyet şudur:

“Sevdiğiniz şeylerden Allah için harcamadıkça tam hayra erişemezsiniz.”³⁸⁴

Ashâb-ı Kirâm'dan Ebû Talha (ö. 34/654) bu âyet inince; “Rabbimiz bizden sevdiğimiz mallarımızı kendi yolunda harcamamızı istiyor. Ey Allâh'ın elçisi, en sevdiğim “Beyruhâ” arazimi Allah için tasadduk etmek istiyorum” dedi. Hz. Peygamber'in, araziyi en yakın hısımlarına vermesini tavsiye etmesi üzerine, onu amcasının oğulları ve diğer bazı hısımları arasında taksim etti.³⁸⁵ Tefsir bilginlerinin çoğu ve hadisçiler bu âyeti vakıfla açıklamışlardır.

Hz. Peygamber'in şöyle dediği nakledilmiştir:

*“Âdemoğlu öldüğü zaman, âmel defteri kapanır. Üç kimse bundan müstesnadır. Devam eden kalıcı sadaka (sadaka-i câriye) yapanlar, topluma yararlı bir ilim (eser) bırakanlar ve kendisine hayır dua eden hayırlı çocuk bırakanlar.”*³⁸⁶

Hadiste geçen “sadaka-i câriye” nin vakfı da kapsamına aldığı şüphe yoktur. Hz. Âişe'den (ö. 57/676)

384. Al-i İmran, 3/92.

385. Buhârî, Zekât, 44.

386. Müslim, Vasıyye, 14; Ebû Dâvûd, Vesâyâ, 14; Tirmizî, Ahkâm, 36.

nakledildiğine göre, Allâh'ın elçisi Medine'deki yedi parça mülkünü vakfetmiştir.

Nadiroğuları'ndan Muhayrik isimli bir şahıs şöyle bir vasiyette bulunmuştu: "Ben ölünce, tüm mallarım Allah elçisine ait olsun, O dilediği yere sarfetsin." Muhayrik'in Hicret'in 2. yılında ölmesi üzerine tüm malları, Hz. Muhammed'e (s.a.v.) kalmış, o da bu malları, bir görüşe göre Abdulmuttalib ve Hâşimoğulları'na, başka bir rivayete göre İslâm'ın ve Müslümanların acil ihtiyaçlarına vakfetmiştir. İslâm'da ilk vakfın bu olduğu kabul edilir.³⁸⁷

Ashâb-ı Kirâm'ın pek çoğu mallarını vakfetmişlerdir. Hatta Câbir bin Abdullâh'tan şöyle dediği nakledilmiştir: "Ben Mekkeli ve Medineli Müslümanlardan mal ve mülk sahibi olup da, vakıf yapmamış bir kimse bilmiyorum."³⁸⁸

Hâkimin kararı ile tescil edilmeyen yahut "Öldüğüm zaman malım vakıftır" şeklinde mal sahibinin vasiyetine bağlı bulunmayan vakıf geçerli olmaz.

Bir kimsenin, başkası ile ortak bir yerini hâkimin kararı olmadan vakfetmesi câiz olmaz. Vakfın câiz olabilmesi için, sonucunun hiç kesintiye uğramayan ebedî bir yöne çevirmek şarttır.

Akarların vakfedilmesi câiz olur. Menkul = (taşınabilir) malların vakfedilmesi ise câiz değildir. İmam Muhammed; kitaplar, mushaf, balta, keser, testere, kazan ve tabut gibi halk arasında örfen vakfedilen menkul malların vakıf olunabileceğine hüküm vermiştir. Fakat örfen vakfedilmesi adet hâline gelmeyen elbise ve emtia gibi menkul mallar vakfedilemezler. Fetvada İmam Muhammed'in görüşüne göre verilmiştir. Harp vâsıtası olarak kullanılan hayvan ve silâhların vakfedilmesi de câizdir.

387. Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 196; A. b. Hanbel, Müsned, I, 45.

388. İbn Kudame, el-Muğni, Mısır, 1970, IV, 4.

Vakfeden tarafından şart koşulmasa dahi vakfın ayakta durması için her şeyden önce geliri ile vakfın tamirâtı yapılır. Zengin bir adama yapılan vakfın tamirâtını zengin adam kendi parası ile yapar. Fakirlere vakfedilen bir malın fakirler tarafından tamir ettirilmesine hüküm verilemez. Vakfı kullanan, tamir etmek istemezse veya fakirse hâkim onu başkasına kiraya verir ve getirdiği para ile tamirâtını yaptırır. Sonra da oturmak hakkına sahip olan kimseye geri verir.

Vakıf olan bir kervansarayaya ihtiyaç kalmazsa onun vakfı, kendisine en yakın olan diğer kervansarayaya nakledilir. Vakfedilen bir binanın yıkılan enkazı ve vakıf bir malın sökülmiş aletleri yine o vakfın tamirine harcanır. Eğer bunlara ihtiyaç yoksa ihtiyaç zamanına kadar saklanır. Bu enkaz ve aletleri aynen tamir işinde kullanmak mahzurlu ise satılır ve parası yine tamirine harcanır. Vakıftan faydalananlar arasında taksim edilmez.

Vakıf yapan kimsenin, hayatta kaldığı müddetçe vakfın gelirinin tamamını veya bir kısmını kendisine ayırması câiz olur. Mütevelli olmak hakkı da vardır.

Mütevelli, güvenilir bir kimse değilse hâkim, vakfı bunun elinden alır ve başka bir mütevelli tayin eder.

Bir mescid yapan kimse onun yolunu kendi yerinden ayırıp içinde insanların namaz kılmalarına izin vermediği müddetçe bu bina kendi mülkiyetinden çıkmaz. Cami dar gelse ve yanında umuma ait yol bulunsa cami yol tarafından genişletilir; yol dar gelince o da cami tarafından genişletilir.

Bir kimse, Müslümanlar için bir çeşme, yolcular için han, kervansaray veya havuz yapsa, kuyu kazsa, kendi yerini insanlar için mezarlık yahut yol yapsa, hâkim karar

altına almadıkça veya yapanın ölümünün ardından vakıf olacaklarına dair vasiyeti bulunmadıkça geçerli olmaz.

Hastalık hâlinde yapılan vakıf vasiyet olur.

Emanet/Vedia

Vedia veya emanet, birisinin bir veya daha fazla kişinin yanına korumaları için bırakmış olduğu mal veya bu akdin adıdır. Kısacası, korumak için bir kimseye verilen maldır.

Emanete alanın yanında emanet mal helak olsa, bakılır: Korumada kusuru varsa, öder. Yoksa, ödemez. Emanetçinin kendisi de, emrinin altında bulunanlar da o emaneti koruyabilir. Başkaları ile korur veya başkasına emanet ederse, öder. Ancak evi yandığı zaman komşusuna teslim ederse veya batmak üzere olan bir gemiden diğer bir gemiye atarsa mesul olmaz.

Eğer emanetçi, emaneti ayırtedilemeyecek şekilde malına katarsa, öder. Emanet sahibi, emanetini istediğinde, emanetçi verebildiği hâlde vermezse, yine öder. Emanetçinin haberi olmadığı hâlde, emanet mal onun malına karışırsa, sahibiyle ortak olur.

İki kişi beraberce birisine emanet bıraktığında birisi tek başına gelip payını isterse, İmam-ı Azama göre, diğeri gelmezden evvel emanetçi gelene payını vermez. Ebû Yusuf ve Muhammed'e göre payını verir.

Ariyet

Ariyet, bir şeyi faydalanması için bir başkasına geçici, vadesiz, ödünç olarak vermek veya almaktır. Böylesi alınan yahut verilen şeylere de ariyet denilir. Ariyet câizdir. Kişi istediği anda ariyet'ten cayabilir. Ariyet, emanettir.

Bu yüzden eğer kendiliğinden helak olursa, hiçbir mesuliyet yoktur.

Ariyeti kabullenen ariyet olarak aldığı şeyi icara veremez. Fakat çalıştırmanın değişmesiyle zarar görmeyen bir malı, diğerine ariyet olarak verebilir.

Paranın, ölçülen ve tartılan malların ariyete verilmesi, alanın boynunda borç olur.

Ev yaptırmak ve ağaç dikmek için, bir araziyi ariyet suretiyle alırsa câizdir. Ariyete malını veren zat, ariyeti alandan ev ve ağaçlarının sökmelerini isteyebilir. Eğer ariyetin belli bir vakti yoksa zâmin de olamaz. Varsa ve veren kişi vakit gelmezden evvel cayarsa, ev ile ağaçların sökülmesiyle eksilen kıymetlerini öder.

Ariyete verilen malın, sahibine geri getirme ücreti, ariyeti alana aittir. Ücrete verilen şeyin geri getirme ücreti ise icara verene aittir. Gasp edilen malın geri getirme ücreti gasbedene aittir.

Muzaraa/Ziraat Ortaklığı

Ziraat yapmak, toprağı ekip biçmek ve çiftçiliğın gerektirdiğı diğer işlemleri yapmak anlamına gelir. Ziraat ortaklığı ise, iki ve daha çok kişinin, tarım alanında ortaklaşa iş yapması demektir. Bir terim olarak şöyle tarif edilebilir:

Bir taraftan arazi, diğer taraftan çalışma, emek konulmak suretiyle çıkacak ürünün belirli nisbet dahilinde paylaşılması şartı ile yapılan bir ortaklık anlaşmasıdır. Bu ortaklığa “müzârea veya muhabere” denir. Meyve ağaçları üzerinde yapılan ortaklığa ise “müsâkât” adı verilir.

Ebû Yusuf ve Muhammed dahil İslâm hukukçularının çoğunluğu ziraat ortaklığını meşru sayarlar. Ancak Ebû Hanife, üçte bir veya dörtte bir almak şeklinde müzaraa

muâmelesi yapmak bâtildir der. O, bu görüşünde yalnız kalmıştır. Fetva çoğunluğa göre verilmiştir. Çünkü deliller bol ve güçlüdür. İşte birkaç örnek:

Hız. Peygamber (s.a.v.), Hayber fethedildiği zaman, o yörede oturan Yahûdileri topraklarında bırakmış ve onlarla, çıkacak ürünün yarısı karşılığında müzâraa ve müsakat akdi yapmıştır.³⁸⁹

Kays b. Müslim, Ebû Cafer'den şöyle dediğini nakletmiştir: “Ehl-i beytten Medine'ye hicret eden hiçbir kimse yoktur ki, ürünün üçte biri veya dörtte biri toprak sahibine ait olmak üzere ziraat ortaklığı yapmış olmasın.”³⁹⁰

Ashâb-ı Kirâmdan Hız. Ömer, Osman, İbn Mes'ud ve Sa'd b. Ebî Vakkas gibi zatlar, topraklarının üçte bir veya dörtte bir nisbetinde ürün karşılığında ortaklığa vermişlerdir.

Toprağın nakit para karşılığında kiralınması da câizdir. Ancak bu çeşit kiralama Hız. Peygamber devrinde nakit para darlığı nedeniyle yaygın değildi. Hatta Allâh'ın Elçisi, ihtiyaç fazlası toprağı olana mü'min kardeşine, ekip biçmek üzere meccânen vermesini tavsiye etmiştir.

Ziraat ortaklığının rüknü, icab ve kabul olup aşağıdaki hususları kapsaması gerekir: Ortakçının işini bizzat yapması veya adamlarına yaptırması, üzerinde ortaklık sözleşmesi yapılan toprak, ziraat işinde kullanılacak tarım âletleri, toprağı ekilecek tohum. Müzâraa sahih olduğu zaman, şartta göre çıkan mahsul, ikisinin arasında taksim olunur. Eğer hiçbir şey bitmezse, çalışana bir şey yoktur.

Müzâraa akdi fasit olduğu zaman, çıkan mahsul tohum sahibinin olur. Tohum arazi sahibinin ise, çalışana ücreti misil, yani benzerinin aldığı ücret verilir. Ancak bu ücret de

389. Buhârî, Hars, Müzâraa.

390. Buhârî, Müzâraa.

mahsulden payına düşeceği miktardan daha fazla olmamalıdır. İmam-ı Muhammed'e göre, ücreti ne kadara ulaşırsa ulaşsın verilecektir.

Müzâraa müddeti, mahsulün yetişmesinden evvel biterse, mahsulün olgunlaşmasına kadar olan müddet için, muzarî (ziraat akdini yapan) payına düşen ecrilmisli arazi sahibine verir. Ziraata yapılan masraf, haklarına göre, her ikisine de düşer. Ekini biçenin, taşıtanın, döğenin ve savuranın ücretleri hisselerine göre, her ikisine düşer.

Musakat/Sulama Ortaklığı

Musakat, sulama ortaklığı demektir. Yani bahçeyi, bostanı, meyvenin bir kısmının karşılığında sulaması için ortağa verme aktidir.

Toprağı kullanma hususunda Ebû Hanife'nin görüşünü yukarıda gördük; bâtıldır diyordu. Sulama ortaklığındaki görüşü de aynıdır. Ebû Yusuf ve Muhammed (r.a.) "Eğer belli bir müddet ve meyvenin de belirsiz bir cüz'ünü zikrederse câizdir" dediler. Hurmada, ağaçlarda, bağlarda, yonca vs. gibi otlarda ve patlıcan köklerinde musakat câizdir.

Eğer, meyvesi olan bir hurmalığı musakata verirse ve çalışmaktan dolayı da meyveleri fazlalayırsa câizdir. Eğer gelişme sona ermişse câiz olamaz.

Musakat akdi bozulduğu takdirde, çalışana "ecr-i misil/benzer ücret" verilir. Musakat muâmelesi, ölümle bozulur. İcar özürlerle bozulduğu gibi musakat da bozulur.

Şirket/Ortaklık

Şirket, iki ve daha çok kimsenin ortak iş veya ticaret yaparak elde edecekleri kârı paylaşımları ve ortaya

çıkacak zararı da göze almaları şartıyla kurdukları ortaklıktır. İslâm'da, toplumun ihtiyacı olan ortaklık şekillerine gerekli yer ve değer verilmiştir.

İktisâdî ve ticârî hayat bugünkü geniş ve karmaşık sınırlarına ulaşmadan önce şirketler de basit idi; birkaç kişi arasında sermâye, iş, kredi, arazi gibi imkan ve unsurları birleştirmek suretiyle vücut buluyordu. İslâm, şirket muamelesini bazı kayıtlar koyarak yalnızca câiz görmüş ve teşvik etmiştir: Peygamberimiz, Rabbinden naklediyor:

*“Biri diğerine hıyânet etmedikçe iki ortağın üçüncüsüyüm; biri arkadaşına hıyânet edince ben aralarından çıkarım.”*³⁹¹

Bugün daha büyük işler, daha çok sermâye, bilgi ve gücün bir araya gelmesini gerekli kılıyor; bu da daha büyük şirketlere ihtiyaç gösteriyor. Bir Müslümanın bu nevi şirketlere de katılması câizdir; yeter ki faiz, aldatma, hile, haksızlık, hıyânet, harama hizmet bulunmasın.

İslâm'da şirketler mal, iş ve kredi şirketi olmak üzere genel olarak üç kısma ayrılır. Bunların ayrıntıları fıkıh kitaplarımızda geniş olarak yazılıdır. Biz, bu kitabımızda işin ayrıntılarına girmeyi zait görüyor, bu kadar bilgiyle yetiniyoruz.

Ölüm ve Miras

İnsanın mal edinme yollarından birisi de mirastır. Miras hukuku fıkıh kitaplarında “belli hisseler” anlamına gelen “ferai” kelimesiyle bilinir ve işlenir. Buna göre ferai, ölen bir kişinin geride bıraktıklarında hakkı olan kişiler ve bunların hisselerini, bunun tespit hesaplarını işleyen ilimdir.

391. Ebû-Dâvûd, Büyü', 26.

Bir insan geride mal bıraktığında bundan ilk önce cenâze masrafları çıkarılır. Sonra varsa kul hakkı olarak alacaklıları haklarını alırlar. Allah hakkı olan alacaklar düşer. Sonra kalan malının üçte birinden varsa vasiyeti ödenir. Vasiyet üçte biri aşıyorsa, mirasçuları dilerse verir, dilerse bundan fazlasını vermezler. Bundan sonra geriye kalan ise mirasçuları tarafından bölüşülür.

Bu ilmin en büyük kaynağı Kur'ândır. Sonra sünnet gelir. Bu yüzden okuyucularımdan (Nisa sûresi, 11-14). âyetleri okumalarını istirham ederim.

Şunu da söyleyelim ki, miras malının tamamının haram yollardan elde edilmiş olduğu kesin biliniyorsa, mirası almamak ve belli ise sahibine iade etmek gerekir. Değilse, sevap beklemeden toplumun menfaatine olarak hayır yollarına harcanır. Ama helâl haram karışık bir mal ise ve oran tespit edilemiyorsa, alınabilir. İhtiyat tavsiye edilir. Çünkü helâl yemek çok önemlidir.

Evet, bu bahsin başında helâl yemenin önemi ve haram yemenin vebali ve zararları hakkında bilgi vermiştik. İnsanlar arasındaki mal edinmede muâmelatı yazdığımız bu bölümün sonuna, haram yollarla mal ve menfaat edinme yollarından bazılarını da yazarak bölümü bitirelim.

Lukata/Buluntu Mal

Sözlükte “buluntu mal” anlamına gelen lukata, İslâm hukukunda “Mâliki bilinmeyen, fakat mubah mal grubunda da yer almayan buluntu mal.” demektir. Bir başka tarifile luketa, “Üzerindeki hakkını terketme niyeti olmaksızın mâlikinin iradesi dışında kaybolmuş ve bir başkası tarafından bulunmuş sahibi bilinmeyen maldır.”

Kur'ân'da yitirilen bir malın bulunmasının tâbi olduğu ahkâma dair özel bir açıklama yer almaz. Hadislerde, gerek sahibi bilinmeyen başıboş hayvanlar, gerekse buluntu mallarla ilgili olarak malı bulan şahsa sorumluluk yükleyerek hak sahibinin hakkını korumaya öncelik veren, malın sahibini bulmayı ve malı belli bir süre koruma altına almayı, bu mümkün olmadığı takdirde malın israfını önlemeyi hedefleyen bazı pratik tedbirler zikredilir.³⁹²

“Birisi Rasûlullah'a gelerek bulunmuş eşyayı sordu; şöyle buyurdular:

– *Onun kabını, bağını belleyip aklına yerleştir, sonra bir sene onu etrafa duyur, sahibi çıkar gelirse (verirsin), aksi hâlde o sana kalır.*

– Kayıp koyun hakkında ne dersiniz?

– *O ya senin, ya kardeşinin yahut da kurdundur.*

– Kayıp deve?

– *Senin onunla ne işin var? Onun su kabı da var, sağlam pabuçları da var; sâhibi onu buluncaya kadar suya gelir (içer) ağaçlardan yer (karnını doyurur).³⁹³*

Hz. Câbir şöyle demiştir:

“*Rasûlullah (s.a.v.) değnek, kamçı, ip gibi şeyleri bulan kimsenin onlardan bizzat faydalanmasına izin vermiştir.*”³⁹⁴

Bunlar ve benzeri hadislerden ve İslâm hukukunun umûmî prensiplerinden bulunmuş eşya hakkındaki hükümler şöylece tesbit edilmiştir:

392. Buhârî, “Lukata”, 1-4, 9, 11; Müslim, “Lukata”, 1-12; Şevkânî, V, 378-388.

393. Buhârî, K. el-Lukata, 2-4, 9; Müslim, K. el-Lukata. 1, 2, 5-7.

394. Ebû-Dâvûd, K. el-Lukata, 1.

1- Buluntu Malı Almak

Yolda bulunan sahipsiz, yitik bir malı almak mübah, mendup, vâcip ve haram hükümlerine tâbi tutulmuştur:

Olduğu gibi bırakıldığı takdirde zâyi olmayacağı, meselâ bir başka güvenilir kimsenin alacağı bilinen bir yitik malı alıp almamak mübah, yani serbesttir.

Olduğu yerde bırakıldığı takdirde zâyi olması ihtimâli bulunan şeyi, sahibini bulup teslim etmek niyetiyle almak mendûptur; dinde teşvik edilmiştir.

Zâyi olması ihtimali kuvvetli veya kesin ise onu, iyi niyetle almak vâcip, yani gereklidir. Kendine maletmek üzere yitik malı alıp götürmek haramdır. Sahibini bulunca vermek üzere alınıp götürülen yitik mal, bulanın bir ihmal ve kusuru olmaksızın zâyi olsa bunu sahibine ödemesi gerekmez; çünkü mal emânet hükmündedir. Ancak kendine mal etmek üzere alıp götürmüş de o da zâyi olmuş ise, sahibine ödemek (tazmin) mecbûriyetindedir.

Bulan kimse dilerse yitik malı alıp muhâfaza eder ve sâhibini bulmak için gerekeni yapar; dilerse -emin olduğu takdirde- resmî makamlara teslim eder.

2- Şâhit Tutmak ve Etrafa Duyurmak

Bir kimse bir şeyi bulunca önce bulduğuna dair birkaç kişiyi şâhit tutacaktır. Eğer şâhit tuttuğu takdirde kötü niyetli bir kişinin malı elinden alması ihtimali varsa bundan vazgeçebilir. Şâhit tutmak birkaç kişiye “Bende bulunmuş bir mal var, arayan olursa bildirin.” demekle yerine getirilmiş olur.

Etrafa duyurmaya gelince: Tercihen eşyanın bulunduğu yer civarında; çarşı, pazar, câmi gibi yerlerde,

önce sık sık, sonra haftalık, aylık ve altı aylık aralarla “bir şeyin bulunduğunu ilan” suretiyle yapılır. İlan müddeti en çok bir senedir. Eşyanın önem derecesine, sahibinin arama ihtimaline göre bu müddet ayarlanır.

3- Sahibinin Çıkması ve Çıkması

Yitik malın sahibi çıkar ve gerçekten malın sahibi olduğu kanaatini verirse malı kendisine teslim edilir. İlan müddeti dolduğu hâlde sahibi çıkmazsa bulan kimse muhayyerdir. Saklamaya devam edebilir; Zenginlere değil, fukarâya sadaka olarak verebilir. Kendisi fakir ise bizzat faydalanabilir. Zengin ise, ondan istifade etmesi haramdır. Ancak fakir olan babasına, oğluna ve zevcesine verebilir. Resmî makamlara teslim edebilir. Yitik malın sahibi ne zaman çıkarsa çıksın malını veya (malı tüketilmiş ise) bedelini alma hakkına sahiptir.

Ehlî hayvanlar ile alıştırmış güvercin, keklik vb. yitik mal kabul edilir. Sahipsiz koyun, sığır ve devenin alınması câiz olur. Eğer alan adam, hâkimin hükmü olmaksızın bunlara nafaka verirse, kendiliğinden vermiş olur. Eğer hâkimin emriyle yedirirse sahiplerinin borcu olur. Hayvanın sahibi geldiği zaman besleyen, nafakayı alıncaya kadar vermeyebilir.

Mekke arazisinden bulunan eşya ile sâir beldelerde bulunan eşittir, aynı hükümlere tabidir.

Tarla, bağ, bahçe gibi yerlerden mahsul toplandıktan sonra geride kalan tek tük mühsülü başaklamak/toplamak câizdir. Ancak bunlar toplandıktan sonra malın sahibi gelip isterse vermek gerekir. Irmak ve derelerde akıp gelen meyvê, sebze ve kereste olmayan odun vesaireyi alıp faydalanmak câizdir.

Ayakkabısı, başörtüsü değiştirilen kimse bunun yanlışlıkla yapıldığı kanaatinde ise, kendisine bırakılan, yitik eşya gibidir. Hırsızlık maksadıyla yapıldığını anlarsa bırakılıandan istifâde edebilir.³⁹⁵

---

395. <http://www.hayrettinkaraman.net/kitap/helalharam/0147.htm>

HARAM KAZANÇ YOLLARI

Buraya kadar anlattıklarımız, belli bir akit ve muâmele biçimine dayalı helâl kazanç yolları idi. Şimdi ise belli bir muâmele ve akit söz konusu olmadan doğrudan haram kılınan kazanç şekillerinden ve haram kılınan harcamalardan bahsedeceğiz. Bunun en yaygın biçimi maalesef hırsızlıktır. Konuya oradan girelim isterseniz.

Hırsızlık

Akıllı ve bülüğa ermiş bir kişinin, başkasına ait belli bir kıymetteki dayanıklı bir malı, yani meyve sebze gibi hemen bozulmayan bir malı, korunmuş bir yerden, gizlice almasıdır. Yani çalmasıdır. Bunun cezası Kur'ân'da "elinin kesilmesi" olarak belirlenmiştir:

"Hırsızlık eden erkek ve kadının, yaptıklarına karşılık bir ceza ve Allah'tan bir ibret olmak üzere ellerini kesin. Allah izzet ve hikmet sahibidir. Kim (bu) haksız davranışından sonra tevbe eder ve durumunu düzeltirse şüphesiz Allah onun tevbesini kabul eder. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir."³⁹⁶

İslâm, aç kalan veya kıtlık zamanında çalan bir hırsızın elini kesmez. O, önce uyguladığı İslâm ekonomisiyle açlığı

---

396. Mâide, 38-39.

ortadan kaldırır, sonar bu cezayı verir. Bunda çok hikmetler vardır. Ama kitabımız malum özet bir kitap olunca bu meselelere giremiyoruz. Ancak ben iddia ediyorum ki, beşeri hukukun en çok reddettiği bu ceza hukukumuz ileride en beğenilen hukuk olacaktır.

Hırsızlık konusunda ve kanunları adaletle uygulamada bir örnek olsun diye “Adalet” bahsinde anlattığımız (s. 171 vd.) şu hadisin sonunu hatırlatıp geçelim.

*“Allâh’a yemin olsun! Muhammed’in kızı Fatıma hırsızlık yapmış olsa mutlaka onun da elini keserdim.”*³⁹⁷

Yol Kesme/Eşkiyalık

Yol kesme ve eşkiyalık, hırsızlığın bir üst derecesidir. Bu yüzden cezası daha şiddetlidir. Mâide Sûresi, 33-34. âyetler bu konuyu düzenler:

“Allah ve Rasûlüne savaş açanların, (yol keserek terör eylemi yaparak) yeryüzünü ifsad etmek için koşuşanların cezası; öldürülmeleri veya asılmaları yahut sağ elleri ile sol ayaklarının kesilmesi yahut da buldukları yerden sürülmelerinden başka bir şey olmaz. Bu onların dünyadaki rüsvaylığıdır. Âhirette ise onlara başkaca müthiş bir ceza vardır. Ancak kendilerini ele geçirmenizden önce tövbe edenler, bu hükmün dışındadır. Biliniz ki Allah gafurdur, rahimdir (affı ve merhameti boldur).”

Burada harpten maksat, Müslüman toplum içinde, gerek kırsal kesimde, gerek şehirlerde yol kesme, terör estirme, can emniyetini ortadan kaldırma veya mal gasp

397. Buhârî, Hudud 11, 12, 14, Şehâdat 8, Enbiyâ 50, Fedâilu'l-Ashâb 18, Megâzî 52; Müslim, Hudud 8, 1688; Tirmizî, Hudud 9, (1430); Ebû Dâvûd, Hudud 4, (4373, 4374); Nesâî, Sârik 5, (8, 74, 75).

etmedir. Adam öldürene kısas olarak ölüm cezası uygulanır. Öldürmekle beraber mal alan kimse asılır. İdareciler duruma göre bu cezalardan birini uygulamada muhayyerdirler. Sağ elin kesilmesi, mal gasb etmeleri, sol ayağın kesilmesi ise yol kesme ve terör estirmekle halkın can güvenliğini ortadan kaldırdıkları içindir. Sürülme, Hanefî mezhebine göre hapis cezasıdır. Şafiîye göre sürme, başka bir yere sürgün olarak uygulanır.

Gasp

Bir malı, sahibinin izni olmaksızın, zorla ve zulüm yoluyla elinden almaya “gasp” denir. Bir malı hile veya hırsızlık yoluyla almak, gasptan daha başka ve daha kötü bir suçtur. Bir zâlimlik ve zorbalıktır. Gasbedilen mal, mâlikten alınmış olabileceği gibi, kiracı, rehin veya emanet alandan da gasbedilmiş olabilir.

İslâm’da başkasının malını gasbetmek yasaklanmıştır. Bir kimse, benzeri bulunan bir şeyi gasbedip de elinde helak olursa benzeri ile tazmin ettirilir. Eğer benzeri olmayan bir şey ise kıymetini vermekle mükellef kılınır. Gasbedene, gasp ettiği şeyin aynısının geri vermesi lâzım gelir. Eğer helak olduğunu iddia ederse, hâkim onu, hakikati bilinceye kadar hapseder. Bilâhare bedelini vermekle hükmeder.

Ebû Hanife ve Ebû Yusuf’a göre gasp ancak menkul şeylerde olabilir. İmam Muhammed, Züfer ve diğer üç mezhep imamına göre, gasp hükümleri gayrimenkulleri de kapsamına alır. Çünkü haksız olarak yararlanma menkullerde olduğu gibi gayrimenkullerde de olabilir. Bunun delili: “*Kim bir karış toprağı zulüm yoluyla gasbederse, Allah onun boynuna yedi kat toprağı tasma gibi takar.*”³⁹⁸

398. Buhârî, Bed’u’l-Halk, 2; Müslim Musâkat, 137-139; Tirmizî, Diyet, 21.

Gerek kendisinin fiiliyle, gerekse başkasının fiiliyle olsun, gâsıbın elinde helak olan malın cezasını vermek gasıba düşer. Gasbolunan nesne, elinde eksilirse, yine o noksanlık kadar ceza vermelidir.

Başkasının koyununu kesenin hakkında, koyun sahibi muhayyerdir; dilerse onu kıymetiyle cezalandırır ve koyunun gövdesini kendisine teslim eder, isterse hâsıl olan eksikliğin bedelini alır.

Başkasının elbisesini az yırtarsa, noksanlığına zâmin olur. Eğer bütün değerini iptal edecek büyük bir şekilde yırtarsa, elbise sahibi, ona elbisenin bütün kıymetini ödeyebilir.

Gasbolunan malın yavrusu ve ziyadesi bostanın meyveleri gasbedenin elinde emanettir. Eğer kusuru olmaksızın veya sahibinin isteğine rağmen vermemeye kalkışmaksızın gasıbın elinde helâk olursa ödemez. Eğer kusuru var da helak olursa öder. Gasıp, gasbolunan malı kullanarak eksiltmezse kıymetinden sorumlu değildir.

Müslüman, gayr-i müslim zımminin şarabını veya domuzunu helak ederse, kıymetlerini vermelidir. Eğer Müslüman, Müslümanın şarap ve domuzunu yok ederse, zâmin olamaz. Çünkü şer'an "mal" sayılmaz.

Rüşvet

Rüşvet, başkalarının olan bir hak ve menfaati haksız hukuksuz olarak ele geçirmek için, yetkili kişilere çıkar sağlamaktır. Alan, veren ve imkan verip göz yuman gibi bütün taraflar için de haramdır, ayıptır, rezalettir, skandaldır. Rüşvet, zulmün çirkin bir silahı olarak adaletin de insafın da katillerindendir. Atalarımız "Rüşvet kapıdan girince insaf bacadan çıkar." demişlerdir, boşuna değil. Allâh'ımız şöyle buyurur:

“Bir de aranızda mallarınızı bâtil sebeplerle yemeyin. İnsanların mallarından bir kısmını bile bile günah ile yemek için, o malları hâkimlere rüşvet olarak vermeyin.”³⁹⁹

Bu âyet idarî, hukukî ve sosyal birçok dertlere dermanı içermektedir. Temiz bir toplumsal hayatın başlama noktasıdır. Bunlara riayet eden insanlar, esaret bağından kendilerini kurtararak mutluluklarla yaşarlar, zâlimlerin pençelerine düşmezler.

Hiç şüphesiz adaleti gerçekten uygulayabilmek, nefsi terbiye ve tezkiye ettirecek îman, ibadet, helâl ve haramlar ile ahlâkın kıymetini bilmek ve onu güzel bir şekilde eda edip “nefs-i mutmainne” makamını elde etmekle mümkündür. Anlaşıyor ki, rüşvetin belinin kırılması ancak dindar ve âdil toplumlar için mümkündür.

Rasûlullah (s.a.v.) Efendimiz, “rüşveti alanın da vere-nin de Allah (c.c.)’in rahmetinden uzak olacağını” söylemiştir. Kamu görevlileri, kendilerine ait işleri yaparken ücretlerini zaten almaktadırlar. Ayrı bir ücret, hediye, bağış ve benzeri şeyler rüşvet yerine geçeceği için haramdır.

Rüşvet veren insan, demek ki kanunsuz bir iş yaptırmak istiyordur. Bir yerde kanunsuzluk olduğunda, aslında kendisinin zarar göreceğini bilen akıllı insanlar, rüşvete düşman olurlar.

Adam Kayırma/İltimas

İltimas, adam kayırmak demektir. Temelinde haksızlık yattığından, zulümdür. İnsanlar arasındaki güven duygusunu yıkar, sevgi ve yardımlaşmayı yok eder. İltimastan kaçınmak gerekir. Bunu sağlayacak ise, çok güçlü bir Allah inancı ve adalet duygusudur. Yoksa insanlar akraba,

---

399. Bakara, 188.

eş dost veya aynı partiye, derneğe, cemaate bağlılık gibi, ya da tam tersi, bazılarında duyulan kin, nefret ve düşmanlık gibi duygularla veya çıkar ilişkileri sebebiyle her zaman adaletten ayrılabilir, iltimas, adam kayırma veya rüşvet gibi çirkinliklerle zulme düşebilir. Ama Allâh'a ve öldükten sonra dirilip O'nun huzurunda hesap vermeye samimiyetle inanan insan, yukarıda yazılan âyetlerin uyarmasını dikkate alır ve adaletten ayrılmaz.

Ancak, şefaath ve arabuluculuk anlamında bir iltimas daha vardır. Burada, kimsenin hak ve hukukuna tecavüz etmeden, iyi ve yararlı işlerde, bilmeyenlere yol göstermek, hakkını arayamayan zavallılarla onların meşru işini görececek ilgilileri bir araya getirmek iyi bir iştir. Bir yardımseverlik örneğidir. Kur'ân bu aracılığı değerlendiriyor: **“Kim güzel bir işte aracılık ederse, ona o işin sevabından bir pay vardır. Kim de kötü bir şeyde aracılık yaparsa, ona da o kötülükten bir pay vardır. Allah her şeyi gözetip karşılığını verir.”**⁴⁰⁰

Kumar

Kumar, bir oyun ve eğlence şekli olduğu kadar, bir haksız ve haram kazanç yoludur. Kumar, nasıl sonuçlanacağı önceden belli olmayan, kazanma ve kaybetme ihtimali müşterek olan bir şekil ve biçimde mal kazanmak veya kaybetmektir. Sonunda para kazanılan veya kaybedilen çeşitli aletler, zar, oyun kâğıtları, piyango, spor-toto, loto, müşterek bahis gibi her türlü şans oyunu kumardır. Bunlar başlangıçta eğlenmek ve vakit geçirmek için oynanır. İnsan, kazandıkça kazanma zevki ve hırsı için oynar. Kaybettikçe, kayıplarını çıkarmak için yine oynar. Sonunda kumarbaz olur. Her şeyini kumarda kaybeden, nesi varsa satan ve

---

400. Nisa, 85.

kumara yatıran, bütün ömrü sefalet içinde geçen, karısını ve çocuklarını mahveden kumarbazların, başlangıçta kumara bir eğlence gözü ile baktıkları unutulmamalıdır. Bu illet de tıpkı alkol ve uyuşturucu gibi denemeye gelmez. Ondan da, muhitinden de uzak durmak gerekir. Devlet, okul, aile, evlâtlarını bu illetten korumak için üstüne düşeni yapmalı, bu illetlerle mücadeleden asla gaflet etmemelidir.

Adı, şekli, biçimi, tarafları, kazanılan veya kaybedilen mal ve menfaat ne olursa olsun, bu özelliği taşıyarak oynanan her oyun ve ortak bahis kumardır. Bir başka ifadeyle oynayana kazanç veya zarar getiren her türlü şans oyunu kumardır. Kur'ân'da adı "meysir" olarak geçer. İşte onu yasaklayan Kur'ân âyetleri:

“Ey inananlar, içki, kumar, putlar ve fal okları şüphesiz şeytan işi pisliklerdir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz. Şüphesiz şeytan içki ve kumar yüzünden aranıza düşmanlık ve kin sokmak ve sizi Allâh'ı anmaktan, namazdan alıkoymak ister. Artık onu terk edersiniz değil mi?”⁴⁰¹

“Aranızda mallarınızı haksız sebeplerle ve bâtil yollarla yemeyin”⁴⁰²

Görüldüğü gibi kumar, insana yaratıcısını unutturan, namaz kılmaktan alıkoyan, tembelliğe sürükleyen, çalışma gücünü yok edip insanlar arasına kin ve düşmanlık saçan haksız bir kazanç yoludur. Fert ve toplum hayatında unutulmaz yaralar açan kumarın her türlü İslâm dininde haram kılınmıştır. Onun bunlardan başka zararları da vardır kuşkusuz.

Yasak ve günâh olması bakımından içki ile kumar arasında hiçbir fark yoktur. Çünkü neticeleri de yaklaşık

401. el-Mâide, 5/90, 91.

402. el-Bakara, 2/188; en-Nisa, 4/29.

zararlarıdır. Bu yüzden Allah Teâlâ her ikisini de, aynı âyet-i kerime ile harâm kılmıştır.

Kumar, haksız yere başkasının malını almak, bile bile ortaklaşa hırsızlık yapmaktır. Kumar, ferdi olduğu kadar toplumsal bir felâkettir de. Dinin şiddetle yasakladığı bu yıkıcı kötülüğün pek çok aileyi sefil ve perişan ettiği her zaman görülmektedir. Hırsın verdiği heyecan ile sabahlara kadar kumar masalarından ayrılmayanlar, orada, sağlıklarını, servetlerini, ahlâklarını ve vakitlerini bırakarak insanlıktan uzaklaşır; bir gün kazananlar başka bir gün kaybederler. Yetmez, bir de birbirlerine düşman olurlar. O yüzden az kavgalar olmamış, az cinayetler işlenmemiştir.

Kumar yaygınlaştıkça toplumsal zararlar artar. Çalışmanın yerini tembellik alır. İş hayatında verim düşer. Kumar beraberinde içki, yalancılık, hırs, kin, intikam, cina-yet gibi kötülükleri de getirir. Kumarda kaybedilen para da çoluk-çocuğun, fakirlerin hakkı vardır. Kazanılan para da meşrû değildir. Kumar, aile hayatında düzensizliklere, anlaşmazlıklara, ihmallere sebep olur. Kumar yüzünden, dinini, namusunu, vatanını satan, her türlü kutsal değeri ayaklar altına alan pek çok kişi vardır. Üstelik kumar, içki gibi çok kısa bir zamanda alışkanlık hâline gelir. Bir daha ondan kurtulmak çok zor olur. Bunun için içki ve kumar alışkanlığı, insanın iradesini yiyip bitirdiğinden, pişmanlık duyulsa bile terk edilmesi çok zor olan çok tehlikeli bir bağımlılıktır.

“Ey îman edenler! Yakıtı insanlar ve taşlar olan Cehennem ateşinden kendinizi ve ailenizi koruyun. Ateşin başında sert ve şiddetli, Allah emrine karşı gelmeyen, verilen emirleri olduğu gibi yerine getiren melekler vardır.”⁴⁰³

---

403. et-Tahrîm, 66/6.

Tavla, satranç, dama, iskambil, tenis ve bilârd gibi oyunların hepsi kumar amacıyla oynandığı ve bunlarla kazanç elde etmek istendiği takdirde, kumar hükmünde olduklarında şüphe yoktur. “Efendim, para yok. Bir çay parasına eğleniyoruz. Veya oyunda kaybedenler bir sini baklava alıyor, beraberce yiyoruz. Ne var bunda?” demek cahilliktir.

Bazı âlimler, kumar amacı dışında tavla, satranç, dama, iskambil ve domino gibi oyunların haram olmadığı kanaatinde. Çoğunluk âlimler ise haram diyorlar. Biz burada ihtilafların sebep ve delillerine girmeyeceğiz. Sözümüz şudur: Zaman katili bu faydasız oyunlardan kaçınmak evlâdır, takvadır.

Aslında kumar amacı olmaksızın sadece dinlenmek, eğlenmek ve zevk için oynanabilen oyunların mübah olabilmesi için dört şart öngörülmüştür: Oynanan oyun namazın geçmesine veya gecikmesine yol açmamalı. Hiçbir menfaat beklememeli. Oyun sırasında dilini kötü ve boş sözlerden korumalı. Normal dinlenme ve eğlenme ölçülerini aşarak vakit israfına yol açmamalıdır.⁴⁰⁴

İsraf

İsraf, daha çok maddî varlığımızı harama veya ihtiyaçtan fazla lüzumsuz yerlere harcamaktır. Böylesi saçıp savurmalara, “savurganlık” da denir. Cimriliğin zıddı olan israf, onun gibi yasaklanmıştır:

“Akrabaya, yoksula ve yolda kalmışa hakkımı ver. Bununla beraber malını saçıp savurma. Çünkü malını saçıp savuranlar, şeytanların kardeşleridir. Şeytan ise Rabbine karşı çok nankördür. Eğer Rabbinden

404. Bkz. Şâmil İslâm Ansiklopedisi, Kumar md.

beklediğin bir rahmet (rızk) için, onlardan yüz çevirmek mecburiyetinde kalırsan, o vakit de onlara yumuşak ve tatlı sözler söyle. Elini boynuna asıp bağlama (cimri olma), hem de onu büsbütün açıp saçma (israf etme); aksi hâlde kınanmış olursun ve eli boş açıkta kalırsın. Gerçekten senin Rabbin, kullarından dilediğinin rızkını genişletir ve dilediğini kısar. Şüphesiz ki Allah, kullarının durumlarından haberdardır, her şeyi görendir.”⁴⁰⁵

“Ve onlar ki, harcadıklarında ne israf ne de cimrilik ederler; ikisi arasında orta bir yol tutarlar.”⁴⁰⁶

“Ey Âdemoğulları! Her mescide gidişinizde güzel giysilerinizi giyin ve yiyecek için, fakat israf etmeyin, Çünkü Allah israf edenleri sevmez.”⁴⁰⁷

İsraf deyince genellikle mal harcamalarındaki israf akla geliyor. Eğer, tanımda olduğu gibi “varlık” dersek, mal da girer, sağlık, zaman, hava, su, ekmek, elbise, enerji ve başka varlıklarımız da girer. İsraf, emeğe saygısızlıktır. Hele bunu bir medeniyet havasına sokarak yapanlar, insanlığa ihanet edenlerdir. Çünkü bu varlıklar, her ne kadar şimdilik belli insanların ellerinde bulunuyorlarsa da, aslında onlar toplumun ortak malıdır. Evet, israf eden sadece kendi malını saçıp savurmuyordur. Bunun vebali büyük, hesabı ağırdır. **“Allah israf edenleri sevmez.”⁴⁰⁸** demek ne demektir? Kim, Allah Teâlâ'nın kendisini sevmemesini umursamayabilir?

Müslümanlar, kazanırken helâl ve harama dikkat ettikleri kadar, mallarını harcarken de dikkatli olurlar.

---

405. İsrâ, 26-30.

406. Furkan, 67.

407. A'râf, 31.

408. A'râf, 31.

V. BÖLÜM

DEVLET VE İDAREDE MUÂMELELER

DEVLET

Her Müslüman kendi özel hayatında dinini yaşadığı gibi, toplum hayatında da dinin getirdiği kanun ve nizam uymak mecburiyetindedir. Toplumun barış, huzur, refah ve saadet içinde yaşaması, işlerin kanunların gerektirdiği muâmele üzerinden yürütmesine bağlıdır. Hukukun üstünlüğü sağlanmadığı sürece bir toplumda hayat, zulüm ve zorbalıkların hâkimiyetinde kalarak hayat olmaktan çıkar. O yüzden her Müslüman, kendi toplum ve devletini kurmak ve Allah Teâlâ'nın kanunlarını orada hâkim kılmak zorundadır. Vatanından ve giderek yeryüzünden fitne, fesat ve zulümler ancak böyle yok olur.

İslâm'ın yaşaması, davetinin her yere ulaştırılması ve kabul edenlerin arasında rahatlıkla yaşanılması, Müslümanların korunması, saldırıların defedilmesi ve giderek dünya hâkimiyeti ile yeryüzünden fitne ve fesadın tamamen kaldırılması için Müslümanlar tarafından güç ve kuvvet sahibi muktedir bir İslâm devletinin kurulması farzdır. Her Müslüman bunun sağlanması için elinden gelen çaba ve gayreti göstermek zorundadır. Şimdi kısaca devleti ve Müslümanın onunla muâmelesini görelim. Çünkü bu olmadan Müslümanca yaşamak zordur. O yüzden yeri gelmişken hatırlatalım: "Din muâmeledir."

Devlet, belli bir yerde yaşayan insanların siyasi ve hukuki işlerini yürüten yetkili bir kurumdur. İslâm devletinin diğerlerine göre bazı temel özellikleri vardır. Bunun başında da hâkimiyetinin kaynağı gelir. İslâm devletinde hâkimiyet kayıtsız şartsız Allah Teâlâ'nındır. Kanunlar, Kur'ân ve Sünnetten belli usûl ve kurallara göre ehli tarafında çıkarılır. Devlet başkanının onayından sonra yürürlüğe girer.

Devletin en önemli vazifesi, ülkede kanunları uygulayarak düzen ve barışı korumaktır. Devlet bu görevini yaparken vatandaşlar da ona itaat ederek yardımcı olmak borcundadırlar. Ancak devlet başkanı, yani halife de işlerini istişare ile götürmek, halkına danışmak zorundadır.

İslâm, belli bir devlet şekil ve biçimi sunmaz. Onun için zaman ve zemine göre Müslümanların en iyi metodu bulmalarına imkan verir. İslâm devlet ve şekli için temel ilkeler koyar. Bu ilkeler de onu zâlim ve zorba olmaktan, diktatörlükten korur. İlk uygulamalar, onun, babadan oğula geçen bir krallık ve veliahtlık sistemi olmadığını gösterir. Bu yüzden cumhuriyet ve yöneticilerin seçimle gelmesi Müslümanlara sıcak gelir.

Demokrasi bu çağda çok konuşulan bir devlet yönetim biçimidir. Halkın seçimi ile devletin yönetilmesi iyi olmakla beraber, hâkimiyetin kaynağının kayıtsız şartsız halk olması, halkın, en azından çoğunluğunun ne isterse kanun olarak konulması, İslâm'a ters düşer. Bu açıdan bakıldığında demokrasiler, laik, seküler ve din dışı bir düşünceden doğmuştur. Bilindiği gibi İslâmiyet'te hâkimiyetin kaynağı Allah'tır. Halk istese de kanunlar Kur'ân ve Sünnete aykırı olamaz. Bu yüzden İslâm ile laik demokrasi özünde bağdaşamaz. Ancak demokrasilerde laiklik olmazsa olmaz bir şart olmaktan çıkarılırsa, İslâm açısından mahzur kalkabilir.

Bunu biraz açalım. Bir ülkede halk gönüllü olarak İslâm hukukunu seçer de yasama erkinden o çerçevede hukuk yapmasını isterse, bunu yürütecek yürütme erki, en azından yürütmenin başı yine halk tarafından seçilip oluşturulursa, orada hem İslâm, hem de demokrasinin geçerli olması sağlanabilir.

Çünkü yargı erki de hâliyle yasamanın hazırlayıp önüne koyduğu İslâm hukukunu uygulayacaktır mahkemelerde. Burada tek bir sorun var. O da halkın isterse İslâm hukukundan başka bir hukuku seçmeye yetkili olmasıdır. Eğer bir gün laik bir hukuku seçecek halk çoğunluğu olursa, İslâm açısından sorun olacaktır. Bu sorunu da İslâm'dan sorumlu olduklarını bilenler düşünsün ve gereğini yapsın. Bu yüzden İslâm devleti şu veya bu devlet şekli değil, doğrudan özel ve orijinal olan bir İslâmdevletidir.

Bir devletin devlet olabilmesi için önce bir vatana, toprağa ve üstünde yaşayan halka ihtiyacı vardır. İslâm devletinde bu vatana “Daru’l İslâm”, bu halka da “Müslümanlar” veya “İslâm Ümmeti” denir. Ama aralarında Gayr-ı müslimler de yaşayabilir, bunda bir sorun yoktur. Onların haklarına saygı esastır ve korunur.

Devletin gerçekten devlet olabilmesi için icra yetki ve gücünün olması lazımdır. Yani kanun yapacak ve bunu yürürlüğe koyabilecektir. Bunun için zabıta, asker, mahkeme, hâkim gibi yaptırıcı güce sahip olacaktır. Bunların masraflarının karşılanması için bir maliye kurulacak, vergiler alınıp ödemeler yapılacaktır. Bütün bu faaliyetlerin usulü dairesinde olduğu gözetim ve denetimden geçecektir. Bunlar olmadan bir devlet olmaz. Dolayısıyla bir adamın veya grubun kendi kendine ortaya çıkıp “Biz devletiz, bu da devlet başkanımızdır” demesi, komiktir. Belirtilen güç ve imkanları olmadan ciddiye alınmazlar.

İslâm'da devlet başkanı Müslüman olmak zorundadır. Zira bir kafirin Müslümanları yönetme hakkı ve yetkisi yoktur. Daha sonra dinden çıksa yine azledilir. Yine başkanın devlet ve milletin işini yapacak maddî ve mânevî yeterlilikte işinin ehli birisi olması şarttır. Bu da başta bilgili ve sağlıklı olmak demektir. Ahlâklı olmak ve kanunlara uymak da bir seçilme şartıdır.

Devlet içinde mükellef olan her Müslümanın normalde seçme, aday olma, seçilme, denetleme ve danışılma hakları vardır. Devlet başkanının seçiminde ahabın uygulamaları bir örnek ise de bu konuda zorlayıcı bir delil yoktur. İslâm, bu konuda da belli bir usul koymamış, zaman ve zemine göre bu işi Müslümanlara bırakmıştır. Seçilen halifenin vazifesini yapabilmesi için bir kısım hakları ve yetkileri vardır. Bunu, halkın itaat etmesi ve geçimini sağlaması olarak özetleyebiliriz. Hilafet müddeti geçmişte ehliyet şartlarını yitirmedikçe ölene kadardı. Son zamanlarda âlimlerimiz bunu belli bir müddet ile sınırlamanın dince bir manisi olmadığını beyan etmişlerdir. Buna göre başkan seçimi belli bir müddet ile sınırlandırılabilir.

Başkan, seçilme ehliyetini yitirirse, azledilir. Normalde sağlık şartlarını yitirmede çok bir sorun olmaz. Fakat dinden çıkarsa, kanunlara uymazsa, ahlâkî açıdan çok büyük zaafa düşerse yine azledilir. Halife, hukuka bağlı kalmak zorundadır. Değilse, azledilir. Bu azli, onu seçenler yaparlar. Burada esas olan çoğunluktur. Yargı, mahkemeler aracılığı iledir. Yargının yürütme ve yasamadan bağımsız çalışmasını sağlayacak koruyucu esaslar alınır. Temel insan hakları geçerlidir. Ancak devlet ve milleti yıkacak, toplumu fesada verecek fikir ve faaliyetlere izin verilemez.

Azli hak eden devlet başkanı şayet buna direnirse, güç yetiriliyorsa iktidardan hemen indirilir. Güç yetirilemiyorsa,

sabırla imkan ve güç hazırlamak için çalışılır. O güne kadar kıyam edilmez. O güç ve imkanın oluştuğu gün geldiğinde kıyam etmek vacip olur. Zira Allah Teâlâ'ya isyanda mah-luka itaat olmaz. Zâlim ve zorbalara sevgi, destek ve imkan verilmez. Kafirlerin Müslümanları yönetme yetkisi yoktur.

Anayasa

Her hukuk devletinin bir anayasası olur. Bizim tarihimizde ilk anayasa çalışması Peygamberimizin (s.a.v.) Medine'ye hicret ettiğinde orada yaşayan Müşrik Araplar ve Yahûdilerle yaptığı anlaşma kabul edilir. Bu anlaşma, yazılı olduğu için aynı zamanda dünyanın ilk yazılı anayasasıdır ve çok şükür bu belgenin metni elimizdedir. Bu metinle Müslümanlar fiilen devletlerini kurmuşlardır. Gayrimüslimler dini ve hukuki muhtariyete sahiptiler. Anlaşmazlıkta son çözüm, Allah Rasûlüdür. Kendi aralarında muhtar olan kesimler, Medine'yi müşterek savunmak borcundadırlar.

Bir İslâm anayasasının en önemli özelliği, kanun koymada yetkinin asaleten Allâh'a ve ona vekaleten Rasûlüne verilmesidir. Kanunlar, Kur'ân ve Sünnete dayanır. Bunlara aykırı kanun koyulamaz. Devlet belli bir ırk, soy ve dil esasına göre değil, İslâm ilkeleri üstüne inşa edilir. Devletin vazifesi İslâm'ı icra ederek onun amaçlarını gerçekleştirmektir. Müslümanlar tek millettir ve onların menfaat ve maslahatlarından devlet sorumludur. Kanunsuz suç olmaz. Yargılanmadan kimse cezalandırılmaz. Devlet başkanı akıllı, bilgili, işini görecek kadar sağlıklı ve erkek olmalıdır. Devleti halife, yani devlet başkanı yönetir. Ancak dilerse yetkilerinin bir kısmını bazı fert veya kurumlarla paylaşabilir.

İsyan/Kıyam/Ayaklanma

Bağiy, bir kısım Müslümanların kendi aralarında toplanarak devlete ve diğer Müslümanlara isyan ve savaş açmalarıdır. Şu iki âyet bu konuda önemlidir:

“Eğer mü’minlerden iki topluluk birbirleriyle vuruşursa, onların aralarını bulun. Buna rağmen biri öbürüne saldırırsa, bu saldıran tarafla, Allâh’ın emrine dönmüncüye kadar siz de vuruşun. Döndüğü takdirde aralarını hakkaniyetle düzeltin ve hep âdil olun, çünkü Allah âdil davrananları sever.”⁴⁰⁹

“Sadece mü’minler kardeşler. O hâlde araları bozulan kardeşlerinizin arasını düzeltin. Allâh’a karşı gelmekten sakının ki O’nun merhametine nail olasınız.”⁴¹⁰

Hadîs-i Şerîfler bizlere *“Müslümana kötü söz söylemek fâsıklık, onunla savaşmak küfürdür.”* diye öğretir.

Dinimiz inançta fikir ayrılıklarını hoş görmez, ama âmelde bu tür ihtilafları müsamaha ile karşılar. Bu yüzden görüş sahibi insanlar bir yere toplansalar, devlete itaat ettikleri sürece kendileri ile savaşılmaz. Ama başkaldırır ve ayrı devlet olmaya yeltenirlerse, kendileri ile savaşılır. Ancak kaçanlar kovalanmaz, yaralıları öldürülmez, çocuk ve kadınları esir edilmez, malları tahrip edilmez, yağmalanmaz.

Böylece bir Müslümanın devlet ve yönetime karşı muâmelesini gördük. Anlaşıyor ki İslâm, sadece îman, ibadet ve ahlâk değildir. O aynı zamanda bir devlettir, dünyayı tanzim eden bir sistemdir, toplumu kanunlarıyla kuşatan bir nizamdır. Bu sayede barışın, huzurun, refahın, saadetin, adaletin, haklar ve hürriyetlerin, hukukun üstünlüğünün garantisidir. İşte bu gerekçelerle “Din muâmeledir” diyoruz.

409. Hucurât, 9.

410. Hucurât, 10.

VI. BÖLÜM

ÖZEL HAYATTA MUÂMELELER

Muâmele kelimesi iki veya daha fazla kişinin karşılıklı olarak müştereken yaptıkları işler için, kullanıldığını öğrendik. Bu ise büyük ölçüde kişinin sadece kendisini ilgilendiren davranışlarını konu dışında bırakır. Kitabımız için bu fark önemlidir.

Malum özel hayatımızla ilgili muâmeleler eğer kendimiz için ise daha çok âdâb-ı muaşeret, yani görgü kurallarını ilgilendirir. O konular ise bu kitabın mevzusu değildir. Biz bu konuda “Uygulamalı İslâm Terbiyesi” kitabını yazdık. Hatta “Görgü Kuralları” adıyla bunun bir özeti çıkarmayı da düşünüyoruz. Bu yüzden “Özel Hayatta Muâmeleler” başlığı sadece bir hatırlatmaya vesile olsun içindir.

1- HARAMDAN TEMİZLENME YOLU: TÖVBE

Açıkça ifade edelim, haram bir pislik çukurudur. Düşülmüşse hemen temizlenmeli ve tövbe edilmelidir. Tövbe, işlenen günaha pişman olmak, onu terk etmek, bir daha da yapmamaya söz vererek Allah Teâlâ'dan af dilemektir. Tövbenin kabulünün bir şartı da, varsa Allah ile kul haklarının ödenmesidir. Hak, sahibi ölmüşse varislerine, hem de malda meydana gelen artışlarıyla beraber verilmelidir. Eğer bunlar bilinmiyor veya bulunamıyorsa, bu mal sevap beklemeksizin fukaraya tasadduk edilmelidir. Eğer bu malların, meselâ kamu malları ve devlet hazinesi gibi belli bir sahibi yoksa o zaman bütün Müslümanların ortaklaşa faydalandıkları hizmetlere ve hayır alanlarına harcanmalıdır.

İslâmî bir hayata tövbe ile girilir. Nefis mücadelesi de tövbe ile başlar. Bazı ahlâkçılar, “Tövbesiz ibadet sahih olmaz” derler. Bütün bu görüşlerini esas olarak Kur’ân’dan alırlar. Kur’ân’da, tevbe ve istiğfarla ilgili birçok âyetler vardır. O kutsal kitap incelendiğinde görülecektir ki Allah Teâlâ tevbe etmemizi istemekte,⁴¹¹ gerçek tevbeyi

411. Furkan, 71; Zümer, 54; Hucurât 11.

bildirmekte,⁴¹² tevbeleri kabul etmekte,⁴¹³ çok tevbe edenleri sevmekte,⁴¹⁴ istiğfar istemekte,⁴¹⁵ sâlih âmel işleyenlerin kusurlarını bağışlamakta,⁴¹⁶ şirkin dışında dilediklerini affedeceğini bildirmekte,⁴¹⁷ bazı günahlar için de özel olarak tevbeyi zikretmektedir.⁴¹⁸

İşlenen her haram ile yapılan her günah kalpte siyah bir nokta şeklinde iz bırakır. Eğer kul, yaptığı günahı bırakıp Allâh'a yönelir ve O'ndan af dilerse ve şeriata boyun eğerek salih âmellerde bulunursa, kalbî yeniden eski berraklığına kavuşur. Şayet böyle yapmayıp günah işlemeye devam ederse, kalbindeki siyah noktalar çoğalır. **“Hayır, onların yaptığı günahlar kalplerini karartmıştır.”**⁴¹⁹ âyeti bu siyah noktalara işaret eder.

Cenâb-ı Hak tövbeye davet eder:

“Ancak tevbe edip durumlarını düzeltenler ve gerçeği açıkça ortaya koyanlar başkadır. Zira ben onların tevbelerini kabul ederim. Ben tevbeyi çokça kabul eden ve çokça esirgeydim.”⁴²⁰

Rasûlullah (s.a.v.) buyurdular ki:

“Canım kudretiyle elinde tutan Allâh'a yemin ederim ki, siz hiç günah işlemeseydiniz, Allah sizi yok

412. Nisa, 17-18; Tevbe, 112; Furkan, 71; Tahrir, 8.

413. Bakara, 37-160-218; Al-i İmran, 37-89; Nisa, 26-27-110; En'am, 54; A'râf, 153; Tevbe, 104 vd.

414. Bakara, 222; Tevbe, 112; Meryem, 60; Bürüc, 14.

415. Al-i İmran, 16-17-135; Nisa, 4-106-110; Hûd, 3; Mü'min, 55; Nuh, 10-12; Müzemmil, 20 vd.

416. Ankebut, 7; Necm, 32.

417. Bakara, 218; Al-i İmran, 129; Nisa, 48-116; Mâide, 40; İsra, 54; Feth, 14.

418. Al-i İmran, 89-90; Nisa, 146-168-169; Mâide, 40; İsra, 54; Feth, 14.

419. Mutaffifin, 14.

420. Bakara, 160.

eder, yerinize, günah işledikten sonra Allah'tan af dileyen bir millet getirir ve onları affederdi."⁴²¹

Kulun tövbe etmesine Cenâb-ı Hak çok memnun olur. Efendimizin benzetmesiyle, ıssız çölde devesini, üzerindeki yiyecek ve içeceğiyle birlikte kaybedip ölümle burun buruna gelen, tam hayatından ümit kestiği anda devesini başucunda bulan kimseden daha fazla sevinir.⁴²²

Bir insanın tövbe etmesine Allah Teâlâ'nın bu kadar sevinmesi, O'nun kuluna olan derin merhametinden dolaydır. Bir kudsi hadiste Allah Teâlâ şöyle buyurdu:

"Ey Âdemoğlu! Sen bana dua ettiğin ve benden affını umduğun sürece, işlediğin günahlar ne kadar çok olursa olsun, onların büyüklüğüne bakmadan seni bağışlarım. Ey Âdemoğlu! Günahların gökyüzünü kaplayacak kadar çok olsa, sonra da benden affını dilesen, seni aff ederim. Ey Âdemoğlu! Sen yeryüzünü dolduracak kadar günahla karşıma gelsen; fakat bana hiçbir şeyi ortak koşmamış olsan, şüphesiz ben de seni yeryüzü dolusu bağışla karşılarım."⁴²³

Bir Müslüman, haramlardan kaçınmakla, hem kendisi, hem yuvası, hem de toplumu mutlu, huzurlu ve müreffeh bir hayat yaşayacak; sıkıntılardan, bunalımlardan, zulümlerden uzak kalacaklardır. Bakar mısınız, dünya İslâm'a ne kadar muhtaçtır! Ama unutmamak gerekir ki "Din muâmeledir." Bu güzellikleri ne kadar da konuşsak veya yazsak, onları yaşamadıkça başkalarının dikkatini çekemeyeceğiz ve güzel dinimizi hakkıyla tebliğ edemeyeceğiz demektir.

---

421. Müslim, Tevbe 11. Ahmed İbni Hanbel, Müsned, III, 238.

422. Bkz. Buhârî, Daavât 4, Tevhîd 15, 35, 55.

423. Tirmizî, Daavât 98. Ayrıca bk. Ahmed İbni Hanbel, Müsned, V, 172.

2- MUÂMELELERDE ANLAŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMÜ

Buraya kadar “Din muâmeledir” hadisinden yola çıkarak bir Müslümanın başkaları ile olan münasebetlerini düzenleyen muâmeleleri işlemeye çalıştık. Hem insanlar arasındaki ilişkileri düzenleyen, hem de insanların eşya ve evren ile olan muâmele ve münasebetlerini öğreten dinimizin bu helâl ve haram hükümlerini, tavsiyelerini, öğütlerini ve serbest bıraktıklarını gördük.

Niçin?

Âmel etmek için. Buna göre yaşamak için. Çünkü bunlar Allah Teâlâ'nın bizi sorumlu kıldığı dinin hükümleridir. Bunları bilme ve yaşamanın imtihanı için varız dünyada. Bunlar bizim Rabbimize olan ibadetimizin, kulluğumuzun, teslimiyetimizin, yani Müslüman oluşumuzun ifadesidir. Rabbimiz bizi başka bir şey için değil, bu dini bilgileri öğrenmek ve o öğrendiklerimizin bizi ilgilendirenleri ile ihlaslı ve samimi bir biçimde âmel etmek için yarattı. Bunu yapanlara olan dünyevi ve uhrevi nimetlerini, saadetlerini ve mükafatlarını vadetti. Terk edenlere de görecekleri azap ve cezalarını bildirerek tehdit etti.

Bir Müslüman olarak dinimizin bizi ilgilendiren emirlerini öğrenip yerine getirmek borcundayız. Burada bir

eksiklik varsa telafisi bellidir. Derhal şartlarına uygun bir tövbe yapmak ve hataları telafi etmektir. Bu bizimle Rab-bimiz arasında olan bir meseledir ve çözümü kolaydır, basittir.

Asıl mesele muâmelatta olan terkler ve ihmallerdir. Çünkü o zaman işin içine Allah hakkı ile beraber kul hakkı da girer. İnsanlarla, devlet ve toplumla olan ilişkilerimizi düzenleyen muâmelatta ihtilaf ve anlaşmazlıkların çözümü tek taraflı değildir. Çözümü de o nispette zordur.

Diyelim bir muâmelede taraflar anlaşmazlığa düştüler. Ne yapacaklar?

Gayet basit. Öğrendikleri dinin emirlerine uyarak meseleyi aralarında çözecekler. O bilgileri âmel etmek için öğrenmişlerdi değil mi? Öyleyse sorun çözmede ne var? Yeter ki insanlar iyi niyetli olsunlar. Müslümanlardan da iyi niyetten başka ne beklenebilir ki?!

Diyelim taraflardan birisi veya ikisi konu hakkında bilgi sahibi değiller. O zaman ne yapacaklar?

Yine çok basit. Muâmele ahkâmını bilmeden yaptıkları işten dolayı utanacaklar, hemen cehalet ayıplarını kitabı açarak giderecek ve gereğince âmel edeceklerdir. Kitaba bakmalarına rağmen anlamamışlarsa veya kitaptan yerini bulamamışlarsa, hemen bir bilene gidecek, soracak ve cehaletlerini giderecekler, kendilerine verilen bilgi veya fetvaya göre sorunu çözeceklerdir. Bu kadar basit.

Bu arada yukarıda anlattığımız “sulh” yoluyla anlaşabilirler de. Fakat asıl sorun şu: Ya bu bilgilere veya fetvalara uymazlarsa?

O zaman “buyurun şeriata” diyerek İslâm mahkemesine müracaat edeceklerdir. O mahkemedeki hâkimlerin Kur’ân ve sünnete göre verdikleri hükümler ile sorunlarını

çözeceklerdir. Çözümüne yanaşmayan, çözümü reddedenin karşısında iki güç vardır: İman ve devlet. İmanı ona “Müslüman sen şeriata razı olmak zorundasın.” der. Devlet ise yaptırıcı gücünü kullanarak onu yola getirir.

İnsanlar, bu dediğimize kulak asar da aralarındaki anlaşmazlıkları iyi niyet ve bilgi ile ya kendi aralarında, ya da bir bilen âlimin huzurunda çözerlerse, hiç mahkemeye gitmeden, oralarda uzun uzun sürünmeden gayet kolay, rahat, huzur içinde çözerler. Hiç üzülmeyen, gönül incinmeden sorunlarını hem de masrafsızca hâllerler. Bu hem kendileri için, hem de devlet için ne kadar faydalıdır, takdir edersiniz. Çünkü bu fertler için olduğu kadar toplum için de büyük bir nimettir.

İşte bu zamanın kalabalık mahkeme koridorlarında çekilen çileler, kabaran ve aylarca ertelenen dosyalar, avukat ve mahkeme masrafları, devletin bina ve insan için harcamaları, tatmin olmayan vicdanlar, adliye salonlarında insanlar arasında açılan uçurumlarda barışın, huzurun, bazen de adaletin kayboluşu, hepimizin bildiği ve dert yandığı bir konu değil midir? Bütün bunları düşürsek, bir meselenin mahkemeye bile varmadan mahallinde çözümlenmesi, bu asrın bilmediği, ama çok muhtaç olduğu bir olay değil midir? İşte bunları düşürsek, İslâm'ın güzelliği ve başarısı bir kat daha artar ve bizi sevindirir.

Sonra insanların birbirlerini mahkemeye verip şeriata çağırınca hemen gidişleri, aleyhlerine de olsa verilen hüküm kabul edişleri, “Şeriatın kestiği parmak acımaz.” deyişleri, haklarında verilen İslâm hukukunun hak ve üstünlüğünü peşinen ve gönülden gelen bir rıza ile kabul edişleri de ayrı bir güzelliştir.

Bu güzelliğin altında ne yatıyor?

Allah Teâlâ'nın, anlaşmazlıkların Kur'ân ve sünnet ile çözüme kavuşturulmasını emreden şu ilk âyeti yürekleri titretiyor:

“Ey mü'minler! Allâh'a mutlak itaat edin, Peygambere de mutlak itaat edin ve sizden olan emir sahiplerine de itaat edin. Eğer bir şey de çekişerseniz - Allâh'a ve ahiret gününe inanmışsanız- onun hâllini Allâh'a ve Peygambere bırakın. Bu hayırlı ve netice itibariyle en güzeldir.”⁴²⁴

İkinci âyet, bir Müslüman için ortada cebir, şiddet, zorlama ve zarûret yoksa İslâm dışı bir başka kanunu alması ve hayatında uygulamasını haram kılıyor. Mesele bu kadar açık ve nettir.

“Baksana, hem sana indirilen hem de senden önce indirilen kitaplara inandığını iddia eden o münâfıkların yaptıklarına! Kalkıp azgın şeytanın önünde muhakeme olmak istiyorlar. Halbuki onlara o şeytanı reddetmeleri emri verilmişti. Şeytan da onları haktan büsbütün saptırmak ister. Kendilerine “Haydi Allâh'ın indirdiği Kur'ânın hükmüne ve Rasûlün hükmüne gelin!” denildiğinde münafıkların senden iyice geri durduklarını görürsün.”⁴²⁵

Bu âyet için birkaç nüzul sebebi rivayet edilmiştir. İbni Abbas'tan şöyle bir rivayet vardır: Bu âyet münafıklardan bir adam hakkında nâzil oldu. Onunla bir Yahûdi arasında bir dava vardı. Yahûdi

– Hadi muhakeme için Muhammed'e gidelim, dedi.
Münafık ise

– Hayır, Ka'b b. el-Eşref'e gidelim, dedi.

---

424. Nisa, 59.

425. Nisa, 60-61.

Allah Teâlâ, Ka'b'a "tağut" adını takmıştır. Yahûdi, Rasûlullah (s.a.v.)'tan başkasının muhakeme etmesine razı olmadı. Onun ısrarı üzerine münafıkla beraber Rasûl-i Ekrem (s.a.v.)'in hakemliğine başvurular. Rasûlullah (s.a.v.) dava sonunda Yahûdi lehine hükmetti. Onun huzurundan çıktuktan sonra münafık Yahûdiyi bırakmadı ve

– Ömer b. el-Hattab'a gideceğiz, dedi.

Hz. Ömer'in kapısına varınca Yahûdi dedi ki:

– Ben ve bu Muhammed'in hakemliğine başvurduk, o da bunun aleyhine hükmetti. Fakat bu razı olmadı, senin hakemliğine gideceğini iddia ederek beni bırakmadı, beraberce sana geldik.

Hz. Ömer münafığa

– Öyle mi? diye sorunca o da

– Evet, dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer

– Biraz bekleyin, hemen geliyorum, dedi.

İçeri girdi, abasının altına kılıcını koydu. Sonra yanlarına geldi ve kılıcı çekerek münafığın boynunu vurup öldürdü ve

– Allâh'ın hükmüne ve Rasûlullah'ın hükmüne razı olmayan hakkında ben de işte böyle hükmederim, dedi.

Yahûdi oradan kaçtı. Ardından bu âyeti indiren Ceb-rail (a.s.)

– Muhakkak Ömer hak ile bâtıl arasını tefrik etmiş, ayırmıştır, dedi. Hz. Ömer'e de o manaya gelmek üzere "el-Fârûk" adı verildi.⁴²⁶

426. Ahmed, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbni Adıyy, Taberî, Dârimî ve Beyhâkî rivayet etmişlerdir. Ayrıca bkz. Vehbe Zuhayli, et-Tefsîrû'l-Münir, Risale Yayınları: 3/111-114.

Bu konuda başka rivayetler de vardır. Onların tamamında ortak olan unsur, mü'min olduğu veya mü'min görüldüğü hâlde anlaşmazlığı Allâh'a ve Rasûlü'ne götürecek çözmeye razı olmamak, bir başkasını onların yerine koymak ve onun çözümüne rızâ göstermektir.⁴²⁷

Üçüncü âyet ise şeriatın emrine itaat edip teslim olmayı îman şartı kılıyor. Eğer bir Müslüman gerçekten Müslüman ise, Allah Teâlâ'nın kanunlarını inanarak, seve rek ve beğenerek kabul etmek ve onlara, yargıda aleyhlerinde bile olsa içlerinde bir rahatsızlık duymadan kesinlikle itaat etmek zorundadır:

“Hayır, hayır! Senin Rabbin hakkı için, onlar aralarında ihtilaf ettikleri meselelerde seni hakem kılıp, sonra da verdiği hükümden ötürü içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın sana tam bir teslimiyetle bağlanmadıkça îman etmiş olmazlar.”⁴²⁸

Bu âyetler varken, hangi Müslüman İslâm kanunlarından başkasına başvurabilir? Başvurduktan sonra verilen hükme nasıl itiraz edebilir? ⁴²⁹

Şimdi de burada asr-ı saadette bu âyetlerin inişine sebep olan bir olayı anlatalım. Bu olayı birçok tefsir ve hadis kitaplarında bulabileceğimiz gibi Kurtubi Tefsirinin 5. cildinin 266. sahifesinde ve Sahih-i Buhârî muhtasarı Tecrîd-i Sarihin Terceme ve Şerhi'nin 7. cildinin 220. sahifesinde de görüyoruz. “Hz. Zübeyr Efendimizle bir Ensârlı sahabi efendimiz, “bahçe sulama” meselesinde anlaşmazlığa düşerek Hz. Peygamberimizin muhakemesine gelirler. Çünkü Kur'ân Müslümanlara az yukarıda yazdığımız âyet ile

427. Bkz. Kur'ân Yolu, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları: II/69.

428. Nisa, 65.

429. Bu konularda geniş bilgi için “İnançta Arınma” ve “Sistem ve Şeriat” kitaplarımıza bakılabilir.

kesin bir şeriata itaat ve teslimiyet emri vermektedir. Evet, Rasûlullah Efendimiz, meseleyi dinleyince, Hz. Zübeyr'e;

– *Bahçeni sula, sonra suyu çok bekletmeden komşunun bahçesine salver, der.*

Kurtubi'nin izahına göre Efendimiz burada sulhu gözetmiş ve bahçesi suya daha yakın olduğundan öncelikle Zübeyr'e “sen sula” demiş ama ona da “hemen komşuna gönder” demekle haklı olmasına rağmen müsamaha ve kolaylık gözeterek acele etmesini, hurma bahçelerini sulamada adet olduğu gibi arkları şişire şişire sulamamasını tavsiye ve teşvik etmiştir. Fakat hasmı bunu işitince razı olmamış ve kızarak kendisine yakışmayan, çok tehlikeli bir sözü söyleyivermiş:

– Zübeyr halanın oğlu olduğu için mi Ya Rasûlallah?

Fesübhanellah!

Bu çirkin cevap karşısında Efendimizin rengi atmış ve ona kızarak Zübeyre dönüp:

– *Ya Zübeyr! Bahçeni iyice sula, sonra suyu hapsed, hurma ağaçlarının köklerine erişmedikçe bırakma. Su hakkından tamamıyla istifade et.”* buyurdu. Yani hakkını sonuna kadar kullanmadan suyu saliverme demek istedi.

Bu olay üzerine hemen şu âyetler inmiştir.

Kurtubi, “Allâh'ın kanunuyla hüküm veren bir hâkime razı olmayan ve o konuda onu reddedip taşıyan insan, mürted, yani kafır olur ve derhal tevbesi istenir. Amma hükmü değil de sadece hâkimin kendi şahsını taşırsa ona tazir cezası gerekir” diyor.⁴³⁰

Adını kesin olarak bilemediğimiz bu sahabenin kalbindeki îmânı Rasûlullah (s.a.v.) çok iyi bildiğinden ve bir

430. Kurtubi, a.g.e. 5/267.

rivayette ehl-i Bedir'den olduğundan dolayı onu tekfir etmemiştir. Ama şüphesiz bu davranış, yani hükmünden dolayı Hz. Rasûlullah'ı itham ediş, İmam Nevevi'nin ulemadan kesin nakline göre, ondan sonrakiler için "riddet", yani "dinden dönüş, kafir oluş" kabul edilmiştir."⁴³¹

Bu olaylarda ve âyetlerde "buyurun Allah Teâlâ'nın şeriatına" dediği zaman cevap olarak "devlet var, mahkeme var. Hangi devirde yaşıyoruz?" diyebilen bu asrın zavallı Müslümanlarına çok büyük dersler ve ibretler vardır. Nasıl olur da bir mü'min, şeriata davet edildiği zaman icabet etmez veya şeriatın hükmünü kabul etmez! Olacak şey değil!

Sonuçta kendi aralarında veya bir âlimin huzurunda anlaşmazlıklarını çözemeyen Müslümanların yapacağı tek şey, İslâm mahkemesine gitmek ve orada çözüm aramaktır. Başka bir mahkemeyi mecbur kalmadan aklına bile getiremez Müslüman.

Evet, şuurlu Müslümanlar bilir ki mesele İslâm'ın muhakemesi veya tağutun muhakemesi değildir. Mesele, Cennetin mi, yoksa Cehennem mi istendiğidir. Herkes tercihini böyle yapsın ve hangisine gitmek istediğine doğru karar versin. Sonuçta kendi düşen ağlamaz denmiştir.

---

431. Zebidi. Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecdîd-i Sarîh Terceme ve Şerhi. Diyanet Yay. 7/223.

SONSÖZ

Îmanı korumanın ve tadını almanın esası, ilim ve sa-
hih bir akideden sonra farzlara dikkat ve ihtimam göster-
mek, gücü yettiği kadar ölçü dahilinde nâfile ibadetlere yö-
nelmek, ilmiyle âmel eden âlimlerin ve salihlerin sohbet-
lerine devam ederek, iyilerle beraber olmaktan faydalan-
mak, şüpheli ve haram işlerden kaçınmak, Kur'ân ve sün-
nete muhalefetten sakınmak, helâl gıda almak, dengeli
beslenmek, az ve temiz yemek ve oruçtan faydalanmak,
namazı huşu ile kılmak, Kur'ân'ı saygıyla, ibretle ve anla-
yarak okumak, zikrullahâ devam etmek, gece seherlerde
uyanık olup namaz, tesbih, dua, istiğfar, tilavet gibi zikir-
lerle meşgul olmaktır.

Din muâmeledir. Din ile âmel etmek bir mecburiyet-
tir. İman ve tasdik etmekle beraber âmel etmemek büyük
vebal ve mesuliyettir. Yok eğer bu âmelsizlik ve itaatsiz-
lik, tembellik ve gafletten değil de inkar, inat, tekebbür,
beğenmeme, alay ve benzeri sebeplerden olursa, zaten
küfürdür. Anlaşıyor ki îmânın korunmasında âmel çok
önemlidir.

Kitaba girişte yazmıştık ki ehl-i sünnete göre âmel
îmandan bir cüz değildir. Binaenaleyh muâmelatta doğru
âmel etmeme ve ibadetlerde tembellik yapma, bir mü'mini

dinden çıkarmaz. Fakat îmânın kemaline ermek, insanı olgun bir hâle getirmek ve bunun sahiplerine Allâh'ın vadelediği yüksek nimetlere kavuşmak için ibadet ve salih âmel ile beraber muâmelatı düzgün yapmak, muhakkak lazımdır. İşte bu sebeple biz îman ile âmel arasındaki bu yakın irtibatı, önce şu hadislerle çok net bir şekilde belgeleyelim inşaallah:

*“İman, kalb ile bilmek, dil ile ikrar, azalar ile âmel etmektir.”*⁴³²

*“İman ile âmel iki ayrılmaz arkadaştır. O ikisinden herbiri, ancak arkadaşıyla bir işe yarar.”*⁴³³

Gerçek şu ki, kurtuluş ancak îman ve salih âmelin beraberliğine bağlıdır. Kur'ân-ı Kerîm'i okuyanlar bunun ne kadar da fazla tekrar edildiğini çok iyi bilir. Hem de âmel hususunda, İslâm'ı yaşamak konusunda hiçbir kayırma ve torpil yoktur. Nitekim Peygamber Efendimizin soyunun, akrabalarının, belki aynı kötü akibete duçar olmaması ve başkalarının da işin ne kadar ciddi olduğunun iyice anlaşılması için⁴³⁴ Peygamber Efendimize şöyle emredilmiştir:

“Önce en yakın akrabalarımı korkut, uyar.”⁴³⁵

İnsanlar, maalesef severek kabul ettikleri, samimiyetle inandıkları İslâm dinini yaşama gereği gerçeğini bugün hakkıyla takdir edememektedirler. Birçokları içtenlikle inandıkları ve îmanlarından asla vazgeçmedikleri hâlde, maalesef îmânın gereği olan âmelî ve işlerindeki muâmelatı

432. İbn Mâce, Mukaddime 9; Muhammed Es'ad Erbili, Kenz'ül İrfan, s. 13 (20).

433. Suyuti, Camiu's Sağır, I. 127; M. Es'ad Erbili, Kenz'ül İrfan s. 14, (23)

434. Nitekim Taberi'nin İbn Cüreyc'den rivayetine göre, bu husus Müslümanlara çok ağır geldi de bir sonraki âyet indi: “Sana uyan mü'minleri kanatlarının altına al.”

435. Şuara, 214. Zuhayli, XIX. 235

terk etmektedirler. Gerek başta namaz olmak üzere oruç, zekât, hac, cihad, emr-i ma'ruf, nehy-i münker, zikir, Kur'ân okuma gibi Allâh'a karşı yapmaları vacip olan ibadetleri, gerekse insanlar arası ilişkileri düzenleyen ilâhî yasaları, Allâhu Teâlâ'nın emir ve yasakları, yani İslâm ahkâmını, yani İslâm hükümlerini, yani İslâm fikhini, yani İslâm şeriatını hayatlarında uygulamamaktadırlar. Nihayet bütün bunların üstünde bir değer olarak nefsi temizleme ve kalbî arındırmayı, yani yapıldığında en değerli ürün olarak ele geçecek olan edep ve terbiye gereği olan hâl ve gidişi, yani kendisi ve kendisi ile diğer insanlar arası, hatta tüm mahluklar arası ilişkileri olgunluğun zirvesine çıkaracak olan ah-lâkî davranışları, bile bile terk etmektedirler. Bu, çok acı ve utandıran bir gerçektir. Yazık ki ne yazıktr.

Eğer insanlar cidden Allâh'ı bilip takdir edebilselerdi, hiç şüphesiz Allâh'a îman, sevgi ve saygı üstünde durup düşünselerdi, O'nu sevecek ve sayacak, O'na karşı yapmaları gereken görevlerini ihmal etmeyeceklerdi. İçlerine sinmeyecekti bu ihmal, bu âmelsizlik. Bu kadar perişan olmayacaktı muâmelatları. Yine burada da insanların karşısına çıkan en büyük düşman, o bildik yaman düşmandır; yani cehalet.

İnanıp da âmel etmemeyi, yerli yabancı birçok âlim, aç olup da hazırlanmış yemeği yememeye benzetiyor.⁴³⁶ Doğrudur, âmelsiz ve muâmelesiz Müslümanlık olmuyor. Ekmek bile emeksiz elde edilmiyor. Elde edilse, ağızda çiğnenmeden boğazdan geçmiyor. Bunlarsız açlık gitmiyor işte.

Yine İslâm'ı bilme ve yaşamayı, bir hastanın durumuna da benzetmişler. Hasta, tıbbı bilmek veya doktora

---

436. Ahmet Muhtar Büyükçınar, Mutluluk Yolları Hayat Kitabı, s. 439; Seyyid Süleyman Nedvi, Asrı Saadet, Tebliğat ve Talimat, III. 991.

gidip reçete almakla hastalıktan kurtulmaz. “Hastalıktan kurtulması için bu tıbbî usul ve kaidelere riayet etmekle beraber, o kaidelere göre âmel etmesi lazımdır. Reçete-deki ilaçları tavsiyeye göre ve aksatmadan alması lazımdır. Bunun gibi sadece îman, insanı başarı, mutluluk ve kurtuluşa götürmeye kafi değildir. İman ile beraber âmel de şarttır.”⁴³⁷

Peki dünya ve ahiret saadeti âmel ve muâmele olmadan olmuyorsa, yani Müslümanlık ihlas ile yaşanmadan olmuyorsa, başka bir şekilde nasıl elde edilecek? İslâm yaşanmazsa, güzellikleri ortaya çıkmaz o zaman, ne kişilerde, ne de toplumda. Nitekim bugünkü hâlimiz meydanda. Bu yüzden ne kafirlere iyi bir örnek olabiliyor, ne de İslâm’ı yüz akıyla tebliğ edebiliyoruz.

“İslâm güzel ise, niye size fayda vermiyor?” sorusunun cevabı “Biz İslâm’ı yaşayamıyoruz da ondan” mı olmalıydı? Ayıp değil mi bu? Bunu, utanmadan nasıl diyebileceğiz? Bunun utancından nasıl kurtulacağız.

“İslâm güzeldir” diyorsak, bunu dost düşman herkese göstermeliyiz.

Tembellik, üşengeçlik, iradesizlik, bir ruhi hastalıktır. İnsanı hem kendine, hem topluma, hem de Allâh’a karşı sevimsiz yapar. Bu yüzden “Mü’min tembel olmaz.” diyen Peygamberimiz, bu çok kötü ve zararlı hastalıktan, “Allâh’ım! Tembellikten sana sığınırım.”⁴³⁸ diyerek Allâh’a sığınmıştır! İslâm’ı yaşamakta yapılan tembellik her türlü mutsuzluğun, gam ve kederin, iç sıkıntısının, stres ve bunalımın da kaynağıdır.⁴³⁹ Allâh’a karşı görevlerini yapmayanlar, içlerinden sıkıntı ve stresi atamazlar.

437. S. Süleyman Nedvi, age. III. 990-991.

438. Nesâî, Sünen, İstiaze, 7; Buhârî, Daavat, 40; Müslim Daavat, 48.

439. A. Muhtar Büyükçınar, age. s. 143.

Sadece kişiler mi?

Devletler ve milletlerin de saadet ve selâmetle yükselip büyük uygarlıklar kurabilmesi ve yeryüzü hâkimiyetini tesis edebilmesi, yine îman ve âmel beraberliğinde, yani İslâm'ı fert ve cemiyet olarak devlet ve sistem bazında iyi yaşayıp temsil edebilmelerindedir. Rabbimiz, bu hakikati şöyle ifade buyuruyor:

“Allah, sizlerden îman edip iyi davranışlarda bulunanlara, kendilerinden öncekilere sahip ve hâkim kıldığı gibi, kendilerini de yer yüzüne sahip ve hâkim kılacağını, onlar için beğenip seçtiği İslâm dinini onların iyiliğine yerleştirip koruyacağını ve geçirdikleri korku döneminden sonra, bunun yerine onlara güven sağlayacağını va'detti. Çünkü onlar bana kulluk ederler; hiçbir şeyi bana eş tutmazlar. Artık bundan sonra kim inkar ederse, işte bunlar asıl büyük günahkarlardır. Namazı kılın; zekâtı verin; peygambere itaat edin ki merhamete nail olasınız. İnkâr edenlerin, yeryüzünde Allâh'ı âciz bırakacaklarını sanmayın! Onların varacağı yer Cehennemdir. Ne kötü varış yeri!”⁴⁴⁰

İşte şart: îman ve salih âmel. Muâmelattaki dürüstlük. İşte va'd: yeryüzü hâkimiyeti.

“Allah sözünden asla dönmez.”⁴⁴¹

Nihayet bir kitabımızın daha sonuna geldik. Dinimizi anlatma imkan ve fırsatı verdiği için Rabbimize hamd, sena ve şükürler ediyorum. İnsanlara da istedikleri bir konuda yardımcı olmaktan mutlu ve bahtiyarım. Yazdıklarımın kitap olarak okunmasını görürsem sevincim daha da artacaktır. Bu arada emeği geçen herkese tekrar teşekkür ederim.

440. Nur, 55-57.

441. Al-i İmran, 9, 194. Zümer, 20.

ALFABETİK KONU BAŞLIKLARI

Ahde Vefa	196
Aile.....	67
Alay	220
Alışveriş	285
Allâh'ın	357
Ariyet	317
Ayıplama	221
Ayıpları Örtmek	226
Başa Kakma	235
Birlik ve Beraberlik.....	108
Boşanma	83
Boşanmada Muâmele.....	83
Cenâze Namazı	159
Cömertlik	165
Defin	160
Dokunmak ve Cinsel Sapıklık.....	211
Dokunmak ve Sapıklık.....	211
Dul, Yetim ve Öksüzlere İyilik.....	143

Ebeveynin Çocuklara Muâmeleleri.....	94
Eksik.....	295
El Öpmek.....	125
Emaneti Koruma.....	197
Evin Mahremiyetinin Korunması.....	45
Evin Mânevî Hayatı.....	42
Fâsîd/Bozuk Alışveriş.....	290
Gasp.....	329
Gazap.....	268
Geçimsizlik.....	84
Gıybet.....	227
Görmek Suretiyle Muhayyerlik.....	289
Gözü Koruma.....	210
Hâcr.....	300
Haram Kazanç Yolları.....	327
Haset.....	264
Haset ve Gıpta.....	264
Helâl ve Haram Kazanç.....	275
Heykel.....	61
Hırsızlık.....	327
Hibe.....	309
İrkçılık.....	257
İcar.....	302
İcar/Kira.....	302
İftira.....	231
İsyân Kıyam Ayaklanma.....	344
Kabir Ziyareti.....	161
Kadının Elbisesi.....	56
Kafir.....	21
Kardeşler Arasında Muâmeleler.....	101

Kardeşlik.....	111
Kefalet.....	306
Kefenlenmesi.....	159
Kibir ve Kendini Beğenme.....	252
Komşulara İyilik.....	132
Kötü Lakap Takma.....	221
Kur'ân.....	356
Kurtubi.....	357
Kusur Suretiyle Muhayyerlik.....	289
Lanet Etmek.....	233
Lukata/Buluntu Mal.....	322
Muâmelelerde Anlaşmazlıkların Çözümü.....	351
Muhayyerlik ve Çeşitleri.....	288
Musafaha/Tokalaşma.....	123
Musakat/Sulama Ortaklığı.....	320
Musakat/Sulama Ortaklığı.....	320
Muzaraa/Ziraat Ortaklığı.....	318
Muzaraa/Ziraat Ortaklığı.....	318
Mü'min.....	20
Münafık.....	21
Narh Koyma.....	290
Nasihat.....	182
Nemime.....	229
Nemime/Koğuculuk.....	229
Ölenin Ardından Âmel.....	161
Ölüm Anı.....	158
Ölümü Tefekkür.....	161
Ölüm ve Miras.....	321
Örtü ve Elbise.....	54
Özel Hayatta Muâmeleler.....	345

Rasulullah Efendimiz	357
Rehin	300
Resim	61
Sadaka	312
Sarf/Sarraflık	299
Sarf ve Sarraflık	299
Selem	297
Sigara	54
Sövmek	232
Su-i Zan	222
Sulh	308
Şuf'a	304
Tâziye	160
Tecessüs	225
Tecessüs/Kusur Araştırma	225
Uyuşturucu ve Sigara	54
Üzerindeki Fayda Sağlanmış Olmaz	313
Vakıf	313
Vedia/Emanet	317
Vekâlet	305
Yalan	230
Yardımlaşma	171
Yas	88,160
Yemin Keffâreti	295
Yemin Üç Çeşittir	294
Yıkanması	158
Zan ve Çeşitleri	222
Zübeyr	356